

PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK 80

zeszyt 3

Warszawa 2012

PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	80
<hr/>	
zeszyt	3

Warszawa 2012

RADA REDAKCYJNA

Elżbieta Barbara Zybert – przewodnicząca, Bożenna Bojar, Sabina Cisek,
Jerzy Franke, Ewa Głowacka, Elżbieta Gondek, Mirosław Górny,
Henryk Hollender, Artur Jazdon, Maria Juda, Dariusz Kuźmina,
Maria Lenartowicz, Marek Nahotko, David Nicholas,
Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Maria Próchnicka, Jadwiga Sadowska,
Krystyna Sanetra, Marta Skalska-Zlat, Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Stępniaik

Dofinansowano ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

REDAKCJA

Barbara SOSIŃSKA-KALATA – redaktor naczelna
Ewa CHUCHRO – sekretarz redakcji, redaktor językowy
Dorota GRABOWSKA – redaktor tematyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

*Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie
abstraktowym „Library and Information Science Abstracts”
oraz w dostępnej w Internecie bibliografii „The Central European
Journal of Social Sciences and Humanities”*

Pełne teksty roczników 1927-2007 dostępne
w Bibliograficznej Bibliotece Cyfrowej: www.bbc.uw.edu.pl/dlibra

TREŚĆ

Artykuły

- DOROTA CHŁOPKOWSKA: Prace IFLA nad międzynarodowymi zasadami katalogowania. Od Paris Principles, przez International Standard Bibliographic Description i Functional Requirements for Bibliographic Records do International Cataloguing Principles 319
- TERESA ŚWIĘĆKOWSKA: Open Access w Niemczech 337
- MAŁGORZATA WIELEK-KONOPKA: Depozyty cyfrowe z prywatnych kolekcji jako sposób wzbogacania zasobów bibliotek cyfrowych i ochrony dziedzictwa kulturowego 351

Z warsztatów badawczych

- EWA NOWACZYK-POTAŻ: Moduł gromadzenia w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego 369

Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

- Bogumiła Staniów: *Biblioteka szkolna dzisiaj*. Warszawa 2012 (Anna Maria Krajewska) 379
- Iwonna Michalska: *Wychowanie do czytelnictwa uczniów szkół powszechnych*. Łódź 2011 (Adrian Uljasz) 383
- Przegląd piśmiennictwa krajowego (Barbara Koryś) 386
- Z lektur zagranicznych (Jacek Wojciechowski) 390

- Z życia SBP 399

Z żałobnej karty

- Aleksandra Niemczykowa. Wspomnienie w pierwszą rocznicę śmierci (Anna Radziejowska-Hilchen) 407
- Oleńka. Wspomnienie o Aleksandrze Niemczykowej (Anna Sitarska) 410
- Marcin Drzewiecki (1948-2012) (Dorota Grabowska) 416

- Kronika życia naukowego (Ewa Chuchro) 419

- Wskazówki dla autorów 454

TABLE OF CONTENTS

Articles

- DOROTA CHŁOPKOWSKA: IFLA Work on International Cataloging Principles. From Paris Principles through International Standard Bibliographic Description and Functional Requirements for Bibliographic Records to International Cataloging Principles 319
- TERESA ŚWIĘCKOWSKA: Open Access in Germany 337
- MAŁGORZATA WIELEK-KONOPKA: Enhancing Digital Library and Cultural Heritage Resources with Digital Deposits from Private Collections 351

Research reports

- EWA NOWACZYK-POTAŹ: Acquisition module in Gdansk University Library 369

Reviews and literature surveys

- Bogumiła Staniów: *Biblioteka szkolna dzisiaj (School libraries today)*. Warszawa 2012 (Anna Maria Krajewska) 379
- Iwonna Michalska: *Wychowanie do czytelnictwa uczniów szkół powszechnych (Reading habits taught to the pupils of Polish elementary schools in the years 1900-1945)*. Łódź 2011 (Adrian Uljasz) 383
- Polish literature survey (Barbara Koryś) 386
- Foreign publications (Jacek Wojciechowski) 390

- News from SBP (Polish Librarians Association) 399

Obituaries

- Aleksandra Niemczykowa. First anniversary of death (Anna Radziejowska-Hilchen) 407
- Oleńka. In remembrance of Aleksandra Niemczykowa (Anna Sitarska) . . . 410
- Marcin Drzewiecki (1948-2012) (Dorota Grabowska) 416

- Chronicle of scholarly life (Ewa Chuchro) 419

- Guidelines for Authors 454

DOROTA CHŁOPKOWSKA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: doridek@gmail.com**PRACE IFLA
NAD MIĘDZYNARODOWYMI ZASADAMI KATALOGOWANIA****Od Paris Principles,
przez International Standard Bibliographic
Description i Functional Requirements
for Bibliographic Records do International
Cataloguing Principles**

Dorota Chłopkowska jest absolwentką kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo na Uniwersytecie Wrocławskim (2007), słuchaczką czwartego roku studiów doktoranckich na Wydziale Filologicznym UW. Pracuje w Bibliotece Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UW. Interesuje się źródłami informacji, bibliografią, bazami danych, informacją w Internecie. Jest autorką tekstów: *Bibliografia w postaci bazy danych – nowa forma czy nowa jakość* (Wrocław 2009), *Program Powszechnej Rejestracji Bibliograficznej (Universal Bibliographic Control) u progu XXI wieku. Przegląd Biblioteczny* 2009, z. 4, s. 447-460.

SŁOWA KLUCZOWE: Zasady katalogowania. Opis bibliograficzny. Zasady Paryskie. ISBD. ICP. FRBR. ISADN.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem artykułu jest prezentacja zmian, które pod wpływem działalności IFLA zaszły od lat 60. XX w. w międzynarodowych przepisach katalogowania oraz wskazanie współczesnego kierunku prac nad zasadami opisu bibliograficznego. **Metody badań** – W opracowaniu zastosowano metodę analizy piśmiennictwa, przedstawiono także część wyników własnych badań ankietowych przeprowadzonych w ramach przygotowywanej rozprawy doktorskiej. **Wyniki i wnioski** – Na pojawienie się potrzeby standaryzacji i upowszechnienie ujednoliconych zasad opisu bibliograficznego i haseł niewątpliwie wpłynął rozwój technologiczny, który nastąpił w drugiej połowie XX w. oraz na początku XXI w. Prace IFLA podejmowane od lat 50. XX w. na gruncie między-

narodowym przyczyniły się do normalizacji standardów dotyczących opisu bibliograficznego (ISBD – *International Standard Bibliographic Description*), haseł wzorcowych (ISADN – *International Standard Authority Data Number*, VIAF – *Virtual International Authority File*), wymagań stawianych rekordom bibliograficznym (FRBR – *Functional Requirements for Bibliographic Records*) oraz ogólnych zasad katalogowania (*Zasady Paryskie*, ICP – *International Cataloguing Principles*). Wprowadzanie poszczególnych standardów dąży w kierunku uproszczenia opisu bibliograficznego i jednocześnie do jego pełnego ujednoczenia dla wszystkich typów dokumentów i jednolitej prezentacji danych bibliograficznych w skali międzynarodowej.

Zasadniczym elementem każdego zbioru informacji o dokumentach (bibliografii, katalogu) jest opis bibliograficzny tych dokumentów, który kształtował się praktycznie od momentu tworzenia pierwszych bibliografii drukowanych, tj. od XVI w. Potrzebę ujednoczenia zasad katalogowania zbiorów w skali kraju dostrzeżono pod koniec XIX w. (m.in. w USA, w Niemczech). Pierwsze instrukcje tworzone były głównie z myślą o ułatwieniu prac katalogowych w bibliotekach, w których zazwyczaj dla każdego typu dokumentu tworzone odrębne katalogi (np. dla map, czasopism itd.).

Wykorzystanie komputerów w działalności bibliograficznej i katalogowej w latach 60. i 70. XX w. umożliwiło wymianę danych między poszczególnymi ośrodkami informacji, współpracującymi ze sobą, m.in. przy tworzeniu katalogów centralnych. Pojawiła się wówczas potrzeba standaryzacji informacji bibliograficznej (zarówno jej zawartości – opisu bibliograficznego i haseł, jak i postaci – formatu zapisu danych) służąca sprawnej i szybkiej wymianie informacji. Unifikacja początkowo przeprowadzana w skali krajowej przyjęła, dzięki działaniom Biblioteki Kongresu oraz IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), wymiar międzynarodowy.

Pierwsze międzynarodowe ustalenia zawarto w tzw. *Zasadach Paryskich (Paris Principles)*¹ z 1961 r., które dotyczyły głównie budowy haseł bibliograficznych i sposobu porządkowania za ich pomocą opisów w katalogach. Następnie, poczynając od lat 70. XX w., działania skierowano na standaryzację opisu bibliograficznego, w wyniku czego powstały normy międzynarodowego znormalizowanego opisu bibliograficznego (ISBD – *International Standard Bibliographic Description*) dla poszczególnych typów dokumentów. Ujednoczenia te zostały zaakceptowane i zaadaptowane w wielu krajowych przepisach katalogowania, m.in. w arkuszach polskiej normy PN-N-01152 *Opis bibliograficzny czy anglo-amerykańskich przepisach AACR2* (drugie wydanie *Anglo-American Cataloguing Rules*). Powszechność tych ostatnich w krajach anglojęzycznych doprowadziła do ich umiędzynarodowienia, które spowodowało, że w ostatnim dwudziestoleciu XX w. także niektóre kraje spoza kręgu anglosaskiego albo zrezygnowały z narodowych przepisów, albo dostosowały je do AACR2 (Bułgaria, Czechy, Estonia, Finlandia, Islandia, Łotwa, Norwegia²).

Międzynarodowa wymiana doświadczeń pomiędzy centralami bibliograficznymi oraz księgarzami i wydawcami przyczyniła się do rozpoczęcia w latach 90. XX w., pod przewodnictwem Biblioteki Kongresu oraz IFLA, prac nad analizą funkcji, jakie pełnią rekordy bibliograficzne z punktu

¹ Zestawienie zasad można odnaleźć m.in. w *Statement of Principles...* (1961). Tłumaczenie na język polski opublikowano w „Przeglądzie Bibliotecznym” 1962, z. 1, s. 81-89. Omówienia przepisów dokonała w latach 70. XX w. M. Lenartowicz (Lenartowicz 1972 oraz 1973).

² Informacja na podstawie analizy stron internetowych poszczególnych bibliografii narodowych oraz własnych badań ankietowych przeprowadzonych w 2011 r. na potrzeby rozprawy doktorskiej.

widzenia użytkowników bibliograficznych i katalogowych źródeł informacji. Efektem działalności poszczególnych grup roboczych było stworzenie standardu FRBR (*Functional Requirements for Bibliographic Records*). Pojawienie się nowych typów dokumentów i zmiany technologiczne w obszarze katalogowania przyczyniły się także do zrewidowania w pierwszym dziesięcioleciu XXI w. *Zasad Paryskich* i powstania nowej deklaracji międzynarodowych zasad katalogowania (ICP – *International Cataloguing Principles*). Oba standardy (FRBR oraz ICP) zostały uwzględnione przy opracowywaniu (głównie przez Bibliotekę Kongresu) nowych zasad katalogowania dla krajów anglo-amerykańskich – RDA (*Resource Description and Access*), które mają szansę stać się standardem międzynarodowym.

ZASADY PARYSKIE (*PARIS PRINCIPLES*)

Pierwsza międzynarodowa konferencja zorganizowana przez UNESCO w 1950 r. w Paryżu, poświęcona usprawnieniu działalności służb bibliograficznych (Conference on the Improvement of Bibliographical Services) nie poruszała kwestii przepisów opracowania formalnego dokumentów. W raporcie generalnym z konferencji znalazł się jednak zapis mówiący o tym, że każda bibliografia musi zapewnić wyszukiwanie w niej jednostek poprzez temat, autora lub tytuł (UNESCO, 1950, p. 5-6). Kolejne konferencje organizowane pod auspicjami IFLA zmierzały do ujednoczenia opisu bibliograficznego.

W listopadzie 1961 r. IFLA zorganizowała w Paryżu międzynarodową konferencję poświęconą zasadom katalogowania (*International Conference on Cataloguing Principles* – ICCP). Poprzedziły ją liczne artykuły dotyczące przepisów katalogowania w poszczególnych krajach, ustanowienie odpowiedniego komitetu IFLA ds. rewizji tych przepisów, a także wstępna konferencja zorganizowana w 1960 r. w Londynie. W czasie obrad w 1961 r. dyskutowano o zasadach, jakie obowiązywały w Ameryce Północnej, w Zachodniej i Środkowej Europie oraz w krajach socjalistycznych. Nie wzięto wówczas pod uwagę krajów posługujących się alfabetami niełacińskimi – afrykańskich, arabskich, Środkowego Wschodu i Południowowschodniej Azji (Creider, 2009, p. 587). Ustanowione tzw. *Zasady Paryskie* skupiły się na unifikacji kryteriów wyboru hasła i jego formy dla materiałów przechowywanych w bibliotekach. Dotyczyły więc jedynie jednego problemu z wielu zagadnień związanych z katalogowaniem.

Hasło (podobnie jak numer porządkowy, sygnatura, hasło przedmiotowe czy symbol klasyfikacji itp.) nie stanowi elementu opisu bibliograficznego. Jest jednak z nim ściśle związane ze względu na funkcję, jaką pełni – umożliwia dostęp do tego opisu i stanowi podstawę szeregowania opisów w tradycyjnym katalogu lub bibliografii. Należy przy tym zauważyć, że w katalogach i bibliografiach drukowanych dla każdej publikacji tworzone tylko jedno „wejście” (*entry*) oraz ewentualne odsyłacze (Winke, 1993, p. 56). Ponieważ w latach 60. XX w. występowały właściwie tylko tego typu źródła informacji o dokumentach, *Zasady Paryskie* regulujące tworzenie oraz dobór haseł były kluczowe dla ich powstawania i sposobu wykorzystania przez użytkowników.

Zastosowanie *Zasad Paryskich*, dzięki ujednoczeniu haseł autorskich i tytułowych, miało zapewnić realizowanie przez katalogi biblioteczne

odpowiednich funkcji: informowania o tym, czy biblioteka posiada prace danego autora lub o podanym tytule oraz jakie dzieła danego autora lub wydania konkretnych tytułów można w bibliotece znaleźć. Zalecenia przewidywały utworzenie co najmniej jednego hasła głównego dla każdego dokumentu oraz kolejnych haseł w przypadku, gdyby okazały się pomocne dla użytkowników lub gdyby wymagała tego specyfika dokumentu (np. jeśli autor znany jest pod różnymi nazwiskami lub jeśli autorami dokumentu jest kilka osób). W rekomendacjach dokonano także podziału haseł na główne, dodatkowe i odsyłacze (całkowite „zob.” i uzupełniające „zob. też”). Hasło główne oraz system odsyłaczy (*references*) sprawiał, że powstawał pewnego rodzaju węzeł, który łączył wszystkie warianty form danego hasła (Buizza, 2004, p. 120). Wyszczególniono także tzw. hasła ujednoczone wzorcowe³ (*uniform heading*), które miały być stosowane w szczególności w przypadku występowania kilku wariantów nazwiska tego samego autora lub kilku wariantów tytułu. Kartoteki haseł wzorcowych (KHW) tworzone przez narodowe centrale bibliograficzne, miały podlegać międzynarodowej wymianie, redukując koszty katalogowania i ujednoczając hasła w skali międzynarodowej.

Zasady Paryskie stały się podstawą do tworzenia narodowych przepisów w zakresie formy i doboru haseł w katalogach i bibliografiach. Uwzględniono je m.in. w anglo-amerykańskich przepisach AACR2 (*Anglo-American...*, 1988), w niemieckich RAK (*Regeln für...*, 1977) oraz we francuskich normach AFNOR⁴. Wprowadzono je także do bułgarskich (1962) i hiszpańskich (1964) przepisów katalogowania (Maxwell, 1977, p. 253), także rosyjskie przepisy okazały się zgodne z *Zasadami Paryskimi*. Najwięcej problemów sprawiła implementacja przepisów w krajach, gdzie obowiązywały opracowane w 1899 r. tzw. instrukcje pruskie⁵ – musiały one bowiem stworzyć przepisy dotyczące ciał zbiorowych (*corporate body*) i tworzenia haseł korporatywnych (*corporate entries*), których instrukcje te nie przewidywały (Creider, 2009, s. 594).

W Polsce zasady wyboru hasła i jego formy regulowały *Skrócone przepisy...* (Grycz & Borkowska, 1946 i następne wydania z 1949 r., 1961, 1970, 1971, 1975 r.) oraz norma PN-73/N-01152 *Opis bibliograficzny*.

³ Hasło wzorcowe to „przyjęta dla danego systemu ujednoczona nazwa danej osoby, ciała zbiorowego, ujednoczony tytuł, ustalone wyrażenie języka informacyjno-wyszukiwawczego – podane w ujednoczonej formie. Z tego zbioru przejmują się właściwe hasła przy sporządzaniu pozycji katalogowych” (Lenartowicz, 1990, s. 35). W Polsce odróżnia się hasło wzorcowe od hasła autorytatywnego. Pierwsze ustalane jest na potrzeby konkretnego katalogu, drugie ustala narodowa centrala bibliograficzna zgodnie z międzynarodowymi przepisami dla „nazw krajowych autorów i współtwórców, nazw działających w danym państwie ciał zbiorowych i tytułów oryginalnych dzieł w nim opublikowanych”. Nie jest to rozróżnienie zbyt precyzyjne i stosowane tylko w polskim piśmiennictwie! (Lenartowicz, 1994, s. 201-202).

⁴ AFNOR Z44-059 Décembre 1987 Documentation Catalogage Choix des accès à la description bibliographique; AFNOR Z44-061 Juin 1986 Documentation Catalogage Forme et structure des vedettes noms de personne, de vedettes titres, de rubriques de classement et des titres forges; AFNOR Z44-060 Décembre 1996 Documentation Catalogue d'auteurs et d'anonymes Forme et structure des vedettes de collectivités-auteurs. (cyt. za Lenartowicz, 2001, s. 48).

⁵ Instrukcje te wydane w 1899 r. pod tytułem *Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken und für den preussischen Gesamtkatalog* powstały m.in. na podstawie przepisów katalogowania opracowanych przez Karla Działko w 1886 r. (*Instruction für die Ordnung der Titel im Alphabetischen Zettelkatalog der Kgl. u. Universität zu Breslau*). Obowiązywały one w bibliotekach niemieckich. Wpływ tych instrukcji widoczny był także m.in. w przepisach norweskich (*Katalogiseringsregler for den alfabetiske seddelkatalog ved Universitetsbibliotekets underlandske avdeling*, Kristiania 1914), bazyjskich (*Katalog – Instruktion der Universitätsbibliothek Basel*, Basel 1914), czy zurychskich (*Entwurf zu einer Katalogisierung – Instruktion für den Schweizerischen Gesamtkatalog*, Zürich 1914) (Grycz, 1929, s. 11-13).

Rekomendacje zawarte w *Zasadach Paryskich* oraz w kolejnych zaleceniach IFLA (m.in. *Form and structure of corporate headings* z 1980 r. dotyczących haseł korporacyjnych) zostały zaadaptowane oficjalnie⁶ dopiero w latach 90. XX w.⁷

Należy jednak zauważyć za Marią Lenartowicz, że w większości krajów przepisy dotyczące tworzenia haseł nie były do końca wierne *Zasodom Paryskim*. Potwierdziły to również badania przeprowadzone przez Marcelle Beaudiquez i Françoise Bourdon (Beaudiquez & Bourdon, 1991) w 1989 r. na temat wykorzystywania międzynarodowych zaleceń w tworzeniu haseł w bieżących bibliografiach narodowych. Problematiczną stała się zwłaszcza kwestia językowej formy haseł osobowych i nazw geograficznych w hasłach korporacyjnych. *Zasady Paryskie* rekomendowały podawanie nazw w językach oryginalnych (osobowe nazwy starożytne w języku łacińskim, średniowieczne w języku dzieł danej osoby lub w języku kraju jej działalności, renesansowe w języku ojczystym danej osoby, nazwy kościelne papieży w języku łacińskim, świętych i błogosławionych w ich ojczystych językach, nazwy władców i członków ich rodzin w języku kraju rządzonego przez władcę). Zarówno jednak w polskich, jak i zagranicznych katalogach stosowano zasadę podawania hasła w języku, w jakim sporządza się katalog czy bibliografię dostosowując je do potrzeb użytkowników katalogów, którzy z reguły posługują się swoim ojczystym językiem (Lenartowicz, 1990).

ISBD (INTERNATIONAL STANDARD BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION)

Uruchomienie w latach 60. XX w. przez Bibliotekę Kongresu (Library of Congress) programów współkatalogowania (Shared Cataloging Program) i katalogowania w trakcie procesu wydawniczego (CIP – Cataloging-in-Publication) oraz rozwój programu UBC (Universal Bibliographic Control) w latach 70. XX w., a także zastosowanie komputerów w pracach katalogowych, zapoczątkowały międzynarodową wymianę danych bibliograficznych. Wyraźnie zaznaczyła się wówczas potrzeba normalizacji w zakresie struktury opisów bibliograficznych oraz formatu ich wymiany. Ujednolicenie przepisów miało przyczynić się do wzrostu efektywności współpracy w zakresie wymiany rekordów i jej zintensyfikowania, a tym samym do redukcji kosztów związanych z katalogowaniem (rozwiązywało bowiem m.in. problem nieznamości języków przy katalogowaniu publikacji zagranicznych).

W 1968 r. na zlecenie UNESCO Michael Gorman przeanalizował opisy ośmiu bieżących bibliografii narodowych i na ich podstawie przygotował wstępny projekt ujednolicenia zasad opisu bibliograficznego dla książek:

⁶ Część tych postanowień uwzględniono w normie PN-73/N-01152 *Opis bibliograficzny* (wprowadzono m.in. pojęcie autorstwa korporacyjnego). Wcześniej niż w latach 90. XX w. zaczęły stosować te przepisy biblioteki, które rozpoczęły proces automatyzacji katalogów, m.in. te, które zdecydowały się na oprogramowanie VTLS i HORIZON (Lenartowicz, 2001, s. 48).

⁷ W postaci norm PN-N-01129:1998 *Hasło opisu bibliograficznego – Hasło osobowe* (główna zmiana w stosunku do poprzednich przepisów polegała na wprowadzaniu w hasło osobowym nazwy tylko jednego autora w przypadku prac wielu autorów, na wprowadzeniu znaków umownych identyfikujących poszczególne części hasła oraz na uznaniu, że określenie rodzaju współpracy stanowi dodatek do hasła, a nie jego składnik), PN-N-01130:2001 *Hasło opisu bibliograficznego – Hasło korporacyjne*, PN-N-01131:2001 *Hasło opisu bibliograficznego – Hasło tytułowe* oraz PN-N-01128:1994 *Hasło opisu bibliograficznego – Forma nazw geograficznych*.

Bibliographical data in national bibliography entries. A report on descriptive cataloguing made for UNESCO and IFLA, (Gorman, 1969). Projekt ten Komisja Katalogowania IFLA poddała międzynarodowej ankietyzacji, a następnie przedstawiła podczas Międzynarodowego Spotkania Ekspertów ds. Katalogowania (International Meeting of Cataloguing Experts) w Kopenhadze w 1969 r., w trakcie którego zasadnicze ustalenia projektu zostały zaakceptowane przez uczestników. Dalsza współpraca IFLA z instytucjami i organizacjami międzynarodowymi przyczyniła się ostatecznie do opracowania i opublikowania w 1974 r. pierwszego znormalizowanego wydania przepisów opisu bibliograficznego dla wydawnictw zwartych ISBD(M) (*International Standard Bibliographic Description for Monographic Publication*) (Lenartowicz, 1985, s. 19-20). W tym samym roku pojawiły się także zalecenia dotyczące opisu bibliograficznego wydawnictw ciągłych – ISBD(S) (*International Standard Bibliographic Description for Serials*). Nowe przepisy miały objąć także pozostałe typy dokumentów – cel ten zrealizowano w kolejnych latach.

Pod koniec lat 70. XX w. na wniosek amerykańskiego komitetu Joint Steering Committee for the Revision of AACR, Biuro UBC IFLA opublikowało ogólne zalecenia dotyczące opisu bibliograficznego różnych typów dokumentów ISBD(G) (*General International Standard Bibliographic Description*). Zasady te miały przyczynić się do zapewnienia spójności wszystkich części ISBD – także tych jeszcze nieopublikowanych. Pozwoliły też na zaadaptowanie postanowień zawartych w standardzie w przepisach krajowych przed ustanowieniem ISBD dla wszystkich typów dokumentów (m.in. anglo-amerykańskich AACR2 wydanych w 1978 r.) (Gredley, 1980, p. 89). W 1977 r. wydano przepisy dla materiałów nieksiążkowych, czyli dokumentów dźwiękowych, audiowizualnych itp. – ISBD(NBM) (*International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials*) oraz dla materiałów kartograficznych ISBD(CM) (*International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials*). W 1980 r. opublikowano przepisy dotyczące opisu książki dawnej – ISBD(A) (*International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications <Antiquarian>*) oraz przepisy dla druków muzycznych ISBD(PM) (*International Standard Bibliographic Description for Printed Music*). W 1990 r. ogłoszono zasady ISBD(CF) przeznaczone dla plików komputerowych (*International Standard Bibliographic Description for Computer Files*), które siedem lat później zastąpiono międzynarodowym znormalizowanym opisem bibliograficznym dla zasobów elektronicznych ISBD(ER) (*International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources*)⁸.

Początkowo zakładano, że wszystkie przepisy ISBD będą podlegały nowelizacji co pięć lat (Lenartowicz, 2001, s. 42). Normę ISBD(M) zrewidowano już w 1978 r., ale przepisy dotyczące innych typów dokumentów doczekały się nowelizacji dopiero pod koniec lat 80. XX w. Przeprowadzona wówczas rewizja miała na celu przede wszystkim zharmonizowanie standardów, ulepszenie przykładów oraz zwiększenie ich przydatności w katalogowaniu materiałów publikowanych w alfabetach niełacińskich (Byrum, 2000, p. 119). Kolejny przegląd przeprowadzono na początku lat 90. XX w.

⁸ W polskim odpowiedniku normy (PN-N-01152-13 *Opis bibliograficzny. Dokumenty elektroniczne*) posłużono się terminem „dokument elektroniczny”, co było związane z przyjętą terminologią we wprowadzonej wcześniej normie PN-ISO 690-2 *Przypisy elektroniczne. Dokumenty elektroniczne i ich części*, która dotyczy tego samego typu dokumentów (Lenartowicz, 2001, s. 45).

W latach 1998-2001 dla standardów dotyczących wydawnictw ciągłych przygotowano nowelizację, której wynikiem są przepisy ISBD(CR) (*International Standard Bibliographic Description for Serials and Other Continuing Resources*) wydane w 2002 r. W nowej normie wzięto pod uwagę oprócz wydawnictw ciągłych publikowanych w postaci tradycyjnej, również te w postaci elektronicznej (dostępne zdalnie i lokalnie). Uwzględniają one także zalecenia zawarte w dokumencie *Functional Requirements for Bibliographic Records* z 1998 r. W normie wprowadzono definicje nowych rodzajów dokumentów: dokument aktualizowany (*integrating resource*) oraz skoroszytowe wydawnictwo aktualizowane (*updating loose-leaf*), które do tej pory w polskich przepisach traktowano i opisywano jak wydawnictwa zwarte⁹.

Standard ISBD został uznany w 2000 r. za najbardziej udane przedsięwzięcie IFLA w promowaniu standaryzacji katalogowania (Byrum, 2000, p. 119; por. Bianchini & Guerrini, 2009, p. 111). Problem stanowiła jednak nadal normalizacja opisu dokumentów elektronicznych, a raczej wybór odpowiedniego standardu przy katalogowaniu. Należy bowiem zauważyć, że postać elektroniczną mogą przyjmować takie typy dokumentów, które są przedmiotem innych norm – m.in. książki, wydawnictwa ciągłe, artykuły, mapy itp.

W kontekście takich problemów podczas dorocznej konferencji IFLA w 2001 r. w trakcie dyskusji wyłoniły się, jak zauważa Eeva Murtooma, dwa główne kierunki dalszych prac nad ISBD – harmonizacja i integracja: „Z punktu widzenia katalogowania oznacza to, że standardy katalogowania, formaty oraz przepisy dla różnych rodzajów materiałów zostaną zharmonizowane i zintegrowane ze sobą. Teraz problem określany jako zawartość lub nośnik, np. czy powinniśmy katalogować mapę w postaci elektronicznej czy elektroniczną mapę, zostanie rozwiązany”¹⁰.

Istnienie ISBD(G) i spójność wszystkich części standardów sprawiają, że przepisy ISBD(ER) są zasadniczo zgodne z pozostałymi normami. Różnice polegają przede wszystkim na innych źródłach danych¹¹ oraz na tym, że charakterystyczne dla dokumentów elektronicznych cechy wymieniane są w strefie specjalnej (szczegółowego oznaczenia rodzaju i wielkości dokumentu), w strefie opisu fizycznego oraz w strefie uwag (Lenartowicz, 2001, s. 46). Tendencja do harmonizacji i integracji przepisów ISBD uwidoczniła się już w tworzeniu normy ISBD(CR). W następnych latach dokonano rewizji zasad opisu pozostałych typów dokumentów, która pozwoliła na opublikowanie w 2007 r. wstępnego, skonsolidowanego wydania (*preliminary consolidated edition*) przepisów (IFLA, 2007) oraz wersji końcowej w 2012 r. (IFLA, 2011)¹².

⁹ Szczegóły dotyczące zmian terminologicznych w nowej normie zawiera artykuł Barbary Nałęcz (Nałęcz, 2004).

¹⁰ „From a cataloguing point of view this means, that the cataloguing standards, formats, and rules for different materials will be harmonized and integrated with each other. Now the problem called content vs carrier, e.g. should we catalogue a map in electronic form or the electronic map, will be solved” (Murtooma, 2001, p. 88).

¹¹ Ponadto podstawę doboru elementów opisu stanowi rozróżnienie dokumentów elektronicznych dostępnych zdalnie (poprzez sieci komputerowe, Internet) od tych o dostępie lokalnym (zapisanych na nośnikach fizycznych – dyskietkach, CD-ROM-ach itp.) (Lenartowicz, 2001, s. 47).

¹² Polskie tłumaczenie dokumentu zaakceptowane przez Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section ukazało się w postaci elektronicznej w 2012 r.: *Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny – International Standard Bibliographic Description (ISBD)* (2012). Warszawa: Biblioteka Narodowa [online]; [dostęp: 15.08.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bn.org.pl/download/document/1340015939.pdf>>.

Najistotniejszą zmianę, jaką wprowadzono w ISBD w stosunku do wcześniej obowiązujących przepisów katalogowania stanowi podzielenie całego opisu bibliograficznego na osiem stref oddzielanych od siebie znakiem umownym „. –” (kropka kreska). W obrębie każdej z nich zastosowano odpowiednią interpunkcję, która ułatwia zrozumienie charakteru poszczególnych części strefy. Istotne jest przy tym także oddzielanie znaków interpunkcyjnych spacjami po obu ich stronach (z wyjątkiem kropki i przecinka), by uwidocznić je w opisie. Normy ISBD określały także źródła danych, z których należy czerpać informacje potrzebne do utworzenia opisu bibliograficznego.

Normy ISBD nie były w zamierzeniu tworzone po to, by zastąpić przepisy katalogowania. Miały raczej stanowić zbiór zasad, według których w każdym kraju sporządza się takie przepisy. Ich dokładność sprawia jednak, że równie dobrze mogą być stosowane bezpośrednio jako zasady opisu katalogowego. W ciągu ponad czterdziestu lat dokumenty dotyczące standaryzacji opisów bibliograficznych opublikowane przez IFLA stały się podstawą dla wielu norm i przepisów krajowych. Przepisy ISBD(M) szybko wprowadzono w bieżących bibliografiach narodowych – w 1972 r. w angielskiej, zachodnioniemieckiej, australijskiej i południowoafrykańskiej, w 1973 r. we francuskiej, kanadyjskiej i nowozelandzkiej. W polskiej bieżącej bibliografii narodowej najwcześnieją uwzględniono je w opisach książek rejestrowanych w „Przewodniku Bibliograficznym” (od zeszytu 1 za 1976 r.). Zasady zawarte w ISBD(S) zaczęto stosować w „Bibliografii Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych” w 1978 r.

W 1977 r. na 62 przebadane na zlecenie UNESCO bibliografie narodowe 17 wykorzystywało przepisy ISBD(M) do tworzenia opisów, ale liczba ich wciąż rosła (Cheffins, 1977, p. 51). W 2011 r. przebadane 34 bibliografie narodowe opierały się na przepisach ISBD¹³.

FRBR (FUNCTIONAL REQUIREMENTS FOR BIBLIOGRAPHIC RECORDS)

W 1990 r. IFLA zorganizowała w Sztokholmie seminarium (*Seminar on Bibliographic Records*), którego celem była analiza potrzeb różnorodnych grup użytkowników w zakresie informacji bibliograficznej oraz roli różnych wytwórców informacji (wydawców, księgarzy, a przede wszystkim narodowych centrali bibliograficznych) w zaspokajaniu tych potrzeb w kontekście istnienia komputerowych baz danych.

Podczas seminarium przeanalizowano funkcje, zawartość i użyteczność rekordów bibliograficznych, przedstawiono różnice występujące w przepisach katalogowania stosowanych w różnych krajach i bibliotekach, utrudniające wymianę danych lub współkatalogowanie. Zwrócono także uwagę na częste uproszczenia opisów bibliograficznych w bazach danych (najprawdopodobniej spowodowane ograniczaniem środków finansowych na działalność bibliotek) oraz na szerokie zastosowanie rekordów biblio-

¹³ Informacja na podstawie analizy stron internetowych oraz własnych badań ankietowych przeprowadzonych w 2011 r. wśród ośrodków przygotowujących bieżące bibliografie narodowe w 34 krajach (Andora, Australia, Austria, Belgia, Bułgaria, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Islandia, Kanada, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Niemcy, Norwegia, Nowa Zelandia, Polska, Portugalia, Rosja, RPA, Słowacja, Słowenia, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Szwecja, Węgry, Wielka Brytania, Włochy) w związku z przygotowawaną rozprawą doktorską.

graficznych (IFLA Study..., 1995, p. 43). W trakcie dyskusji ujawniły się dwa dążenia – z jednej strony do obniżenia kosztów związanych z rejestracją bibliograficzną i autorytatywną, a z drugiej do utrzymania i wzrostu jakości informacji w kontekście wymiany danych bibliograficznych w środowisku komputerowym. Ponieważ na spotkaniu nie doszło do porozumienia w kwestii roli, jaką pełnią rekordy bibliograficzne, IFLA powołała nową grupę badawczą ds. funkcjonalnych wymagań wobec rekordów bibliograficznych – FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records). Jej zadaniem miało być zbadanie użytkowania danych i opracowanie nowego, uniwersalnego wzorca rekordów bibliograficznych, który poszczególne centrale bibliograficzne mogłyby wykorzystać do ujednoczenia metod katalogowania. W latach 1992-1996 grupa badawcza opracowała projekt modelu, który poddano dyskusji (IFLA Study..., 1995, p. 43; Madison, 1998, p. 44; Filipek, 2005, s. 13). W efekcie, w 1998 r., powstało oficjalne opracowanie IFLA: *Functional Requirements for Bibliographic Records* (IFLA, 1998 oraz wersja poprawiona IFLA, 2009b), znane jako projekt FRBR.

Badania przeprowadzone przez IFLA na potrzeby FRBR wykazały, że redukcja informacji w rekordach bibliograficznych jest raczej mało prawdopodobna, a co więcej, okazało się, że wyeliminowanie informacji opisowych z rekordów nie przynosi znacznych oszczędności (IFLA Study..., 1995, p. 45).

Stworzony przez IFLA raport dotyczący FRBR określa, jakie dane powinny zawierać rekordy bibliograficzne oraz, w jaki sposób powinny być one ze sobą powiązane, by spełniały oczekiwania różnego typu użytkowników (nie tylko końcowych, ale także wydawców, księgarzy, bibliotekarzy, pracowników informacji itd.)¹⁴. Przygotowując raport dotyczący wymagań funkcjonalnych wobec rekordów bibliograficznych, wzięto także pod uwagę wszystkie typy materiałów, jakie są lub mogą być przedmiotem zainteresowania użytkowników oraz możliwe zastosowania informacji bibliograficznej w różnego typu oprogramowaniach (kontrola zakupów, katalogowanie, wypożyczenia, cytowania bibliograficzne, wyszukiwanie informacji). Warto zauważyć, że FRBR nie zależy w jakikolwiek sposób od przepisów katalogowania. Jego zadaniem jest wskazanie minimalnego zestawu elementów, które powinny znaleźć się w rekordzie bibliograficznym oraz sposobu ich powiązania, by zapewnić maksymalną funkcjonalność. Lata 90. XX w. przyniosły więc zasadniczą zmianę w podejściu do zasad katalogowania – na pierwszy plan wysunięto bowiem potrzeby użytkowników informacji, a nie (jak w dotychczasowych standardach czy przepisach) punkt widzenia osób katalogujących.

Należy podkreślić, że FRBR to model pojęciowy, a nie zbiór reguł katalogowania czy język opisu bibliograficznego (Bianchini & Guerrini, 2009, pp. 110, 115), dlatego autorzy projektu przestrzegają przed jego bezpośrednim stosowaniem w praktyce. Zapisane w nim zalecenia powinny się dopiero obudować konkretnymi przepisami katalogowania, schematami formatów danych oraz przygotować do ich obsługi systemy komputerowe.

¹⁴ W latach 1998-2000 powstał także projekt <indecs> (interoperability of data in e-commerce systems) współfinansowany przez inicjatywę Wspólnoty Europejskiej *Info 2000* oraz organizacji reprezentujące środowiska muzyczne, wydawnicze, autorskie, bibliotekarskie, praw własności i inne. Celem projektu <indecs> była analiza wymagań jakie mają spełniać metadane w środowisku elektronicznym w odniesieniu do e-handlu. Głównym hasłem przyświecającym idei stworzenia takiego projektu była zasada: *People make stuff. People use stuff. People do deals about stuff* – więcej na temat projektu można znaleźć w opracowaniu Rust & Bide, 2000.

Aby FRBR spełniał swoje założenia, w raporcie wprowadzono szereg nowych terminów i ich definicji. Całe uniwersum bibliograficzne zostało podzielone na trzy główne grupy jednostek, określono relacje, jakie między nimi zachodzą oraz atrybuty (metadane), jakie można im przypisać. Pierwsza grupa to jednostki stanowiące wytwory myśli ludzkiej, które uznano za kluczowe dla użytkowników: „dzieło” (*work*), „realizacja” (*expression*), „materializacja” (*manifestation*) oraz „egzemplarz” (*item*)¹⁵. Drugą grupę tworzą jednostki odpowiedzialne za intelektualną lub artystyczną zawartość dzieła, postać fizyczną, produkcję, rozpowszechnianie lub przechowywanie jednostek pierwszej grupy (np. osoby i ciała zbiorowe). Trzecią grupę stanowią jednostki, które mogą stać się przedmiotem dzieła, czyli wszystkie jednostki pierwszej i drugiej grupy oraz: „pojęcia” (*concepts*) – pojęcia abstrakcyjne, idee (np. dziedziny wiedzy, procesy, techniki itp.), „obiekty” (*objects*) – rzeczy materialne stałe lub ruchome, realne i te już nieistniejące, „wydarzenia” (*events*) – przeszłe i obecne, epoki oraz „miejsca” (*places*) – historyczne i współczesne, ziemskie i pozaziemskie, jednostki (jurysdykcje) geopolityczne (Madison, 1998, p. 50, por. Nahotko, 2004, s. 96). Inaczej mówiąc – wszelkie przedmioty, które mogą być przedstawiane w treści dokumentów.

Relacje określone w standardzie FRBR miały porządkować katalog komputerowy tak, by zwiększyć jego funkcjonalność przy wyszukiwaniu (np. powiązanie autora z dziełem, wydawcy z materializacją, biblioteki z egzemplarzem, ale także powiązania pomiędzy różnymi materializacjami – np. tłumaczeniami, przeróbkami, adaptacjami itp.). Główne relacje, jakie według FRBR muszą być oznaczone, to: relacja całości do części (np. przy książce będącej częścią serii wydawniczej), relacja przekładu, aranżacji, przeglądu, zmian, dodatku do całości, uzupełnienia oraz relacja poprzedniego do następnego. Ponadto według zaleceń FRBR powiązania powinno się także ustalić dla osób, ciał zbiorowych (w odniesieniu do tworzenia, własności, wyprodukowania) oraz dla przedmiotu (relacja typu „ma za temat”) (Madison, 1998, p. 50; por. Tillett, 2004, p. 5).

Powiązanie jednostek odpowiednimi relacjami ma na celu ograniczenie duplikatów w bazach danych i uporządkowanie danych zawartych w bazie. Ma też sprawić, że katalogi komputerowe zamieniają się z linearnych (odwzorowujących katalog tradycyjny) w rozbudowaną sieć relacji, która będzie prowadzić użytkownika po bibliograficznym uniwersum. Rekordy tworzone zgodnie z FRBR mają bowiem służyć czterem zasadniczym celom: odnalezieniu potrzebnych materiałów przez użytkownika, rozpoznaniu jednostki, wyborowi odpowiedniego materiału oraz uzyskaniu danej jednostki (Madison, 1998, p. 49).

¹⁵ Jako „dzieło” rozumie się każdą odrębną kreację intelektualną lub artystyczną – jest to pojęcie abstrakcyjne, np. *Dziady* A. Mickiewicza jako utwór (jak podkreśla Marek Nahotko „Pojęcie utworu i linie graniczne pomiędzy utworem a innymi jednostkami mogą zależeć od warunków kulturowych. W związku z tym odmienne kultury lub narody mogą przyjmować inne kryteria rozróżniania danego utworu od innych jednostek” – Nahotko, 2004, s. 95). „Realizacja” to artystyczna lub intelektualna realizacja „dzieła” – zawiera więc konkretne słowa, zdania, akapity itp., które pozwalają na odróżnienie różnych realizacji tego samego dzieła (np. *Dziady* A. Mickiewicza i ich przekład na język francuski to dwie różne realizacje tego samego dzieła). „Materializacja” to fizyczne wcielenie (uosobienie) danej realizacji, czyli realizacja, która została wydana lub opublikowana, np. kolejne wydania *Dziadów* Mickiewicza w języku polskim – wszystkie stanowią materializację tej samej realizacji. „Egzemplarz” to pojedynczy egzemplarz materializacji, przeważnie jest to pojedynczy przedmiot, np. konkretny egzemplarz *Dziadów* Mickiewicza przechowywany w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu o sygnaturze 1320762/3 II.

Po opublikowaniu FRBR rozpoczęły się prace nad porównywaniem modelu z obowiązującymi standardami i przepisami katalogowania. W raporcie dotyczącym FRBR (IFLA, 2009b) opublikowano w załączniku zestawienie atrybutów jednostek modelu FRBR z odpowiadającymi im elementami danych ISBD, GARE (*Guidelines for Authority Records and Reference Entries*), GSARE (*Guidelines for Subject Authority and Reference Entries*) i z polami formatu UNIMARC Manual. IFLA powołała też Grupę Rewizyjną ISBD, której zadaniem było porównanie przepisów ISBD z zaleceniami FRBR, w pracach wykorzystywano m.in. opracowanie Toma Delseya *Mapping ISBD Elements to FRBR Attributes and Relationships (Mapping ISBD..., 2004)*. W wyniku rewizji w ISBD elementami fakultatywnymi stały się wszystkie, które miały taki status w FRBR (Padziński, 2004, s. 187). Wydano także wspomnianą już, nową, skonsolidowaną edycję przepisów ISBD (IFLA, 2011) – po to, by przepisy dotyczące wszystkich typów materiałów były ze sobą spójne i uwzględniały model FRBR (Bianchini & Guerrini, 2009, p. 112).

W Stanach Zjednoczonych również utworzono komitet, którego zadaniem była rewizja przepisów AACR2 (Joint Steering Committee for Revision of the Anglo-American Cataloging Rules) uwzględniająca FRBR (Tillett, 2004, p. 6). W trakcie analizy postanowiono zawiesić prace nad aktualizacją AACR2. Podjęto natomiast działania zmierzające do ustalenia nowych przepisów katalogowania opartych na FRBR – RDA (*Resource Description and Access*).

FRBR teoretycznie bardzo dobrze przedstawia relacje, jakie zachodzą między poszczególnymi jednostkami. Problem stanowi natomiast, jak zauważa L. S. Creider, przeniesienie idei „realizacji” i „materializacji” do terminów, takich jak wydanie (*edition*), grupa egzemplarzy (*state*¹⁶), nakład (*issue*) funkcjonujących w terminologii bibliograficznej. Ponadto zastosowanie terminu „dzieło” (*work*) nie jest proste w przypadku wszystkich typów dokumentów – jak bowiem odnieść je do materiałów kartograficznych? (Creider, 2009, p. 593). Timothy J. Dickey zauważył, że zastosowanie modelu FRBR będzie szczególnie przydatne w bibliotekach muzycznych, w których przechowywane są informacje w trzech różnych formatach – nuty, nagrania oraz książki i czasopisma, które dotyczą muzyki. Powiązania między tymi materiałami są oczywiste i wykorzystanie FRBR powinno zapewnić relacje między nimi dla użytkowników (Dickey, 2008, p. 23).

Zastosowanie modelu w praktyce okazuje się bardzo trudne, głównie ze względu na ograniczenia programów komputerowych oraz formatów wymiany danych (m.in. MARC) w istniejących bazach danych. Można tego dokonać na dwa sposoby: albo poprzez ręczne rekatalogowanie zbiorów (bardzo czasochłonne i kosztowne), albo poprzez tzw. FRBR-izację (*frbrisation*), czyli „wyciągnięcie” koncepcji FRBR z istniejących już danych bibliograficznych w ramach zautomatyzowanego procesu. Na międzynarodowym forum uznano, że do przeprowadzenia tego typu analizy najlepiej nadają się bazy bibliografii narodowych, ponieważ w odróżnieniu od katalogów centralnych, rekordy w nich zawarte cechuje duża autorytatywność i szczegółowość, a ponadto bibliografie rejestrują piśmiennictwo na poziomie materializacji, a nie egzemplarza. W pierwszej dekadzie XXI w.

¹⁶ *State* – grupa egzemplarzy z tego samego nakładu, różniąca się od pozostałych (np. drobnymi zmianami w formatowaniu) (Tomaszczyk, 2009, s. 192).

wszystkie kraje skandynawskie (Dania, Finlandia, Norwegia, Szwecja) uczestniczyły w rozwoju struktury FRBR i wykorzystywały FRBR-izację w swoich katalogach (Knutsen, 2006, p. 10). Próbę uzgodnienia rekordów bibliografii narodowej ze strukturą FRBR podjęto też w Słowacji. Przeprowadzone testy pokazały, że FBRR-izacja jest możliwa, ale ujawniły też, że w jej wyniku trudno uzyskać wysoką jakość danych. Efektywność procesu, który polega właściwie na dopasowaniu podpól formatu MARC do jednostek FRBR, zależy bowiem od jakości i szczegółowości rekordów istniejących w bazie (Pisanski et al., 2010).

W modelu FRBR nie uwzględniono relacji, które zachodzą między rekordem a kontrolą autorytatywną, nie zdefiniowano też minimalnych wymagań w stosunku do tej kontroli (Madison, 1998, p. 44). Informacje dotyczące zawartości i formy kartotek haseł wzorcowych (KHW) stanowią przedmiot innego opracowania: *Functional Requirements for Authority Data* (FRAD). „Dopiero te dwa opracowania łącznie powinny objąć większość zagadnień związanych z organizacją danych bibliograficznych” (Padziński, 2004, s. 175-176), należy bowiem pamiętać, że aby poprawnie wykorzystać model FRBR należy zastosować KHW. Dodatkowo model FRBR uzupełniany jest przez zalecenia dotyczące haseł przedmiotowych, czyli trzeciej grupy jednostek wymienianych w FRBR: *Functional Requirements for Subject Authority Data* (FRSAD).

ISADN (INTERNATIONAL STANDARD AUTHORITY DATA NUMBER) I VIAF (VIRTUAL INTERNATIONAL AUTHORITY FILE)

Pod koniec lat 70. XX w. pojawiły się pierwsze pomysły stworzenia międzynarodowego znormalizowanego numeru, który miał usprawnić wymianę danych autorytatywnych. W latach 80. XX w. IFLA podjęła się opracowania standardu dla formatu haseł wzorcowych/autorytatywnych (*authority entries*). W 1984 r. opublikowała GARE (*Guidelines for Authority Reference Entries*), które dotyczyły trzech typów haseł: osobowych, korporatywnych i tytułów anonimów klasycznych. Rekordy wzorcowe miały według tych wytycznych zawierać hasło przyjęte jako obowiązujące (*heading*), noty informacyjne (*information notes*), odsyłacze (*tracings*), źródła (*sources*) oraz numer ISADN (*International Standard Authority Data Number*). Dokument ten nie zawierał jednak informacji na temat formy hasła (*form of heading*). W połowie lat 80. XX w.¹⁷ próba utworzenia ISADN zakończyła się niepowodzeniem, głównie ze względu na koszty, jakie należałoby ponieść w trakcie wdrożenia i utrzymania bazy danych zarządzającej takimi numerami. Mimo to jeszcze w połowie lat 90. XX w. sądzono, że ISADN ułatwi wymianę tych danych. W 2001 r. opublikowano zrewidowane wydanie tych przepisów pod tytułem GARR (*Guidelines for Authority Records and References*) (Buizza, 2004, pp. 123, 126), w których również przewidywano włączenie numeru ISADN do rekordu. Nie podano jednak szczegółów dotyczących jego formy czy struktury (IFLA Working Group..., 2001).

¹⁷ Pomysł ISADN został przedstawiony w 1984 r. w wytycznych IFLA *Guidelines for Authority and Reference Entries* (GARE).

Na początku XXI w. Barbara B. Tillett przedstawiała propozycję zrezygnowania z ISADN na rzecz wirtualnej kartoteki haseł wzorcowych, w której poszczególne rekordy byłyby ze sobą powiązane za pomocą linków (zwróciła uwagę, że jest to możliwe za sprawą rozwoju technologicznego oraz powstania URL¹⁸). Pozwalałoby to na pobieranie odpowiednich danych z karotek narodowych w czasie rzeczywistym i wyświetlanie użytkownikowi powiązań w dostosowanym do jego potrzeb języku czy alfabecie (Tillett, 2001). W tym samym referacie autorka opowiadała się także za zastąpieniem terminu „kontrola autorytatywna” (*authority control*) terminem „kontrola dostępu” (*access control*) (Tillett, 2001)¹⁹.

W 2000 r. IFLA podjęła próbę utworzenia wirtualnej międzynarodowej kartoteki haseł wzorcowych (*virtual international authority file*), która miała zapewnić powiązania między dostępnymi online kartotekami autorytatywnymi poprzez protokół Z39.50 (Tillett, 2001). W 2012 r. w tworzeniu wirtualnej kartoteki VIAF uczestniczyło już prawie 30 bibliotek i organizacji bibliotecznych²⁰, które dostarczały i pobierały z niej potrzebne im dane (polskie hasła autorytatywne wprowadza do bazy NUKAT).

Zmiany technologiczne i terminologiczne, jakie zaszły w ciągu ostatniego półwiecza, a zwłaszcza zwrócenie uwagi na użytkownika informacji bibliograficznej w strukturze FRBR i wysunięcie na plan pierwszy jego potrzeb sprawiło, że należało zrewidować także ustanowione w 1961 r. *Zasady Paryskie*, które wywodziły się i koncentrowały na tradycyjnym katalogu bibliotecznym i doborze haseł.

ICP (INTERNATIONAL CATALOGUING PRINCIPLES)

Ponad czterdzieści lat po ustanowieniu *Zasad Paryskich*, podczas Pierwszego Spotkania Ekspertów IFLA dotyczącego Międzynarodowego Kodu Katalogowania (First IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code – IME ICC) zorganizowanego w 2003 r. we Frankfurcie zdecydowano o ich unowocześnieniu i zastąpieniu deklaracją międzynarodowych zasad katalogowania (International Cataloguing Principles – ICP). Nowe zasady zostały przygotowane pod kierownictwem B. B. Tillett i poprzedzone serią pięciu międzynarodowych spotkań w różnych częściach świata²¹. Nowa deklaracja została oficjalnie opublikowana w Internecie w lutym 2009 r.²².

Zakres opublikowanych wytycznych znacznie się poszerzył, o czym zdecydowało m.in. pojawienie się w uniwersum bibliograficznym nowych typów materiałów. *Zasady Paryskie* dotyczyły właściwie tylko materiałów drukowanych – przede wszystkim książek i innych materiałów o podobnych cechach przechowywanych w bibliotekach. *Zasady ICP* poszerzono

¹⁸ URL – Uniform Resource Locator, czyli adres danego zasobu elektronicznego wskazujący miejsce jego przechowywania.

¹⁹ Termin ten B. B. Tillett proponowała w opracowaniu już w 1989 r. (Tillett, 1989).

²⁰ Wykaz uczestników projektu dostępny jest w World Wide Web: <<http://viaf.org/>> [dostęp: 17.05.2012].

²¹ 2003 r. Frankfurt n. Menem – 31 krajów (Europa, Stany Zjednoczone i kraje anglojęzyczne – Polska nie była reprezentowana), 2004 r. Buenos Aires – 20 krajów (Ameryka Łacińska i Karaiby), 2004 r. Kair – 18 krajów (kraje arabskie Afryki i Bliskiego Wschodu), Seul – 12 krajów (Azja), Pretoria – 10 krajów (Afryka Subsaharyjska).

²² Dostępne także w wersji polskiej (IFLA, 2009a).

tak, by obejmowały one wszystkie typy dokumentów. Ponadto zasady z 1961 r. ograniczone były właściwie tylko do kwestii wyboru i formy haseł bibliograficznych w katalogach (uznano bowiem, że tylko w tym obszarze można dojść do międzynarodowego porozumienia). Koncentrowały się więc jedynie na sprawach istotnych z punktu widzenia bibliotekarzy, podczas gdy ICP dotyczą także opisu bibliograficznego oraz tworzenia autorytatywnych rekordów, biorąc pod uwagę potrzeby użytkowników. ICP wymienia dziewięć zasad tworzenia przepisów katalogowania, z których za najważniejszą uznano właśnie wygodę użytkownika. Pozostałe zasady to: powszechność użycia, reprezentatywność, trafność, wystarczalność i konieczność, znaczenie, ekonomia, spójność i standaryzacja oraz integracja (IFLA, 2009a; Bianchini & Guerrini, 2009, p. 110; por. Krynicka, 2012, s. 2).

Istotną rolę w podjęciu decyzji o rewizji przepisów odegrał też rozwój technologiczny. Dopóki źródła informacji funkcjonowały w postaci kart katalogowych i katalogów książkowych z ich alfabetycznym szeregowaniem i statycznym „pakietem” informacji bibliograficznej, nie odczuwano tak pilnej potrzeby standaryzacji opisów. Katalogi bibliotek nie były widoczne, powstawały w oderwaniu od innych, tworzono też osobne katalogi dla odrębnych typów materiałów takich jak mikrofilmy, czasopisma czy mapy, a w procesie wymiany informacji czy konsultacji danych zawsze pośredniczył człowiek. Uważano też wówczas, że kwestia ujednoczenia zasad formy i doboru hasła była sprawą priorytetową, ponieważ to one decydowały o tym, czy użytkownik odnajdzie daną pozycję w katalogu czy bibliografii.

Zastosowanie komputerowych baz danych w katalogowaniu oraz formatów wymiany danych wywołało problem występowania podobnych lub identycznych tytułów dokumentów zapisanych na różnych nośnikach w jednej bazie. Przyczyniło się też do swego rodzaju rozbicia „pakietu” informacji bibliograficznej na samodzielne elementy. Pozwoliło to na różne możliwości dostępu do opisu (nazwisko autora, współautora, tytuł, miejsce wydania, rok wydania itd.) oraz na tworzenie niemal każdej kombinacji tych elementów w trakcie ich wyszukiwania i różnych możliwości ich wyświetlania. Według niektórych spowodowało to utratę znaczenia różnicowania rodzajów haseł w katalogach komputerowych na główne i dodatkowe i możliwość rezygnacji w nich z haseł głównych (zob. m.in. Winke, 1993). Należy jednak zauważyć, że hasła takie nadal są wykorzystywane, np. w sytuacji, gdy chcemy zapisać lub wydrukować wyniki wyszukiwania lub utworzyć na ich podstawie zestawienie bibliograficzne, ponieważ stanowią one zazwyczaj podstawę szeregowania opisów. W przepisach ICP postawiono sobie za cel dostosowanie zasad do specyfiki katalogów komputerowych. Ponadto jak podkreślono w deklaracji ICP, zasady nie ograniczają się tylko do zautomatyzowanych katalogów bibliotecznych. Odnoszą się także do bibliografii i innych baz danych tworzonych zarówno przez biblioteki, jak i inne instytucje (IFLA, 2009a; Krynicka, 2012, s.7).

W ciągu pięćdziesięciu lat zmieniła się także terminologia związana z katalogowaniem. W 1961 r. zasady odnosiły się głównie do takich pojęć jak książka, autor, hasło główne (*main entry*) i dodatkowe (*added entry*), hasło wzorcowe ujednoczone (*uniform heading*), wydanie (*edition*) oraz dzieło (*work*). Zmiany, jakie nastąpiły do 2003 r. sprawiły, że w nowych zaleceniach musiano posłużyć się nową terminologią, która okazała się bardziej ogólna i abstrakcyjna w stosunku do tej z 1961 r. Zamiast więc

„hasła głównego i dodatkowego” wprowadzono pojęcie „punkt dostępu” (*access point*), zamiast „książki” – „zasób bibliograficzny” (*bibliographic resource*), zamiast „autora” – „twórcę” (*creator*), zamiast karty katalogowej „bibliograficzne i autorytatywne rekordy” (*bibliographic and authority records*) (Krynicka, 2012, s. 4-6). Rolę strony tytułowej jako głównego źródła danych całkowicie w ICP pominięto, w ogóle nie wspominając o głównych i preferowanych źródłach danych, a wprowadzając zapis o tworzeniu punktów dostępu „znalezionych w materializacji” („*found on manifestation*”) – wszystkie te zmiany nastąpiły zgodnie z modelem FRBR, a także FRAD (*Functional Requirements for Authority Data*), FRSD (*Functional Requirements for Subject Authority Data*) oraz RDA (Krynicka, 2012).

Należy podkreślić, że ICP stanowią w pewnym sensie kontynuację *Zasad Paryskich*, „różnią się one głównie uaktualnieniem terminologii by wyrazić nowy i szerszy model tego samego uniwersum bibliograficznego”²³. Ponadto nowe przepisy ICP mogą rozwijać się tylko dzięki istnieniu i sukcesowi wcześniejszych *Zasad Paryskich* i powinny służyć jako podstawa dalszej współpracy w zakresie rejestracji bibliograficznej (Creider, 2009, p. 595).

* * *

Zmiany, jakie zaszły w ciągu ostatnich sześćdziesięciu lat w zakresie techniki i metodyki katalogowania (przejście od katalogów kartkowych i drukowanych bibliografii do komputerowych baz danych) sprawiły, że zmienił się sposób prezentacji oraz wykorzystywania informacji bibliograficznej i katalogowej przez użytkowników. W bibliografii drukowanej dla ekonomizacji zastępowano powtarzane elementy myślnikiem uwidaczniając w ten sposób pewną strukturę bibliografii czy katalogu i powiązania w nim występujące. W tradycyjnym katalogu kartkowym każdy egzemplarz książki uzyskiwał swoją kartę katalogową, na której musiał znaleźć się pełny opis dokumentu. Struktura katalogu i jego ekonomiczność zostały nieco zatarte, choć sieć powiązań między poszczególnymi kartami uwidoczniały odsyłacze. W katalogu komputerowym struktura taka została całkowicie zatracona (tylko częściowo przeniesiono do katalogów komputerowych połączenia rekordów), utracono też w pewnym sensie ekonomiczność informacji, tworząc za każdym razem pełny rekord dla każdego egzemplarza (Bianchini & Guerrini, 2009, pp. 107-108).

Przejście z postaci tradycyjnej do elektronicznej spowodowało również, że użytkownik bazy danych ma obecnie możliwość wyszukiwania informacji całą dobę, ale nie zawsze może wtedy liczyć na pomoc bibliotekarza czy pracownika informacji, jak to miało miejsce w trakcie korzystania z katalogów tradycyjnych. Komputerowe bazy danych zwiększyły co prawda możliwości wyszukiwacze (przede wszystkim poprzez indeksowanie niemal wszystkich elementów opisu bibliograficznego), ale brak powiązań między poszczególnymi rekordami sprawia, że nierzadko użytkownicy gubią się w wynikach, jakie uzyskują. Nie potrafią też spojrzeć na zawartość bazy jako na pewną ustrukturyzowaną całość, która była widoczna poprzez zastosowany układ w katalogach i bibliografiach tradycyjnych.

²³ Opinia ta wyrażona w pracy Carlo Bianchiniego i Mauro Geurriniego w oryginale brzmi: „they differ mostly in the updating terminology to express a new and wider model of the same bibliographic universe” (Bianchini & Guerrini, 2009, p. 110).

Przygotowywane i publikowane kolejne międzynarodowe zalecenia miały na celu zwiększenie funkcjonalności rekordów bibliograficznych oraz autorytatywnych. Zmienił się przede wszystkim punkt odniesienia dla przygotowywanych zasad – już nie sam katalog, bibliografia czy wygoda osoby katalogującej była na pierwszym miejscu, a wygoda użytkownika i jego potrzeby.

BIBLIOGRAFIA

- Anglo-American Cataloguing Rules* (1988). 2 ed. Ottawa, London.
- Beaudiquez, Marcelle; Bourdon, Françoise (1991). *Management and use of name authority files (personal names, corporate bodies and uniform titles). Evaluation and prospects*. München: De Gruyter Saur.
- Bianchini, Carlo; Guerrini, Mauro (2009). From bibliographic models to cataloging rules: remarks on FRBR, ICP, ISBD and RDA and the relationships between them. *Cataloging and Classification Quarterly*, vol. 47, no. 2, pp. 105-124.
- Buizza, Pino (2004). Bibliographic Control and Authority Control form Paris Principles to the Present. *Cataloging and Classification Quarterly*, vol. 38, no. 3/4, pp. 117-133.
- Byrum, John D. Jr. (2000). The Emerging Global Bibliographic Network. The Era of International Standardization in the Development of Cataloging Policy. *Library Resources & Technical Services*, vol. 44, no. 3, pp. 114-121.
- Cheffins, Richard H. A., prep. (1977). *A Survey of a Contents of Existing National Bibliographies*. Paris: UNESCO.
- Creider, Laurence S. (2009). A Comparison of the Paris Principles and the International Cataloguing Principles. *Cataloging and Classification Quarterly*, vol. 47, pp. 583-599.
- Dickey, Timothy J. (2008). FRBRization of a Library Catalog: Better Collocation of Records, Leading to Enhanced Search, Retrieval, and Display. *Information Technology and Libraries*, March, pp. 23-31.
- Filipek, Agnieszka (2005). Model opisu dokumentu według FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records). *Zagadnienia Informacji Naukowej*, nr 2, s. 13-30.
- Gorman, Michael (1969). *Bibliographical data in national bibliography entries. A report on descriptive cataloguing made for UNESCO and IFLA*, Provisional Abridged text. [b.m.] p. 23.
- Gredley Ellen J. (1980). Standardizing bibliographical data: AACR 2 and international exchange. *Journal of Librarianship*, vol. 12, nr 2 April, pp. 84-101.
- Grycz, Józef; Borkowska, Władysława, wybrali i oprac. (1946). *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego. Z „Przepisów katalogowania w bibliotekach polskich. I alfabetyczny katalog druków”*. Warszawa: Państw. Zakł. Wydaw. Szkolnych.
- IFLA (1998). *Functional Requirements for Bibliographic Records: Final report, A report on descriptive cataloguing made for UNESCO and IFLA*, Provisional Abridged text. [online]; [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/files/cataloguing/frbr/frbr.pdf>.
- IFLA (2007). *International Standard Bibliographic Description, Preliminary Consolidated Edition* [online]; [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w World Wide Web: http://archive.ifla.org/VII/s13/pubs/ISBD_consolidated_2007.pdf.
- IFLA (2009a). *Deklaracja Międzynarodowych Zasad Katalogowania* [online]. Tł. Magdalena Krynicka [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-pl.pdf.
- IFLA (2009b). *Functional Requirements for Bibliographic Records : Final report*, München [online]; [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ifla.org/files/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf.
- IFLA (2011). *ISBD: International Standard Bibliographic Description*, consolidated edition, Berlin, München: De Gruyter Saur.
- IFLA Study on Functional Requirements for Bibliographic Records (1995). *International Cataloguing and Bibliographic Control*, vol. 24, no. 3, pp. 43-50.
- IFLA Working Group on GARR Revision (2001). *Guidelines For Authority Records And References*, 2 ed. rev., München [online]; [dostęp: 20.08.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/files/cataloguing/garr/garr.pdf>.
- Knutsen, Unni (2006). Bibliographic control in the Nordic Countries. *IFLA Journal*, vol. 32, no. 1, pp. 5-12.

- Krynicka, Magdalena (2012). *Międzynarodowe Zasady Katalogowania. Nowe zasady katalogowania oraz zmiany w terminologii, czyli nowoczesne podejście do katalogów* (preprint) [online]; [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bn.org.pl/download/document/1329232478.pdf>>.
- Lenartowicz, Maria (1972). Z problemów międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3/4, s. 299-304.
- Lenartowicz, Maria (1973). Z problemów międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2 s. 190-194.
- Lenartowicz, Maria (1985). Nowe zasady opisu bibliograficznego książek. Część 3. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1, s. 19-28.
- Lenartowicz, Maria (1990). Hasło opisu bibliograficznego. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3/4, s. 33-45.
- Lenartowicz, Maria (1994). Hasło wzorcowe opisu bibliograficznego. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3/4, s. 201-206.
- Lenartowicz, Maria (2001). Normalizacja opisu bibliograficznego i jego hasła, zasad szeregowania i przypisów bibliograficznych. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 39-59.
- Madison, Olivia M. A. (1998). Standards for National Bibliographic Control. Proposed Basic Data Requirements for the National Bibliographic Record. In: *ICNBS*. Copenhagen, pp. 43-52.
- Mapping ISBD Elements to FRBR Attributes and Relationships* (2004). [online]; [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ifla.org/files/cataloguing/isbd/isbd-frbr-mapping.pdf>>.
- Maxwell, Margaret F. (1977). The Genesis of the Anglo-American Cataloguing Rules. *Libri*, vol. 27, no. 3, pp. 238-262.
- Murtomaa, Eeva (2001). The Future of Cataloguing. In: *Rahvusbibliograafia uuenevas infokeskkonnas = The national bibliography in a changing information environment*. Koostanud Janne Anresoo ja Silvi Metsar, Tallin: Eest Rahvusraamatukogu, pp. 87-97.
- Nahotko, Marek (2004). *Metadane: Sposób na uporządkowanie Internetu*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Należcz, Barbara (2004). Od ISBD(S) do ISBD(CR). *Przegląd Biblioteczny*, z. 3/4, s. 163-171.
- Padziński, Andrzej (2004). Wymagania funkcjonalne dotyczące rekordów bibliograficznych – FRBR. Możliwości zastosowania w katalogach bibliotecznych. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3/4, s. 173-194.
- Pisanski, Jan; Żumer, Maja; Aalberg, Trond (2010). Frbrisation: Towards a Bright New Future for National Bibliographies. *International Cataloguing and Bibliographic Control*, vol. 39, no. 1, pp. 3-6.
- Regeln für die alphabetische Katalogisierung: RAK. (1977), Wiesbaden: Reichert.
- Rust, Godfrey; Bide, Mark (2000). *The <indec> metadata framework. Principles, model and data dictionary* [online]; [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.doi.org/topics/indec/indec_framework_2000.pdf>.
- Statement of Principles Adopted by The International Conference on Cataloguing Principles. Paris, October 1961*. (1961) [online]; [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w Internecie: <http://sibuc.ucaenca.edu.ec/site/local/File/ABCD_Workshop_CUE/MARC/paris_principles_1961.pdf>.
- Tillett, Barbara B. (1989). Considerations for Authority Control in the online environment. *Cataloging and Classification Quarterly*, vol. 9, no. 3, pp. 1-11.
- Tillett, Barbara B. (2001). *Authority Control on the Web* [online]; [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/tillett_paper.html>.
- Tillett, Barbara B. (2004). *What is FRBR? A Conceptual Model for the Bibliographic Universe* [online] Library of Congress Distribution Service; [dostęp: 08.06.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF>>.
- Tomaszczyk, Jacek (2009). *Angielsko-polski słownik informacji naukowej i bibliotekoznawstwa*, Katowice: Studio NOA, Uniwersytet Śląski.
- UNESCO (1950). General report of the Conference on the Improvement of Bibliographical Services. Unesco House, Paris. 7-10 November 1950, Paris: UNESCO.
- Winke, R. Conrad (1993). Discarding the Main Entry in an Online Cataloging Environment. *Cataloging and Classification Quarterly* vol. 16, no. 1, pp. 53-70.

DOROTA CHŁOPKOWSKA

Institute of Library and Information Science
Wrocław University
e-mail: doridek@gmail.com

**IFLA WORK ON INTERNATIONAL CATALOGING PRINCIPLES
From Paris Principles through International Standard
Bibliographic Description and Functional Requirements
for Bibliographic Records
to International Cataloging Principles**

KEYWORDS: Cataloging. Cataloging principles. IFLA. ISBD. ICP. FRBR. ISADN.

ABSTRACT: **Objective** – The author presents changes in international cataloging principles influenced by IFLA since 1960s and current trends in the development of rules for bibliographic description. **Methodology** – The article is based on the analysis of the literature and selected results of a survey conducted by the author for her PhD thesis. **Results and conclusions** – The need for standardization and dissemination of uniform rules of bibliographic description and access points (headings) were influenced by the technological revolution in the second half of 20th century and beginning of 21st century. IFLA activities conducted in the international field since 1950s helped to standardize bibliographic description (ISBD), authority entries (ISADN – International Standard Authority Data Number, VIAF – Virtual International Authority File), requirements for bibliographic records (FRBR – Functional Requirements for Bibliographic Records) and general cataloging principles (Paris Principles, ICP – International Cataloguing Principles). Standards are introduced to simplify the exchange of bibliographic information in the electronic environment and adjust the display of bibliographic data to the changing needs of information users.

Artykuł wpłynął do Redakcji 15 lipca 2012 r.

TERESA ŚWIĘCKOWSKA

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski
e-mail: t.swieckowska@uw.edu.pl

OPEN ACCESS W NIEMCZECH

Teresa Święckowska ukończyła kierunek bibliotekoznawstwo i informacja naukowa na Uniwersytecie Warszawskim oraz Szkołę Nauk Społecznych Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Od 2006 r. pracuje na stanowisku adiunkta w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW. Zajmuje się mediami i komunikacją społeczną, komunikacją naukową, ekonomią informacji oraz społecznymi kontekstami i historią prawa autorskiego. Wybrane publikacje: *Public relations a demokracja* (Warszawa 2008), *Wolne oprogramowanie i Open Access. Utopie internetowe, czy fenomeny informacyjnego kapitalizmu? W: Spotkania z utopią w XXI wieku.* Red. Piotr Żuk (Warszawa 2008, s. 130-142), *Kobiety i technologie w kontekście społeczeństwa informacyjnego.* W: *Społeczeństwo i sieć informacyjna.* Red. Barbara Sosińska-Kalata i Ewa Chuchro (Warszawa 2012, s. 41-52).

SŁOWA KLUCZOWE: Open Access. Niemcy. Zielona droga. Żłota droga. Repozytoria. Komunikacja naukowa. Otwarta nauka.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – W artykule przedstawiono stan Open Access (OA) w Niemczech. Omówiono sposoby promocji OA, a także przykłady ich wdrażania. **Metody badań** – Tekst powstał na podstawie analizy piśmiennictwa przedmiotu i materiałów źródłowych, takich jak: programy i założenia inicjatyw z obszaru OA oraz korespondencji z przedstawicielami wybranych instytucji niemieckich zaangażowanych w rozwój OA. **Wyniki/Wnioski** – W Niemczech większość najważniejszych instytucji naukowych wspiera rozwój OA zarówno zielonej drogi, jak i złotej drogi. Wszystkie mandaty OA mają charakter zaleceń, a ich implementacja odbywa się przez rozbudowę infrastruktury i finansowe wspieranie publikowania. Możliwości przyspieszenia rozwoju OA upatruje się w zmianach prawa autorskiego.

OPEN ACCESS JAKO NOWY MODEL PUBLIKOWANIA W NAUCE

Od kilkunastu lat w obszarze komunikacji naukowej (publikowanie i udostępnianie wyników badań) zachodzą ważne zmiany wynikające z rozwoju technologii cyfrowych. Obecnie zarysowują się dwa kierunki rozwoju modeli elektronicznego publikowania i udostępniania. Pierwszy opiera się na dotychczasowych zasadach współpracy pomiędzy wydawnictwami i naukowcami. Wydawcy nabywają (często nieodpłatnie) prawa autorskie do publikowanych dokumentów i decydują o formie i sposobie dostępu, za który trzeba zazwyczaj płacić. To wiodący nurt publikowania naukowego, reprezentowany przez wydawnictwa o ustalonej renomie, wydające znane i prestiżowe tytuły oraz publikujące uznanych autorów. Jego wadami są wysokie ceny i monopolistyczne praktyki dużych korporacji wydawni-

czych, ograniczające dostęp do publikacji naukowych. Drugi, obecny od połowy lat 90. XX w., wywodzi się z ruchu Open Access (OA), którego naczelnym założeniem jest publikowanie i bezpłatne udostępnianie użytkownikom sieci wyników badań naukowych. Zwolennicy OA (głównie naukowcy i bibliotekarze) promują ten sposób upowszechniania treści naukowych, powołując się na zasadę otwartości nauki. Chociaż udział OA w elektronicznych publikacjach naukowych nadal jest niewielki (ocenia się go na 20%), to jednak w ciągu ostatnich lat znacząco wzrasta (Björk, et al., 2010). W krajach, takich jak: USA, Wielka Brytania czy Niemcy OA jest postrzegany przez naukowców i bibliotekarzy za ważny i przyszłościowy model komunikacji naukowej XXI w., w innych, należy do nich również Polska, OA zaczyna dopiero zyskiwać na popularności. W niektórych dziedzinach naukowych (np. fizyka) OA stał się dominującym modelem publikowania wyników badań naukowych, w innych wciąż pozostaje na marginesie modelu subskrypcyjnego. Niemcy należą do tych krajów, gdzie OA rozwija się dynamicznie, a największe instytucje naukowe podejmują skuteczne sposoby jego promocji i implementacji.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO W NIEMCZECH

W Niemczech działa aktualnie 379 szkół wyższych, z których 117 to uniwersytety, 207 wyższe szkoły zawodowe (w większości techniczne i pedagogiczne), pozostałe 55 to wyższe szkoły artystyczne i muzyczne. Państwowych uczelni jest 240, prywatnych 99, kościelnych 40 (Hochschulrektorenkonferenz, 2011). Uczelnie prywatne odgrywają niewielką rolę w całym systemie szkolnictwa wyższego. Obsługują zaledwie 0,54% studentów i koncentrują się na nauczaniu w kilku dziedzinach, przede wszystkim ekonomii (Schmoch, 2011). Liczba studentów w Niemczech wynosi 2,22 mln, większość z nich, 1,47 miliona studiuje na uniwersytetach, 716 630 w wyższych szkołach zawodowych, a 33 197 w wyższych szkołach artystycznych i muzycznych (Hochschulrektorenkonferenz, 2011).

Za podstawowe finansowanie uniwersytetów odpowiedzialne są poszczególne landy, chociaż fundusze na badania i rozwój w coraz większym stopniu pochodzą z tzw. środków zewnętrznych. Ulrich Schmoch ocenia, że środki zewnętrzne na badania i rozwój w niemieckich uniwersytetach stanowią ok. 40% (Schmoch, 2011). Największy udział (30%) w finansowaniu zewnętrznym uniwersytetów w Niemczech ma Deutsche Forschungsgemeinschaft – DFG (Niemiecka Wspólnota Badawcza), centralna, samorządna organizacja, której członkami są szkoły wyższe i instytucje badawcze. Do jej nadrzędnych celów należy wspieranie nauki, ze szczególnym uwzględnieniem badań podstawowych. Jedną z kluczowych funkcji DFG jest pośredniczenie w finansowaniu badań ze środków publicznych. DFG dysponuje rocznym budżetem w wysokości ok. 2,3 mld euro, na który składają się środki od rządu federalnego oraz od samorządów landów (DFG, 2012). Znaczący udział w finansowaniu zewnętrznym nauki ma Ministerstwo Edukacji i Nauki – Bundesministerium für Bildung und Forschung (19%), finansujące programy nakierowane na współpracę z przedsiębiorstwami. Wkład przedsiębiorstw ocenia się na 26% (Schmoch, 2011). Inne środki zewnętrzne pochodzą z Komisji Europejskiej, fundacji i innych

źródeł. Najwięcej badań naukowych w Niemczech jest prowadzonych w pozauniwersyteckich instytucjach badawczych, finansowanych głównie ze środków pochodzących z budżetu centralnego. Do najważniejszych niemieckich organizacji badawczych należą: Max-Planck-Gesellschaft – MPG (Towarzystwo Maxa Plancka), Fraunhofer-Gesellschaft (Towarzystwo Fraunhofera) oraz Helmholtz-Gemeinschaft Deutscher Forschungszentren (Stowarzyszenie Niemieckich Centrów Badawczych im. Helmholtza).

Max-Planck-Gesellschaft, utworzone w 1948 r. jako organizacja sukcesyjna Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft (Towarzystwa Cesarza Wilhelma), jest obecnie wiodącą instytucją badawczą w Niemczech w obszarze badań podstawowych. W jego skład wchodzi 80 instytutów badawczych, głównie z zakresu nauk ścisłych (fizyka, biologia, chemia), ale także nauk humanistycznych i społecznych. MPG zatrudnia 17 019 pracowników, w tym 5378 naukowców (MPG, 2011). Instytucja ta jest finansowana ze środków publicznych, federalnych i landowych.

Fraunhofer-Gesellschaft to organizacja wspierająca badania stosowane. Obejmuje ona 80 jednostek badawczych, w tym 60 instytutów, w 2010 r. zatrudniała ponad 18 tys. pracowników (Fraunhofer, 2010). Chociaż Fraunhofer jest celowo finansowany ze środków publicznych, centralnych i landowych, to 70% jego środków na badania pochodzi z kontraktów, czyli umów z podmiotami prywatnymi, np. przedsiębiorstwami.

Helmholtz-Gemeinschaft obejmuje 18 centrów badawczych, zatrudniających w 2010 r. 30 995 pracowników (Helmholtz, 2011). Pierwsze centra powstały pod koniec lat 50. XX w., kiedy to zachodni alianci zezwolili RFN na prowadzenie badań nuklearnych. Od lat 60. XX w. zakres ich badań rozszerzał się na aeronautykę, nauki komputerowe oraz biotechnologię. Od lat 80. XX w. centra Helmholtza prowadzą więcej badań w takich obszarach, jak: zdrowie, kluczowe technologie czy struktura materii. Helmholtz-Gemeinschaft jest w 2/3 finansowany ze środków publicznych i w 1/3 ze środków zewnętrznych, na które składają się zarówno finansowanie publiczne, jak i prywatne. W 2010 r. pracownicy centrów Helmholtza opublikowali 9285 publikacji w cytowanych czasopismach specjalistycznych (Helmholtz, 2011).

DOSTĘP DO WIEDZY: RAMY PRAWNE I EKONOMICZNE

Z uwagi na międzynarodowy charakter prawa autorskiego, a zwłaszcza na konieczność dostosowania się do dyrektyw EU¹, ramy prawno-autorskie dostępu do wiedzy w Niemczech są podobne do tych, które obowiązują w Polsce. Wprowadzane od połowy lat 90. XX w. regulacje międzynarodowe² ograniczyły do minimum możliwość stosowania wyjątków od prawa autorskiego w odniesieniu do udostępniania w sieci. Pomimo zbieżnych uwarunkowań prawnych poszczególne kraje mają jednak możliwości

¹ Dyrektywy Unii Europejskiej: z 1992 oraz z 2006 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej, z 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych, z 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów prawa autorskiego i praw pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (tzw. dyrektywa internetowa).

² Do najważniejszych należą porozumienie w sprawie handlowych aspektów własności intelektualnej z 1994 r. (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS) oraz traktat o prawie autorskim Światowej Organizacji Własności Intelektualnej w ramach Konwencji Brneńskiej z 1996 r. (WIPO Copyright Treaty).

tworzenia własnych przepisów oraz sposobów ich egzekwowania. W odróżnieniu od Polski w Niemczech istnieje np. wyjątek dla publicznego udostępniania w sieci treści naukowych w celach edukacyjnych i badawczych. Wyjątek ten reguluje § 52 niemieckiego prawa autorskiego (Urheberrechtsgesetz, 2011). Umożliwia on udostępnianie artykułów z czasopism i prac zbiorowych oraz części utworów w Internecie dla określonego kręgu osób w celach niekomercyjnych. Instytucje edukacyjne mają więc prawo udostępniać online materiały naukowe swoim studentom. Obecnie w niemieckich uniwersytetach powstaje infrastruktura techniczna i organizacyjna, określana jako semestrowy aparat elektroniczny (Elektronischen Semesterapparat), umożliwiająca realizację tego wyjątku. Najwięcej problemów stwarza wypracowanie zasad naliczania wynagrodzeń dla autorów i system ich realizacji, gdyż według prawa UE autorzy, których prace są wykorzystywane w ramach wyjątków powinni uzyskać za to należność finansową. Według przedstawicieli instytucji edukacyjnych niemieckie Verwertungsgesellschaft Wort, VG Wort (Stowarzyszenie Zarządzania Prawami Zbiorowymi Słowo) żąda wygórowanych opłat, a Börsenverein des Deutschen Buchhandels (Niemieckie Stowarzyszenie Wydawców i Księgarzy) celowo utrudnia negocjacje, dążąc do tego, aby wyjątek zapisany we wspomnianym wyżej §52a nie został przedłużony (Beger, 2011; Der dritte Korb..., 2012)³. Niemieckie prawo wyjątku nie jest bezterminowe. Jest ono ustanawiane na okres kilku lat i kilka razy było już przedłużane. Aktualnie obowiązujące kończy się pod koniec 2012 r., co ożywia dyskusję na temat dalszego jego obowiązywania. Organizacje reprezentujące naukę i edukację, jak np. Aktionsbündniss „Urheberrecht für Bildung und Wissenschaft” (Koalicja na Rzecz Prawa Autorskiego dla Edukacji i Nauki) domagają się bezterminowego przedłużenia § 52a, natomiast organizacje reprezentujące wydawców żądają, aby został on zlikwidowany.

Oprócz uwarunkowań prawnych na dostęp do wiedzy mają również wpływ ceny książek, czasopism naukowych i subskrypcji na korzystanie z baz danych. Od połowy lat 90. XX w. mówi się o kryzysie w obszarze publikacji naukowych. Dotyczy on także Niemiec. Biblioteki niemieckie, podobnie jak te w innych krajach europejskich, borykają się ze wzrostem cen czasopism naukowych oraz z ograniczonymi funduszami. Możliwości dostępu do wiedzy zależą od nakładów na naukę, edukację i biblioteki. Kraje bogate, do których należą Niemcy, mogą przeznaczyć więcej nakładów na zakup subskrypcji, choć, jak już wspomniano wcześniej, coraz więcej środków finansowych niemieckie instytucje naukowe czerpią ze źródeł zewnętrznych. Środki te są przyznawane w ramach konkursów, a więc zazwyczaj są dostępne tylko dla jednostek naukowych, spełniających określone kryteria. Również finansowanie infrastruktury usprawniającej komunikację naukową jest w dużej mierze finansowane ze środków zewnętrznych przyznawanych w ramach konkursów.

³ Dyskusje podczas konferencji: Publikationskultur Plagiat und Urheberrecht, 29-30.03.2012, Bauhaus-Universität Weimar; wykład Gabriele Beger (Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg), §52a UrhG – eine endende Geschichte? Berliner Bibliothekswiss. Kolloquium, Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft, Humboldt-Universität zu Berlin, 15.11.2011.

PROMOCJA OPEN ACCESS

Pierwsze inicjatywy typu Open Access w Niemczech pojawiły się w drugiej połowie lat 90. XX w. Datą przełomową dla OA było ogłoszenie i podpisanie przez wiele instytucji naukowych Deklaracji Berlińskiej dotyczącej otwartego dostępu do wiedzy z obszaru nauk ścisłych i humanistyki (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities). Tekst deklaracji został ogłoszony 22 października 2003 r. na konferencji zainicjowanej przez MPG. Powołano się w niej na wcześniejsze inicjatywy: Deklarację Budapeszteńską Inicjatywy Otwartego Dostępu, Kartę ECHO i Oświadczenie z Bethesda. Deklarację Berlińską przyjęto, „by promować Internet jako instrument będący podstawą dla globalnie pojętej wiedzy i ludzkiej refleksji, by wskazać zadania, jakie powinny być wzięte pod uwagę przez polityków odpowiedzialnych za rozwój nauki, instytucje badawcze, fundacje naukowe, agencje przyznające fundusze, biblioteki czy muzea” (Deklaracja Berlińska, 2005). W Deklaracji Berlińskiej sformułowano relatywnie radykalną definicję OA. Zakłada ona nie tylko udostępnianie w Internecie treści naukowych, ale i pozwolenie na korzystanie z nich na zasadach wzorowanych na licencjach Creative Commons⁴. Deklaracja wzywa do stosowania standardów Open Archive oraz korzystania z otwartego, dostępnego dla wszystkich oprogramowania, ponadto zobowiązuje sygnatariuszy do promowania OA w środowisku naukowym.

Deklaracja Berlińska była istotnym wydarzeniem z punktu widzenia rozwoju OA w Niemczech nie tylko ze względu na postulaty w niej przedstawione, ale przede wszystkim dlatego, że zainicjowały ją i podpisały najważniejsze niemieckie instytucje naukowe, wiele uniwersytetów, akademii i towarzystw naukowych. Wśród sygnatariuszy znalazły się m.in.: Alexander von Humboldt-Stiftung (Fundacja im. Aleksandra von Humboldta), Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina (Niemiecka Akademia Przyrodników – Leopoldina), Hochschulrektorenkonferenz (Konferencja Rektorów Szkół Wyższych), Leibniz-Gemeinschaft (Towarzystwo Leibniza), Wissenschaftsrat (Rada Naukowa) czy wspomniane już wyżej Deutsche Forschungsgemeinschaft, Fraunhofer-Gesellschaft, Helmholtz-Gemeinschaft, Max-Planck-Gesellschaft.

Instytucje i organizacje, które podpisały Deklarację, podjęły też działania, mające na celu promowanie i wspieranie otwartego dostępu do wyników badań naukowych. Obecnie prawie wszystkie największe niemieckie instytucje naukowe wspierają rozwój OA. DFG, największa niemiecka organizacja finansująca badania, przyjęła w 2006 r. wytyczne dotyczące publikowania w OA. Zgodnie z nimi badaczom korzystającym z finansowego wsparcia DFG zaleca się, aby nieodpłatnie udostępniali oni wyniki badań w Internecie i stosownie do swoich możliwości publikowali w czasopiśmie OA lub w repozytoriach. DFG wspiera finansowo wiele projektów OA zarówno jeśli chodzi o rozbudowę infrastruktury repozytoryjnej, jak i publikowanie w czasopiśmie OA.

Poza DFG wiele innych podmiotów naukowych ustaliło własne zasady promocji OA. W rejestrze ROARMAP (Registry of Open Access Repo-

⁴ Niektóre modele OA zakładają jedynie udostępnianie treści w Internecie, bez zezwolenia na publikację, co uniemożliwia ich powtórne publikowanie, np. w repozytoriach instytucjonalnych.

sitories Mandatory Archiving Policies) w 2011 r. było zarejestrowanych 11 niemieckich mandatów, w tym 7 uniwersyteckich. Niektóre instytucje zachęcające swoich pracowników do publikowania w OA nie zarejestrowały się w ROARMAP. Są to np. Max-Planck-Gesellschaft, składający się z instytutów niezależnie kształtujących swoją politykę naukową, Freie Universität z Berlina oraz Leibniz-Gemeinschaft będący w trakcie opracowywania wytycznych odnoszących się do OA.

Instytucją konsekwentnie wprowadzającą w życie postanowienia Deklaracji Berlińskiej jest Fraunhofer-Gesellschaft (Armbruster, 2010). Rada dyrektorów Fraunhofer-Gesellschaft, którego instytuty podobnie jak w przypadku MPG są niezależne, przyjęła w lipcu 2008 r. rozporządzenie zachęcające pracowników do publikowania w czasopismach OA lub deponowania postprintów (z ewentualnym rocznym embargo) w repozytoriach. Wezwanie do publikacji w OA zostało w tym przypadku sformułowane jako powinność, chociaż nie ma ono charakteru nakazu. Wdrażanie OA polega zatem na konsekwentnym tworzeniu odpowiedniego zaplecza technologicznego i wprowadzaniu procedur implementowanych przez poszczególne instytuty Fraunhofer-Gesellschaft (Armbruster, 2010).

Wszystkie dotychczasowe mandaty niemieckie dotyczące samoarchiwizacji w repozytoriach są tzw. miękkimi mandatami, czyli mają charakter zaleceń, a nie obowiązku administracyjnego i różnią się jedynie siłą tych zaleceń. Wprowadzenie tzw. mocnych mandatów, to znaczy takich, które zobowiązują pracowników danej instytucji do archiwizacji tekstów artykułów naukowych w repozytoriach, jest według dominującej w Niemczech interpretacji prawa sprzeczne z ideą wolnej nauki. Miękkie mandaty wspierane są przez działania promujące OA, rozbudowę infrastruktury repozytoriów i platform publikacyjnych, wprowadzanie procedur samoarchiwizacji, a także przez pozytywne przykłady zaangażowanych naukowców. Ważną rolę we wspieraniu rozwoju OA odgrywają programy wspierające publikowanie w tym modelu.

Oprócz działań realizowanych przez poszczególne instytucje naukowe podejmowane są w Niemczech wspólne inicjatywy wspierające rozwój OA. Są one ukierunkowane zarówno na budowanie wspólnej infrastruktury, tworzenie standardów publikowania, interoperacyjność i widoczność repozytoriów, jak też na lobbying na rzecz zmian w prawie autorskim. Ważną rolę we wspieraniu OA pełni założona w 2002 r. Deutsche Initiative für Netzwerkinformation – DINI (Niemiecka Inicjatywa na rzecz Informacji w Sieci). Członkami DINI są przede wszystkim biblioteki naukowe i centra komputerowe instytucji naukowych. Do głównych zadań DINI należy wypracowywanie standardów dotyczących publikowania elektronicznego oraz wspieranie działań zmierzających do usieciowienia repozytoriów. Od 2004 r. DINI przyznaje repozytoriom certyfikat jakości tzw. DINI-Zertifikat⁵.

W 2008 r. dziesięć niemieckich organizacji naukowych utworzyło koalicję (Allianz der deutschen Wissenschaftsorganisationen), której celem jest stworzenie w przeciągu czterech lat zintegrowanego cyfrowego środowiska badawczego. Cel ten jest realizowany w ramach Schwerpunktinitiative „Digitale Information” (Inicjatywa „Informacja Cyfrowa”). Koalicjanci uzgodnili, że będą wspierać i koordynować działania obejmujące nastę-

⁵ Szerzej o kryteriach przyznawania DINI-Zertifikat w części artykułu *Zielona droga Open Access: Repozytoria w Niemczech*. Na temat DINI zob. także Arkadiusz Cencora, DINI – niemiecka inicjatywa na rzecz informacji sieciowej. *Przegląd Biblioteczny* 2010, z. 1, s. 44-57.

pujące obszary: licencje krajowe, OA, krajowe strategie hostingowe, dane badawcze, wirtualne środowisko badawcze oraz tworzenie ram prawnych. Wyznaczono sobie zadania rozbudowy i usieciowienia repozytoriów OA oraz wprowadzenia standaryzacji i zapewnienia jakości publikowania w otwartych repozytoriach⁶. Postanowiono również dbać o rozwój publikowania w czasopiśmie OA i popierać prawo do powtórnej publikacji tekstów naukowych (Zweitveröffentlichungsrecht). Grupa robocza koalicji ds. Open Access opublikowała wiele materiałów, przedstawiając w nich swoje stanowisko na temat OA i prawa powtórnej publikacji⁷. Koalicja odgrywa znaczącą rolę w przygotowaniu wspólnej koncepcji infrastruktury informacyjnej w Niemczech (Gesamtkonzept für die Informationsinfrastruktur in Deutschland)⁸. W opublikowanych w kwietniu 2011 r. zaleceniach Kommission Zukunft der Informationsinfrastruktur (Komisja ds. Przyszłości Infrastruktury Informacyjnej) rozwój i wspieranie Open Access jest jednym z głównych punktów tej koncepcji (Kommission Zukunft der Informationsinfrastruktur, 2011).

W niemieckim dyskursie na temat OA oprócz kwestii dotyczącej otwartości dostępu do wyników badań naukowych, coraz więcej uwagi zwraca się na efektywność tego modelu i korzyści z nim związanych. OA zwiększa widoczność dokonań zarówno badaczy, jak i instytucji, z którymi są związani, wzmacniając tym samym ich pozycję. Potwierdzeniem tego jest fakt, że najbardziej zaawansowane we wprowadzaniu OA są instytucje z pierwszych miejsc międzynarodowych rankingów, takie jak Massachusetts Institute of Technology czy Harvard University.

ZIELONA DROGA OPEN ACCESS: REPOZYTORIA W NIEMCZECH

Zielona droga Open Access opiera się na powtórnej archiwizacji i bezpłatnym udostępnianiu w Internecie artykułów naukowych, opublikowanych wcześniej w recenzowanych czasopiśmie naukowych. Podstawą rozwoju zielonej drogi jest infrastruktura umożliwiająca naukowcom samoarchiwizację dokumentów. Są to zazwyczaj repozytoria tworzone przez poszczególne uniwersytety, organizacje badawcze czy ich stowarzyszenia. Obecnie funkcjonują dwa rodzaje repozytoriów: instytucjonalne, w których swoje prace mogą deponować pracownicy danej jednostki naukowej (uniwersytet, wydział, instytut badawczy) oraz dziedzinowe, w których badacze mogą archiwizować prace z danej dziedziny.

Pierwsze repozytoria uniwersyteckie zaczęto tworzyć w Niemczech w drugiej połowie lat 90. XX w. Początkowo deponowano w nich prace doktorskie. Obecnie prawie wszystkie uniwersytety, a także wiele szkół wyższych, jak i instytucji badawczych w Niemczech posiada repozytoria,

⁶ W tym zakresie Schwerpunktinitiative, jako organizacja instytucji badawczych, wspiera działania prowadzone dotychczas przez DINI.

⁷ Więcej pod adresem internetowym: http://www.allianzinitiative.de/fileadmin/user_upload/FAQ_Open_Access_Zweitveroeffentlichungsrecht.pdf.

⁸ W 2007 r. powołano w Niemczech Wspólną Konferencję Rządu Federalnego i Landów ds. Nauki (Gemeinsame Wissenschaftskonferenz), której zadaniem jest planowanie strategii dotyczących finansowania i rozwoju nauki. W 2009 r. Konferencja zleciła opracowanie jednolitej koncepcji infrastruktury informacyjnej w Niemczech (Gesamtkonzept für die Informationsinfrastruktur in Deutschland) specjalnej Komisji ds. Przyszłości Infrastruktury Informacyjnej (Kommission Zukunft der Informationsinfrastruktur). Kierowanie komisją powierzono Leibniz-Gemeinschaft.

w których pracownicy mogą archiwizować swoje prace. Większość repozytoriów bazuje na rozwiniętym w Niemczech oprogramowaniu OPUS lub MyCoRe, poza tym wykorzystuje się również ePrints, DSpace lub Fedorę. Za repozytoria zazwyczaj odpowiadają biblioteki, często we współpracy z centrami komputerowymi (Müller & Schirnbacher, 2009).

Jednym z pierwszych uniwersyteckich repozytoriów niemieckich jest repozytorium Uniwersytetu Humboldta w Berlinie (<http://edoc.hu-berlin.de/>), które powstało w 1997 r. W pierwszym etapie swojego funkcjonowania było ukierunkowane na archiwizację prac doktorskich, materiałów pokonferencyjnych i przemówień pracowników Uniwersytetu. Podobnie jak i inne tego typu instytucje miało problemy z pozyskiwaniem materiałów do archiwizacji, w ciągu pierwszych trzech lat zgromadzono zaledwie ok. 300 dokumentów. Koncentrowano się wtedy głównie na wypracowaniu standardów technicznych i organizacyjnych. W 2010 r. repozytorium posiadało już 10 tys. dokumentów (w tym 3,5 tys. prac doktorskich), certyfikat jakości DINI i zajmowało wysoką pozycję w światowym rankingu repozytoriów instytucjonalnych (Schirnbacher, 2010).

Innym dynamicznie rozwijającym się repozytorium jest ePrints funkcjonujące przy Fraunhofer-Gesellschaft (<http://publica.fraunhofer.de/starweb/pub09/index.htm>). W 2010 r., a więc w niecałe dwa lata po uruchomieniu repozytorium dostępne było w nim 5300 pełnych tekstów artykułów naukowych i referatów konferencyjnych (Armbruster, 2010).

Od 2007 r. Max-Planck-Gesellschaft we współpracy z Fachinformationszentrum – FIZ (Centrum Informacji Specjalistycznej) z Karlsruhe realizuje project eSciDoc. Stworzono platformę do archiwizacji i udostępniania zarówno publikacji, jak i danych, mających służyć różnym instytucjom MPG, a więc wielodyscyplinarne, wirtualne środowisko badawcze. W pierwszym etapie projektu powstało repozytorium PubMan, które ma zastąpić stare archiwum edoc. Infrastruktura techniczna i oparte na niej aplikacje eSciDoc są dostępne na licencji open source.

Oprócz repozytoriów instytucjonalnych w Niemczech powstają repozytoria dziedzinowe, w których naukowcy mogą deponować swoje prace niezależnie od przynależności instytucjonalnej, kryterium oceny dokumentów jest ich zakres tematyczny. Repozytoria tego typu powstają przy dziedzicznych bibliotekach cyfrowych i stanowią część ogólnej oferty usług bibliotecznych. Repozytoria dziedzinowe są zazwyczaj finansowane ze środków centralnych przyznawanych za pośrednictwem DFG. Za przykład mogą posłużyć repozytoria zakładane przez instytuty Towarzystwa Leibniza. Podczas dwuletniego programu, realizowanego w latach 2007-2008 i finansowanego przez DFG powstało repozytorium z zakresu nauk społecznych Social Science Open Access Repository (SSOAR). Jego prace nadzoruje Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften (Instytut Nauk Społecznych Towarzystwa Leibniza). Gromadzone są tu dokumenty niemiecko- i obcojęzyczne. Innym repozytorium koordynowanym z kolei przez Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft – ZBW (Centrum Informacyjne Gospodarka Towarzystwa Leibniza) jest EconStor. Jest to repozytorium dziedzinowe z zakresu ekonomii, funkcjonujące w ramach Deutsche Zentralbibliothek für Wirtschaftswissenschaften (Centralnej Niemieckiej Biblioteki Ekonomicznej).

DFG wsparła również trzyletni projekt tworzenia repozytorium Pedocs z zakresu pedagogiki. Repozytorium to tworzy Deutsche Institut für

Internationale Pädagogische Forschung – DIPF (Centrum Informacyjne Edukacji Niemieckiego Instytutu Międzynarodowych Badań Pedagogicznych).

Przykładem repozytorium dziedzinowego kilku instytucji jest Ost-Dok, gromadzące materiały z zakresu tematyki wschodnioeuropejskiej. To wspólny projekt Bayerische Staatsbibliothek (Biblioteki Bawaryjskiej), Collegium Carolinum z Monachium, Herder-Institut (Instytutu Herdera) z Marburga oraz Osteuropa-Institut (Instytutu Europy Wschodniej) z Regensburga. Od 2009 r. jest ono współfinansowane przez DFG.

Niemieckie instytucje badawcze angażują się także w projekty międzynarodowe. W 2011 r. DFG sfinansowała projekt arXiv-DH, który ma na celu wypracowanie modelu współfinansowania arXiv przez niemieckie instytucje naukowe. W projekcie koordynowanym przez Cornell University Library wzięły udział Helmholtz-Gemeinschaft oraz Max-Planck-Gesellschaft⁹.

Niemieckie repozytoria reprezentują różny poziom zarówno pod względem liczby zbiorów, jak i rozwiązań technologicznych i możliwości publikowania. 36 z nich posiada certyfikat jakości przyznawany przez DINI. Przy nadawaniu DINI – Zertifikat są brane pod uwagę następujące kryteria:

1. **W i d o c z n o ś ć** – dotyczy rejestrowania repozytorium w OpenDOAR, w sieci DINI oraz w OAI-Data Provider, istotna jest także widoczność dokumentów repozytorium w ogólnodostępnych wyszukiwarkach.

2. **Z a s a d y f u n k c j o n o w a n i a** – obejmują prawa i obowiązki autorów, deklarację OA czy listę usług świadczonych w ramach repozytorium.

3. **O b s ł u g a a u t o r ó w i w y d a w c ó w** – oznacza doradztwo, kontakt, wskazówki dotyczące deponowania dokumentów oraz odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania w kwestiach technicznych i organizacyjnych.

4. **A s p e k t y p r a w n e** – odnoszą się do statutu prawnego dokumentów deponowanych w repozytorium (np. licencje, formuły przeniesienia praw użytkownika) i metadanych (np. zasady archiwizacji i udostępniania innym serwisom).

5. **U d o s t ę p n i a n i e i i n t e r f a c e** – obejmuje stosowanie standardów opisu metadanych (DC, DDC), wspólny słownik publikacji i dokumentów, a także standardy, takie jak OAI-PMH 2.0 (Protokół Inicjatywy Otwartych Archiwów Dotyczący Pobierania Metadanych – The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting).

6. **D ł u g o o k r e s o w y d o s t ę p** – wymagana jest gwarancja min. 5 lat udostępniania dokumentów oraz zakaz stosowania DRM-ów, programów uniemożliwiających kopiowanie, ocenie podlega też współpraca z organizacjami odpowiedzialnymi za długoterminową archiwizację materiałów zamieszczonych w repozytorium (zob. też Cencora, 2010).

7. **B e z p i e c z e ń s t w o s y s t e m u o r a z s t a t y s t y k i d o s t ę p u**.

Dokładana ocena udziału modelu zielonej drogi OA w Niemczech jest trudna. Brakuje danych statystycznych, informacje o inicjatywach OA są rozproszone, a sytuacja zmienia się z roku na rok. W 36 niemieckich repozytoriach posiadających certyfikat DINI zgromadzono dotychczas ok.

⁹ Więcej na ten temat pod adresem internetowym: Technische Informationsbibliothek – TIB: <http://www.tib-hannover.de/en/the-tib/projects/axiv-dh/>.

70 tys. pełnych tekstów prac naukowych (Fournier, 2011). Dla porównania tylko naukowcy z instytutów Maxa Plancka publikują rocznie 13 tys. artykułów. Ze statystyk prowadzonych przez repozytorium eDoc-Server MPG wynika, że badacze tej największej organizacji prowadzącej badania podstawowe, finansowane ze środków publicznych udostępniają w modelu OA ok. 10% swoich tekstów naukowych (Bruch, 2011). Przedstawione repozytoria należą do tych rozwijających się najlepiej. W większości repozytoriów uniwersyteckich nadal dominują prace magisterskie i doktorskie, w niektórych repozytoriach nie spotyka się preprintów i postprintów artykułów naukowych (Müller & Schirmbacher, 2009).

Badacze i zwolennicy wolnego publikowania są zdania, że największe efekty w dziedzinie samoarchiwizacji przynoszą mocne mandaty. Jak już wspomniano wcześniej w Niemczech takich mandatów nie ma. OA jest wdrażany na zasadzie mandatów dobrowolnych. Zamiast administracyjnego przymusu wprowadza się inne sposoby zachęcające do wolnego publikowania, chodzi głównie o popularyzację i finansowe wsparcie publikowania i infrastruktury. Wśród niemieckich działaczy promujących OA panuje przekonanie, że rozwój zielonej drogi jest w dużym stopniu blokowany przez prawo autorskie, utrudniające funkcjonowanie repozytoriów. Nawet jeśli wydawnictwa godzą się na powtórne publikowanie w repozytorium, to prawo wymaga, aby pozyskiwało ono zgodę na archiwizację i udostępnianie poszczególnych utworów¹⁰. Pozyskiwanie zgody od dysponentów praw dotyczy nie tylko pełnych tekstów, ale teoretycznie również abstraktów (Metzger, 2011).

Naukowcy zaangażowani w rozwój OA w Niemczech domagają się wprowadzenia prawa powtórnej publikacji tekstów naukowych. Umożliwiłoby ono naukowcom powtórne publikowanie (w repozytoriach instytucjonalnych lub na własnych stronach internetowych) artykułów wcześniej opublikowanych w czasopiśmie naukowych bez konieczności pozyskiwania dodatkowej zgody. Propozycja wprowadzenia tego rozwiązania prawnego została przedłożona w parlamencie niemieckim. Popiera ją wiele instytucji naukowych, m.in. wspomniana koalicja Allianz der deutschen Wissenschaftsorganisationen. W 2011 r. została ona pozytywnie zaopiniowana przez trzy partie opozycyjne: Socjaldemokratyczną Partię Niemiec (SPD), Zielonych oraz lewicową partię die Linke. Rządząca koalicja nie wykazuje jednak zainteresowania tą sprawą.

ZŁOTA DROGA OPEN ACCESS W NIEMCZECH

Złotą drogą Open Access określa się publikowanie w recenzowanych czasopiśmie naukowych OA. Są to czasopisma mające formę elektroniczną i nieodpłatnie dostępne w Internecie. W Niemczech funkcjonuje wiele możliwości publikowania w czasopiśmie OA. Są one wydawane zarówno przez wydawnictwa komercyjne, jak i przez instytucje naukowe. Czasopisma OA posiadają wydawnictwa uniwersyteckie, np. Wydawnictwo Uniwersytetu w Hamburgu. Ciekawym modelem publikowania na zasadach OA jest publikowanie na platformach repozytoryjnych. Repozytorium Uniwersytetu Humboldtta ma 11 takich czasopism.

¹⁰ Lista SHERPA/RoMEO, która zawiera informacje o wydawnictwach naukowych i czasopiśmie, zezwalających naukowcom na samoarchiwizację, nie ma charakteru zobowiązania prawnego ze strony wydawnictw (Metzger, 2011).

W katalogu czasopism OA (Directory of Open Access Journals – DOAJ) w styczniu 2012 r. były zarejestrowane 243 czasopisma z Niemiec. Nie daje to pełnego obrazu tego, w jakim stopniu naukowcy niemieccy wybierają publikowanie w czasopismach OA. Naukowcy reprezentujący nauki ścisłe często publikują w czasopismach międzynarodowych. MPG np. finansuje publikowanie artykułów swoich pracowników w wydawnictwach OA (BioMed Central, PLoS, New Journal of Physics, Copernicus Publications, SCOAP3). W projektach OA, takich jak BioMed Central czy SCOAP3 uczestniczy też Helmholtz-Gemeinschaft.

Publikowanie w czasopismach OA finansowo wspiera DFG. Na program wspierania publikacji (Open-Access-Publizieren – OAP) DFG przeznaczyło w 2010 i 2011 r. 1,4 mln euro (Fournier, 2011). Celem Open-Access-Publizieren było wspieranie tworzenia funduszy publikowania w OA w niemieckich uczelniach. DFG finansowało 75% kosztów publikowania, pozostałe 25% instytucje naukowe musiały wyłożyć z własnych środków. W programie tym wzięło udział wiele niemieckich instytucji naukowych, a decyzja o przystąpieniu do programu wiązała się często z podjęciem dyskusji o OA i zasadach jego wprowadzania. Program DFG wspierający publikowanie w OA jest o tyle interesujący, że wyznaczone dzięki niemu podstawowe kryteria kwalifikowania do korzystania z dofinansowania pozwalają promować określone modele OA. Na uwagę zasługuje fakt, że DFG nie dofinansowuje tzw. modeli hybrydowych, czyli publikowania w czasopismach udostępnianych na zasadzie subskrypcji, a jedynie publikowanie w czasopismach OA¹¹. W pierwszym roku funkcjonowania programu Open-Access-Publizieren (2010 r.) zatwierdzono 13 projektów (Fournier, 2011). Jedną z pierwszych instytucji, która skorzystała z dofinansowania w ramach OAP jest Institut für Technologie (Instytut Technologii) z Karlsruhe, utworzony w 2009 r. przez Uniwersytet w Karlsruhe oraz centra badawcze Helmholtz-Gemeinschaft. Udział Helmholtz-Gemeinschaft w OAP i tworzenie funduszu publikacyjnego stały się impulsem do dyskusji nad ogólnymi założeniami OA w Helmholtz-Gemeinschaft. Koło robocze ds. OA przygotowało w 2011 r. zalecenia dla wszystkich centrów badawczych Helmholtz, aby tworzyły własne fundusze badawcze. Zaproponowany przez nie model OA jest zgodny z duchem Deklaracji Berlińskiej. Zaleca się w nim m.in. finansowanie publikacji w czasopismach wykorzystujących licencje Creative Commons oraz zarejestrowanych w DOAJ, korzystanie z usług wydawnictw komercyjnych powinno być ograniczone do tych, które są członkami Open Access Scholarly Publishers Assocation (OASPA) (Pampel, 2011).

PODSUMOWANIE

Niemcy należą do czołówki krajów o dynamicznie rozwijającym się OA. Na jego rozwój w tym kraju wpływ ma przede wszystkim zaangażowanie naukowców i bibliotekarzy na rzecz otwartego dostępu i usprawnienia komunikacji naukowej. Niemcy wkładają dużo wysiłku w budowę nowo-

¹¹ Przykładem modelu hybrydowego jest Springer Open Choice, z którego oferty skorzystało polskie MNIŚW. Modele hybrydowe są krytykowane dlatego, że oznaczają dla instytucji naukowych podwójne koszty. Instytucje te kupują subskrypcję, a dodatkowo płacą za publikowanie w OA. Opóźnia to realizację idei zastępowania subskrypcji otwartym dostępem. Pieniądze, które mogłyby być teoretycznie przeznaczone na publikacje w OA są zamrożone w subskrypcjach.

czesnej infrastruktury repozytoriów, zapewniającej widoczność w ogólnodostępnych wyszukiwarkach oraz zaopatrzonej w narzędzia bibliometryczne, rozumiejąc, że jest to podstawowy warunek tego, aby OA stał się liczącym, a nawet wiodącym modelem komunikacji naukowej. Na uwagę zasługuje również to, że wiele niemieckich instytucji angażuje się w budowę otwartej infrastruktury repetytoryjnej, w oparciu o standardy otwartego oprogramowania i wymogi interoperacyjności.

W odróżnieniu od USA, które w dużym stopniu wyznaczają globalne kierunki rozwoju OA, w Niemczech ten model komunikacji naukowej rozwija się dotychczas bez wprowadzania obowiązku deponowania w otwartych repozytoriach wyników badań finansowanych ze środków publicznych. Obligatoryjne mandaty OA są postrzegane jako sprzeczne z zagwarantowaną konstytucyjnie wolnością nauki. W odniesieniu do kwestii mandatów Niemcy są przykładem kraju, gdzie OA rozwija się nie z powodu ogólnokrajowych, odgórnych ustaw, lecz jest wynikiem inicjatyw podejmowanych przez naukowców, bibliotekarzy i podmiotów odpowiedzialnych za finansowanie nauki i jej infrastruktury w samorządnych instytucjach naukowych, takich jak na przykład DFG. Niemieccy zwolennicy OA dążą do poszerzenia formalnej wolności badaczy przez zapewnienie im prawa do powtórnego publikowania w repozytoriach, a nie do nakładania na nich formalnego obowiązku wolnego publikowania. Takie stanowisko wynika z przeświadczenia niektórych przedstawicieli nauki niemieckiej, że nauka i edukacja powinna być wyłączona z globalnego reżimu praw własności intelektualnej, który wszystkie dziedziny twórczości traktuje jednakowo jako potencjalne obszary handlu towarami i usługami¹². Wprowadzenie w życie tych propozycji jest jednak mało prawdopodobne, gdyż nie są one zgodne z regulacjami przedstawionymi w dyrektywie internetowej UE (Dyrektywa, 2001).

Doświadczenia niemieckie pokazują jednak, że OA może się rozwijać bez ogólnokrajowych ustaw, dzięki polityce finansowej i zaangażowaniu naukowców i bibliotekarzy. OA w Niemczech rozwija się jednak nierównomiernie. Różnice zależą nie tylko od stopnia zaangażowania instytucji i osób, ale są też przyczyną braku stałego finansowania docelowego tego modelu. Konkursowa forma wspierania OA z definicji zakłada, że środki finansowe trafiają do wybranych instytucji.

BIBLIOGRAFIA

- Armbruster, Chris (2010). *Implementing Open Access: Policy Case Studies*. Social Science Research Network (SSRN) [online]. October 14; [dostęp: 20.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ssrn.com/abstract=1685855>> lub doi:10.2139/ssrn.1685855.
- Beger, Gabriele (2011). §52a UrhG – eine endende Geschichte? Wykład wygłoszony w ramach Berliner Bibliothekswiss. Kolloquium, Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft, Humboldt-Universität zu Berlin, 15 listopada 2011 r.
- Björk, Bo-Christer; Welling Patrik; Laakso, Mikael; Majlender, Peter; Hedlund Turid; Guðnason, Guðni (2010). Open Access to the Scientific Journal Literature: Situation 2009. *PLoS ONE* [online], no. 5(6): e11273; [dostęp: 20.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: doi:10.1371/journal.pone.0011273.
- Bruch, Christoph (2011). Korespondencja elektroniczna z Christophem Bruchem (Open Access Policy, Max Planck Digital Library) z dnia 24 listopada 2011. Dokumentacja w posiadaniu autorki.

¹² Takie stanowisko reprezentuje np. organizacja Aktionsbündnis „Urheberrecht für Bildung und Wissenschaft” (Koalicja na Rzecz Prawa Autorskiego dla Edukacji i Nauki), skupiająca przedstawicieli sektora nauki i edukacji.

- Cencora, Arkadiusz (2010). DINI – niemiecka inicjatywa na rzecz informacji sieciowej. *Przegląd Biblioteczny* 2010, z. 1, s. 44-57.
- Deklaracja Berlińska (2005). Deklaracja Berlińska w sprawie otwartego dostępu do wiedzy w naukach ścisłych i humanistyce. *Biuletyn EBIB* [online]; nr 2 (63) [dostęp: 25.08.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2005/63/deklaracja.php>>.
- DFG (2012). *Förderatlas 2012. Kennzahlen zur öffentlich finanzierten Forschung in Deutschland* [online]. Deutsche Forschungsgemeinschaft; [dostęp: 12.06.12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dfg.de/download/pdf/dfg_im_profil/evaluation_statistik/foerderatlas/dfg-foerderatlas_2012.pdf>.
- Der dritte Korb... (2012). Der dritte Korb aus der Perspektive der Wissenschaftsverlage. Dyskusja na konferencji *Plagiat und Urheberrecht*, 29-30.03.2012 r., Bauhaus-Universität Weimar.
- Dyrektywa (2001). Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym [online]. *Dziennik Urzędowy* L 167, 22/06/2001 P. 0010 – 0019; [dostęp: 12.06.12]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:PL:HTML>>.
- Fournier, Johannes (2011). *Open Access in Deutschland. Anmerkungen und Beobachtungen* [online]. Open-Access-Tage, Regensburg 4-5.10.2011; [dostęp: 25.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://open-access.net/fileadmin/OAT/OAT11/20111004_OAT_Regensburg_Fournier_.pdf>.
- Fraunhofer (2010). *Annual Report 2010* [online]. Fraunhofer-Gesellschaft; [dostęp: 25.08.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.fraunhofer.de/content/dam/zv/en/Publications/AnnualReport_2010.pdf>.
- Helmholtz (2011). Geschäftsbericht 2011 [online]. Helmholtz-Gemeinschaft Deutscher Forschungszentren; [dostęp: 25.08.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.helmholtz.de/fileadmin/user_upload/microsites/gb_2011/Helmholtz_GB2011.pdf>.
- Hochschulrektorenkonferenz (2011). *Hochschulen in Zahlen* [online]; [dostęp: 16.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.hrk.de/de/download/dateien/Hochschulen_in_Zahlen_2011.pdf>.
- Kommission Zukunft der Informationsinfrastruktur (2011). *Empfehlungen der Kommission Zukunft der Informationsinfrastruktur im Auftrag der Gemeinsamen Wissenschaftskonferenz des Bundes und der Länder* [online]. April 2011; [dostęp: 25.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.allianzinitiative.de/fileadmin/user_upload/KII_Gesamtkonzept.pdf>.
- Metzger, Axel (2011). *Die urheberrechtliche Gestaltung von Open Access Repositorien*. [online]. Infrastruktur Urheberrecht für Bildung und Wissenschaft; [dostęp 25.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.iuwis.de/sites/default/files/iuwis-gutachten-metzger.pdf>>.
- MPG (2011). *Jahresbericht 2011* [online]. Max-Planck-Gesellschaft; [dostęp: 25.08.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.mpg.de/5823445/L_Jahresbericht_2011.pdf>.
- Müller, Uwe; Schirnbacher, Peter (2009). Der „grüne Weg zu Open Access“ – Aktuelle Entwicklungen in Deutschland. *Cms-journal* [online], Nr. 32, S. 41-46; [dostęp: 20.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://edoc.hu-berlin.de/cmsj/32/mueller-uwe-41/XML/Mueller-41_xdiml.xml>.
- Schirnbacher, Peter (2010). *On the way to a worldwide visible open access repository* [online]. ICDL Proceedings. International Conference on Digital Libraries New Delhi 23.02.2010 – 26.02.2010; [dostęp: 1.02.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://edoc.hu-berlin.de/oa/conferences/reEf8CK6QUcM/PDF/25fyehHu3mIo.pdf>>.
- Pampel, Heinz (2011). *Open Access Publikationsgebühren. Erfahrungen und Diskussionen in der Helmholtz Gemeinschaft* [online]. Open Access Tage, Regensburg 4-5.10.2011; [dostęp: 25.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://open-access.net/fileadmin/OAT/OAT11/Pampel_session_pubfonds.pdf>.
- Schmoch, Ulrich (2011). Germany: The Role of Universities in the Learning Economy. In: *Universities in Transition. The Changing Role and Challenges for Academic Institutions*. Ed. by Bo Göransson, Claes Brundenius. New York: Springer, pp. 261-282.
- Urheberrechtsgesetz (2011). Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), das zuletzt durch Artikel 2 Absatz 53 des Gesetzes vom 22. Dezember 2011 (BGBl. I S. 3044) geändert worden ist. *Bundesgesetzblatt* I S. 3044.

TERESA ŚWIEĆKOWSKA

Institute of Information and Book Studies

The University of Warsaw

e-mail: t.swieckowska@uw.edu.pl

OPEN ACCESS IN GERMANY

KEYWORDS: Open Access. Germany. Green approach. Gold approach. Repositories. Scholarly communication. Open science.

ABSTRACT: **Objective** – The author discusses current status of Open Access (OA) in Germany, methods of promoting OA and some implementation cases. **Methodology** – The article is based on the analysis of the literature in the field, source texts such as OA programs and initiatives and letters exchanged with representatives of selected German institutions involved in OA development. **Results and conclusions** – In Germany most important scholarly institutions support both green and gold approach in OA. All OA mandates are guidelines implemented through the development of the infrastructure and financial support of publishing process. Further acceleration of OA development is considered to be possible with changes in copyright.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 26 czerwca 2012 r.

MAŁGORZATA WIELEK-KONOPKA

Biblioteka Jagiellońska

e-mail: malgorzata.wielek-konopka@uj.edu.pl

DEPOZYTY CYFROWE Z PRYWATNYCH KOLEKCJI JAKO SPOSÓB WZBOGACANIA ZASOBÓW BIBLIOTEK CYFROWYCH I OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Małgorzata Wielek-Konopka jest absolwentką Wydziału Polonistyki oraz Studiów Podyplomowych Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pracuje w Oddziale Komputeryzacji Biblioteki Jagiellońskiej, gdzie pełni funkcję bibliotekarza systemowego. Jest pomysłodawcą projektu, w wyniku którego powstał pierwszy depozyt cyfrowy w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej. Zajmuje się zagadnieniami dotyczącymi zintegrowanych systemów bibliotecznych, a także problematyką bibliotek cyfrowych i digitalizacji zbiorów specjalnych. Interesuje ją również tematyka związana z wytwarzaniem i opracowaniem źródeł informacji, metodami skutecznego wyszukiwania informacji oraz technologiami informatycznymi wspomagającymi dostęp do informacji. Wybrane publikacje: Przyszłość książki i mediów elektronicznych w świetle dotychczasowych badań (współaut.). W: *Biuletyn Biblioteki*

Jagiellońskiej 2004, R. 54, s. 109-118; Bibliotekarz i wydawca. Współtwórcy informacji o książce w trosce o szybki dostęp do publikacji (współaut.). W: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce* (Warszawa 2010, s. 85-116).

SŁOWA KLUCZOWE: Depozyty cyfrowe. Zbiory prywatne. Źródła pozyskiwania zasobów cyfrowych. Digitalizacja. Ochrona dziedzictwa kulturowego. Polska.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na potrzebę włączania do kolekcji bibliotek cyfrowych zdigitalizowanych prywatnych zbiorów bibliofilskich oraz ocena udziału tego rodzaju materiałów w zasobach polskich bibliotek cyfrowych. **Metody badań** – Na podstawie przeglądu materiałów informacyjnych opublikowanych na stronach internetowych bibliotek cyfrowych, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Narodowego Instytutu Audiowizualnego oraz miejskich portali informacyjnych, prasy lokalnej publikowanej w Internecie itp. podjęto próbę oceny stopnia zainteresowania digitalizacją prywatnych kolekcji bibliofilskich wśród twórców bibliotek cyfrowych. Udział cyfrowych depozytów prywatnych kolekcji bibliofilskich w polskich bibliotekach cyfrowych zanalizowano na podstawie wyników badania ankietowego przeprowadzonego w lutym 2012 r. wśród bibliotek zrzeszonych w Federacji Bibliotek Cyfrowych. Badania obejmowały ocenę liczby zasobów cyfrowych pozyskanych ze zbiorów prywatnych, rodzaju zasobów uzyskanych z tego źródła oraz zasad współpracy z prywatnymi właścicielami. **Wyniki** – Stwierdzono, że obiekty znajdujące się w większości bibliotek cyfrowych to w przeważającej mierze zabytkowe i współczesne materiały biblioteczne, natomiast zbiory prywatne praktycznie wykluczone są z listy źródeł, z których pozyskiwane są zasoby cyfrowe. Dotyczy to zwłaszcza uczelnianych bibliotek cyfrowych funkcjonujących w oparciu o biblioteki tradycyjne czy cyfrowych repozytoriów związanych z różnymi instytucjami. Zbiory prywatne stanowią bardzo znikomą część opublikowanych w tych bibliotekach materiałów. Największą ilość zbiorów prywatnych zeskanowała dotąd Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa – ok. 3 tys. publikacji (2% wszystkich zbiorów). Inaczej wygląda sytuacja w bibliotekach cyfrowych ukierunkowanych na specyficz-

ne księgozbiory, gromadzących regionalia, materiały dotyczące określonej dziedziny wiedzy, grupy kulturowej, instytucji, osoby, itd., takich jak np.: Biblioteka Multimedialna Ośrodka „Brama Grodzka” – Teatr NN, Wirtualne Archiwum Polskich Ormian czy Ziemiańska Biblioteka Cyfrowa zawierająca głównie elektroniczne reprodukcje czasopisma *Wiadomości Ziemiańskie*, której 100% zasobów (ok. 2 tys. skanów) pochodzi z prywatnych kolekcji. Dla tych bibliotek kolekcje bibliofilskie są bardzo istotnym źródłem pozyskiwania zbiorów, dlatego czynią one starania o ich pozyskanie. **Wnioski** – Nie ma w polskich bibliotekach cyfrowych zwyczaju tworzenia depozytów cyfrowych bez równoczesnego gromadzenia oryginałów. Tymczasem pozyskiwanie kolekcji bibliofilskich to znakomity sposób zarówno wzbogacania bibliotek cyfrowych o niezwykle cenne, nierzadko unikatowe druki, jak również zabezpieczenia dzieł stanowiących dziedzictwo kulturowe.

TEMPO ROZWOJU I ZAWARTOŚĆ POLSKICH BIBLIOTEK CYFROWYCH

Digitalizacja zasobów bibliotecznych ma w Polsce historię niezbyt długą, ale imponującą. Pierwsze próby cyfryzacji dokumentów bibliotecznych w Polsce przypadają na lata 90. XX w. W 1995 r. Biblioteka Jagiellońska, jako pierwsza w kraju, przy udziale firmy komercyjnej, zeskanowała i zapisała na płytach CD dzieło Mikołaja Kopernika *De Revolutionibus*. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Toruniu, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu (1998), Biblioteka Główna AGH w Krakowie (1999) oraz Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (2001) to kolejne ośrodki, które należy uznać za pionierów przyszłego rozwoju bibliotek cyfrowych ze względu na to, że jako pierwsze podjęły się organizowania profesjonalnych pracowni do digitalizacji zbiorów (*Digitalizacja zbiorów...*, bd.).

Wraz z upływem czasu digitalizacja w polskich bibliotekach nabierała coraz większego rozpędu. Według analizy przeprowadzonej w listopadzie 2003 r. przez Bibliotekę Narodową łączna liczba obiektów cyfrowych w polskich bibliotekach wynosiła ok. 10 tys. (Kowalska, 2006). Na początku września 2009 r. całkowity zasób wirtualnych bibliotek liczył ok. 300 tys. obiektów (Roźniakowska-Kłosińska, 2009), natomiast aktualizacja danych z Federacji Bibliotek Cyfrowych zakończona 8 lutego 2012 r. wykazała, że obecnie w serwisie Europeana obejrzeć można 1 097 225 obiektów udostępnionych przez polskie instytucje kultury i naukowe za pośrednictwem FBC oraz niezależnie od niej (Werla, 2012). W ciągu dekady polskie biblioteki cyfrowe powiększyły swoje zasoby o ponad milion nowych obiektów.

Szybkie tempo digitalizacji zbiorów bibliotecznych wynika m.in. z możliwości pozyskiwania środków finansowych na realizację wielu projektów, które mają na celu łatwy dostęp do informacji oraz ochronę zabytkowych obiektów. Przedsięwzięcia te finansowane są z budżetu państwa, z funduszy Unii Europejskiej, a także ze źródeł komercyjnych. Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa zawdzięcza swój intensywny rozwój decyzji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego o dofinansowaniu projektu ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013, Priorytet XI. „Kultura i Dziedzictwo Kulturowe” Działanie 11.1. „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym”. Gdy 19 lipca 2010 r. uruchomiono pilotażową wersję JBC, udostępniono w niej ponad 500 obiektów. W sierpniu 2012 r. liczba publikacji wynosiła już 150 155 (<http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra>).

Zdecydowana większość rodzimych obiektów cyfrowych to zdigitalizowane materiały biblioteczne z minionych epok, które z różnych względów wymagają zabezpieczenia. Niektóre spośród nich są zbyt cenne, aby swobodnie i powszechnie je udostępniać, inne są zbyt zniszczone i należy je chronić przed dalszymi uszkodzeniami oraz zachować na innym nośniku na wypadek np. zupełnej degradacji kwaśnego papieru. Tworzenie kopii cyfrowych ma zatem na celu przede wszystkim ochronę dziedzictwa kulturowego należącego do Narodowego Zasobu Bibliotecznego, do którego zalicza się inkunabuły, rękopisy, starodruki, muzykalia, zbiory graficzne i kartograficzne, dokumenty życia społecznego, książki i czasopisma, mające wyjątkową wartość i znaczenie.

Materiały współczesne stanowią jedynie ok. 10% zasobu wszystkich bibliotek cyfrowych i znajdują się głównie na platformach cyfrowych bibliotek uczelni technicznych i medycznych, dla których dostęp do aktualnego stanu wiedzy jest sprawą zasadniczą. Jednak nawet w tych bibliotekach zbiory nowe stanowią tylko ok. 35% ogólnej liczby zasobów cyfrowych (Roźniakowska-Kłosińska, 2009). Jak powszechnie wiadomo, główną przeszkodą w publikowaniu cyfrowych kopii nowych książek są ograniczenia wynikające z zapisów *Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Ustawa, 1997) oraz niechęć autorów i wydawców do nieodpłatnego udostępniania swoich publikacji użytkownikom bibliotek cyfrowych, związana z obawą o duże straty finansowe. Informacja z zakresu nauk ścisłych dezaktualizuje się w przeciągu kilku lat. Wiele dziedzin nauki bez dostępu do bieżących informacji nie ma możliwości rozwoju, o konieczności zapewnienia np. lekarzom dostępu do wiedzy o najnowszych osiągnięciach medycyny nie trzeba nikogo przekonywać. Dlatego biblioteki specjalistyczne podejmują, wciąż nierówną, walkę o możliwość digitalizowania dla swoich użytkowników materiałów dydaktycznych, rozpraw naukowych (zwłaszcza pracowników swoich uczelni). Wsparciem dla tej działalności jest niewątpliwie naukowy ruch Open Access i wszelkie otwarte repozytoria.

Innym typem współczesnych materiałów dostępnych w postaci elektronicznej są, obok publikacji naukowych, utwory literackie. Wirtualna Biblioteka Literatury Polskiej (1999; <http://literat.ug.edu.pl/books.htm>), Skarbnica Literatury Polskiej (projekt niedostępny), Polska Biblioteka Internetowa (2002; <http://www.pbi.edu.pl/>)¹ to pierwsze biblioteki wirtualne, w których zaczęto gromadzić cyfrowe wersje utworów literackich stanowiących kanon literatury polskiej. Obecnie zadanie gromadzenia tego typu zbiorów przejęła przede wszystkim Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona (2006; <http://www.polona.pl/dlibra>). Interesującym przykładem repozytorium cyfrowego, które gromadzi teksty literackie w celach edukacyjnych jest biblioteka internetowa Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl/>), działająca od 2007 r. Projekt koordynowany przez Fundację Nowoczesna Polska ma za zadanie udostępnianie w postaci cyfrowej lektur szkolnych zalecanych do użytku przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Ideą projektu jest umożliwienie pełnego dostępu do lektur wszystkim uczniom bez względu na miejsce zamieszkania, bariery wynikające np. z niepeł-

¹ Polska Biblioteka Internetowa to projekt wielokrotnie krytykowany z powodu zbyt dużych kosztów, zwłaszcza w stosunku do jakości serwisu – m.in. wielu błędów, które pojawiły się w serwisie czy ograniczonych możliwości wyszukiwawczych. W 2008 r. PBI została przekazana Bibliotece Narodowej. Obecnie trwają prace nad poprawą jakości zbiorów cyfrowych (BN, 2012, s. 108).

nosprawności czy kłopotów finansowych rodziny. Reprodukcje cyfrowe zostały przygotowane przez Bibliotekę Narodową, Bibliotekę Elbląską oraz przez wolontariuszy w Społecznej Pracowni Digitalizacji Śląskiej Biblioteki Cyfrowej z egzemplarzy pochodzących ze zbiorów tych bibliotek. Autorzy serwisu nie ograniczyli się wyłącznie do publikowania treści utworów, ale przygotowali szereg dodatkowych narzędzi umożliwiających twórczą pracę z tekstem. W szkolnej bibliotece internetowej znalazła się również audioteka lektur szkolnych i materiały pomocnicze dla nauczycieli. Niestety, ograniczenia prawne powodują, że również w serwisach takich jak opisany powyżej, powstających wyłącznie w celach naukowych i edukacyjnych, mogą być umieszczane wyłącznie te książki, które należą do domeny publicznej.

ŹRÓDŁA POZYSKIWANIA ZASOBÓW CYFROWYCH. PRZEGLĄD PROJEKTÓW ZWIĄZANYCH Z DIGITALIZACJĄ REALIZOWANYCH W POLSCE

Przedstawione poniżej dane uzyskane zostały na podstawie sondażowej analizy źródeł, z których pochodzą obiekty digitalizowane w ramach projektów prowadzonych w Polsce w ciągu ostatnich kilku lat². Analizę tę przeprowadzono na podstawie przede wszystkim materiałów informacyjnych i publikacji dotyczących przedsięwzięć związanych z digitalizacją, które są dostępne na stronach internetowych polskich bibliotek cyfrowych, Narodowego Archiwum Cyfrowego (<http://www.nac.gov.pl/>), Narodowego Instytutu Audiowizualnego (<http://www.nina.gov.pl/>) oraz innych instytucji państwowych. Uwzględniono też projekty, o których informacje pozyskano z innych źródeł internetowych: prasy lokalnej, miejskich portali informacyjnych, forów dyskusyjnych czy blogów prowadzonych przez specjalistów. Przytoczono informacje tylko o tych inicjatywach, których celem była digitalizacja zbiorów prywatnych. Ze względu na powszechną znajomość tematu i łatwy dostęp do informacji zrezygnowano z opisywania projektów polegających na skanowaniu materiałów bibliotecznych – jak np. zabezpieczanie zbiorów Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, tworzenie repozytoriów cyfrowych obejmujących zbiory danego regionu, jak np. Małopolska Biblioteka Cyfrowa (<http://mbc.malopolska.pl/dlibra.html>), Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra>) i wiele innych.

O ile zawartość cyfrowych repozytoriów jest dość różnorodna, a rodzaj gromadzonych zbiorów zależy przede wszystkim od specyfiki biblioteki – instytucjonalna, dziedzinowa, regionalna – o tyle źródła pozyskiwania zasobów cyfrowych są nieco ograniczone. Obiekty znajdujące się w większości bibliotek cyfrowych, czy to kopie zabytkowych dokumentów, czy współczesne materiały dydaktyczne, w przeważającej mierze pochodzą ze zbiorów bibliotecznych. W przypadku bibliotek cyfrowych działających przy bibliotekach uczelnianych jest to główne, a nierzadko jedyne źródło pozyskiwania zbiorów, co jest sprawą zupełnie zrozumiałą. Podstawowym zadaniem tych instytucji jest zabezpieczenie i promowanie własnych zbiorów oraz udostępnianie materiałów potrzebnych studentom i pracownikom

² Najstarszy z opisywanych projektów był realizowany w 2006 r., realizacja większości przypada jednak na ostatnie 3 lata.

naukowym. Także wiele projektów finansowanych z funduszy ministerialnych czy unijnych, w wyniku których powstają odrębne repozytoria cyfrowe, funkcjonujące niezależnie od bibliotek tradycyjnych, takie jak np.: Polska Biblioteka Internetowa, Małopolska Biblioteka Cyfrowa, Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa „Pomerania” (<http://zbc.ksiaznica.szczecin.pl/dlibra>), Wolne Lektury itd., realizowane jest głównie w oparciu o zbiory biblioteczne. Zdarza się, że digitalizowane są również dokumenty znajdujące się w archiwach państwowych, kościelnych czy różnorodnych instytucjach, natomiast zbiory prywatne praktycznie wykluczone są z listy źródeł, z których pozyskiwane są zasoby cyfrowe.

Analiza źródeł, z których pochodzą zdigitalizowane obiekty wykazuje, że zainteresowanie prywatnymi zbiorami jest raczej marginalne i dotyczy niemal wyłącznie przedsięwzięć związanych z zabezpieczeniem dziedzictwa kulturowego danego regionu. Jeśli nawet prywatne kolekcje włączane są do zasobów bibliotek cyfrowych, to jako uzupełnienie zbiorów dostępnych w bibliotekach lub instytucjach kultury, ponieważ to ochrona tych zbiorów jest podstawą większości projektów. Warto jednak zaprezentować bliżej kilka szczególnych inicjatyw.

MEDIATEKA CENTRUM MYŚLI JANA PAWŁA II

Zbiory pochodzące z darów prywatnych kolekcjonerów znaleźć można w cyfrowym archiwum prasowym będącym częścią archiwum multimedialnego Mediateki Centrum Myśli Jana Pawła II, dokumentującym Pontyfikat Jana Pawła II. Został on przygotowany w ramach projektu „Digitalizacja zbiorów dziedzictwa kulturowego”, współrealizowanego z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Część materiałów stanowi prasa przekazana przez mieszkańców Warszawy podczas akcji „Podziel się wspomnieniem” przeprowadzonej przez Centrum w 2006 r. (*Digitalizacja zbiorów...*, bd.).

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W POZNANIU

W związku z 90. rocznicą wybuchu Powstania Wielkopolskiego Archiwum Państwowe w Poznaniu przygotowało projekt zdigitalizowania i zamieszczenia w Internecie materiałów archiwalnych związanych z Powstaniem Wielkopolskim. Bardzo cennym uzupełnieniem materiałów źródłowych do dziejów Powstania Wielkopolskiego są fotografie oraz dokumenty osobiste powstańców ze zbiorów prywatnych (Krystek, bd.).

CYFROWE ARCHIWUM WOLI

Cyfrowe Archiwum Woli zostało otwarte w dniu 10 marca 2010 r. w ramach realizacji projektu „Przemysłowe Dziedzictwo Warszawy – Digitalizacja Zbiorów Muzeum Woli” dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Fundacji BRE Banku i realizowanego przez Stowarzyszenie Nasz Norblin we współpracy z Muzeum Woli. Na stronie archiwum można znaleźć – zdigitalizowane zdjęcia Woli,

reklamy wolskich przedsiębiorstw, pamiątki oraz produkty związane z wolskim przemysłem, mapy, archiwalia etc. Planowane jest dołączenie do archiwum zbiorów osób prywatnych związanych z dziejami dzielnicy Wola (CAW, bd.).

ŚLĄSKA BIBLIOTEKA CYFROWA

W sierpniu 2010 r., w czasie obchodów Dni Chrzelic, Śląska Biblioteka Cyfrowa przeprowadziła akcję pozyskania do swoich zasobów zdjęć i dokumentów związanych z tą miejscowością, a będących własnością mieszkańców. W rezultacie podjętych starań zeskanowana została m.in. Kronika Gminy Dziedzice (Smolarnia – Serwitut, 2010). W 2012 r. do współtworzenia ŚBC przystąpiło Mikołowskie Towarzystwo Historyczne, które zamierza zgromadzić rozproszone materiały archiwalne dokumentujące historię Mikołowa oraz jego najbliższych okolic, znajdujące się w posiadaniu rozmaitych instytucji, organizacji i stowarzyszeń, jak i w zbiorach prywatnych (ŚBC, 2012).

TARNOWSKO-GALICYJSKA BIBLIOTEKA CYFROWA

W pierwszych dniach marca 2012 r. została uruchomiona Tarnowsko-Galicyjska Biblioteka Cyfrowa (<http://bc.cyfrowagalicja.pl/dlibra>). Stowarzyszenie „Cyfrowa Galicja” pozyskało 63 225 zł na realizację tego przedsięwzięcia w konkursie zorganizowanym w 2011 r. przez Narodowy Instytut Audiowizualny (NIA, 2011). Jest to projekt, którego celem jest głównie ochrona przed zniszczeniem lub zapomnieniem różnorodnych unikalnych obiektów z obszaru byłej Galicji, znajdujących się w zbiorach prywatnych i nigdzie indziej nieosiągalnych. Pomysłodawcy chcą zamieścić w repozytorium cyfrowym zdigitalizowane książki, dokumenty, zdjęcia, stare banknoty, a także dokumentację fotograficzną obiektów i budowli z terenu Galicji. Kolejnym zamierzeniem Stowarzyszenia jest zebranie i opracowanie materiałów dotyczących Romana Brandstaettera, Batalionu „Barbara” 16. pułku piechoty AK i partyzantki w regionie Tarnowa oraz rodzin i rodów galicyjskich (Jucha, 2012, s. 6).

Do bibliotek cyfrowych zabiegających o kolekcje pozostające w rękach prywatnych należą także Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Opolu (UMO, 2009), Tarnowska Biblioteka Cyfrowa (TOBC, 2010) i Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Polski Wschodniej – 4 Eastern Poland (Madej, 2007). Na swoich stronach internetowych, w portalach miejskich, mass mediach oraz innych publikatorach zachęcają one osoby prywatne do dzielenia się swoimi zbiorami.

PIERWSZY DEPOZYT CYFROWY W JAGIELLOŃSKIEJ BIBLIOTECE CYFROWEJ

Jeśli nawet dochodzi do zeskanowania dokumentów pochodzących z prywatnych kolekcji, co nie zdarza się zbyt często, dzieje się to niemal wyłącznie wówczas, gdy właściciel decyduje się na przekazanie księgozbioru

bibliotece. Nie ma natomiast w polskich bibliotekach cyfrowych zwyczaju tworzenia depozytów cyfrowych bez równoczesnego gromadzenia oryginałów.

Czy słusznie? Może należałoby się głębiej zastanowić nad tym zagadnieniem i podjąć starania o pozyskanie zbiorów prywatnych wyłącznie do zdigitalizowania w celu wzbogacenia zasobów bibliotek cyfrowych lub przynajmniej nie odrzucać pojawiających się propozycji?

Taka refleksja zrodziła się w Bibliotece Jagiellońskiej, gdy w grudniu 2011 r. rozpoczęto realizację przedsięwzięcia, w wyniku którego powstał pierwszy depozyt cyfrowy w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej (<http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=394>). Depozyt mógł powstać dzięki życzliwości prof. Janusza Skalskiego, kierownika Kliniki Kardiochirurgii Dziecięcej Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum w Krakowie, który udostępnił Bibliotece Jagiellońskiej do zeskanowania kilkadziesiąt woluminów ze swojego prywatnego księgozbioru, zawierającego bardzo ciekawe, nierzadko unikatowe starodruki oraz XIX-wieczne druki medyczne. Pomysł utworzenia depozytu cyfrowego powstał nieco przypadkowo w lipcu 2011 r.

W miarę zagłębiania się w temat i zapoznawania się z zasobami bibliofilskiej kolekcji prof. Skalskiego przedsięwzięcie przerodziło się w poważny projekt. Okazało się, że połowy starodruków należących do tej prywatnej kolekcji nie posiada Biblioteka Jagiellońska, a kilka z nich jest wyjątkowo cennych. Oryginały druków zostały opracowane, zdigitalizowane i opublikowane w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej. Druki powróciły do właściciela, ale ich kopie, stanowiąc depozyt cyfrowy Biblioteki Jagiellońskiej, są obecnie dostępne bez ograniczeń dla szerokiego grona odbiorców. Zwieńczeniem projektu była zorganizowana w Bibliotece Jagiellońskiej w marcu 2012 r. wystawa oryginałów oraz rycin i niezwykle interesujących zabytkowych narzędzi medycznych, które jak się okazało również gromadzi prof. Skalski. W dniu otwarcia wystawy oryginałów na platformie JBC uruchomione zostały dwie wystawy wirtualne: Bibliotheca Medica prof. Janusza Skalskiego (<http://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/124026/index.html>) oraz Zbiory medyczne Biblioteki Jagiellońskiej (<http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=124025>).

Pomysł utworzenia depozytu cyfrowego od początku spotkał się z ogromną przychylnością zarówno ze strony właściciela kolekcji, jak również bibliotekarzy cyfrowych. Projekt, choć wymagał zaangażowania wielu osób, przyniósł wymierne korzyści, wiele satysfakcji, a przede wszystkim głębokie przekonanie, że w prywatnych rękach znajdują się prawdziwe skarby, które warto włączać do zasobów bibliotek cyfrowych, ponieważ w znaczący sposób uzupełniają ich zbiory.

POZYSKIWANIE ZASOBÓW CYFROWYCH ZE ZBIORÓW PRYWATNYCH WYNIKI BADANIA ANKIETOWEGO PRZEPROWADZONEGO WŚRÓD BIBLIOTEK ZRZESZONYCH W FEDERACJI BIBLIOTEK CYFROWYCH

Przy okazji tworzenia depozytu cyfrowego w Bibliotece Jagiellońskiej w lutym 2012 r. do bibliotek zrzeszonych w Federacji Bibliotek Cyfrowych została przesłana ankieta dotycząca pozyskiwania zasobów cyfrowych ze

zbiorów prywatnych. Jak wcześniej wspomniano, przegląd przeprowadzonych w ostatnich latach projektów związanych z digitalizacją wykazał nikłe zainteresowanie polskich bibliotek cyfrowych pozyskiwaniem do swoich zasobów kolekcji bibliofilskich. Celem badania ankietowego było potwierdzenie tej tezy oraz określenie, które spośród bibliotek cyfrowych, gromadzą prywatne kolekcje, jak dużo i jakiego typu są to zbiory, a także w jaki sposób biblioteki cyfrowe wchodzą w ich posiadanie. Starano się ustalić, czy poza zupełnie przypadkowymi sytuacjami, istnieje również zamierzone działanie w tym zakresie. Kwestionariusz ankiety znajduje się w załączniku 1. Ankietę rozesłano do 80 bibliotek zrzeszonych w FBC, odpowiedzi uzyskano tylko od 15 (wykaz tych bibliotek zawiera załącznik 2).

Z przeprowadzonych badań wynika, że w zbiorach większości bibliotek cyfrowych funkcjonujących w oparciu o biblioteki tradycyjne, zasoby pozyskane ze zbiorów prywatnych to najczęściej kilka lub kilkanaście publikacji, natomiast depozyty cyfrowe to zupełna rzadkość. Spośród respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytania zamieszczone w ankiecie, największą ilość zbiorów prywatnych zeskanowała dotąd Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa – ok. 3 tys. publikacji (2% wszystkich zbiorów). Do tego zasobu należą głównie czasopisma i książki z zakresu łowiectwa wydane w XIX i I połowie XX w., poza tym książki – kilkanaście tytułów – i czasopisma dotyczące tematyki kresowej: *Głosy Podolan* – ponad 100 numerów i *Spotkania Świrzan* – 96 numerów. Zdarzają się także pojedyncze obiekty, jak: legitymacje powstańcze, kserokopie piosenek itp. W gronie bibliotek, w których kolekcjach cyfrowych zbiory prywatne mają znaczący udział należy wymienić również Bibliotekę Cyfrową Politechniki Krakowskiej (<http://www.biblos.pk.edu.pl/bc>) – 1 kolekcja autorska – ok. 300 pozycji (11%) oraz Cyfrowy Dolny Śląsk (<http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra.html>) – ok. 150 pozycji na 6200 zbiorów (2,5%).

Inaczej wygląda sytuacja bibliotek cyfrowych, które funkcjonują samodzielnie, w oderwaniu od bibliotek tradycyjnych i najczęściej ukierunkowane są na specyficzne księgozbiory. Te repozytoria często tworzone są przez i dla specjalistów i pasjonatów, ludzi, którym zależy na ocaleniu od zapomnienia, przekazaniu jak również zapoznaniu się z dokumentami i informacją związaną z określoną dziedziną wiedzy lub tematem. Można w nich znaleźć materiały dotyczące danego regionu, miasta, grupy kulturowej, wyznaniowej, społecznej, instytucji, osoby itd. Dla tych repozytoriów, w przeciwieństwie do cyfrowych bibliotek uczelnianych, w których obiekty cyfrowe ze zbiorów prywatnych stanowią bardzo znikomą część opublikowanych materiałów, kolekcje bibliofilskie są bardzo istotnym źródłem pozyskiwania zbiorów. Zasoby Biblioteki Multimedialnej Ośrodka „Brama Grodzka” – Teatr NN (<http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra>), gromadzącej obiekty cyfrowe dotyczące historii, kultury, sztuki Lublina i regionu lubelskiego, a także szeroko pojętej edukacji i animacji kultury oraz materiały dokumentujące działalność Ośrodka, pochodzą w ok. 70% ze zbiorów prywatnych. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian (<http://www.archiwum.ormianie.pl/>) to prawdziwa skarbnica armeników. W zasobach tego repozytorium znajdują się różnorodne obiekty: starodruki, manuskrypty, księgi metrykalne, książki, czasopisma, zdjęcia, obrazy, przedmioty liturgiczne itp., stanowiące mienie Kościoła ormiańskokatolickiego uratowane po wojnie z Kresów oraz – zbierane przez wiele lat – elementy ze zbiorów prywatnych. Przykładem biblioteki cyfrowej,

której 100 % zasobów (ok. 2 tys. skanów) pochodzi z prywatnych kolekcji i stanowi depozyt cyfrowy jest Ziemiańska Biblioteka Cyfrowa (http://www.plus-minus.net.pl/Ziemiańska_BibliotekaCyfrowa/Ziemiańska_WZ_2000-2010rok.html), zawierająca głównie elektroniczne reprodukcje czasopisma *Wiadomości Ziemiańskie*³.

Na podstawie przytoczonych powyżej danych rysuje się dość wyraźnie pozycja prywatnych kolekcji w zasobach polskich bibliotek cyfrowych. Starania w kierunku pozyskania tego typu zbiorów czynione są jedynie przez biblioteki regionalne i dziedzinowe. Na stronach tych bibliotek znajdziemy informacje zachęcające do dzielenia się swoimi zbiorami. Ziemiańska Biblioteka Cyfrowa przy brakujących numerach *Wiadomości Ziemiańskich* umieszcza notatkę: *Prosimy o umożliwienie zreprodukowania. Zwrot gwarantowany!* (ryc. 1).

Ryc. 1. Strona główna *Wiadomości Ziemiańskich*

Źródło: http://www.plus-minus.net.pl/Ziemiańska_BibliotekaCyfrowa/Ziemiańska_WZ_2000-2010rok.html.

Do pozostałych bibliotek cyfrowych, zwłaszcza uczelnianych i tych, których działalność związana jest z konkretną instytucją, zbiory prywatne trafiają najczęściej w sposób zupełnie przypadkowy. Głównie jest to inicjatywa samych twórców, niekiedy druki przynieszone są przez właścicieli,

³ Ziemiańska Biblioteka Cyfrowa ma specyficzną zbudowaną stronę WWW. FBC odsyła do: <http://www.plus-minus.net.pl/Szczecinek/Szczecinek37.html>, natomiast link podany w niniejszym artykule odnosi się do *Wiadomości Ziemiańskich*, które są podstawową zawartością ZBC. Biblioteka digitalizuje jeszcze inne czasopisma, np. *Biuletyn Ziemiański* (kilka numerów) – każde z nich ma odrębną stronę.

najczęściej pasjonatów historii. Nie zawsze skanowaniem zbiorów zajmuje się biblioteka, np. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra.html>) nie digitalizuje prywatnych kolekcji, a publikowane w niej obiekty przyjmuje już w formie skanów albo plików PDF. Osoby prywatne mają obecnie możliwość samodzielnej obróbki plików cyfrowych – zdjęć, skanów archiwaliów lub dokumentów mających wyłącznie postać cyfrową (*born digital*) – i do udostępniania ich w Internecie. Takie masowe przetwarzanie obrazów cyfrowych umożliwia m.in. program *ImagiNAC* stworzony przez Narodowe Archiwum Cyfrowe, udostępniany na zasadach *Open Source* (http://www.nac.gov.pl/imaginac_1.1). Sposobem zabezpieczenia własnych zbiorów jest także zlecenie digitalizacji. Niektóre biblioteki i instytucje, a także firmy komercyjne oferują odpłatne usługi w zakresie cyfrowej archiwizacji zbiorów bibliofilskich i kolekcji dzieł sztuki znajdujących się w rękach osób prywatnych. Taką ofertę znajdziemy np. na stronie Pracowni Digitalizacji Biblioteki Elbląskiej (<http://www.bibliotekaelblaska.pl/digitalizacja.html>) czy Galerii Sztuki Współczesnej *Art Decorum* (http://art-decorum.pl/pl/katalogowanie_kolekcji_dziel_sztuki_digitalizacja_zbiorow/). Nieodpłatna digitalizacja zbiorów prywatnych przez biblioteki cyfrowe odbywa się w zasadzie tylko wówczas, gdy oryginały dokumentów przekazywane są bibliotekom. Zdarza się, że skanowane są dzieła, których oryginały, zgodnie z umową między biblioteką a posiadaczem kolekcji, mają być włączone do zbiorów biblioteki po śmierci ich właściciela. Bardzo rzadko skanowane są materiały, które pozostają w rękach autorów lub kolekcjonerów.

Podsumowując wyniki ankiety, zaznaczyć trzeba, że udział bibliotek cyfrowych w przeprowadzonym badaniu był niestety skromny – odpowiedzi uzyskano od niespełna 19% bibliotek, do których wysłano ankietę. Umożliwia to uogólnianie uzyskanych wyników, ale także może świadczyć, jak sądzę, o małym zaangażowaniu bibliotek cyfrowych w pozyskiwanie zasobów ze zbiorów prywatnych. Być może wynika ono z prozaicznych powodów związanych z koniecznością zabezpieczenia w pierwszej kolejności zasobów swoich bibliotek tradycyjnych, z kosztami skanowania itd. Można też przypuszczać, że powodem niewielkiego zainteresowania tematem może być także przekonanie o znikomej wartości zbiorów prywatnych. Być może w obliczu skarbów, które znajdują się w bibliotekach, prywatne kolekcje nie wydają się cenne, ważne i interesujące, a w związku z tym biblioteki nie zabiegają o ich pozyskanie. Jest prawdopodobne, że propozycje udostępnienia do zeskanowania prywatnych zbiorów, składane przez bibliofilów – posiadaczy kolekcji spotykają się z odmową, ponieważ biblioteki nie podejmują próby zapoznania się z rzeczywistą wartością tych zbiorów. Przedstawione tu przypuszczenia sformułowane są na podstawie obserwacji i nie były dotąd weryfikowane. Warto jednak zwrócić uwagę na podnoszony problem i skłonić środowisko osób tworzących biblioteki cyfrowe do dyskusji o celowości zainteresowania kolekcjami prywatnymi.

ZNACZENIE DIGITALIZACJI ZBIORÓW POCHODZĄCYCH Z PRYWATNYCH KOLEKCJI

Jak już wspomniano powyżej, ogromnie ważną kwestią dla bibliotek cyfrowych jest zdobywanie dla swoich użytkowników współczesnych za-

sobów, a w kontekście pozyskiwania zasobów ze zbiorów prywatnych, przekonywanie autorów do udostępniania swojej własności intelektualnej. Niemniej jednak ważne jest wzbogacanie zasobów cyfrowych o kolekcje bibliofilskie starych druków i wartościowych druków, do których wygasły prawa autorskie. Należy podkreślić, że starodruki to nie tylko piękne księgi, które zachwycają sztuką wydania, rysunkami i dbałością o każdy szczegół. To również cenne źródło wiedzy dla badaczy, np. kolekcja prof. Skalskiego, która stała się pierwszym depozytem cyfrowym JBC, stanowi niezmiernie ciekawy zapis rozwoju medycyny, pokazujący związki zdobywczy medycyny współczesnej z obserwacjami dokonanymi i opisanymi wieki temu. Za prof. Skalskim przytoczę przykładowo kilka ważnych dat w kardiologii (Skalski, 2005).

Pierwszej obserwacji wrodzonej wady serca (ubytku w przegrodzie międzyprzedsionkowej serca) dokonał w 1513 r. Leonardo da Vinci. Ten najwcześniejszy zapis wady serca został przez niego uwieczniony na rycinie i opisany (ryc. 2).

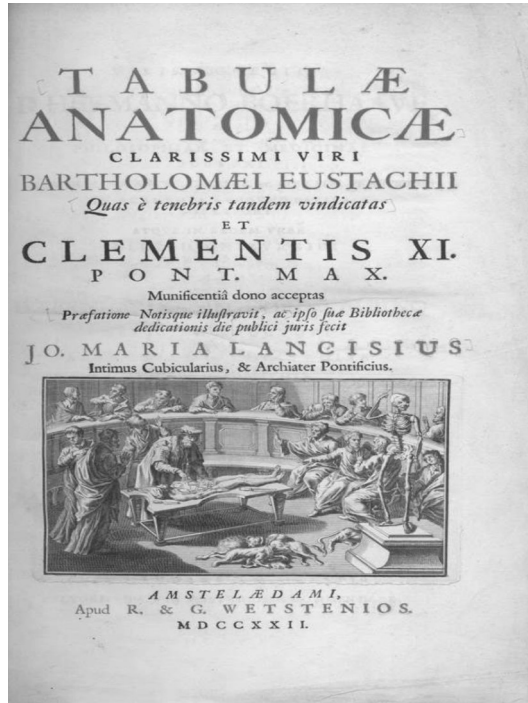

Ryc. 2. Leonardo da Vinci. Notatki z ilustracjami nt. zastawek serca i przepływającej przez nie krwi

Źródło: Leonardo Da Vinci. Galeria: obrazy, rysunki, szkice i rzeźby [online]; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.leonardo-da-vinci.pl/Leonardo_da_Vinci_rysunki/ok1513leonardodavincinotatkizilustracjamiintastaweksercaiprzepywajcejprzezniekwi.jpg>⁴.

⁴ Ilustracja Leonardo da Vinci z 1513 r. przechowywana w bibliotece zamku w Windsorze. Fragment opisu obok ilustracji: „odkryłem w punktu A (lewy przedsionek) do punktu B (prawy przedsionek) perforujący kanał (.). odnotowałem (go) tutaj (.), czy ujawni się w innych przedsionkach innych serc?” Leonardo da Vinci. Galeria: obrazy, rysunki, szkice i rzeźba [online]; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.leonardo-da-vinci.pl/Leonardo_da_Vinci_rysunki/ok1513leonardodavincinotatkizilustracjamiintastaweksercaiprzepywajcejprzezniekwi.jpg>.

W 1552 r. Bartholomeo Eustachio, włoski anatom, opisał precyzyjnie szereg szczegółów anatomii serca w swoim dziele *Tabulae anatomicae* [...] (ryc. 3).

Ryc. 3. Eustachio, Bartholomeo (1722). *Tabulae anatomicae* [...].

Amstelaedami: Apud R. & G. Wetstenios

Źródło: University of Wirginia [online]; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://exhibits.hsl.virginia.edu/treasures/bartolomeo-eustachi-1520-1574/>>.

Kolejne dzieło *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus* angielskiego lekarza Williama Harveya z 1628 r. prezentuje poglądy rewolucyjne dla dotychczasowej wiedzy na temat krążenia krwi (ryc. 4).

To tylko kilka wzmianek dotyczących odkryć, o których można czytać w starych księgach. Dla lekarza możliwość „dotknięcia” opisu tych dokonań za pośrednictwem biblioteki cyfrowej, to nie lada gratka. Zwłaszcza, że nie zawsze jest to wyłącznie przyglądanie się historii. Jak mówi prof. Skalski, „W dzisiejszym, powszechnym dostępie do informacji, jesteśmy w stanie wciąż wyłuskiwać nieznane fakty, zmieniające dotychczasowe pojęcie o tym, jak kształtowały się dzieje poznania i wiedza człowieka. Cyfrowe zasoby słowa zapisanego dają szansę usystematyzowania wiedzy, wyszukiwania ciekawostek ukrytych w książce odległej o tysiące kilometrów i po prostu dokonywania odkryć w tym zakresie, w którym zdawałoby się, dawno wszystko odkryte” (Skalski, 2012, s. 78). Biblioteki, choć posiadają wiele skarbów, są niekompletne bez pieczołowicie gromadzonych zbiorów bibliofilskich. Wiele z niezwykle cennych dzieł, które mogą być

Ryc. 4. Harvey, William (1628). *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus*. Francfurti: Sumptibus Gvilielmi Fitzeri

Źródło: University of Glasgow Library Special Collections [online]; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://special.lib.gla.ac.uk/images/exhibitions/month/Hunterian_Y_7_13/DeMotuCordis_tp.jpg>.

znakomitym uzupełnieniem zasobów bibliotecznych pozostaje w rękach prywatnych osób.

Oprócz wzbogacania zbiorów naszych bibliotek cyfrowych jest jeszcze inny aspekt, na który należy zwrócić uwagę, poruszając temat pozyskiwania zbiorów ze źródeł prywatnych. Pasjonaci cennych druków, prawdziwi miłośnicy książek, czerpiący ogromną przyjemność z obcowania ze swoimi zdobyczami zwykle dbają o swoje skarby, chronią i zabezpieczają cenne dla kultury zbiory. Nie wszyscy jednak prywatni kolekcjonerzy zdają sobie sprawę z wartości dzieł, których są właścicielami. Czasem w sposób przypadkowy stają się posiadaczami starych książek. Zdarza się, że unikatowe egzemplarze są przechowywane w nieodpowiednich warunkach, a co za tym idzie – są fizycznie zagrożone. Kolejnym zagrożeniem jest niewystarczająca ochrona prywatnych zbiorów przed kradzieżą i wywozem za granicę. Dlatego podjęcie starań o pozyskiwanie tego typu zasobów to wręcz obowiązek bibliotek cyfrowych. W ten sposób nie tylko wzbogacamy zasoby cyfrowe, ale również chronimy dziedzictwo kulturowe.

Przestępstwa przeciwko dziedzictwu kulturowemu są na tyle powszechne, że Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowy Insty-

tut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów i Narodowy Instytut Dziedzictwa podjęły wspólne inicjatywy mające na celu ochronę zbiorów znajdujących się w rękach prywatnych kolekcjonerów. Jednym z takich działań jest prowadzona przez NID przy udziale antykwariuszy akcja promowania „skutecznych metod katalogowania i opisywania prywatnych kolekcji, które mają ułatwić odzyskanie zbiorów w przypadku kradzieży” (Pastuszka, 2012). Dyskusja na temat konieczności zabezpieczenia tego typu zasobów toczy się na specjalistycznych portalach i forach internetowych odwiedzanych przez bibliofilów i miłośników szeroko pojętych zabytków kultury. W serwisie „Archeowieści. Z pasją o przeszłości”, w ramach komentarza do cytowanego wyżej artykułu Wojciecha Pastuszki, pojawiła się interesująca, warta przytoczenia propozycja wprowadzenia obowiązku digitalizowania najcenniejszych zabytków jako warunku legalnego wywiezienia ich za granicę: „Powinny być uruchamiane programy digitalizacji, dla najcenniejszych zabytków «ruchomych», w tym także dla kolekcji prywatnych – może jako warunek ich legalizacji. Jednym słowem wprowadzenie do funkcjonowania czegoś w rodzaju cyfrowego paszportu zabytku. Jednocześnie byłaby to forma publicznego i naukowego udostępnienia zabytków ze zbiorów prywatnych”⁵.

Udostępnianie swoich książek przez osoby prywatne w celu ich opublikowania w bibliotekach cyfrowych w wyjątkowy sposób wpisuje się w ideę *bookcrossingu* – „książki w podróży”. Ta ogólnoswiatowa forma dzielenia się książką i popularyzowania w ten sposób czytelnictwa zrodziła się w 2001 r. w Stanach Zjednoczonych, a w 2003 r. dotarła do Polski (<http://www.bookcrossing.pl/>). *Bookcrossing* polega na „uwalnianiu” książek z domowych bibliotek. Jeśli posiadamy w swoich prywatnych zbiorach publikacje, które już przeczytaliśmy i raczej niekoniecznie chcemy do nich powracać lub takie, z którymi potrafimy się już rozstać i chcemy podzielić się nimi z tymi, których być może nie stać na zakup wymarzonej pozycji literackiej, możemy je oddać, a przy okazji zrobić na domowej półce miejsce na nowe książki, które być może wejdą w nasze posiadanie w podobny sposób. Książki można pozostawić właściwie w dowolnym miejscu – kinie, parku, kawiarni, pociągu etc. Niekiedy, zwłaszcza w ramach przeprowadzanych akcji w szkołach czy bibliotekach, w wyznaczonych miejscach przygotowywane są w tym celu specjalne półki, regały lub stoliki. Ważne jest to, aby do książki dołączona została krótka wiadomość typu: „Jestem uwolnioną książką:) Zabierz mnie ze sobą i przeczytaj”. Według danych z marca 2012 r. w ruch *bookcrossingu* zaangażowały się 132 kraje, uwalniając 8 mln 516 tys. 234 książki (bookcrossing.com, bd.), które odbywają swoją podróż po świecie.

Depozyty cyfrowe to także forma nieodpłatnego dzielenia się swoimi ukochanymi książkami bez konieczności rozstawania się z nimi. Dla kolekcjonerów to niewątpliwie bardzo ważne. W przypadku cennych starodruków pozostawienie dzieła w dowolnie wybranym miejscu oczywiście nie wchodzi w grę, co więcej, byłoby absolutnie naganne. Udostępnienie ich do zeskanowania i opublikowania w bibliotekach cyfrowych pozwala na bezpieczne „uwalnienie książek z domowych półek” i daje możliwość dotarcia do nich szerokiemu gronu odbiorców. To sposób zarówno na wzbo-

⁵ Zob. „Archeowieści. Z pasją o przeszłości”. Komentarz do artykułu W. Pastuszki [online]; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://archeowieści.pl/2011/05/06/nid-przestępstwa-przeciwko-dziedzictwu-sa-powszechnie/>>.

gacenie bibliotek cyfrowych o druki niezwykle cenne, nierzadko unikatowe w skali polskiej, a nawet światowej, jak również na zabezpieczenie dzieł stanowiących dziedzictwo kulturowe. Dlatego wydaje się, że propagowanie pozyskiwania zasobów do bibliotek cyfrowych ze zbiorów prywatnych jest słuszne i celowe. Należy mieć tylko nadzieję, że kolekcjonerzy chętnie „uwolnią” swoje skarby i pozwolą im swobodnie krążyć w wirtualnym świecie, podzielać opinie prof. Skalskiego, który zapytany, dlaczego uznał, że warto udostępnić swoją kolekcję w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej odpowiedział m.in.: „Książka to wiedza, a wiedzą cywilizowany człowiek powinien się dzielić” (Skalski, 2012, s. 78).

BIBLIOGRAFIA

- BN (2012). *Sprawozdanie Biblioteki Narodowej za rok 2011* [online]. Biblioteka Narodowa; [dostęp: 17.08.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bn.org.pl/download/document/1340971912.pdf>>.
- bookcrossing.com (bd.). *About BookCrossing* [online]; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bookcrossing.com/about>>.
- CAW (bd.). *Cyfrowe Archiwum Woli. Przemysłowe dziedzictwo Warszawy. O zbiorach* [online]. Cyfrowe Archiwum Woli; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://archiwumwoli.waw.pl/6-o_zbiorach.htm>.
- CMJPII (bd.). *Digitalizacja zbiorów dziedzictwa kulturowego* [online]. Centrum Myśli Jana Pawła II; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.centrumjp2.pl/node/2344>>.
- Digitalizacja zbiorów bibliotecznych. Początki digitalizacji zbiorów* (bd.) [online]; [dostęp: 25.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://biblioteka.w.of.pl/historia.html>>.
- Jucha, Dorota (2012). Będzie cyfrowa Galicja. *TEMI. Galicyjski Tygodnik Informacyjny* [online], nr 10 (1648), 7 marca 2012, s. 6; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.temi.pl/archiwum/rok-2012/files-download/184_717f9ff401dc96069a0938e5c2a3fc0e>.
- Kowalska, Małgorzata (2006). Digitalizacja zbiorów w bibliotekach polskich – próba oceny doświadczeń krajowych. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (81); [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2006/81/a.php?kowalska>>.
- Krystek, Henryk (bd.). *Digitalizacja materiałów archiwalnych w Archiwum Państwowego [!] w Poznaniu* [online]. Archiwum Państwowe w Poznaniu; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.poznan.ap.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=131&Itemid=84>.
- Madej, Teresa (2007). „4 Eastern Poland” – digitalizacja [online]. Zamość online Twoje Źródło Informacji; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.zamosconline.pl/text.php?id=1224&rodz=>>>.
- NIA (2011). *Dziedzictwo Cyfrowe. Lista wniosków rozpatrzonych pozytywnie – nabór 2011* [online]. Narodowy Instytut Audiowizualny [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://acc.nina.gov.pl/docs/instytut/dc-ocena-pozytywna.pdf>>.
- Pastuszka, Wojciech (2011). *NID: Przestępstwa przeciwko dziedzictwu są powszechne* [online]. Archeowieści. Z Pasją o Przeszłości; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://archeowieści.pl/2011/05/06/nid-przestepstwa-przeciwko-dziedzictwu-sa-powszechne/>>.
- Roźniakowska-Kłosińska, Małgorzata (2009). Digitalizacja wszędzie dookoła. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 7 (107); [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/2009/107/a.php?rozniaowska_klosinska>.
- Skalski, Janusz H. (2005). Ważne daty historyczne w kardiologii. *Szlachetne Zdrowie. Kwartalnik Śląskiego Centrum Chorób Serca* [online], nr 8 (1/2005) [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sccs.pl/szlachetne_zdrowie/tresc/8/index_2.htm>.
- Skalski, Janusz H. (2012). Wielka pasja Profesora od małych serc. Kocham stare książki... Z prof. Januszem Skalskim rozmawia Małgorzata Wielek-Konopka. *Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego* [online], nr 145-146 (marzec/kwiecień),

- s. 77-79; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.almamater.uj.edu.pl/archiwum-2012>>.
- Smolarnia-Serwitut (2010). *Nasze zbiory na stronie Śląskiej Biblioteki Cyfrowej* [online]; Smolarnia – Serwitut – Blog; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://smolarnia.blox.pl/2010/08/Nasze-zbiory-na-stronie-Slaskiej-Biblioteki.html>>.
- ŚBC (2012). *Miłkowskie Towarzystwo Historyczne nowym Uczestnikiem ŚBC* [online]. Śląska Biblioteka Cyfrowa; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sbc.org.pl/dlibra/news?news=full>>.
- TGBC (2010). *Tarnowska Biblioteka Cyfrowa. Wiadomości* [online]; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://dlibra.biblioteka.tarnow.pl/dlibra/news?news=full>>.
- UMO (2009). *Opolska Biblioteka Cyfrowa* [online]. Urząd Miasta Opola. Opole – Stolica Polskiej Piosenki; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.opole.pl/miasto/artykuly/30645-1087-Article-Opolska_Biblioteka_Cyfrowa_e#paragraph3344>.
- Ustawa (1997). Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach [online]. ISAP Internetowy System Aktów Prawnych; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970850539>>.
- Werla, Marcin (2012). *Pierwszy milion polskich obiektów cyfrowych w Europeanie!* [online]. Poznańskie Centrum Superkomputerowo Sieciowe; [dostęp: 23.05.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.man.poznan.pl/online/pl/artykuly/1727/Pierwszy_milion_polskich_obiektow_cyfrowych_w_Europeanie.html>.

Załącznik 1

Ankieta na temat pozyskiwania zbiorów prywatnych do zasobów bibliotek cyfrowych

Pytania

1. Jak dużo z Państwa zasobów cyfrowych zostało pozyskanych ze zbiorów prywatnych? Proszę o podanie liczby.
2. Jakiego typu są to zbiory (starodruki, druki muzyczne, inne...) i jaka jest ich tematyka?
3. Czy wśród zbiorów przekazanych wyłącznie do zeskanowania zdarzają się zbiory nowe, do których nie wygasły prawa autorskie? Proszę o podanie liczby.
4. Czy biblioteka pozyskuje zbiory prywatne w celu kompletowania zasobu (np. czasopisma)?
5. Czy kolekcje trafiają do Państwa raczej przypadkowo, czy może czynione są starania o udostępnianie zbiorów przez właścicieli?
6. Czy właściciele chętnie dzielą się swoimi zbiorami?
7. Jakie uwagi wpisują Państwo do opisu aby poinformować użytkowników o pozyskaniu zasobu z prywatnych kolekcji?
8. Czy wśród publikacji opatrzonych notą: „zbiory prywatne”, „kolekcja prywatna”, „inne...” są również takie zasoby, których oryginały zostały przekazane na stałe do zbiorów biblioteki?
9. Czy sporządzają Państwo opisy bibliograficzne oryginałów i zamieszczają w swoich katalogach komputerowych (OPAC)?

Liczba wszystkich bibliotek cyfrowych, do których przesłano pytania: 80.

Wykaz bibliotek cyfrowych, z których uzyskano odpowiedzi

1. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowskiej.
2. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej.
3. Biblioteka Cyfrowa Polskiego Towarzystwa Informatycznego.
4. Biblioteka Multimedialna Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”.
5. Cyfrowy Dolny Śląsk Jeleniogórskie Centrum Informacji i Edukacji Regionalnej – Książnica Karkonoska.
6. Czytelnia kwartalnika „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”.
7. e-biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego.
8. Elbląska Biblioteka Cyfrowa.
9. Księgozbiór Wirtualny Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES.
10. Małopolska Biblioteka Cyfrowa.
11. Śląska Biblioteka Cyfrowa.
12. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa.
13. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian.
14. Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa.
15. Ziemiańska Biblioteka Cyfrowa.

MAŁGORZATA WIELEK-KONOPKA

Jagiellonian Library

e-mail: malgorzata.wielek-konopka@uj.edu.pl

ENHANCING DIGITAL LIBRARY AND CULTURAL HERITAGE RESOURCES WITH DIGITAL DEPOSITS FROM PRIVATE COLLECTIONS

KEYWORDS: Digital deposits. Private collections. Origin of digital resources. Digitization. Protection of cultural heritage. Poland.

ABSTRACT: Objective – The author points to the need for the inclusion of digitized private bibliophilic collections into Polish digital library resources and attempts to evaluate the presence of that type of documents in Polish digital libraries. **Methodology** – Based on the analysis of town information portals, local press published on Internet and documents published on the websites of digital libraries, National Digital Archives and National Audiovisual Institute an attempt was made to evaluate the interest of digital libraries in the digitization of private bibliophilic collections. The presence of such deposits in Polish digital libraries was analyzed on the basis of the results of the survey addressed to libraries – members of Polish Digital Library Federation in February 2012. The survey evaluated the amount of digital resources received from private collections, types of resources obtained from that source and rules for cooperation with private owners. **Results** – It was discovered that digital libraries mostly include both historical and contemporary library holdings and private collections are virtually non-existent on the list of sources for digital libraries. It is particularly well visible in the case of university digital libraries receiving their content from traditional libraries as well as digital repositories related to various institutions. Private collections are very scarce in those databases. The largest amount of private collections has been digitized so far by Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (Wielkopolska Digital Library) – approx. 3.000 publications (2% of all Library collections). The situation is considerably different in the case of digital libraries comprising selected book collections and gathering local publications or documents on selected branch of knowledge, cultural group, institution, person, etc., such as: Biblioteka Multimedialna Ośrodka „Brama Grodzka” – Teatr NN (Multimedia Library

of „Brama Grodzka” Center – NN Theater), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian (Virtual Archives of Polish Armenians) or Ziemiańska Biblioteka Cyfrowa (Digital Library of Landed Gentry), the latter solely containing digitized journal *Wiadomości Ziemiańskie (Landed Gentry News)* – in the case of such digital libraries 100% resources (approx. 2.000 scans) come from private collections. Those libraries depend on private bibliophilic collections as the source of new content and they are very interested in acquiring such resources. **Conclusions** – Polish libraries do not create digital deposits if original documents remain in private possession while the acquisition of bibliophilic collections would significantly enrich digital libraries with rare and unique documents and protect cultural heritage.

Artykuł wpłynął do Redakcji 27 maja 2012 r.

EWA NOWACZYK-POTAŻ
Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego
e-mail: ewapster@gmail.com

MODUŁ GROMADZENIA W BIBLIOTECE UNIwersYTETU GDAŃSKIEGO

Ewa Nowaczyk-Potaż jest absolwentką studiów na kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa na Uniwersytecie Jagiellońskim. W Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego pracuje od grudnia 1999 r., najpierw w Oddziale Opracowania Rzeczowego, a następnie jako kierownik Oddziału Informacji Naukowej. Od 2006 r. jest kustoszem dyplomowanym. Od 2008 r. jest zastępcą dyrektora BUG ds. gromadzenia i opracowania zbiorów oraz informacji naukowej. Głównym obszarem jej zainteresowań zawodowych są nowe technologie w bibliotece, edukacja informacyjna i marketing biblioteczny.

SŁOWA KLUCZOWE: Automatyzacja bibliotek. Gromadzenie. System VTLS/Virtua. Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego.

ABSTRAKT: Teza/cel – Celem artykułu jest przedstawienie procesu testowania i wdrażania modułu gromadzenia systemu VTLS/Virtua w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego (BUG), omówienie głównych elementów modułu i sposobu ich zastosowania. Wskazano również zmiany organizacyjne wprowadzone w Oddziałach Gromadzenia i Opracowania w konsekwencji wdrożenia modułu. **Metody badań** – Przedstawione informacje, opinie i postulaty oparte są na praktycznych doświadczeniach pracowników BUG zebranych podczas testowania modułu oraz pracy z nim w bazie produkcyjnej. **Wyniki i wnioski** – Komputeryzacja działań związanych z gromadzeniem zbiorów zapewnia wyraźne zwiększenie efektywności pracy, a ze względu na włączenie w ich zakres również czynności związanych z kopiowaniem opisów bibliograficznych z NUKAT lub sporządzaniem i wprowadzaniem skróconych opisów bibliograficznych zamawianych dokumentów wymaga też pewnych zmian organizacyjnych w bibliotece. Użytkowanie modułu gromadzenia systemu VTLS/Virtua wiąże się również z koniecznością jego dostosowania do procedur zamawiania i rejestrowania nabytków oraz zarządzania budżetem obowiązujących w polskich bibliotekach.

Katalogi, opisy bibliograficzne i egzemplarze, zasoby czasopism – wszystkie prace z nimi związane udało się już skomputeryzować. Doświad-

czenia z tym związane wielokrotnie były opisywane (Burchard, 2010; Komputeryzacja..., 1996; Paluszkiwicz, 2008 i wiele innych) Obszarem, który do tej pory nie był często prezentowany, są prace związane z automatyzacją gromadzenia zasobów bibliotecznych. W ostatnich latach pojawiło się tylko kilka artykułów opisujących ten proces (Dziadkiewicz & Szulc, 2003; Sączewska-Trawicka, 2009; Mielczarek, 2010). Z przeprowadzonej w 2011 r. ankiety wynika, że prace związane z gromadzeniem zbiorów zostały skomputeryzowane głównie w bibliotekach posiadających systemy biblioteczne Aleph i Prolib. W innych bibliotekach można spotkać programy, które wspomagają prace podczas gromadzenia, jednak nie są one zintegrowane z zastosowanym systemem bibliotecznym (Domino, 2005). Poniższy artykuł stanowi podsumowanie doświadczeń zebranych podczas wdrożenia modułu gromadzenia w systemie Virtua firmy VTLs w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego (BUG)

ZANIM WPROWADZONO MODUŁ

W Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego, w której stosowany jest system biblioteczny Virtua, Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Druków Zwartych (w skrócie Oddział Gromadzenia) do 2010 r. nie był skomputeryzowany. Do tego czasu w oddziale prowadzono katalog kartkowy wpływów oraz zestawienia ilościowo-finansowe tworzone w programie MS Exel. Dla bibliotekarzy główną niedogodnością tradycyjnego gromadzenia za pomocą „kartki i ołówka” było prowadzenie katalogu nowości. Sporządzano odręcznie karty katalogowe, na których umieszczano dane dotyczące książki: autor, tytuł, wydawnictwo, cena, liczba woluminów z podaniem źródła wpływu i przydziału do odpowiedniej agendy biblioteki.

W związku z tym, że BUG dysponowała licencją na moduł gromadzenia w systemie Virtua w 2009 r. zdecydowano, że należy sprawdzić, czy moduł ten usprawni prace wykonywane w Oddziale Gromadzenia.

CZAS TESTÓW

Poznanie modułu, w oparciu o dokumentację dostarczoną przez firmę VTLs, rozpoczęła informatyczka zatrudniona w BUG, która od lat współpracuje z bibliotekarzami. Zagadnienia biblioteczne nie stanowiły więc dla niej żadnego problemu. Nieco później dołączyła do niej kierowniczka Oddziału Gromadzenia. W 2010 r. rozpoczął się okres testowania modułu w oddziale. Sprawdzano, czy wszystkie czynności związane z procesem gromadzenia można wykonać w module oraz jakie informacje można z niego wygenerować. W tym czasie prace toczyły się dwutorowo. Dane o wpływach wprowadzano do modułu w bazie testowej oraz do kartotek tradycyjnych. Pierwszym krokiem sygnalizującym zmiany była decyzja o zaprzestaniu prowadzenia kartkowego katalogu nowości. Informacje o nabytkach czy pozycjach zamówionych można było szybko wygenerować poprzez moduł. W trakcie testowania okazało się, że wszystkie informacje związane z procesem gromadzenia można wprowadzić do modułu. Możliwe jest rejestrowanie wszystkich, wprowadzanych do zbiorów, druków oraz kontrolowanie poszczególnych etapów zamówień, od momentu wy-

generowania do chwili zrealizowania, po monitorowanie niedostarczonych przez dostawcę pozycji zamówienia. Moduł zapewnia także narzędzia do kontroli wydatków oraz umożliwia prowadzenie bazy dostawców. Wyjątkiem okazał się alfanumeryczny szczegółowy numer akcesji (w polu rekordu egzemplarza do tego przeznaczonym można było wprowadzić tylko cyfry), jednak problem ten został szybko rozwiązany przez firmę VTLS. Kolejnym argumentem za wdrożeniem modułu było pełne zintegrowanie procesu gromadzenia z katalogiem bibliotecznym. Zdecydowano, że praca w module w bazie roboczej rozpocznie się od stycznia 2011 r.

O MODULE

Moduł gromadzenia systemu VTLS ma bardzo rozbudowaną strukturę i posiada wiele funkcji. W chwili obecnej BUG nie wykorzystuje ich wszystkich. Funkcje, które zostały wdrożone można podzielić na trzy zintegrowane bloki: (1) związane z dostawcami, (2) związane z kontami finansowymi i zarządzaniem budżetem, (3) związane z zamówieniami. Płatności można powiązać z fakturą, voucherem (forma płatności w BUG niewykorzystywana) oraz kredytem (w BUG używany do rozliczania faktur korygujących). Do dyspozycji są jeszcze m.in. pokwitowania, przypomnienia, reklamacje. W artykule zostały omówione tylko te funkcje, które zostały zaimplementowane w oddziale gromadzenia BUG.

DOSTAWCY

The screenshot shows a web-based form for viewing vendor information. The title bar reads "View Vendor - ID 543 - DEF - BG UG Katalog Clas02 @ DKapi". The form is divided into several sections:

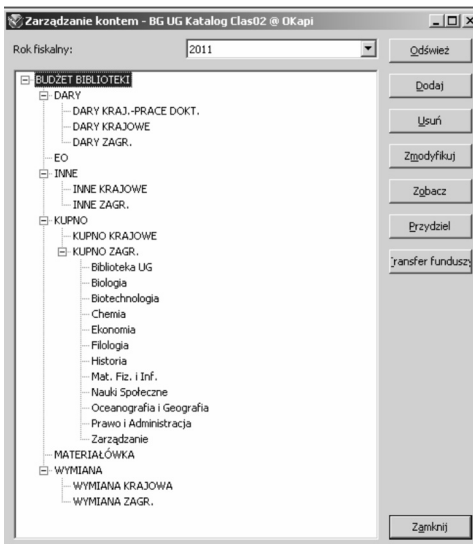
- Contact Info:** Includes a "Name" section with a "Primary" field containing "Spółdzielnia Wydawnicza 'Czytelnik'" and an "Alternates" list with "Czytelnik" and "S.W. 'Czytelnik'". There are "Delete", "New", and "Save" buttons on the right.
- Order Address:** A section with tabs for "Order Address", "Claim Address", "Payment Address", "Returns Address", "Other Address", and "Default Address". It contains fields for "Contact", "Email", "Address" (filled with "ul. Wiejska 12a"), "City" (filled with "00-490 Warszawa"), "County/parish", "State/province", "Postal/zip", "Country", "Telephone" (filled with "22 6281441 w. 215"), and "Fax".
- Active:** A checkbox labeled "Active" is checked.
- Buttons:** "Delete", "Edit", and "Close" buttons are located at the bottom right.

Rys. 1. Rekord dostawcy

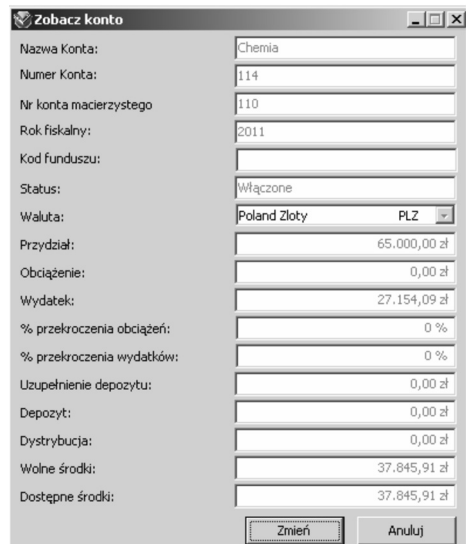
Rekord dostawcy (rys. 1) można sporządzić przed utworzeniem zamówienia (jeżeli nie istnieje w bazie) lub stworzyć zupełnie niezależnie. Możliwe jest szeregowanie i wyszukiwanie poprzez różne formy nazwy instytucji.

KONTA

Przed rozpoczęciem pracy w module konieczne jest zdefiniowanie kont finansowych na rok budżetowy (rys. 2). W obrębie kont niezbędne jest przydzielenie środków finansowych. Pozwala to na zachowanie dyscypliny finansowej. W zakładce *Konto* znajduje się informacja o przypisanym limicie wydatków na dany rok, wydanej kwocie, zarezerwowanych oraz wolnych środkach (rys. 3).

Rys. 2. Struktura kont

Rys. 3. Konto dla wydziału

W razie potrzeby możliwy jest transfer funduszy między poszczególnymi kontami. Konta dla darów, egzemplarza obowiązkowego czy wymiany są oczywiście umowne, ponieważ wpływ ten jest zyskiem dla biblioteki. Dane z tych kont informują nie o wydatkach, lecz o przyroście majątku biblioteki.

ZAMÓWIENIA

Tworząc zamówienie (rys. 4) bibliotekarz, zajmujący się gromadzeniem, kopiuje istniejący już opis bibliograficzny lub tworzy krótki tzw. szkielet. Pierwszym krokiem jest sprawdzenie czy opis bibliograficzny istnieje już w katalogu lokalnym. Może się tak zdarzyć, gdy konieczne jest dokupienie kolejnych egzemplarzy książki już wprowadzonej do zbiorów. Jeśli jest to

nie można wprawdzie wydrukować lub zapamiętać jako plik PDF i wysłać do ewentualnego dostawcy. Można także tak zdefiniować zamówienie, że zostanie bezpośrednio wysłane do dostawcy z poziomu modułu. Jednak w dobie wirtualnych „koszyków” łatwiej i szybciej jest dokonywać zamówień bezpośrednio za ich pomocą. Brak możliwości wprowadzania danych z rachunku, z pominięciem etapu „Zamówienia” to minus modułu, który w chwili obecnej należy polubić i przyzwyczaić się do niego.

Zapisanie zamówienia w module powoduje utworzenie obok rekordu bibliograficznego zakładki *Statusy* (rys. 6), która informuje o tym, na jakim etapie procedur gromadzenia jest dana pozycja. Podaje także dane o wszystkich źródłach wpływu tytułu.

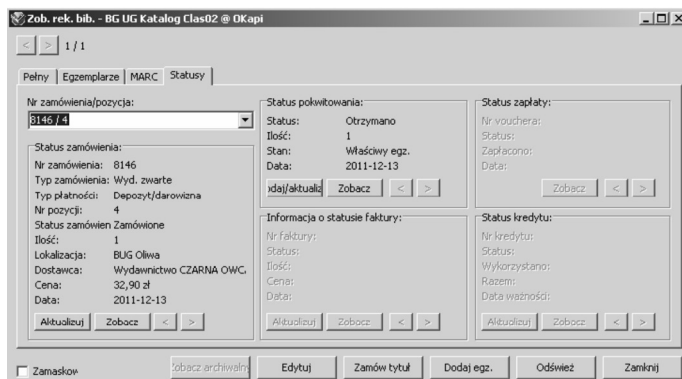
Rys. 6. Zakładka *Statusy*

W pierwszej kolumnie od lewej znajdują się informacje o zamówieniu (zamówieniach), z którym jest związany dokument. Podany jest:

- numer zamówienia (numer wprowadzany automatycznie przez system lub przez użytkownika),
- rodzaj wprowadzonego dokumentu,
- forma płatności,
- pozycja w zamówieniu,
- status zamówienia,
- liczba zamówionych egzemplarzy,
- lokalizacja, do której ma trafić dokument,
- dostawca,
- cena,
- data zamówienia dokumentu.

Druga kolumna tej samej zakładki związana jest z procesem realizacji zamówienia. Trzecia przedstawia informacje o dokonanych płatnościach. Informuje o:

- numerze vouchera (w BUG jedynymi dokumentami finansowymi związanymi z zakupem książek są faktury, ustalono więc, że ich numery będą w to pole przenoszone po zatwierdzeniu płatności),
- statusie płatności,
- zapłaconej kwocie za dokument (może być inna niż na etapie zamówienia),
- dacie płatności.

Rys. 7. Zakładka *Statusy dla gratisów*

Dane raz wprowadzone przenoszą się do poszczególnych bloków informacji automatycznie lub wybiera się je ze zdefiniowanych indeksów.

W przypadku egzemplarza obowiązkowego, darów, wymiany, prac doktorskich utworzenie rekordu zamówienia jest czynnością umowną potrzebną do otrzymania w rekordzie zakładki *Statusy* (rys. 7). W BUG zamówienia są drukowane i wpisywane do księgi akcesji, a następnie gromadzone i przechowywane jako dokumenty wpływu. Kolejne prace związane z tym wpływem można maksymalnie skrócić używając opcji *Auto Receive (autootrzymanie)*. Jest to funkcja, która automatycznie potwierdza otrzymanie do biblioteki wszystkich wymienionych w zamówieniu tytułów.

STATYSTYKI

Moduł gromadzenia systemu VTLS/Virtua umożliwia generowanie różnorodnych statystyk ilościowych i finansowych. Możliwe jest sformułowanie raportów związanych z rodzajem wpływu, jak i z osobą, która wprowadza dane do modułu. Nie ma jednak możliwości wyszukiwania zamówień utworzonych przez konkretnego pracownika. Innym kłopotem jest niemożność lub nierozpoznana przez nas możliwość otrzymania danych o liczbie tytułów wprowadzonych do zasobów.

PROBLEMY

Na etapie testowania modułu najważniejszym elementem, w stosunku do którego postulowano zmianę u dostawcy oprogramowania, była możliwość alfanumerycznego zapisu numeru akcesji dla każdego egzemplarza wprowadzanego do zbiorów. System dopuszczał tylko numeryczny zapis akcesji. Uwaga została zaakceptowana i zrealizowana. Inne obszary, w których system wymaga dopracowania to:

- brak możliwości przypisania kont finansowych do pracownika. Rozwiązanie tego problemu byłoby cenne, gdyż zminimalizowałoby liczbę błędów wynikających z niepoprawnego przypisania konta do rachunku.

Osoby zajmujące się wpływami, za które biblioteka nie płaci, nie mogłyby obciążać kont związanych z zakupem, a osoby kupujące nie mogłyby „zgubić” płatności, przypisując faktury do kont przynależnych gratisom;

- brak możliwości wyszukania zamówień utworzonych przez konkretne osoby;

- brak możliwości prowadzenia elektronicznej księgi akcesji.

Ostatnim problemem, który pojawił się w dotychczasowym doświadczeniu w eksploatacji modułu gromadzenia systemu Virtua było ustalenie czynności związanych z ubytkowaniem książki przeprowadzonej przez moduł. Przed wdrożeniem modułu opis bibliograficzny był usuwany z bazy po wykreśleniu z inwentarza wszystkich pozycji. Teraz jest to niemożliwe, bo usunięcie opisu bibliograficznego z bazy powoduje usunięcie również opisu z dokumentów gromadzenia (w zamówieniach pozostają dane z rachunków bez danych bibliograficznych). Ustalono, że rekordy te będą maskowane w katalogu, a w miejsce numeru kontrolnego z katalogu NUKAT wprowadzać się będzie numer lokalny.

KONSEKWENCJE WPROWADZENIA MODUŁU

Do najważniejszych konsekwencji wdrożenia modułu gromadzenia w BUG należało opracowanie dwóch ścieżek postępowania z książkami wychodzącymi z Oddziału Gromadzenia do Oddziału Opracowania: (1) krótsza – dla książek z pełnym opisem, którym trzeba nadać sygnaturę i przekazać do udostępniania i (2) dłuższa – dla książek ze skróconym opisem lub pełnym opisem, ale bez charakterystyki przedmiotowej, które trafiają do Oddziału Opracowania. Dla tej drugiej grupy konieczne było zdefiniowanie, w jaki sposób rekordy te mają być zastąpione przez rekordy z NUKAT-u, utworzone przez naszych bibliotekarzy lub też z innych ośrodków. Uzgodniono, że najbezpieczniej będzie do tzw. szkieletu skopiować numer kontrolny z katalogu NUKAT, a następnie skopiować ten rekord bibliograficzny do katalogu BUG, co spowoduje zastąpienie rekordu szkieletowego rekordem kontrolnym.

ZMIANY ORGANIZACYJNE

W 2009 r. Oddział Gromadzenia liczył 8 osób (7,5 etatu): 2 osoby – odpowiedzialne za kupno krajowe, 1 osoba – za kupno i dary zagraniczne, 4 osoby (3,5 etatu) – za egzemplarz obowiązkowy, 1 osoba – za wymianę i dary krajowe. Gdy przystępowano do testowania modułu w 2010 r. w oddziale pracowało 9 osób (8,5 etatu). W 2011 r. Oddział liczył 10 osób (9,5 etatu) – zespół został wzmocniony jedną osobą przeniesioną z Oddziału Opracowania. Zmienił się także, w związku z poszerzeniem zakresu prac w Oddziale Gromadzenia, rozkład obowiązków: 3 osoby zajęły się kupnem krajowym, 1 osoba – kupnem i darami zagranicznymi, 5 osób (4,5 etatu) – egzemplarzem obowiązkowym, 1 osoba – wymianą i darami krajowymi.

Głównym powodem powiększenia zespołu było przeniesienie części prac z Oddziału Opracowania do Oddziału Gromadzenia. Pracownik gromadzenia, a nie jak dotychczas opracowania, kopiuje rekord z katalogu NUKAT do lokalnego i wprowadza dane dotyczące egzemplarza (kod

kreskowy, cenę, numer akcesji, lokalizację). Jeśli w opisie bibliograficznym brakuje charakterystyki przedmiotowej książka trafia do Oddziału Opracowania, gdzie jest opracowywana i gdzie nadaje się jej sygnaturę.

PODSUMOWANIE

Rok 2010 był najtrudniejszym okresem dla Oddziału Gromadzenia BUG. Testowanie modułu oraz wymóg Działu Zamówień Publicznych UG, by przy zakupie była stosowana analiza rynku (wysyłano zamówienia na książki z prośbą o podanie ceny, a następnie, przy co najmniej dwóch ważnych ofertach, wybierano najtańszą), spowodowały wydłużenie czasu przysposobienia książki od momentu wpływu do biblioteki do chwili dostępności dla czytelnika. W konsekwencji skomputeryzowania prac w oddziale oraz związanych z nią zmian organizacyjnych czas ten skrócił się do około 20 dni. Zastosowanie modułu znacznie zwiększyło wydajność pracy. Zintegrowanie modułu z innymi częściami systemu bibliotecznego umożliwia wszystkim użytkownikom systemu bibliotecznego, a nie tylko bibliotekarzom zajmującym się gromadzeniem, dostęp do pełnej informacji o nabytkach (od momentu ich zarejestrowania w bibliotece) oraz o pozycjach zamówionych.

Od 2011 r. Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego przeprowadza przetargi nieograniczone na dostawę książek krajowych i zagranicznych. Konsekwencją wdrożenia modułu oraz dokonywania zakupu książek u jednego dostawcy, jest większa liczba nowości do skatalogowania w Oddziale Opracowania. Wynika to ze skrócenia czasu przebywania książki w Oddziale Gromadzenia oraz z tego, że czas oczekiwania na książkę po złożeniu zamówienia u dostawcy – dawniej wynosił ok. 7 dni roboczych, a obecnie wynosi 1-2 dni.

Po początkowym sceptycyzmie w stosunku do wdrożenia modułu ze strony pracowników Oddziału Gromadzenia nie pozostał najmniejszy ślad. Można stwierdzić, że poprawiło to jakość pracy w Oddziale, a sami pracownicy czują, że ich praca jest zdecydowanie bardziej widoczna na tle pracy całej biblioteki.

W ciągu roku w bazie produkcyjnej pojawiały się pewne problemy, które trzeba było na bieżąco rozwiązywać (np. określenie procedury zastępowania opisu skróconego opisami z katalogu NUKAT czy ubytkowanie). W najbliższym czasie konieczne jest przede wszystkim ustalenie, czy możliwe jest elektroniczne prowadzenie księgi akcesyjnej oraz rozpoznanie modułu dla potrzeb gromadzenia czasopism i druków ciągłych. Zdobyte doświadczenie oraz korzyści z komputeryzacji prac związanych z gromadzeniem zbiorów spowodowały wzrost zainteresowania modułem w innych bibliotekach posiadających system Virtua.

BIBLIOGRAFIA

- Burchard, Maria (2010). Katalog centralny NUKAT – 5 lat współkatalogowania i co dalej. W: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 25-35.
- Domino, Paweł (2005). Baza rejestracyjna oddziału gromadzenia BUWr. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 4 (65); [dostęp: 07.03.2012]. Dostępny w Worl Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2005/65/domino.php>>.

- Dziadkiewicz, Wanda; Mirosława Szulc (2003). Doświadczenia w pracy z PROLIB-em w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego. *Bibliotekarz*, nr 7/8, s. 9-15.
- Komputeryzacja bibliotek naukowych w kontekście standardów oprogramowania bibliotecznego* (1996). Gdańsk: Wydaw. Uniwersytetu Gdańskiego.
- Mielczarek, Paweł (2010). Wykorzystanie modułu gromadzenia systemu Horizon w procesie gromadzenia druków zwartych w Bibliotece Kolegium Europejskiego w Natolinie. *Przegląd Biblioteczny*, z. 2, s. 193-202.
- Paluszkiewicz, Anna (2008). *Prace wybrane*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Sączewska-Trawicka, Monika (2009). Moduł gromadzenia zbiorów w bibliotekach używających systemu komputerowego VTLS. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 371-375.

EWA NOWACZYK-POTAŻ
Gdansk University Library
e-mail: ewapster@gmail.com

ACQUISITION MODULE IN GDANSK UNIVERSITY LIBRARY

KEYWORDS: Library automation. Acquisition. VTLS/Virtua integrated library system (ILS). Gdansk University Library.

ABSTRACT: Objective – The author discusses tests and implementation of VTLS/Virtua ILS acquisition module in Gdansk University Library and presents basic elements of the module and their application. The discussion is followed with a list of changes introduced in Acquisition and Cataloging Divisions as a result of the module implementation. **Methodology** – Presented information, opinions and postulates are based on the experience of the Library staff acquired during the tests and regular work with the module implemented in the production database. **Results and conclusions** – Automation of acquisition tasks increases the efficiency of work and requires certain organizational rearrangement as these tasks involve shared cataloging in the union database and cataloging on-a-fly titles ordered from the vendors. Moreover, the implementation of VTLS/Virtua acquisition module requires it to be adjusted to Polish procedures of ordering and recording new acquisitions and managing the library budget.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 27 czerwca 2012 r.

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2012 z. 3
PL ISSN 0033-202X

Staniów Bogumiła: *Biblioteka szkolna dzisiaj*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 2012, 283 s., (Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 128) ISBN 978-83-61464-65-5.

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich opublikowało od dawna wyczekiwany podręcznik Bogumiły Staniów dla studentów bibliotekoznawstwa i bibliotekarzy *Biblioteka szkolna dzisiaj*. „Oddaję Państwu tę książkę z nadzieją, że pomoże ona spojrzeć na bibliotekę szkolną w nieco inny niż dotychczas sposób, że będzie pomocna w kształceniu kadr dla bibliotek szkolnych, w codziennej pracy, będzie źródłem dobrych pomysłów i inspiracji” – pisze autorka we wstępie (s. 10).

Na czym polega zaprezentowane w książce inne spojrzenie na bibliotekę szkolną? Przede wszystkim na zwróceniu się autorki ku współczesności. Treść publikacji w odniesieniu do niektórych zagadnień znacznie odbiega od poprzedniego podręcznika, opracowanego przez Jadwigę Andrzejewską¹ (seria „Nauka, Dydaktyka, Praktyka”, ta sama, co w przypadku *Biblioteki szkolnej dzisiaj*). To dobrze, gdyż książka Andrzejewskiej, mimo niezbyt przecież odległej perspektywy, powstawała jednak w innej epoce; od tamtego czasu rzeczywistość, także ta biblioteczna, bardzo się zmieniła.

Autorka wcześniejszego podręcznika położyła nacisk na historię bibliotek szkolnych, natomiast w książce Staniów nie znajdzie czytelnik zagadnień związanych z dziejami bibliotek szkolnych – ta przecież omówiona została we wspomnianej już, dwutomowej pracy z 1996 r. Być może nie ma potrzeby powtarzania zamieszczonych tam wiadomości. Czy jednak pominięte kwestie historyczne nie znikną całkowicie z pola widzenia studentów bibliotekoznawstwa w momencie, gdy książka Andrzejewskiej nie będzie wznawiana? Od ostatniego jej wydania w 1996 r. dzieli nas 16 lat. *Rys historyczny rozwoju bibliotek szkolnych i publicznych dla dzieci* zmieścił się w niej na 13 stronach; pominięcie go daje niewielką oszczędność miejsca, natomiast luka w świadomości czytelników, którzy z tymi sprawami nie będą mogli się zapoznać z pewnością pozostanie, bo raczej nie sięgną oni do dawnego podręcznika – autorka nowej publikacji nie odsyła bowiem czytelnika do wcześniejszej w kwestii pominiętego zagadnienia (pierwsze odwołanie do książki Andrzejewskiej pojawia się dopiero na s. 78 w kontekście struktury zbiorów biblioteki szkolnej). Czytelnicy zapewne zadowolą się stwierdzeniem, że tradycja bibliotek szkolnych sięga starożytności. *Biblioteka szkolna dzisiaj* wpisuje się we współczesny nurt odchodzenia w edukacji od historii jako czegoś mało istotnego dla chwili obecnej; takie nastawienie nie wydaje się słuszne, choć oczywiście w jednej książce trudno zawrzeć wszystkie tematy.

Historia bibliotek szkolnych opowiedziana przez Bogumiłę Staniów rozpoczyna się w ostatnim półwieczu. Omawiając charakterystyczne cechy współczesności,

¹ J. Andrzejewska: *Bibliotekarstwo szkolne. Teoria i praktyka*, t. 1. *Organizacja biblioteki*, t. 2. *Praca pedagogiczna biblioteki*, Warszawa, Wydaw. SBP 1996.

autorka wymienia między innymi rozwój technologii informacyjnej, nauczanie generatywne, konieczność dostosowywania się do potrzeb rynku pracy, bogate możliwości edukacyjne i zawodowe, zogniskowanie życia wokół produkcji i konsumpcji dóbr. W nowoczesnej szkole i bibliotece szkolnej upatruje możliwość wyposażenia młodzieży w umiejętności niezbędne do radzenia sobie z otaczającym światem i dokonywaniem korzystnych wyborów spośród jego zróżnicowanej oferty. Wiele stwierdzeń padających w pracy Staniów to myśli wprawdzie nie nowe, ale wciąż na nowo wymagające repetycji – wobec pojawiania się pomysłów nie zawsze korzystnych dla szkoły, biblioteki i uczniów. „Siła bibliotek szkolnych tkwi w olbrzymim zasięgu ich oddziaływania. Każdy obywatel odbywając obowiązek szkolny ma do czynienia w życiu przynajmniej z jedną z nich” (s. 14).

Autorka zwraca uwagę na fakt, że zróżnicowanie bibliotek szkolnych nie dotyczy wyłącznie Polski, lecz ma uniwersalny charakter. Obok dobrze wyposażonych i zarządzanych są również zaniedbane i łączone z bibliotekami publicznymi „dla oszczędności”. Co autorka sądzi o takim rozwiązaniu? Z całą pewnością jest mu przeciwna. Uważa bibliotekę szkolną za „wielofunkcyjną agendę mocno osadzoną w strukturze szkoły i otwartą na jej wielorakie zapotrzebowania” (s. 13), z której nie wolno rezygnować ze względu na związane z nimi ogromne i powszechne możliwości edukacyjne i wychowawcze, które muszą być wykorzystywane w imię ogólnego dobra. Oszczędności dokonywane ich kosztem nie są w istocie oszczędnościami, lecz właśnie powodują niepowetowane straty, które odczujemy w przyszłości.

Problemów, z którymi borykają się bibliotekarze szkolni, jest oczywiście więcej. Do najczęstszymi pojawiających się bolączek i trudnych do rozwiązania (...) problemów bibliotekarstwa szkolnego należy zaliczyć niskie budżety, niewystarczające środki (...) na aktualizowanie zbiorów (...) oraz brak zaangażowania dyrekcji i nauczycieli w proces rozwoju biblioteki szkolnej. Dlatego kwestie zapisów w prawie oświatowym dające poczucie pewności i stabilizacji oraz zapewnienie co najmniej ekonomicznego minimum do działania są niezbędne. Biblioteki (...) muszą nauczyć się podstawowych zasad marketingu i public relations. One również kreują (czy mogą zacząć kreować) wizerunek szkoły. Szansą dla bibliotek jest włączenie się w proces badania jakości placówek oświatowych. Bardzo dobre szkoły powinny mieć dobrze zorganizowane biblioteki, zwłaszcza, że – jak wykazują wspomniane wyżej badania – ma to bezpośredni wpływ na poziom kształcenia w placówce (s. 24).

Bogumiła Staniów przypisuje bibliotece szkolnej liczne zadania: rozróżnia funkcje edukacyjne (realizowane dzięki gromadzonemu na bieżąco zbiorom, warsztatowi informacyjnemu, kształceniu użytkowników, rozwijaniu ich zainteresowań) i dydaktyczne (prowadzenie zajęć, wspieranie nauczycieli przedmiotowych), uwzględnia ponadto funkcje wychowawcze (jak np. praca z czytelnikiem i grupą), kulturotwórcze (zagospodarowanie czasu wolnego uczniów, wspomaganie rozwoju ich osobowości). Postrzega ją jako neutralną wyspę w obrębie szkoły, gdzie uczniowie wolni od presji ocen mogą trenować umiejętności i zachowania, takie jak: radzenie sobie w trudnych sytuacjach, nabywanie pewności siebie, formułowanie opinii, obrona własnego zdania, wyrażanie i przyjmowanie krytyki, korzystanie z różnych form informacji oraz umiejętność jej oceny pod względem wiarygodności i przydatności. Tak widziana biblioteka jest sednem pracy szkoły, wyraża najgłębszy sens edukacji, która nie polega wyłącznie na przekazywaniu wiedzy, ale również na socjalizacji dzieci i młodzieży, ich wszechstronnym wychowywaniu zarówno dla świata jak i dla dobra samego ucznia, które ma nie kolidować z dobrem innych, lecz z nim współbrzmieć.

W tym samym rozdziale zostały omówione międzynarodowe dokumenty i wytyczne dotyczące działalności bibliotek szkolnych, jak: dostarczanie informacji, inspirowanie i rozwijanie wyobraźni, wyposażenie uczniów w umiejętność ustawicznego uczenia się, ich cechy specyficzne w porównaniu z innymi typami bibliotek i kierunki działania. W rozdziale II znajdziemy krótkie omówienie rozwiązań stosowanych w bibliotekarstwie szkolnym niektórych krajów Unii Europejskiej. Sytuacja jest tu dość zróżnicowana, cechą wspólną stanowi jednak brak odrębnych

aktów prawnych regulujących działalność bibliotek szkolnych. W części krajów (Niemcy, Rosja, Węgry) uczeń spotka się z placówkami, których działalność wyczerpują tradycyjne wypożyczenia, we Francji wiele szkół może poszczycić się bardziej rozwiniętymi agendami, niektóre kraje wyzwolone z komunizmu, np. Czechy, po okresie zastoju związanego ze zmianą zasad finansowania prężnie odbudowują zasoby biblioteczne i akcentują znaczenie bibliotek szkolnych w dydaktyce. Zdecydowany obowiązek prowadzenia bibliotek przez szkoły wszystkich typów wprowadziły Szwecja, Islandia, Węgry. W Luksemburgu, Niemczech i Wielkiej Brytanii szkoły raczej zachęca się do tego niż obligeje. Bardzo różnie w krajach europejskich traktowane są kwestie zatrudnienia, zarówno jeśli chodzi o wymiar godzin pracy, jak i wymagane kwalifikacje. W Polsce akty prawne nie są spójne; w ustawie o bibliotekach (1997) mowa jest o powinności prowadzenia biblioteki przez szkołę, ale bez sankcji za niewywiązanie się z niej, w ustawie o systemie oświaty (1991) – tylko o zapewnieniu uczniom dostępu do biblioteki, bez akcentowania, że ma to być własna agenda szkoły.

W Europie występują dwa modele finansowania bibliotek szkolnych – centralny (Wielka Brytania, kraje skandynawskie) i „indywidualny”, gdy, jak w Polsce, szkoła sama finansuje swoje przedsięwzięcia z przyznanego przez władze lokalne budżetu. W niektórych krajach biblioteki szkolne są obsługiwane przez wyspecjalizowane centrale pedagogiczne i firmy komercyjne. Przykładem może być szwedzka firma BTJ, której działalność została omówiona dość dokładnie (s. 37-39). Szkoda, że nie ma choćby wzmianki, jak wygląda sytuacja bibliotek szkolnych poza Unią Europejską.

W rozdziale III znalazły się podstawowe informacje o międzynarodowych organizacjach działających na rzecz bibliotekarstwa szkolnego, takich jak IASL (International Association of School Librarianship) i IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) z jej sekcją bibliotek szkolnych i centrów źródłowych oraz na temat rodzimych: Towarzystwa Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich, Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Sekcji Bibliotekarskiej Związku Nauczycielstwa Polskiego i innych. W kolejnym rozdziale czytelnik znajdzie omówienie najważniejszych aktów prawnych dotyczących pracy bibliotek szkolnych oraz istniejące standardy. W następnym można zapoznać się z przeglądem zagadnień dotyczących zawodu nauczyciela bibliotekarza – od jego pragmatyki i form kształcenia zawodowego po etykę i postulowany model osobowości reprezentanta profesji. Z niektórymi poglądami autorki na cechy charakteru nauczyciela bibliotekarza można by polemizować. Czy istotnie praca wykonywana w niesprzyjających warunkach skutkuje osłabieniem samokrytycyzmu i pozerstwem (s. 68)? Wydawałoby się, że raczej obniżeniem poczucia własnej wartości. Cenne jest poruszenie przez autorkę takich kwestii, jak prawa i obowiązki nauczyciela bibliotekarza, w tym – kwestia wymagań środowiska nauczycielskiego w stosunku do bibliotekarza, problem zastępstw za nauczycieli przedmiotów oraz wykonywania innych poleceń dyrektora, niezwiązanych z pracą biblioteki. Rozdział kończy lista przykładowych sytuacji, wymagających reakcji ze strony bibliotekarza (s. 71). Są wśród nich sprawy rzeczywiście trudne, wymagające taktu i zdecydowania. Już samo uświadomienie bibliotekarzowi konfliktów, z którymi może zetknąć się w pracy jest istotne, przygotowuje zawnazu do poszukiwania rozwiązań.

W części poświęconej sprawom organizacyjnym można przeczytać, że w Polsce nie ma standardów wyliczenia budżetu – jest on przyznawany uznaniowo. „Tym bardziej nauczyciel bibliotekarz powinien skrupulatnie zaplanować wszystkie przewidywane wydatki i potrafić uzasadnić ich potrzebę, a także domagać się, by przynajmniej szacunkowo została przydzielona kwota do jego dyspozycji” (s. 73). Właściwie samo to stwierdzenie już wiele mówi o predyspozycjach, jakimi powinien odznaczać się kandydat do zawodu; daje ono odczuć, że praca w bibliotece szkolnej wymaga od bibliotekarza rozsądnej pewności siebie i cierpliwości w dążeniu do celu. One również składają się na postawę bibliotecznego profesjonalisty, choć przydają się we wszystkich zawodach, gdzie w grę wchodzi negocjacje.

Z kolejnych rozdziałów czytelnik może się dowiedzieć, jak powinno być zorganizowane szkolne centrum informacji, z jakimi procesami bibliotecznymi ma się tu do czynienia i jak powinny być prawidłowo prowadzone w bibliotece szkolnej. Omówione zostały: gromadzenie zbiorów, ich selekcja, ewidencja wpływów i ubytków, opracowanie formalne i rzeczowe, skontrum, dokumentowanie pracy i sprawozdawczość – wszystko jest objaśniane na przykładach, z podaniem wzorów potrzebnych dokumentów (księga inwentarzowa, wzory opisów dokumentów, protokół ubytków, rejestr ubytków).

W dalszych częściach książki omówiono dydaktykę w bibliotece szkolnej, pracę z czytelnikiem indywidualnym i grupą, współpracę ze środowiskiem, działalność bibliotek pedagogicznych, ocenę jakości pracy biblioteki, badanie czytelnictwa w szkole, kwestie dotyczące promocji biblioteki oraz warsztat fachowy nauczyciela bibliotekarza. Autorka m.in. podkreśla nauczycielski status bibliotekarza szkolnego i znaczenie jego działalności dydaktycznej we współpracy z nauczycielami przedmiotowymi, pisze o tym, jak kształtowały się dydaktyczne obowiązki nauczyciela bibliotekarza od 1957 r., kiedy to wprowadzono w szkołach bibliotekarskie etaty, porusza kwestię ścieżek międzyprzedmiotowych wprowadzonych w 1999 r.; realizacja ścieżki „edukacja czytelnicza i medialna” nakładała na bibliotekarzy szkolnych pewne obowiązki, ale również dawała im pole do wykazania się inicjatywą. Tę formę dydaktyki zlikwidowano w 2009 r., w momencie, gdy zaczęła się wytwarzać pewna tradycja i dobre wzory postępowania. Treści ścieżek weszły w skład podstaw programowych poszczególnych przedmiotów; autorka wykazuje, że bibliotekarz może i powinien nadal włączać się w działalność dydaktyczną, podpowiada, jak to może robić, jakie są tu standardy, zasady, metody i formy postępowania. Porusza kwestie oceny jakości pracy biblioteki, daje wzory mierzenia aktywności użytkowników, sposobów inspirowania czytelnictwa i promocji biblioteki, daje przegląd źródeł wiedzy dla nauczyciela bibliotekarza.

Cenną częścią publikacji są załączniki przydatne w pracy nauczyciela bibliotekarza, a wśród nich: *Manifest Bibliotek Szkolnych IFLA/UNESCO*, Standardy pracy biblioteki szkolnej (polskie, z 16 czerwca 2010 r.), standardy kształcenia nauczycieli w Polsce (w tym nauczycieli bibliotekarzy w latach 1999-2012, wykaz prac i czynności nauczyciela bibliotekarza, podstawowy schemat UKD, przykład realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego od przedszkola do szkoły ponadgimnazjalnej, zestawienie różnic między bibliotekami publicznymi a szkolnymi, schemat analizy SWOT w bibliotece szkolnej, zestawienie skutków likwidacji bibliotek szkolnych i wprowadzania bibliotek publicznych do szkół (jedno z kilku zestawień w książce opracowanych przez Danutę Brzezińską).

Prócz przypisów, po każdym rozdziale zamieszczono krótki przegląd literatury przedmiotu, gdzie można bardziej szczegółowo zapoznać się z zagadnieniami, które z braku miejsca zostały tylko zasygnalizowane. Zaletą podręcznika jest również indeks przedmiotowy, ułatwiający znajdowanie potrzebnych informacji.

Książka przedstawia się korzystnie już na pierwszy rzut oka, wydawca zadbał o estetykę publikacji; ma ona sztywną, lakierowaną okładkę (zaprojektowaną przez Tomasza Kasperczyka), przyciąga wzrok kontrastowym zestawieniem chłodnych kolorów (szary, granat, mocny niebieski, jasna zieleń) z dyskretnymi akcentami ciepłych brązów. Książka jest szyta, z kolofonem, wydrukowana na dobrym papierze. Ze względu na spory ciężar nie bardzo nadaje się do noszenia przy sobie, za to miło wziąć ją do ręki. Dość szerokie marginesy, dużo światła, wyraźny, choć dosyć mały druk ułatwiają czytanie. Treść, mimo braku redakcji merytorycznej, jest na ogół bez zarzutu pod względem językowym.

Głębokie przeświadczenie o konieczności funkcjonowania w szkole jej własnej biblioteki – miniwarsztatu naukowego, konsekwentne nastawienie na praktykę zawodu, poruszenie wielu tematów, niekoniecznie wyczerpująco, ale przynajmniej uświadomienie ich istotności czytelnikowi – to istotne cechy omawianej książki. Ten podręcznik bibliotekarstwa szkolnego był bardzo potrzebny; można sądzić, że dzięki swojej formie trafi do młodej publiczności, do której jest adresowany.

Publikacja ma szansę wpłynąć nie tylko na zakres wiedzy studentów; może ona zmienić sposób patrzenia na bibliotekę szkolną charakterystyczny dla pokolenia czytelników, którzy studia lub szkołę bibliotekarską ukończyli jakiś czas temu.

Anna Maria Krajewska
Biblioteka Narodowa

Tekst wpłynął do Redakcji 20 czerwca 2012 r.

I w o n n a M i c h a l s k a: *Wychowanie do czytelnictwa uczniów szkół powszechnych w Drugiej Rzeczypospolitej*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego 2011, 292 s. ISBN 978-83-7525-595-9.

Książka Iwonny Michalskiej to publikacja z pogranicza bibliologii i historii oświaty. Autorka omówiła w niej edukację czytelnictwa prowadzoną wśród uczniów szkół powszechnych, w Polsce w latach 1918-1939.

We wstępie wymieniono zastosowane metody badawcze, zabrakło scharakteryzowania istoty przyjętych metod wyjaśniania historycznego. Nie wskazano ich zastosowania w pracy nad materiałami źródłowymi i opracowaniami.

Zaletę pracy stanowi ukazanie wychowania do czytelnictwa prowadzonego w II RP na szerszym tle historycznym. Na początku przedstawiono uwarunkowania działań edukacyjnych, w tym koncepcje i doświadczenia zagraniczne oraz trudności w popularyzacji książki i prasy w Polsce. Do ważniejszych wówczas problemów należał analfabetyzm dotyczący jednej trzeciej mieszkańców państwa polskiego w momencie odzyskania niepodległości, będący następstwem polityki szkolnej prowadzonej przez zaborców. Podkreślono, że władzom odrodzonego państwa aż do 1939 r. nie udało się zapewnić stuprocentowej realizacji obowiązku szkolnego. Słusznie zwrócono uwagę na wkład organizacji Polska Macierz Szkolna w walkę z analfabetyzmem. Przypomniano o negatywnym wpływie kryzysu ekonomicznego lat trzydziestych XX w. na proces powstawania bibliotek szkolnych.

W studium obszernie scharakteryzowano instytucje i środowiska upowszechniające czytanie wśród uczniów w okresie międzywojennym. Oprócz szkoły powszechnej uwzględniono rodzinę i placówki pozaszkolne. Pamiętano o zasługach Wydziału Oświaty Pozaszkolnej funkcjonującego w ramach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz organizacji społecznych, z których większość skupiała się w dwóch zrzeszeniach: Zjednoczeniu Polskich Towarzystw Oświatowych i Federacji Oświatowej Organizacji Społecznych. Zbyt ogólnikowo zasygnalizowano fakt prowadzenia własnej akcji oświatowej przez kościół rzymskokatolicki. Całkowicie pominięto kwestię wkładu kościołów mniejszościowych w rozwój czytelnictwa, w tym znaczenie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP i związanych z nim organizacji oraz czasopism dla upowszechniania polskiego słowa drukowanego wśród dzieci i młodzieży na Śląsku.

W publikacji szczegółowo opisano działania pedagogiczne prowadzone przez biblioteki publiczne. Autorka przypomniła, że pierwsze polskie biblioteki dla dzieci i młodzieży powstały w latach dwudziestych w Łodzi na wzór amerykańskich i działających w części krajów europejskich. Skupiła się też na problemie pracy w zakresie popularyzacji czytelnictwa wśród uczniów szkół powszechnych prowadzonej w świetlicach działających na terenie miejskim i wiejskim, mających najczęściej charakter towarzysko-rozrywkowy, kulturalno-oświatowy, opiekuńczo-wychowawczy lub mieszany. Sieć świetlic „Ogniska Dziecięce” prowadził

Robotniczy Wydział Wychowania Dziecka i Opieki nad Nim. Większość z nich miała własne księgozbiory, których liczebność wahała się od kilkudziesięciu do kilkuset tytułów.

Do refleksji skłaniają przywołane uwagi z międzywojennych publikacji metodycznych. Zainteresowanie wzbudza rada, aby w ramach edukacji domowej nie czytać głośno książek zbyt małym dzieciom, bo wywoła to u słuchaczy znudzenie. Przedwojenni autorzy proponowali, by zamiast tego, dawać półtorarocznemu czy dwuletniemu dziecku książeczki do oglądania, opowiadać mu ich treść, względnie łączyć oglądanie z opowiadaniem. Radzono też, by stosować opowiadanie ciągłe zamiennie z pogadanką, pozwalającą słuchaczowi na zatrzymanie w dowolnej chwili toczącej się akcji i zadawanie pytań. Stale aktualne jest zastrzeżenie wygłaszane przez popularyzatorów czytelnictwa, zgodnie z którym czytanie książek nie może całkowicie wypierać innych form aktywności dziecka, istotnych z punktu widzenia nauki, rozrywki i zdrowia. Podobnie trzeba ocenić uwagę o ogromnym znaczeniu przykładu danego przez rodziców dla kształtowania nawyków i zainteresowań czytelniczych dzieci. W pracy nauczyciela bibliotekarza, podobnie jak przed 1939 r., wielkie znaczenie mają rozmowy z dziećmi na temat przeczytanej lektury. Aktualna jest także rada, żeby osoby prowadzące biblioteki szkolne uzgadniały dobór pozycji do księgozbioru z nauczycielami poszczególnych przedmiotów. Inny pomysł, stosowany także od 1945 r., to włączanie uczniów do prac prowadzonych przez biblioteki. W II RP celnie zwracano uwagę na znajomość techniki sporządzania i porządkowania not bibliograficznych, jako ważną część warsztatu zawodowego bibliotekarza, a także na potrzebę współpracy szkół z miejscowymi bibliotekami publicznymi. Do skutecznych metod promocji czytelnictwa należy współcześnie, tak jak dawniej, organizowanie odczytów dla bywalców bibliotek oraz udostępnianie wystaw książek. Michalska omawiając metody i środki pracy stosowane w II RP przy upowszechnianiu czytelnictwa w środowiskach uczniowskich, może skłonić czytelników do zastosowania niektórych przedwojennych doświadczeń w naszych czasach, dotyczyć to może np. teatralizacji oraz scenariuszy konkretnych konkursów i zabaw. Dotąd nie można nie zgodzić się z opinią o wolnym dostępie do półek bibliotecznych, jako niezbędnym warunkiem skuteczności przysposabiania uczniów do wyboru książki. Współcześnie podobnie jak przed 1939 r. najsilniejszy wpływ na rozwój zainteresowań czytelniczych uczniów wywierają rówieśnicy, większy niż rodzina i szkoła. Franciszek Strykowski zaproponował w czasopiśmie „Przyjaciel Szkoły” (1939) interesujące propozycje metodyczne odnośnie wykorzystywania treści lektur domowych uczniów w edukacji szkolnej. Nie sprawdził się głoszony wówczas przez niektórych pogląd, iż wraz z rozwojem dziecięcych i młodzieżowych księżnic publicznych dojdzie do likwidacji bibliotek szkolnych, względnie ograniczenia ich działalności do gromadzenia i udostępniania księgozbiorów podręcznych.

W II RP rozumiano znaczenie dydaktyczne i wychowawcze doboru dziecięcej lektury pod względem treści. W dyskusjach na ten temat chętnie uczestniczyli pisarze tworzący utwory literackie dla dzieci, choćby Halina Górska i Ewa Szelburg-Zarembina. Interesująca jest charakterystyka poglądów dotyczących literatury fantastycznobaśniowej, widocznych w pracach niektórych autorów, przedstawiona przez Michalską. Kazimierz Króliński, Władysław Mieczysław Kozłowski, Włodzimierz Sosna, Stanisław Beżeczki i Stanisława Prusowa uważali, że baśnie wywierają negatywny wpływ na rozwój intelektu i wyobraźnię dziecka. O niesłuszności powyższych poglądów świadczy wielka popularność fantastyki, mającej korzenie w tradycji baśni i bajki, wśród współczesnego czytelnika dziecięcego, młodzieżowego i dorosłego. Na duże znaczenie wychowawcze baśni kładła nacisk Helena Radlińska w artykule *Formy i metody wprowadzania książki między ludzi* zamieszczonym w 1935 r. w publikacji *Książka w pracy oświatowej*. Radlińska przekonywała, że „baśń zakłęta w książce” przekazuje dzieciom „wartości ogólnoludzkie w sposób jedyny, swoisty, na miarę wieku”, zastępując w powyższym zakresie zanikającą kulturę ludową. W latach II RP wielu autorów sprzeciwiało się udostępnianiu

uczniom literatury sensacyjnej, kryminalnej i awanturkowej. Podobnym zakazom przeciwstawił się Janusz Korczak, podkreślając na łamach czasopisma „Świat Książki” (1929), że są one nieskuteczne. Zwrócił uwagę na pozytywne znaczenie faktu istnienia u najmłodszych odbiorców jakichkolwiek zainteresowań czytelniczych, uświadamiając, iż w takim przypadku można z sukcesem zachęcać do sięgania po bardziej ambitne lektury, podczas gdy czytelnik zaczynający kontakt z książką od literatury pięknej na wysokim poziomie artystycznym nie będzie czytał bezkrytycznie literatury popularnej ani nie zrezygnuje na jej rzecz z dotychczasowych upodobań czytelniczych. Znacznie bardziej owocna metoda upowszechniania czytelnictwa niż zakazy to opracowywanie spisów utworów literackich wartych propagowania wśród uczniów. Dyskusje o wpływie określonych rodzajów literatury na młodych odbiorców toczono również po II wojnie światowej, odnosząc się do zagadnienia recepcji kryminałów wśród dzieci i młodzieży.

Do zajmujących zagadnień uwzględnionych w opracowaniu należy problem oceniania literatury dla młodych czytelników na łamach czasopism skierowanych do dorosłych, szczególnie przez periodyki rodzinne, takie jak: „Głos Rodziny i Szkoły”, „Rodzina” czy „Rodzina i Dziecko” oraz kobiece, między nimi „Bluszcz”, „Młoda Matka”, „Kobieta Współczesna”. Wśród metod promocji książek dla dzieci i młodzieży często stosowanych przez pisma kobiece i rodzinne znajdowało się propagowanie pozycji z oferty księgarskiej w okresie zbliżania się świąt Bożego Narodzenia jako prezentów gwiazdkowych. Popularyzacją literatury dziecięcej i młodzieżowej zajmowały się też czasopisma pedagogiczne, bibliotekarskie, bibliograficzne, literackie i kulturalno-literackie. Wśród periodyków ostatniej gupy, w których publikowano recenzje nowych książek dla najmłodszych, można wymienić „Skamandra” i „Wiadomości Literackie”.

Michalska zgodnie z tematem pracy poświęciła najwięcej miejsca działaniom edukacyjnym prowadzonym przez szkoły powszechne. Oprócz pracy na lekcjach uwzględniła działalność pozalekcyjną. Niektóre zalecenia wypowiedziane w publikacjach fachowych omawianego okresu często nie są dotąd realizowane. Przykładem może być chociażby brak przy licznych bibliotekach szkolnych osobnego pomieszczenia na czytelnię.

Uwagę osób zainteresowanych dziejami ojczystej prasy przyciągną wiadomości o czasopismach dla dzieci i młodzieży rekomendowanych w okresie międzywojennym w charakterze pomocy w procesie dydaktycznym. Dwa spośród wymienionych tytułów, „Płomyczek” i „Płomyk” odgrywały dużą rolę w zakresie popularyzacji kultury, w tym książki, jeszcze w latach osiemdziesiątych XX w. Zbyt mało miejsca poświęcono problemom popularyzacji czytelnictwa przez czasopisma dziecięco-młodzieżowe, czyli metodzie skutecznej także wspólnie.

Monografia została napisana żywym, przystępnym językiem. Przy opracowaniu tekstu ustrzeżono się suchego, urzędowego stylu, cechującego dużą część opracowań z dziedziny historii oświaty, których autorzy często przejmują język źródeł archiwalnych i drukowanych będących przedmiotem studiów, szczególnie korespondencji pozostałej po administracji oświatowej i wydawnictw urzędowych.

Ważnym uzupełnieniem pracy jest bibliografia załącznikowa. Odbiorca zajmujący się upowszechnianiem czytelnictwa, metodami jego popularyzacji oraz badaniami naukowymi na temat ojczystej historii kultury i oświaty zainteresuje się obszernym wykaz źródeł drukowanych wykorzystanych przez autorkę, czyli artykułów z czasopism, a także książek i broszur dotyczących wychowania do czytelnictwa. Wiele z tekstów wymienionych w bibliografii może stać się pomocą dla nauczycieli i bibliotekarzy w pracy samokształceniowej i w popularyzacji książki oraz prasy. Historykom prasy i literatury przyda się wykaz czasopism zachęcających do czytelnictwa, przeznaczonych dla dzieci. W spisie opracowań uwzględniono pozycje autorstwa współczesnych polskich bibliologów znanych z badań nad literaturą dziecięcą i upowszechnianiem czytelnictwa, takich jak Joanna Papuzińska-Beksiak i Irena Socha. Słabością książki Michalskiej jest brak odwołań do źródeł archiwalnych, których można szukać w archiwach

państwowych, głównie w zespołach akt wytworzonych przez organy administracji państwowej i samorządowej oraz organizacje społeczne działające na rzecz oświaty i kultury.

Studium autorstwa Michalskiej można polecić czytelnikom zainteresowanym problemami upowszechniania czytelnictwa dawniej i współcześnie, przede wszystkim bibliotekarzom, bibliotekoznawcom, pedagogom, kulturoznawcom, poloniom, jak również osobom kształcącym się w wymienionych dziedzinach wiedzy.

Adrian Uljasz
Zakład Kulturoznawstwa
Uniwersytet Rzeszowski

Tekst wpłynął do Redakcji 10 maja 2012 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Ukazał się kolejny, dwunasty tom serii *Bibliotekarze Polscy we Wspomnieniach Współczesnych* wydawanej przez Zespół Historyczno-Pamiętnikarski Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (Lenartowicz, red. 2012). Książka zawiera, z dwoma wyjątkami, biogramy osób zmarłych w latach 2000-2010 zarówno teoretyków, jak i praktyków polskiego bibliotekarstwa, a także osób łączących oba te obszary działalności. Wśród dwudziestu sześciu biogramów znalazły się m.in. biogramy wybitnych badaczy czytelnictwa: Stanisława Siekierskiego i Stanisława Kondka, bibliotekoznawców, teoretyków i praktyków bibliografii i informacji naukowej – Marii Dembowskiej i Krystyny Ramlau-Klekowskiej, wyróżniających się kierowników placówek bibliotecznych: Stefana Czai, Zdzisławy Piotrowskiej-Jasińskiej, Zofii Umerskiej, Magdaleny Śliwki, Małgorzaty Rakowieckiej-Maj, specjalistów w zakresie zbiorów specjalnych: Ryszarda Marciniaka, Jadwigi Rudnickiej. Autorzy biogramów znali osoby, o których pisali, stąd najczęściej mają one charakter serdecznych, ciepłych wspomnień.

Przekonanie o ważności pedagogicznej funkcji bibliotek publicznych znalazło się u podstaw pracy Danuty Tomczyk *Pedagogiczna rola bibliotekarza w dobie europeizacji* (Tomczyk, 2011). W książce opartej na pracy doktorskiej autorki przedstawiono miejsce biblioteki publicznej w systemie kulturalno-oświatowym państwa oraz opisano bibliotekę publiczną jako przestrzeń dynamicznej enkultury. W części analitycznej pracy autorka przedstawiła wyniki badań przeprowadzonych w dwudziestu trzech bibliotekach publicznych z terenu powiatu goleniowskiego w zakresie różnych aspektów stymulacji aktywności edukacyjnej dorosłych czytelników i zaspokajania ich potrzeb intelektualno-kulturalnych. Badała także treść i poziom samorealizacji użytkowników bibliotek, uznając, że są one miarą efektywności pedagogicznej biblioteki publicznej. „Praca niniejsza daje podstawy teoretyczne do osiągnięcia przez bibliotekę publiczną i bibliotekarza celów praktyczno-wdrożeniowych umożliwiających kierowanie poznanymi prawidłowościami dotyczącymi pewnej kategorii zjawisk pedagogicznych mających miejsce w bibliotece. W ramach podmiotowych interakcji zachodzących w bibliotece publicznej bibliotekarz kształtuje nawyki i nastawienia czytelników, wpływa na poziom zaspokojenia ich potrzeb intelektualno-kulturalnych” (s. 244).

W latach 2008 i 2009 Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej realizował projekt badawczy dotyczący organizacji i realizacji zakupu nowości wydawniczych, w tym tzw. nowych mediów oraz ich wykorzystania w bibliotekach publicznych. Wyniki badań zostały opublikowane w książce *Organizacja zakupu nowości książkowych, zbiorów audiowizualnych oraz dokumentów elektronicznych w bibliotekach publicznych. Raport z badań* (Budyńska; Zasacka, red. 2011). W badaniach podjęto następujące zagadnienia: ile i jakie nowości wpływają do bibliotek, jakie kryteria rządzą wyborem kupowanych nowości, jakie są potrzeby i zainteresowania czytelnicze w tym zakresie, czy i jaka współpraca istnieje między bibliotekami w zakresie kształtowania zbiorów. Wyniki badań pokazały m.in. zwiększanie się roli Internetu w wyborze i zakupie nowości, powolne przenikanie do zbiorów bibliotecznych „nowych mediów”, preferowanie w zakupach bibliotecznych potrzeb dziewcząt i kobiet.

Z kolei projekt badawczy *Lokalne biblioteki jako centra edukacji obywatelskiej w Europie* realizowany przez Instytut Spraw Publicznych w ramach Programu Rozwoju Bibliotek zaowocował publikacją *Inspirator obywatelski. Przewodnik po nieformalnej edukacji obywatelskiej w bibliotekach publicznych i nie tylko...* (Makowski; Pazderski, red. 2011). Pierwsza część wydawnictwa zawiera artykuły Benedikta Widmaiera i Grzegorza Makowskiego wprowadzające w problematykę nieformalnej edukacji obywatelskiej i roli biblioteki publicznej jako naturalnego miejsca edukacji obywatelskiej. W części drugiej Filip Pazderski przedstawił wnioski z dwóch wydarzeń stanowiących punkt wyjścia prezentowanej publikacji. Było to międzynarodowe seminarium eksperckie zorganizowane w maju 2010 r. w Warszawie oraz tzw. okrągły stół bibliotekarzy. W części trzeciej zaprezentowano dobre praktyki nieformalnej edukacji obywatelskiej, projekty realizowane w Europie przez biblioteki i inne podmioty (domy kultury, ośrodki pomocy społecznej, muzea i in.). Starannie wydana, ilustrowana publikacja ma w założeniu autorów inspirować do działań na rzecz demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego.

Problematyka lokalnej aktywizacji (społecznej, kulturalnej) znalazła także wyraz w pracy zbiorowej *Biblioteka i informacja w aktywizacji regionalnej* (Grabowska, Zybert, red. 2012). Książka kontynuuje wydawane od 1995 r. w ramach serii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich „Nauka, Dydaktyka, Praktyka” publikacje, ukazujące efekty działalności naukowej pracowników i współpracowników Zakładu Bibliotekoznawstwa Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW. Tym razem sygnowana jest także jako siódmy tom serii „Prace Zakładu Bibliotekoznawstwa IINiSB UW”. W zbiorze artykułów znalazła się charakterystyka biblioteki jako „trzeciego miejsca” (Justyna Jasiewicz), analiza szczególnej roli biblioteki wśród instytucji kultury, jako tej, która zapewnia, poprzez tekst, pierwszy kontakt z kulturą (Małgorzata Kisilowska), omówienie istniejących na polskim rynku systemów do automatycznej obsługi biblioteki (Dariusz Grygowski), prezentacja możliwości zdobywania funduszy przez biblioteki (Mikołaj Ochmański). Ponadto Małgorzata Pietrzak przedstawiła rolę i zadania sztuki teatru w edukacji i kulturze a Iwona H. Pugaciewicz naszkicowała obraz francuskiego bibliotekarstwa publicznego z uwzględnieniem jego wkładu w pielęgnowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego.

W serii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich „Propozycje i Materiały” opublikowano referaty z dziewiątej ogólnopolskiej konferencji „Automatyzacja Bibliotek Publicznych”, która odbyła się w Warszawie w dniach 25-26 lipca 2010 r. (Materska, red. 2011). Publikację otwiera raport o stanie automatyzacji bibliotek publicznych w Polsce w 2010 r., odnotowujący dość powolny rozwój komputeryzacji czynności bibliotecznych, ale także dużą liczbę projektów realizowanych we współpracy wielu bibliotek. W prezentowanych na konferencji referatach opisano niektóre z takich projektów, stopień ich realizacji, perspektywy rozwoju. Są to m.in. Mazowiecki System Informacji Bibliotecznej (Agnieszka J. Strojek), FIDKAR Małopolski (Wojciech Kowalewski), System Bibliografii Regionalnej Województwa Lubelskiego (Bożena Lech-Jabłońska). Z innych referatów zawartych w zbiorze

można wymienić teksty Marty Grabowskiej *Problemy współpracy bibliotek w zakresie współkatalogowania i tworzenia katalogów centralnych na świecie* i Katarzyny Śląskiej *Biblioteka Narodowa – Centrum Kompetencji ds. Digitalizacji Zbiorów Bibliotecznych*.

Kolejna, trzecia edycja ogólnopolskiej konferencji *E-learning wyzwaniem dla bibliotek* odbywała się pod hasłem *E-learning w bibliotekach* (Częstochowa, 11-12 października 2011). W opublikowanych referatach (Rux, red. 2012) autorzy omówili m.in.: problemy jakości e-edukacji (Maria Zając), kursy e-learningowe dla bibliotekarzy (Małgorzata Caban), zagadnienie motywacji w e-szkoleniu (Urszula Cimoch), przegląd narzędzi Web 2.0 i platform e-learningowych (Katarzyna Wilk). W tomie znalazły się także opisy dobrych praktyk w e-edukacji, takich jak projekt związany ze szkoleniem na platformie Moodle z zakresu edukacji czytelniczej i medialnej w bibliotece szkolnej (Anna Płuska, Agata Arkabus) czy też e-learningowe szkolenie początkujących użytkowników biblioteki AGH (Anna Gruca).

Badania na temat automatycznego przetwarzania języka naturalnego przedstawił Piotr Malak w oparciu na pracy doktorskiej książce *Indeksowanie treści. Porównanie skuteczności metod tradycyjnych i automatycznych* (Malak, 2012). W pierwszej części pracy autor zarysował teorię badań nad przetwarzaniem języka naturalnego, przedstawił ustalenia terminologiczne oraz wybrane metody komputerowego przetwarzania języka naturalnego. W części drugiej natomiast zaprezentował przebieg i wyniki własnych badań, w których szczegółowej analizie poddano dwa podzbiory słów kluczowych. Jeden stanowiły wyrażenia kluczowe tworzone w wyniku indeksowania tradycyjnego, drugi był generowany automatycznie w wyniku komputerowego przetwarzania tekstów języka naturalnego. „Otrzymane wyniki pozwalają stwierdzić, że postawiony przed niniejszą książką cel, jakim była analiza i ocena możliwości automatycznego generowania słów kluczowych, można zrealizować tylko do pewnego stopnia. Uzyskane poziomy zbiorów słownictwa, otrzymanego automatycznie i wskazanego w wyniku procesów indeksowania tradycyjnego, są zbyt niskie, żeby uznać proces automatyczny za wystarczający i równoważny z opracowaniem tekstu przez człowieka. Jednakże listy leksemów otrzymane automatycznie, zgodnie z zasadami wykorzystanymi w niniejszej książce, mogą z powodzeniem wesprzeć proces opracowania rzeczowego dokumentów przez człowieka” (s. 167).

Książka mówiona przeżywa dzisiaj swój renesans. Autorka opracowania *Audio-booki w bibliotece* (Zukowska, 2012) pokazała, że systematycznie zwiększająca się popularność książki mówionej tkwi w dopasowaniu się tej formy kontaktu z literaturą do coraz szybszego tempa życia a także w rozwoju technologii związanych z zapisem i odtwarzaniem dźwięku. W składającej się z sześciu rozdziałów pracy przedstawiono historię książki mówionej, przemiany technologiczne w zakresie nośników dźwięku, autorską typologię audiobooków, rynek książki mówionej. Rozdział piąty został poświęcony obecności audiobooków w bibliotekach. Książkę uzupełniają zawarte w rozdziale szóstym dwa wywiady przeprowadzone z bibliotekarkami specjalizującymi się w problematyce gromadzenia, opracowania i udostępniania audiobooków: Grażyną Chrustek i Ewą Troneczek z Książnicy Beskidzkiej i Alicją Klich z Książnicy Pomorskiej.

Główną tezę pracy Teresy Stetkiewicz *Kulturowi wszystkożercy sięgają po książkę* (Stetkiewicz, 2011) jest stwierdzenie, że czytelnictwo ludyczne to proces, w którym udział bierze ogromna większość ludzi czytających książki. Autorka podjęła problematykę odbioru literatury przez określone grupy czytelnicze oraz badała, jak preferencje i gusty czytelników wpływają na ich oczekiwania wobec literatury. Swoje rozważania oparła na bogatej literaturze przedmiotu, polskich i zagranicznych badaniach czytelnictwa a także na własnych analizach internetowych i badaniach ankietowych. W kręgu zainteresowania autorki znalazły się dwie kategorie czytelników: czytelnicy spontaniczni (ludyczni) oraz uczniowie szkół ponadpodstawowych, stanowiący grupę niehomogeniczną pod względem motywacji i wyborów lekturowych (reprezentujący czytelnictwo represyjne i spontaniczne).

W zakończeniu autorka napisała: „Śladem Zimanda, Kłoskowskiej, Burszty, Czubaja, Ziemkiewicza i innych, przyjęto więc w tym opracowaniu, iż znaczenie literatury popularnej polega na tym, że jest ona niezbędnym elementem między literaturą wysoką a brakiem czytelnictwa w ogóle” (s. 381).

Zbiór studiów *Bracia Załuscy. Ich epoka i dzieło* (Dukwicz, red. 2011) ukazuje działalność braci Załuskich, głównie Andrzeja Stanisława i Józefa Andrzeja, znanych przede wszystkim jako twórcy pierwszej w Polsce biblioteki publicznej i zarazem narodowej. Zamieszczone w tomie teksty dotyczą działalności politycznej braci Załuskich, działalności związanej z Kościołem katolickim a także aktywności na polu nauki i kultury. Wśród tych ostatnich tekstów można wymienić opracowanie Pauliny Buchwald-Pelcowej *Inicjatywy wydawnicze Załuskich*, artykuły oparte na obszernej korespondencji Załuskich przechowywanej w zbiorach Biblioteki Narodowej: Stanisława Roszaka *Korespondencja braci Załuskich – świadectwo erudycji kręgu respublica litteraria w Rzeczypospolitej XVIII wieku* i Iwony Imańskiej *Sprawy książki w listach do Józefa Andrzeja Załuskich od jego korespondentów z Prus Królewskich* a także szkic Stanisława Grodzkiego *Józef Andrzej Załuski, Stanisław Konarski i Volumina Legum*.

Panoramę czasopiśmiennictwa nowosądeckiego prezentuje publikacja *Prasa sądecka od zarania do dziś 1891-2011* (Faron, red. 2012). Zbiór referatów to pokłosie sesji naukowej, która odbyła się w Nowym Sączu w dniach 16-17 czerwca 2011 r. Tom zawiera artykuły o charakterze przeglądowym (Aleksander Talar *Prasa młodzieżowa w międzywojennym Nowym Sączu* czy Leszek Migrała *Współczesna prasa turystyczna Nowego Sącza*), tematycznym (Ignacy S. Fiut *Formy kultury w prasie sądeckiej*) oraz charakteryzujące poszczególne tytuły czasopism (na przykład Adam Ruta *„Szkolnictwo Ludowe” – pierwsze sądeckie czasopismo (1891-1913)*, Agnieszka Ogonowska *Między prezentacją a reprezentacją. „Sądeczanin”: analiza funkcjonalna miesięcznika*”).

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Budyńska, Barbara; Zasacka, Zofia, red. (2011). *Organizacja zakupu nowości książkowych, zbiorów audiowizualnych oraz dokumentów elektronicznych w bibliotekach publicznych. Raport z badań*. Warszawa: BN, 194 s., il. Materiały Informacyjne Instytutu Książki i Czytelnictwa; 38. ISBN 978-83-7009-746-2.
- Dukwicz, Dorota, red. (2011). *Bracia Załuscy – ich epoka i dzieło*. Warszawa: BN, 240 s., il. ISBN 978-83-7009-762-2.
- Faron, Bolesław, red. (2012). *Prasa sądecka od zarania do dziś 1891-2011*. Kraków: Wydaw. Edukacyjne, 386 s., il. Prace Monograficzne – Małopolska Wyższa Szkoła Zawodowa im. Józefa Dietla w Krakowie; nr 2. ISBN 978-83-61009-98-6.
- Grabowska, Dorota; Zybort, Elżbieta Barbara, red. (2012). *Biblioteka i informacja w aktywizacji regionalnej. Praca zbiorowa*. Warszawa: Wydaw. SBP, 203 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 132. Prace Zakładu Bibliotekoznawstwa IINiSB UW; t. 7. ISBN 978-83-61464-97-6.
- Lenartowicz, Maria, red. (2012). *Teoretycy i praktycy polskiego bibliotekarstwa*. Warszawa: Wydaw. SBP, 233 s., il. Bibliotekarze Polscy we Wspomnieniach Współczesnych; 12. ISBN 978-83-61464-77-8.
- Makowski, Grzegorz; Pazderski, Filip, red. (2011). *Inspirator obywatelski. Przewodnik po nieformalnej edukacji obywatelskiej w bibliotekach publicznych i nie tylko...* Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych, 150 s., il. ISBN 978-83-7689-029-6.
- Malak, Piotr (2012). *Indeksowanie treści. Porównanie skuteczności metod tradycyjnych i automatycznych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 195 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 133. ISBN 978-83-61464-42-6.
- Materska, Katarzyna, red. (2011). *Regionalne sieci współpracy – strategie, narzędzia, realizacje. IX Ogólnopolska Konferencja „Automatyzacja bibliotek publicznych” Warszawa, 25-26 listopada 2010 r.* Warszawa: Wydaw. SBP, 171 s., il. Propozycje i Materiały; 84. ISBN 978-83-61464-61-7.
- Rux, Ewa (2012). *E-learning w bibliotekach. Materiały z ogólnopolskiej konferencji „E-learning wyzwaniem dla bibliotek”* (Częstochowa, 11-12.10.2011). Warszawa: Agencja Sukurs, 94 s., il. ISBN 978-83-924008-7-5.

- Stetkiewicz, Lucyna (2011). *Kulturowi wszystkożercy sięgają po książkę. Czytelnictwo ludyczne jako forma uczestnictwa w kulturze literackiej*. Toruń: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 420 s. Rozprawy Habilitacyjne. Uniwersytet Mikołaja Kopernika. ISBN 978-83-231-2766-6.
- Tomczyk, Danuta (2011). *Pedagogiczna rola bibliotekarza w dobie europeizacji*. Gorzów Wielkopolski.: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 263 s., il. ISBN 978-83-89682-49-9.
- Żukowska, Aldona (2012). *Audiobooki w bibliotece*. Warszawa: Wydaw. SBP, 90 s., il. Biblioteczka Poradnika Bibliotekarza; nr 14. ISBN 978-83-61464-89-1.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 28 sierpnia 2012 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Staram się w tych omówieniach – o ile to możliwe – różnicować tematykę oraz proveniencję sygnalizowanych tekstów. Tym razem wachlarz zagadnień jest istotnie dosyć różnorodny, a i rozrzut geograficzny też. Jest nawet książka z Indii, jakkolwiek nierewelacyjna.

TWORZENIE BIBLIOTECZNYCH KOLEKCJI [*****]

Vicki L. Gregory (2011). *Collection development and management for 21st century library collections. An introduction*. New York: Neal-Schuman Publishers, Inc., 260 s. ISBN 978-1-55570-651-7.

Zawsze mam ogromną satysfakcję, kiedy trafiam na tekst mądry i kompetentny, a do tego znakomicie napisany. Otóż pani profesor Gregory z Uniwersytetu w Tampa (USA) w taki właśnie frapujący sposób opowiedziała o problemach tworzenia bibliotecznych kolekcji.

Przyjmując, że kolekcje muszą być mieszane, więc zarówno piśmiennicze, jak i digitalne, zakłada jednak z czasem zmianę proporcji na niekorzyść piśmiennictwa. Jednocześnie, jej zdaniem, gusty publiczności ulegną dywersyfikacji i może nastąpić radykalny wzrost nastawień na materiały wąskozakresowe, niszowe. Nazywa to „długim ogonem”, bo pojawi się wydłużony rejestr licznych tytułów, lecz kontraktowanych przez biblioteki w jednym egzemplarzu każdy. Tymczasem w dotychczasowej praktyce gromadzono najchętniej wieloegzemplarzowo publikacje popularne – cokolwiek to określenie znaczy.

Przesłanki gromadzenia generują się oczywiście z zadań biblioteki oraz z potrzeby kontynuacji utworzonych już kolekcji tematycznych, ale także z r o z p o z n a n i a oczekiwania c a ł e j aktualnej publiczności, więc bez ograniczania się tylko do nastawień dominujących, oraz – co szczególnie ważne – bez nadmiernego zaufania do intuicyjnej konkretyzacji użytkowniczych potrzeb, bo to bardzo złudne. Natomiast nie da się arbitralnie rozstrzygnąć, co ma być priorytetem: to, czego publiczność żąda (hity), czy to, czego potrzebuje – bo to nie to samo.

Akceptacja potencjalnych wpływów powinna pozostawać w ścisłej relacji z oceną kolekcji posiadanych. W książce zamieszczono (bardzo ciekawe) schematy realizacyjne postępowania wartościującego. Głos ostatecznie decydujący powinien należeć zaś do, możliwie kompetentnego, zespołu kwalifikacyjnego (komisji doboru). Ostatnio mnożą się konieczności uzgodnień zewnętrznych, wynikających z konsorcyjnej współpracy międzybibliotecznej w zakresie tworzenia kolekcji. To nieco komplikuje procesy decyzyjne, ale z kolei pozytywki z tego są nie do przecenienia.

Gregory uważa, że biblioteczne kolekcje digitalne będą rosły szybciej niż piśmiennicze, ale wymagają szczególnie starannego doboru, ze względu na olbrzymie ilości materiałów bezwartościowych, tak w sieci, jak i w elektronicznych ofertach wydawniczych. Dodatkowy kłopot sprawia utrudniona archiwizacja, co wynika głównie z częstych zmian technologicznych, do których trzeba dostosowywać się sukcesywnie, ale jest to pracochłonne i kosztowne. Jednak najczęściej zamieszania bierze się z (nieznanej przedtem) formuły *licencji*, która nie uprawnia biblioteki do przejścia zasobów na własność, lecz tylko do użytkowania – rzadko bez uciążliwych ograniczeń, a prawie nigdy wieczystego. Dlatego warunki licencji należy negocjować z uporem i bez uпрzejmości, a tego trzeba nauczyć się, bo to swoista sztuka. W dużych bibliotekach już dzisiaj niezbędni są wyspecjalizowani negocjatorzy.

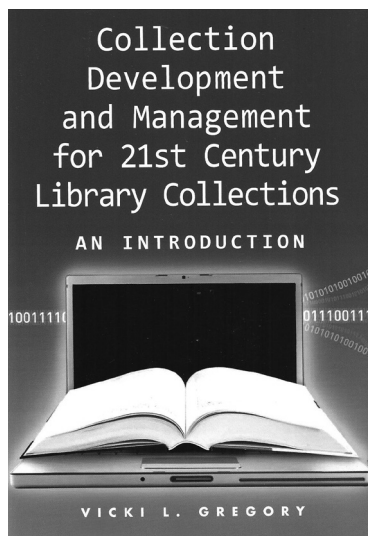
Bardzo racjonalna wydała mi się opinia autorki na temat darowizn (widać, że wie o czym mówi), przemowianych przez biblioteki na ogół chętnie – zwłaszcza jeśli w donacji są materiały atrakcyjne – i bez oglądania się na ryzyko kłopotliwych żądań donatorów. Tymczasem niekiedy jest to istny horror, o czym wie każdy, kto miał z tym do czynienia.

Zyczenia ofiarodawców bywają różne. Najczęściej dotyczą autonomii całego podarunku: ma być odrębna kolekcja (żeby się nie zaraziła?), bywa że ze wskazaniem lokalizacji i z życzeniem odrębnego pomieszczenia oraz stosownej promocji. Zdarzają się zastrzeżenia, aby udostępniano ją tylko na miejscu, a i okres donacji okazuje się niekiedy ograniczony. Gregory sugeruje, żeby zawsze przyjrzeć się ofercie donacyjnej krytycznie, starannie spisać i rozważyć wszystkie żądania darczyńców i dopiero wtedy ocenić, czy w sumie angażować się warto. Nawet jeżeli część darowizny wygląda frapująco.

Sporo trzeźwych uwag dotyczy selekcji zbiorów i myślę, że autorka miała z nią do czynienia w praktyce, bo nikt inny nie mógłby mieć pojęcia, jak kłopotliwa jest ta powinność. Konieczna, to prawda, ale ryzykowna, bo może wywołać społeczną furję i zarzut rzekomego marnowania publicznych pieniędzy. Kiedy w 1990 r. publiczna biblioteka w San Francisco dokonała wielkiej selekcji zasobów, przenosząc się do nowych pomieszczeń, oburzenie mieszkańców nie miało granic. Z tego wniosek, że zbiory trzeba selekcjonować systematycznie, nie uszczuplając ich jednorazowo nadmiernie.

Gregory wylicza kryteria selekcjonowania. Przystarzałe bądź bezwartościowe treści, zły stan fizyczny, brak zainteresowania publiczności, niedostosowanie do (ewentualnie zmienionego) profilu kolekcji, oraz łatwa dostępność w innych bibliotekach. Otóż nie wszystkie uznałbym za przekonujące – widocznie aż tak ostro to tam jednak nie było. Wyrzucam coś, bo jest w bibliotece na sąsiedniej ulicy? Nie zaryzykowałbym takiej argumentacji. Natomiast ogólna konkluzja jest taka, że należy robić swoje, ale rozumnie i ostrożnie.

Kolekcja biblioteczna ma sens, kiedy żyje, a z tym bywa rozmaicie i zawsze potrzebne są zabiegi promocyjne. Te, które biblioteki podejmują, autorka ocenia sceptycznie: są rachityczne i nie grzeszą efektywnością. Jej zdaniem, trzeba znacznie intensywniej wykorzystywać możliwości, jakie stwarza Internet. Przede wszystkim biblioteki muszą „wtargnąć” do platform społecznych i tam zainstalować się na dobre. Oraz trzeba uaktywnić się w różnych formułach interaktywnych: Web 2.0, wiki, a nawet zorganizować zbiorowe tagowanie zasobów elektronicznych. Bez tego, biblioteczne zasoby nie ożyją tak, jak mogłyby oraz jak trzeba, żeby ożyły.

USŁUGI DLA DZIECI I MŁODZIEŻY [*****]

Meghan Harper (2011). *Reference sources and services for youth*. New York: Neal-Schuman Publishers, Inc., 307 s. ISBN 978-1-55570-641-8.

A oto inna, bardzo ciekawa publikacja – na temat bibliotecznych usług (szczególnie informacyjnych) dla dzieci oraz dla młodzieży. Autorka jest profesorem w amerykańskim Kent State University.

Istotne motto jej wypowiedzi jest takie, że skoro informacyjna oferta okazuje się dostępną w sieci, to biblioteki muszą ją w jakiś sposób wzbogacić, żeby korzystanie z usług bibliotecznych miało dla młodocianej publiczności sens. Otóż najważniejszym naddaniem jest weryfikacja transmitowanych treści i semiotyczne zróżnicowanie proponowanych źródeł, oraz sama bezpośrednia rozmowa, która całkowicie zmienia charakter informacyjnej usługi. Oprócz bowiem dostawy gotowej informacji, to może być wtedy jeszcze porada lub w ogóle wspólne wyszukiwanie tego, co potrzebne. Otóż trudno wyobrazić sobie taką realizację bez kontaktu bezpośredniego i bez całkowitego poświęcenia uwagi każdemu zleceniodawcy.

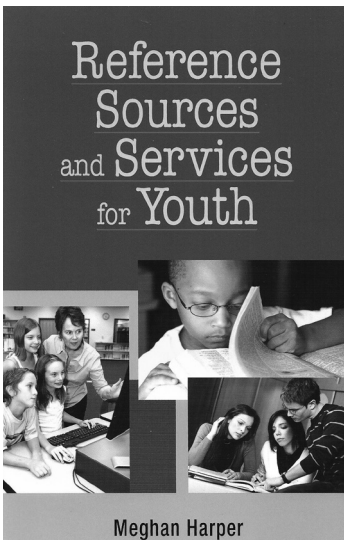
Dawno temu, bo w 1876 r., Samuel Green zalecał taki oto tryb postępowania wobec publiczności: poradź jak korzystać z biblioteki > pomóż w szukaniu informacji > wyeksponuj to, co ma największą wartość > a poza tym promuj biblioteczną ofertę w środowisku. Zdaniem autorki, wszystkie te zalecenia są nadal aktualne, tyle że w ofercie znajdują się teraz również materiały digitalne, zaś do promocji trzeba koniecznie wykorzystywać Internet.

Inne zalecenie jest takie, że usługi informacyjne – ich jakość, skala, oraz intensywność – muszą podlegać ewaluacji. Służą do tego gromadzone dane statystyczne, ale potrzebne są również aktywne formy generowania opinii: obserwacje, wywiady, sondaże, a w razie potrzeby – także case study. Nasz kłopot polega na tym, że w zasadzie nie prowadzi się w Polsce intencjonalnych analiz bibliotecznych usług informacyjnych dla młodzieży i dzieci, a pojedyncze, okazjonalne rozpoznania nie spełniają warunków wiarygodności.

Tak jak większość amerykańskich bibliologów, Harper podkreśla doniosłą wagę programu Information Literacy, realizowanego w okresie dwunastu lat szkolnej nauki i przywołuje obowiązujące tam standardy wykonawcze, adresowane już to indywidualnie, albo grupowo. I oczywiście ma rację twierdząc, że dobre przygotowanie młodzieży do korzystania z informacji, przełoży się z czasem na opinię o bibliotekarstwie – kiedy ta młodzież już wydorosłeje.

Zdaniem autorki, biblioteki szkolne oraz publiczne powinny stać się ośrodkami pracy własnej (także: odrabiania zadań) uczniów wszystkich klas, wyposażonymi – w dostosowane do takich potrzeb – aktualne i wartościowe zasoby digitalne oraz piśmiennicze. To zaś wymaga starannej konfiguracji, a także systematycznej melioracji i sukcesywnych uzupełnień. Natomiast zaskakująca jest uwaga (marginalna ale jednoznaczna), że w bibliotekach brakuje troski o młodzież męską. Jednak szczegółowych wyjaśnień ani egzemplifikacji nie ma.

Z kolei jest też w tej książce garść uwag na temat czytelnictwa dzieci i młodzieży oraz czytelniczego rozwoju – uzupełniających opinie już znane, o własne refleksje autorki. No więc przy starciu do opanowania techniki czytania, na poziomie 1 klasy, za konieczne uważa, żeby czytane teksty były przyjemne i ciekawe. W klasach 2-3, kiedy ta technika ulega poprawie i rozpoczyna się czytanie dla informacji, trzeba zwró-

cić uwagę (i wykorzystać) na wzmożoną wrażliwość emocjonalną dzieci w przedziale wieku, odpowiadającym nauce w tych klasach.

Na poziomie klas 4 i 5, kiedy pojawiają się w myśleniu załączki abstrahowania, daje się zauważyć intensyfikacja czytania dla wiedzy, ale równoległe również dla fantazjowania; otóż tę dychotomię należy koniecznie wziąć pod uwagę, oferując zarówno dobre piśmiennictwo faktograficzne, jak i kreatywne opowieści literackie. Końcowi nauki w szkole podstawowej towarzyszy rozwój myślenia kreatywnego oraz wzrost poczucia niezależności – wtedy najtrudniej dobrać taki program lekturowy, który odpowiadałby stanowi umysłów. Natomiast w okresie nauki w szkołach ponadpodstawowych ma miejsce zasadnicza negacja autorytetów i nasila się autocentryzm. Otóż różnorodność oraz rozległość oferty, właśnie bibliotecznej, okazuje się wówczas efektywnym stymulatorem zainteresowań.

Harper jest zdania, że jakość bibliotecznych usług przesądza o potocznych opiniach na temat bibliotekarstwa. Ponieważ zaś podstawą bibliotecznego funkcjonowania będą (według niej) nadal bezpośrednie kontakty usługowe, oznacza to, że wrażenia wyniesione z tych kontaktów właśnie, zdecydują o wizerunku bibliotek i bibliotekarstwa w oczach społeczeństwa. Kreowanie tego wizerunku zaczyna się zaś od solidnej oferty dla dzieci i dla młodzieży.

BIBLIOGRAFIA ZALECAJĄCA [****]

Siergiej Bawin (2011). *Рекомендательная библиография. Как это делается? а сегодня*. Moskwa: Paszkow dom, 134 s., ISBN 978-5-7510-0521-4.

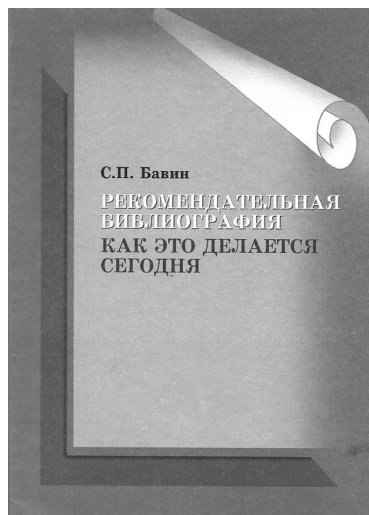
Nie brakuje głosów, które imputują zmierzch bibliografii, zwłaszcza zalecających. Już to z powodu ogromnej i nieustannie zmiennej podaży komunikatów, rzekomo nie do ogarnięcia, albo dlatego, że publiczność „wydoroślała” i (podobno) nie potrzebuje podpowiedzi. To nieporozumienie. Teraz zresztą jest w dobrym tonie, aby sugerować, że wszystko się kończy, bo nadeszło n o w e. Tymczasem wszak bibliografia, jeśli zelektronizowana, też może być ciągła, temporalna, zmienna, a publiczność nie wygląda na wszyskwiedzącą.

Mniej więcej z takich założeń wyszedł Siergiej Bawin, pisząc o współczesnej kondycji bibliografii zalecających i wprawdzie dokonuje charakterystyki przez pryzmat praktyki głównie rosyjskiej, jednak nie bez odniesień szerszych. Refleksja jest interesująca, chociaż wolałbym, żeby była mniej chaotyczna.

W długiej historii funkcjonowania bibliografii zalecającej bywały okresy wyjątkowo intensywne. Pół wieku temu Rosjanie publikowali blisko tysiąc takich opracowań rocznie, jednak przeważnie były podporządkowane zadaniom politycznej propagandy, co później wygenerowało niechęć i agresję wobec samego gatunku.

Z czasem zmieniła się jej główna funkcja: z wychowawczej, a następnie ewaluacyjnej – kiedy bibliograf zawsze „wiedział najlepiej” – na orientującą, więc umiarkowaną w orzekaniu. Ale zasadnicza zmiana polega obecnie na przejściu do formuły elektronicznej, łatwiejszej w realizacji, potencjalnie szerszej odbieralnej i możliwej do kontynuowania oraz do modyfikacji, więc niekoniecznie jednorazowej.

W Rosji zaczyna ostatnio przybywać takich bibliografii (u nas chyba też), a są tworzone przez różne biblioteki w całym kraju – niekiedy jako wtórniki, „lusterka” bibliografii centralnych, ale

dużo jest autonomicznych. Natomiast często nie spełniają koniecznych warunków. Zawierają luki lub błędy i są tak poukrywane w bibliotecznych plikach, że z trudem dają się znaleźć. Bywa nawet, że nie konkretyzują autorstwa, jakby w obawie przed odpowiedzialnością, albo stosują układ chronologiczny, uznawany za archaiczny. To oczywiście obniża ich wartość i redukuje zaufanie. Nie można powiedzieć, że tak jest wszędzie i zawsze, lecz zdarza się też poza Rosją, bo internetowa łatwość emitowania sprzyja bylejakości.

Bawin namawia do poprawy jakości oraz do jeszcze intensywniejszej realizacji, bo jest taka potrzeba – nie wypowiada się jednak na temat wykonawczych możliwości. Radzi, żeby wybrać sobie odpowiednią niszę tematyczną i potem trzymać się jej konsekwentnie, preferując wariant ciągły (a nie jednorazowy) takiej bibliografii. Z obligatoryjnym rozpoznanem potencjalnych oraz rzeczywistych adresatów i z dostosowaniem się do ich oczekiwań.

Z obserwacji wynika, że najlepiej przyjmują się bibliografie adnotowane, te jednak dotyczą wyłącznie materiałów informacyjnych. Tymczasem najwięcej bibliografii zalecających w Rosji odnosi się do literatury pięknej i te z zasady obchodzą się bez adnotacji.

Dylematu, czy bibliografia zalecająca ma być obiektywna, czy też subiektywna, nie można rozstrzygnąć jednoznacznie i do końca. Z jej natury wynika, że nie obejdzie się bez wartościowania (lecz kompetentnego) i w tym jej przewaga nad rejestrami, które generują się automatycznie. Jednak z drugiej strony, ingerencje selekcyjne powinny być rozważne i możliwie ograniczone.

Natomiast koniecznie musi być użyteczna. Tylko bowiem wtedy ma jakikolwiek sens.

BIBLIOTEKI I ARCHIWA W INDIACH [***]

Library services. Challenges and solutions in digital era (2012). Red. Sandhya Aggarwal. New Delhi: Essess Publications, 190 s. ISBN 978-81-7000-658-9.

W poszukiwaniu innych stref bibliologiczno-informacyjnych, rzuciłem okiem na doniesienia azjatyckie, ale jak nie zna się japońskiego ani chińskiego, to pozostają hinduskie. Tradycje wszak bywały tam świetne, jednak zbiór wypowiedzi, który tu sygnalizuję, nie wykracza poza przeciętność, a znalazły się w nim również publikacje okropne, nie wiadomo dlaczego zakwalifikowane do druku.

Jest tam na przykład tekst o zarządzaniu w bibliotekach, utkany z samych sloganów, w którym nie ma nawet szczypty wiedzy o rzeczywistym zarządzaniu. Oraz znalazł się banalny artykuł o przyszłości bibliotek akademickich, napisany... pionowo, bo w punktach. Redaktor widocznie przysnął. Niewiele zabrakło, żeby pojawiła się jeszcze wypowiedź, utrzymana w konwencji i w slangu SMS. W tym stanie rzeczy, odniosę się tylko do publikacji godziwych, informujących o stanie tamtejszego bibliotekarstwa oraz archiwistyki.

Otóż Indie szykują się do wdrożenia wielkiego programu edukacji powszechnej. Powołano w tym celu Narodowy Komitet Edukacji, a do 2015 r. rekomenduje się utworzenie 1500 nowych uniwersytetów. Wygląda to na szaleństwo i może nawet nim jest, ale też daje pojęcie o skali wyzwań w tym ogromnym kraju. Powstała również koncepcja elektronicznego wsparcia bibliotek szkolnych, jednak praktyczne przełożenie miało miejsce na razie tylko wobec 100 szkół, więc to jest dopiero początkowe stadium wstępnego eksperymentu.

Istnieje świadomość, że dla efektywnej edukacji nieodzowne jest sprawne zaplecze biblioteczne – z zasobami piśmienniczymi i digitalnymi. Wynikający stąd, główny postulat organizacyjny, dotyczy powiązania bibliotek w sieci i wdrożenia kooperacji, tak aby (jak wszędzie) biblioteczna oferta nie ograniczała się tylko do kolekcji własnych, lecz gwarantowała dostęp do zasobów dowolnych, niezależnie od własności. W związku z tym zachęca się do tworzenia międzybibliotecznych

konsorcjów, instalowania repozytoriów, oraz sugeruje obligatoryjność w bibliotekach programu Information Literacy – co ktoś nazwał opanowaniem sztuki łowienia ryb. Natomiast (również jak wszędzie) podstawową trudność stanowią niskie budżety bibliotek.

Ogółem w Indiach jest 100 tys. rozmaitych bibliotek i skoooperowanie ich, choćby częściowe, wydaje się zamierzeniem niezwykle trudnym. Na początek powstało dobrowolne zrzeszenie (z wpłatami) DELNET, skupiające 1900 bibliotek, z centralą w New Delhi, do którego akces zgłosiły także biblioteki z zagranicy, mianowicie z Pakistanu, Nepalu oraz Sri Lanki. Głównym celem jest stworzenie wspólnej oferty, złożonej z zasobów digitalnych i piśmienniczych, rejestrowanych w międzybibliotecznym katalogu sieciowym. Ośrodek centralny, oprócz koordynacji, udziela też fachowych konsultacji, wspierając wdrażanie nowoczesnych reguł funkcjonowania. To jest coś, co i u nas byłoby bardzo użyteczne, ale nie istnieje.

Są przy tym Indie potężną bazą piśmienniczych zabytków. W archiwum centralnym i w 19 archiwach stanowych znajduje się 20% ogółu zachowanych światowych manuskryptów. Są w różnych językach i zarejestrowano je na wszelkich możliwych nośnikach, jakie w przeszłości miały zastosowanie. Obecnie trudno więc racjonalnie tym gospodarować, a konserwacja przysparza mnóstwa trudności i jest niezwykle kosztowna.

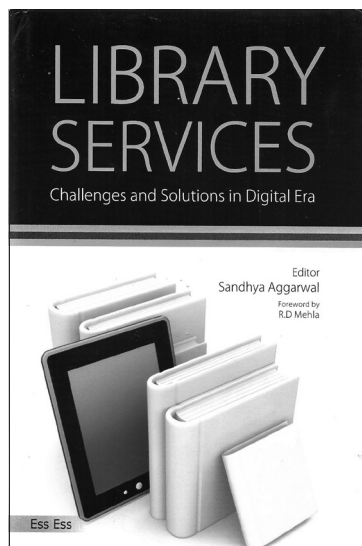
Przyjęto wprawdzie program digitalizacji, ale realizuje się wyjątkowo opornie. Tak z powodów religijnych, jak i w następstwie skomplikowanych praw własności: sporą część tych zasobów stanowią bowiem depozyty. Digitalizację, trudną już z natury rzeczy ze względu (właśnie) na niebywałą różnorodność nośników, komplikują jeszcze postępujące zmiany technologii elektronicznych. Mimo to świadomość, że jest konieczna, nie słabnie i pierwsze efekty jednak już są, jakkolwiek na razie skromne.

Z DALEKA OD CENTRUM [**]

Olga Oparina (2010). *Socjokulturowa dynamika uniwersyteckiej biblioteki*. Jekaterinburg: Izdatielstwo Uralskowo Uniwersiteta, 178 s., ISBN 978-5-7996-0558-2.

Na prawdziwe oblicze bibliotekarstwa oraz bibliologii składa się wszędzie, także w Rosji, działalność ośrodków tak centralnych, jak i odległych od centrum, dlatego warto niekiedy rzucić okiem, jak to na tzw. prowincji wygląda. Okazję stwarza sygnalizowana rozprawa – odpowiadająca u nas habilitacyjnej – zweryfikowana na Uniwersytecie w Omsku, autorka zaś kieruje biblioteką główną Uniwersytetu Uralskiego w Jekaterynburgu. Ma więc stały kontakt z praktyką i to, co odnosi się do tej praktyki, jest w tekście ciekawe. Natomiast rozważania „teoretyczne” są nie do przyjęcia.

To tak, jakby czas zatrzymał się w miejscu. Rozpoznaję wyraźnie sowiecki (postsowiecki?) zwyczaj kazuistycznego pseudoteoretyzowania, bez pożytku dla rzeczywistości i bez związku z nią – jako sztuka dla sztuki. Tak to bywało, szczególnie w obszarze nauk społecznych i humanistycznych: wystarczyło, że coś ponazywało się jakoś, możliwie „uczenie” i już powstawała „naukowa dysertacja”. Było takich bardzo dużo, jakkolwiek oczywiście nie wszystkie. Myślałam naiwnie, że to już przeszłość, ale byłam w błędzie.

W tekście mowa niby o społecznej funkcji bibliotek akademickich, ale poza oczywistościami i powtarzaniem co kilka zdań terminu „socjokulturowa”, nie dostrzegam żadnych produktywnych opinii. A wśród przywołanych źródeł jest wprawdzie 50 anglojęzycznych – co tam zdarza się rzadko – jednak albo są to publikacje, zakupione jeszcze w czasach sowieckich, albo śmieci z darmowego Internetu, niesłusznie przedstawione jako wyraz opinii zachodnich.

Natomiast segmenty, związane z biblioteczną rzeczywistością, to zupełnie inna opowieść. Pisze więc Oparina o postępującej elektronizacji rosyjskich bibliotek i o dostrzegalnym wzroście liczby usług zdalnych, a także sygnalizuje tworzenie się bibliotecznych konsorcjów. Z drugiej strony twierdzi, że w warunkach rosyjskich, niektóre rozwiązania praktykowane w bibliotekach zachodnich, byłyby trudne do wdrożenia i jako przykład podaje zespołowy, komisyjny tryb decydowania o nabytkach.

Warto poza tym posłuchać, co ma do powiedzenia o genie rosyjskich uniwersytetów i uniwersyteckich bibliotek, innej niż w Europie Zachodniej, stąd liczne odmienności w ich praktyce. Bibliotekarze zawodowi pojawili się tam dopiero z końcem XIX w., było ich niewiele, a kiedy po rewolucji powołano nowe uniwersytety i wszystko trzeba było tworzyć od zera, niedostatek fachowych kadr dał się mocno we znaki. Przy szczególnej, na dodatek, specyfice bibliotekarstwa akademickiego: do połowy lat 30. obowiązywał tam mianowicie brygadowy tryb studiowania (?!), wobec tego podręczniki również wypożyczano... brygadom. Obecnie można w Rosji naliczyć 662 uczelnie państwowe, oraz 409 niepaństwowych, a studentów łącznie jest około 7 mln. Nic dziwnego, że nie da się utrzymać jednolitego poziomu studiów.

Na co „pracują” też obciążenia z przeszłości. Przykładowo: zasygnalizowana w tekście organizacyjna struktura Uniwersytetu Uralskiego jest tak pogmatwana, że trudno zrozumieć jej logikę i przeznaczenie.

W tamtejszej bibliotece 75% wpływów stanowią podręczniki – co nie odbiega od proporcji powszechnych. Ciekawostką, mało przyjemną, jest natomiast fakt, że znaczna część z nich – rekomendowanych wszak przez uczelniane instytuty – nie jest przez nikogo wykorzystywana. Także do źródeł internetowych, sygnalizowanych przez bibliotekę, odsyła niewielu wykładowców.

W katalogu elektronicznym jest już ponad połowa zasobów i powstaje też katalog korporatywny, dla 8 bibliotek w Jekaterynburgu. Biblioteka uniwersytecka realizuje zadania z zakresu Informtion Literacy na trzech poziomach: dla studentów lat młodszych, dla magistrantów i doktorantów, oraz dla wszystkich innych osób. A swoją drogą, w sondażu 65% tamtejszych studentów stwierdziło, że umiejętności korzystania ze źródeł informacji, opanowali samodzielnie. Nic nadzwyczajnego: z polskiego badania wynika, że nasi studenci też mają podobną opinię o sobie.

Widać w tym wszystkim liczne starania, aby zmodernizować tamtejsze biblioteki i dostosować ich funkcjonowanie do wymagań współczesności. Tyle, że rozważania teoretyczne nie są w tym w ogóle pomocne.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 15 czerwca 2012 r.

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLICZNYCH

Uniwersytet
Warszawski

II Konferencja Naukowa
„Nauka o informacji (informacja naukowa)
w okresie zmian”
Instytut Informacji Naukowej
i Studiów Bibliologicznych UW
ISKO PL – International Society for Knowledge
Organization, Poland
15-16 kwietnia 2013, Warszawa

Zaproszenie do udziału

Szerokie upowszechnienie i dynamiczny rozwój komputerowych technologii informacyjnych implikują ciągle zmiany zarówno w polu badawczym nauki o informacji (informatologii), jak i w praktyce działalności informacyjnej, prowadzonej w różnych obszarach życia społecznego: nauce, biznesie, administracji, kulturze, edukacji, ochronie zdrowia i wielu innych. Celem konferencji „Nauka o informacji (informacja naukowa) w okresie zmian” jest monitorowanie zachodzących przemian, prezentacja nowych koncepcji i metod badawczych oraz projektowanych i wdrażanych nowych rozwiązań służących doskonaleniu sprawności usług informacyjnych. Konferencja służyć ma wymianie doświadczeń badaczy z różnych dyscyplin nauki zajmujących się problematyką rozwijania nowoczesnych usług informacyjnych oraz praktyków tej działalności w różnych dziedzinach.

Tematyka konferencji

Zakres tematyczny konferencji obejmuje szeroką gamę teoretycznych i praktycznych aspektów nowoczesnych usług informacyjnych, ich organizacji i zarządzania, ewaluacji, wykorzystywania oraz stosowanych w nich metod i technologii. W szczególności planowane dyskusje dotyczyć będą następujących zagadnień:

- teoretycznych podstaw nauki o informacji,
- metodologii badań w nauce o informacji,
- projektowania systemów i serwisów informacyjnych – narzędzia, badania efektywności,
- mobilnego dostępu do informacji,
- zarządzania informacją i wiedzą,
- narzędzi i metod wyszukiwania informacji,
- organizacji wiedzy, klasyfikacji i indeksowania zasobów informacyjnych,
- przetwarzania języka naturalnego,
- architektury informacji,
- bibliotek cyfrowych, repozytoriów cyfrowych, e-publishing,
- informacji specjalistycznej: publicznej, medycznej, biznesowej, w naukach humanistycznych, w naukach ścisłych etc.,
- informacji literacy, badania zachowań informacyjnych użytkowników i użytkowania informacji,
- społecznej recepcji technologii informacyjnych i roli ICT w życiu społecznym,
- prawnych i etycznych aspektów działalności informacyjnej,
- środowiska informacyjnego i ekologii informacji,
- komunikacji naukowej w środowisku cyfrowym,
- ilościowych badań piśmiennictwa naukowego (webometria, infometria, bibliometria),
- nowoczesnych usług informacyjnych w bibliotekach,
- rozwoju zawodów informacyjnych,
- roli bibliotekarzy w zmieniającym się środowisku technologicznym,
- kształcenia specjalistów informacji.

Komitet Programowy Konferencji. Przewodnicząca: prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata (IINiSB UW).

Członkowie: prof. dr hab. Wiesław Babik (IINiB UJ; IBiIN UŚ; koordynator ISKO PL); prof. Michèle Hudon (EBSI, Université de Montréal, Canada); prof. PW dr hab. Piotr Gawrysiak (II PW); prof. UMK dr hab. Ewa Głowacka (IINiB UMK); prof. UAM dr hab. Mirosław Górny (UAM); dr Bruno Jacobfeuerborn (Deutsche Telecom, Niemcy); prof. UW dr hab. Dariusz Kuźmina (IINiSB UW); prof. UW dr hab. Katarzyna Materska (IINiSB UW); dr Krystyna Matusiak (University of Denver, USA); prof. dr hab. Mieczysław Muraszkiewicz (IINiSB UW; II, PW); prof. Dave Nicholas (CIBER Research Ltd, UK; CCI, University of Tennessee, USA); prof. Widad Mustafa El Hadi (Geriico/IDIST, Université Lille 3, France; wiceprzewodnicząca ISKO France); prof. UJ dr hab. Wanda Pindłowa (IINiB UJ, em.); dr hab. Maria Próchnicka (IINiB UJ); dr hab. Diana Pietruch-Reizes (IINiB UJ); dr hab. Remigiusz Sapa (IINiB UJ); prof. UW r dr hab. Marta Skalska-Zlat (IINiB UW r); prof. dr hab. Barbara Stefaniak (IBiIN UŚ, em.).

Sekretarz naukowy konferencji: dr Mariusz Luterek. Organizacja sesji posterowej: dr Ewa Chuchro.

Informacje dla autorów komunikatów

1. Tytuł komunikatu wraz z abstraktem (300 do 600 wyrazów) należy nadesłać pocztą elektroniczną na adres inf nauk2013@gmail.com do dnia 30 grudnia 2012 r.

2. Informacja o przyjęciu komunikatu (w formie referatu lub postera) zostanie przesłana autorom do 15 lutego 2013 r.

3. Pełny tekst referatu należy nadesłać pocztą elektroniczną do dnia 12 kwietnia 2013 r. Wybrane teksty zostaną umieszczone w publikacji pokonferencyjnej. Szczegółowe wytyczne dla autorów zostaną przekazane wraz z informacją o przyjęciu komunikatu.

4. Przewidywany czas wystąpienia: 15 min.

Udział w konferencji

Zainteresowani udziałem w konferencji proszeni są o przesłanie formularza zgłoszeniowego do dnia 30 stycznia 2013 r. wraz z opłatą konferencyjną w wysokości 450 zł. W ramach opłaty konferencyjnej uczestnik, poza udziałem w konferencji, ma zapewnione:

- materiały konferencyjne,
- catering w 2 przerwach kawowych (pierwszy i drugi dzień konferencji),
- lunch w pierwszym i drugim dniu konferencji,
- udział w bankiecie w pierwszym dniu konferencji,
- publikację pokonferencyjną.

POSIEDZENIE ZARZĄDU GŁÓWNEGO STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

W dniach 31 maja – 1 czerwca 2012 r. odbyło się posiedzenie Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Posiedzenie prowadziła Elżbieta Stefańczyk, obecni byli również Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Krzysztof Marciniowski, Marzena Przybysz, Helena Bednarska, Ewa Kobińska-Maciuszko, Maria Burchard, Maria Bochan, Halina Ganińska, Joanna Chapska, Jerzy Krawczyk, Elżbieta Budnik, Sabina Malinowska, Elżbieta Zaborowska, Stanisław Czajka, Anna Grzecznowska, Janusz Nowicki, Małgorzata Szmigielska.

Po przyjęciu protokołu z posiedzenia, które odbyło się w dniach 29 i 30 marca 2012 r. E. Stefańczyk przedstawiła informacje o najważniejszych działaniach ZG SBP w okresie kwiecień-maj 2012 r., zwracając szczególną uwagę na rozstrzygnięcie konkursu „Mistrz Promocji Czytelnictwa” (nagrody wręczono podczas III Warszawskich Targów Książki, 10 maja 2012 r.), szeroką działalność wydawniczą SBP (m.in. dwie pozycje w serii „Biblioteki-Dzieci-Młodzież”), spotkanie Komitetu Redakcyjnego „Bibliotekarza”, posiedzenie Głównej Komisji Rewizyjnej, opinie SBP w sprawach rozporządzeń MKiDN, dotyczących: Narodowego Zespołu Bibliotecznego, wynagradzania pracowników instytucji kultury, organizacji i trybu przeprowadzania konkursu na stanowisko dyrektora instytucji kultury. Działania w zakresie rozwoju portalu omówiła redaktor naczelna M. Szmigielska, prezentując m.in. założenia polityki sprzedaży elektronicznej publikacji SBP w 2012 r.

Następnie opiekunowie poszczególnych okręgów SBP poinformowali o przebiegu „Dnia Bibliotekarza i Bibliotek”, „Tygodnia Bibliotek 2012”. J. Pasztaleniec-Jarzyńska omówiła stan realizacji konkursu „Bibliotekarz Roku 2011”.

Stan realizacji *Strategii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021* przedstawiła Elżbieta Górka, koordynator grantu Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego (FRSI). Propozycje zmian w dokumencie, opracowane na podstawie prac zespołów podczas warsztatów na temat ewaluacji strategii zaproponowała J. Pasztaleniec-Jarzyńska.

ZG SBP zapoznał się z wynikami kontroli Głównej Komisji Rewizyjnej, która pozytywnie oceniła działalność SBP w 2011 r. Sytuację finansową Stowarzyszenia omówiła A. Grzecznowska; uzyskano pozytywny wynik finansowy za okres styczeń-kwiecień 2012 r., znacząco wzrosła sprzedaż książek w porównaniu do analogicznego okresu z 2011 r., zwiększyło się dofinansowanie książek i czasopism.

Drugi dzień obrad poświęcony był przygotowaniu do Krajowego Zjazdu Delegatów w 2013 r. ZB SBP przyjął uchwały w sprawie zwołania Krajowego Zjazdu Delegatów (KZD) w dniach 7-8 czerwca 2013 r. w Warszawie (uchwała nr 9)

oraz zasad wyboru delegatów na KZD (uchwała nr 10). ZG SBP zatwierdził też harmonogram przygotowań do KZD i wniósł uwagi do projektów regulaminów: Obrad KZD, Komisji Mandatowej, Komisji Uchwał i Wniosków, Komisji Wyborczej, Komisji Skrutacyjnej, Komisji Statutowej.

Przedstawiono stan prac nad nowym *Statutem SBP* (A. Grzecznowska). Uzgodniono, że należałoby skonsultować się w tej sprawie z prawnikiem specjalizującym się w opracowywaniu dokumentów dla organizacji pozarządowych.

Przewodnicząca SBP omówiła również przygotowania do konferencji towarzyszącej Zjazdowi. Zastanawiano się nad konferencją z cyklu „Biblioteka XXI wieku...”, postanowiono jednak rozważyć także inne pomysły. Członkowie ZG SBP mogli przesłać swoje propozycje do końca czerwca.

Z PRAC NAD REALIZACJĄ STRATEGII STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH NA LATA 2010-2021

Od marca 2012 r. kontynuowana jest współpraca SBP z FRSI dotycząca wzmocnienia instytucjonalnego SBP, w ramach wdrażania *Strategii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021*.

Jednym z ważniejszych zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego *I.1 Zwiększenie wpływu Stowarzyszenia na tworzenie uregulowań prawnych mających wpływ na rozwój bibliotek i pozycję zawodu bibliotekarza* jest promocja projektu stowarzyszeniowego ustawy o bibliotekach oraz związane z tym działania lobbingowe. Projekt ustawy prezentowany jest podczas spotkań środowiskowych (ostatnio m.in. w okręgach: dolnośląskim, lubuskim, podkarpackim), posiedzeń Konferencji Dyrektorów Wojewódzkich Bibliotek Publicznych, Konferencji Dyrektorów Akademickich Szkół Polskich. Zaplanowano cykl artykułów poświęconych projektowi ustawy w kolejnych numerach „Bibliotekarza”.

Kontynuowane są działania objęte zadaniem *Kreowanie atrakcyjnego wizerunku Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich dla dotychczasowych i potencjalnych członków organizacji oraz bibliotek i innych instytucji*. Elektroniczna baza członków SBP (zakończenie prac II etapu – uzupełnienie bazy o informacje dotyczące aktywności członków – przewidziano na koniec 2012 r.) stanie się narzędziem umożliwiającym uruchomienie, od dawna oczekiwanego przez członków SBP, programu ulg/bonusów. W lipcu i sierpniu 2012 r. przeprowadzono badanie ankietowe wśród członków SBP, którego celem było zebranie opinii i oczekiwań członków Stowarzyszenia na jego temat. Analiza uzyskanych odpowiedzi (ponad 560) stanie się punktem wyjścia do prac nad programem.

Prowadzone od 2010 r. prace nad zadaniem *Badanie efektywności bibliotek publicznych i pedagogicznych* przebiegają pomyślnie. W kwietniu 2012 r. zorganizowano w Centrum Szkoleniowym Ośrodka Rozwoju Edukacji w Sulejówku seminarium i warsztaty podsumowujące pierwszy etap prac Zespołu powołanego przez ZG SBP. W seminarium wzięli ponadto udział dyrektorzy bibliotek pedagogicznych, bibliotekarze z bibliotek publicznych i pedagogicznych, przedstawiciele SBP, łącznie 63 osoby.

W czasie warsztatów przedstawiono tryb weryfikacji danych z formularzy statystycznych przesłanych przez biblioteki. W trakcie dyskusji modyfikowano objaśnienia do zbieranych danych statystycznych. Wprowadzając uzupełnienia, starano się ujednoclić zapisy zgodnie z treścią formularza K-03 GUS.

Zespół kontynuuje prace nad standardowym kwestionariuszem do badania satysfakcji użytkowników. W pracach duży nacisk położono na promocję uzyskanych wyników. Obok informacji na portalu sbp.pl opublikowano komunikaty i artykuły w: „Biuletynie EBIB” nr 1/2012 (Małgorzata Jezierska), „Bibliotekarzu” nr 7/8 (Danuta Kaczmarek), przesłano artykuł do publikacji w „Poradniku Bibliotekarza” (Grażyna Leonowicz, Aldona Zawalkiewicz). Prace Zespołu były prezentowane podczas V Konferencji Biblioteki Politechniki Łódzkiej „Znaczenie

i badanie jakości w bibliotekach”, 13-15 czerwca 2012 r. (Lidia Derfert-Wolf, Agnieszka Pietryka).

Nowym zadaniem realizowanym w ramach celu szczegółowego *II.5 Współpraca z uczelniami i szkołami w zakresie kształcenia bibliotekarzy* jest podjęcie działań dotyczących opracowania systemu akredytacji profesjonalnej SBP dla różnych form kształcenia bibliotekarzy. Zadanie realizuje zespół pracowników naukowo-dydaktycznych szkół wyższych oraz bibliotekarzy-praktyków pod kierunkiem Marii Próchnickiej (IINiB UJ). W pierwszym etapie prac przygotowany został raport *Akredytacja profesjonalna programów kształcenia w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa na przykładzie Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i Australii* (Katarzyna Seroka). Tekst raportu jest dostępny pod adresem: <http://www.sbp.pl/repository/SBP/strategia/2012/akredytacja-raport-KS-final-1.pdf>. Opracowano również projekt dokumentu *Standardy akredytacji profesjonalnej SBP* (Andrzej Dąbrowski, Maria Próchnicka).

UWAGI I STANOWISKO STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH DO PROJEKTU ROZPORZĄDZENIA MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO W SPRAWIE WYMAGAŃ KWALIFIKACYJNYCH DO ZAJMOWANIA OKREŚLONYCH STANOWISK W BIBLIOTEKACH (z dnia 18 maja 2012 r.)

UWAGI OGÓLNE

1. Projekt *Rozporządzenia* jest niezgodny z ustawą o bibliotekach oraz niespójny z innymi przepisami prawa, tj. rozporządzeniem dotyczącym zawodów i specjalności na rynku pracy. Art. 29 Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stwierdza, że „Pracownicy zatrudnieni na stanowiskach bibliotekarskich powinni posiadać kwalifikacje bibliotekarskie”.

2. Oczekiwania środowiska bibliotekarskiego i prowadzone wcześniej konsultacje dotyczące *wymagań kwalifikacyjnych do zajmowania określonych stanowisk w bibliotekach* sugerowały kierunek zmian, który umożliwiłby ujednoczenie (unifikację) wymogów kwalifikacyjnych bibliotekarzy zatrudnionych w różnego typu bibliotekach (publicznych, naukowych, uczelnianych, szkolnych), tak aby stworzyć możliwości równego awansu i dostępu do stanowisk bibliotekarskich czy zmiany pracy pomiędzy różnymi sieciami. Zaproponowana nowelizacja rozporządzenia utrzymuje „resortowość” zawodu bibliotekarza i pozostawia poza wspólną regulacją sieć bibliotek szkół wyższych, szkolnych i pedagogicznych, pozostawiając wymogi kwalifikacyjne dla tych sieci w gestii odpowiednich resortów.

3. Projekt *Rozporządzenia* faktycznie „uwalnia” zawód bibliotekarza, tzn. dopuszcza zatrudnienie na stanowiskach bibliotekarskich osób bez przygotowania zawodowego, bez kwalifikacji bibliotekarskich. Wymowa tego *Rozporządzenia* całkowicie przekreśla dotychczasowe starania SBP i środowiska bibliotekarskiego o dopływ do zawodu osób z kwalifikacjami bibliotekarskimi. Taka „otwartość” zawodu, jak to kilkakrotnie jest podkreślane w uzasadnieniu i ocenie skutków regulacji, „umożliwi dostęp do pracy w bibliotekach osobom młodym, aktywnym w różnych dziedzinach życia oraz z doświadczeniem w innych zawodach niż bibliotekarz”. Pytanie, czy w taki właśnie sposób należy walczyć o dopływ do zawodu bibliotekarza osób z wysokimi kompetencjami, wiążących swoją przyszłość z bibliotekarstwem? Nie ma żadnej gwarancji, że dzięki zapisom *Rozporządzenia* do bibliotek przyjdą młodzi, aktywni ludzie zainteresowani pracą w bibliotekarstwie. Większość z nich, jak wskazują relacje analityków rynku pracy, szuka dobrze płatnej i perspektywicznej pracy, co jest w pełni zrozumiałe. Takich warunków nie zapewniają biblioteki (szczupłość środków finansowych, niskie zarobki). *Rozporządzenie* w takim kształcie daje natomiast prawo do zawodu „wszystkim” bez względu na kierunek i poziom wykształcenia, sukcesy na rynku pracy, a raczej

ich brak. Obniżenie wymagań stawianych wobec pracowników służby bibliotecznej może skutkować nie tylko obniżeniem standardów zawodowych oraz rangi zawodu bibliotekarza, lecz także – w konsekwencji – pogorszeniem jakości usług bibliotecznych.

4. Wymóg posiadania kwalifikacji bibliotekarskich („wyższych na poziomie studiów drugiego stopnia lub jednolitych studiów magisterskich w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa”) został zarezerwowany dla bibliotekarzy dyplomowanych bez sprecyzowania, kto (samorząd, organizator bibliotek, zarządzający bibliotekami, środowisko bibliotekarskie) i na jakich zasadach będzie nadawał te najwyższe w hierarchii zawodowej stanowiska? Podkreślić należy, że dotychczasowe stanowiska bibliotekarzy dyplomowanych związane były ze statusem bibliotek, występowały przede wszystkim w bibliotekach naukowych. Pytanie, czy w regulacjach dotyczących wymogów kwalifikacyjnych w bibliotekach, np. szkół wyższych, w podobny sposób zostaną potraktowane wymogi dotyczące stanowisk starszego kustosa dyplomowanego, kustosa dyplomowanego, adiunkta i asystenta. Czy bibliotekarze dyplomowani w bibliotekach publicznych będą mieć takie same uprawnienia i przywileje, ale także obowiązki, jak bibliotekarze dyplomowani w bibliotekach szkół wyższych?

5. Wobec propozycji „uwolnienia” zawodu, dostępu doń wszystkich „aktywnych, młodych” pod znakiem zapytania staje problem utrzymania odrębnego kierunku kształcenia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Ponadto oczekiwanie na absolwentów innych kierunków, zakłada, że to oni – ludzie z inicjatywą zrewolucjonizują bibliotekarstwo (trzeba podkreślić, że fakt posiadania wykształcenia bibliotekarskiego, zwłaszcza popartego doświadczeniem zawodowym, nie wyklucza znajomości technologii czy umiejętności pozyskiwania środków pozabudżetowych dla instytucji). Sugeruje to, iż ośrodki akademickie przygotowujące pracowników bibliotek robią to źle, niewłaściwie i w zasadzie przekreśla się ich dotychczasowy dorobek, co poddaje w wątpliwość celowość ich istnienia.

6. Dopuszczenie do pracy w bibliotekach przedstawicieli innych zawodów, różnego typu specjalistów od lat było priorytetem w wielu bibliotekach o rozbudowanych zadaniach. Nie jest to nic innowacyjnego. Poza tym, że obecnie nie będzie się od nich wymagało przygotowania zawodowego, ważnego w poprzednim rozporządzeniu, mobilizującego te osoby do podejmowania studiów zawodowych podyplomowych. Nowoczesne biblioteki nie mogą funkcjonować bez specjalistów w zakresie public relations, marketingu, technik teleinformacyjnych itp. Ale ich wiedza kierunkowa musi być wzbogacona o zagadnienia bibliotekarskie.

7. Brak akademickiego kierunku w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej obniży prestiż i rangę zawodu bibliotekarza. Nie ma zawodu bez dyscypliny teoretycznej, którą prowadzą i rozwijają instytuty bibliotekoznawstwa. Problem kwalifikacji bibliotekarskich można rozpatrywać wyłącznie poprzez określenie efektów kształcenia – wiedzy, umiejętności, które powinien posiadać kandydat na stanowisko bibliotekarza. Wyczerpująco to zagadnienie zaprezentowali Maria Próchnicka i Remigiusz Sapa z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

8. W *Rozporządzeniu* jest wiele sprzeczności. Z jednej strony przyznaje się znaczącą rolę osobom spoza zawodu bibliotekarza. Wyeliminowanie zapisów preferujących posiadanie profilowego wykształcenia na stanowiskach służby bibliotecznej może utrudnić absolwentom wyższych szkół bibliotekarskich zatrudnienie się w bibliotekach, jeśli przy wyborze kandydata do pracy w bibliotece decydujące będą względy pozamerytoryczne. Tym, którzy mają studia kierunkowe sugeruje się, że będą elitą, jednocześnie ich awanse będą uzależnione od tego, jak zostaną ocenieni przez dyrektora. Czy tylko w bibliotekach publicznych tak łatwo będzie można uzyskać tytuł bibliotekarza dyplomowanego? I co ów tytuł w sumie będzie oznaczał, jeżeli uzyskać go będzie można bez ustalonej (jednolitej) procedury weryfikującej kompetencje? Taka ścieżka kariery jest tylko pozornie ułatwiona dla bibliotekarzy bibliotek publicznych. Jednocześnie przyjęcie rozwiązania

uzależniającego możliwość awansu na stanowisko bibliotekarza dyplomowanego wyłącznie od faktu posiadania magisterium w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej zamyka tę ścieżkę kariery (awansu) przed specjalistami z innych dziedzin, którzy rozwijają swoje kompetencje zawodowe w oparciu o inne formy kształcenia, np. studia podyplomowe. Jaką ścieżkę awansu zawodowego bibliotekarzy chce kreować MKiDN?

9. Przedstawiony projekt stoi w sprzeczności z dotychczasowymi działaniami resortu kultury, które poprzez realizowaną politykę biblioteczną i kulturalną (wyrażoną poprzez np. programy resortu, rządu np. „Kultura+”, „Biblioteka+” oraz jej komponent „Certyfikat+”, współdziałanie i wspieranie realizacji Programu Rozwoju Bibliotek FRSI, programu Internetyzacji bibliotek). To w trosce o podniesienie prestiżu bibliotek publicznych i bibliotekarzy MKiDN ustanowiło kryteria „Certyfikatu+”, wśród których obligatoryjne jest wykształcenie wyższe bibliotekarskie. Certyfikat powstał z myślą o ustanowieniu określonych standardów. W środowisku bibliotek publicznych od kilku lat Ministerstwo stwarzało warunki stymulujące ich rozwój, podkreślając znaczenie w tworzeniu społeczeństwa informacyjnego i tworzenia kapitału społecznego. Czy umożliwiając zatrudnienie osób bez przygotowania zawodowego jesteśmy w stanie tym wyzwaniom sprostać?

8. W projektowanym *Rozporządzeniu* nierzetelna jest ocena jego skutków na sektor finansów publicznych oraz na rynek pracy (pkt 3 i pkt 4 OSR). Biorąc pod uwagę to, że specyfiką bibliotek publicznych jest ich zróżnicowanie pod względem wielkości zespołów pracowniczych, rezygnacja z wymogu posiadania przez kandydatów przygotowania zawodowego oznaczać będzie dla bibliotek konieczność poniesienia dodatkowych nakładów finansowych na uzupełnienie wiedzy o niezbędną do wykonywania prac bibliotecznych. W praktyce rozwiązanie to przerzuci koszty zdobycia niezbędnych kwalifikacji z kandydata do pracy na pracodawcę. Dla małych, tj. jedno-, dwuetatowych bibliotek może okazać się to katastrofalne w wymiarze finansowym i merytorycznym, może zagrażać realizacji podstawowych zadań ustawowych.

Jeżeli w bibliotekach publicznych powiększy się grupa zawodowa bibliotekarzy dyplomowanych (dotychczas stanowiska te zarezerwowane były dla osób, które zdały egzamin państwowy), to może się z tym wiązać aspekt finansowy, bo przecież należałoby dodatkowo „docenić” finansowo kompetencje osób na stanowiskach od „asystenta” do „starszego kustosa dyplomowanego”. Jeśli bibliotekarze dyplomowani w bibliotekach publicznych będą mieć takie same uprawnienia i przywileje jak bibliotekarze dyplomowani w bibliotekach szkół wyższych, to zaczną egzekwować swoje prawo do 36-godzinnego tygodnia pracy, co może skutkować ograniczeniami godzin otwarcia placówek, trudno bowiem liczyć na wzrost zatrudnienia w bibliotekach. Jeśli nawet jakaś biblioteka będzie miała środki finansowe na zatrudnienie nowych ludzi (by utrzymać godziny otwarcia placówek), całkiem prawdopodobne jest, że nowo zatrudnionym zaofერuje gorsze warunki pracy niż obecnie pracującym.

UWAGI SZCZEGÓŁOWE

1. W dotychczas obowiązującym *Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego* wymagania dotyczące bibliotekarzy dyplomowanych zatrudnianych w bibliotekach innych niż akademickie były zgodne z *Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego*. Propozycje wymagań kwalifikacyjnych bibliotekarzy dyplomowanych w przedstawionym projekcie całkowicie różnią się z obowiązującymi przepisami w tym zakresie.

2. Projekt *Rozporządzenia* nie uwzględnia stażu pracy w sieci bibliotek PAN, a zatem nie będzie się liczył do stażu pracy wymaganego do zajmowania stanowisk bibliotekarskich w innych bibliotekach, ponieważ w paragrafie 4.2 wymienione są tylko instytuty badawcze (dawne jednostki badawczo-rozwojowe). Instytuty PAN

są instytutami naukowymi, nie badawczymi, przeoczono to rozróżnienie. Instytuty badawcze podległe są poszczególnym ministerstwom, natomiast instytuty PAN podlegają MNiSW i noszą nazwę instytutów naukowych.

3. Pracownicy działalności podstawowej zaliczeni do grupy: specjaliści innych zawodów związanych z działalnością biblioteczną w dotychczasowym rozporządzeniu zatrudniani byli w bibliotekach publicznych najczęściej na stanowiskach: główny specjalista, starszy specjalista, magazynier biblioteczny, starszy magazynier biblioteczny. Pozostałe stanowiska tj. starszy: dokumentalista, konserwator zbiorów bibliotecznych i inni; specjalista, dokumentalista, konserwator zbiorów bibliotecznych i inni wykorzystywane były tylko w nielicznych bibliotekach. W nowym rozporządzeniu pominięto wszystkie najczęściej występujące stanowiska, a pozostawiono najrzadziej używane. Jeżeli w bibliotekach występują specjaliści innych zawodów, np. informatycy, graficy, pijarowcy itp., to czy nazwy poszczególnych szczebli awansu zawodowego powinny się tak nazywać jak w zał. 3?

4. W zestawieniu tabelarycznym nr 1 *Pracownicy służby bibliotecznej* (załącznik do rozporządzenia) na stanowisku „Bibliotekarza” w wymogach kwalifikacyjnych uwzględniono wykształcenie „wyższe na poziomie studiów drugiego stopnia lub jednolitych studiów magisterskich” oraz „średnie”, a nie uwzględniono pośredniego „wyższego na poziomie studiów pierwszego stopnia”?

5. W tabeli *Pracownicy służby bibliotecznej* nie uwzględniono, na jakim stanowisku rozpocznie pracę w bibliotece osoba z wykształceniem wyższym na poziomie studiów I stopnia.

6. Wątpliwości budzi zapis w *Uzasadnieniu* „W zakresie wymagań do zajmowania stanowisk bibliotekarzy dyplomowanych, jak i dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej zrezygnowano z wymogu zdawania egzaminu w postępowaniu kwalifikacyjnym na rzecz wymogu posiadania odpowiednio tytułu magistra albo tytułu licencjata, tylko w przypadku bibliotekarzy dyplomowanych wymagane jest wykształcenie w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa”.

STANOWISKO STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

SBP nie akceptuje przedstawionego Projektu *Rozporządzenia*. Prowadzone konsultacje resortu kultury z przedstawicielami różnych typów bibliotek i SBP nie przyniosły żadnych efektów ani w ogólnej koncepcji rozporządzenia, ani w szczegółowych jego zapisach. Zdumienie budzi fakt, że wielomiesięczna praca w resorcie nad Projektem *Rozporządzenia* dała w efekcie dokument degradujący zawód bibliotekarza. Czy należy rozumieć, że takie stanowisko MKiDN pozbawia resort kultury kompetencji w zakresie bibliotek różnych sieci w Polsce zapisanych w ustawie? Czy ideą tego dokumentu jest faktyczna likwidacja grupy zawodowej „bibliotekarzy”, czyli osób legitymujących się wykształceniem kierunkowym i umiejętnościami niezbędnymi do wykonywania zawodu?

SBP zwraca się o ponowne przeanalizowanie Projektu *Rozporządzenia* i przygotowanie go we współpracy ze środowiskiem.

KONKURSY

BIBLIOTEKARZ ROKU

20 czerwca 2012 r. zakończyła się II edycja Konkursu na Bibliotekarza Roku 2011. Tytuł ten zdobyła reprezentantka okręgu śląskiego SBP, Małgorzata Kęпка, st. kustosz, dyrektor Gminnej Biblioteki Publicznej w Koszarawie.

MISTRZ PROMOCJI CZYTELNICTWA

I nagroda: Miejska Biblioteka Publiczna w Chrzanowie.

II nagroda: Miejska Biblioteka Publiczna w Cieszynie.

III nagroda: Miejska Biblioteka Publiczna w Wągrowcu, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. A. Majkowskiego w Wejherowie.

Wyróżnienia: Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Wola m.st. Warszawy, Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna im. Karola Wojtyły w Elblągu, Gminna Biblioteka Publiczna w Jaśle z/s w Szebniach, Miejska Biblioteka Publiczna w Jaśle, Krośnieńska Biblioteka Publiczna.

Uroczystość wręczenia nagród odbyła się podczas III Warszawskich Targów Książki, w dniu 10 maja 2012 r. Fundatorami nagród w konkursie byli wydawcy (książki) oraz Instytut Książki zespół MAK+ (iPody).

Oprac.: *Anna Grzecznowska, Elżbieta Górską, Małgorzata Woźniak*

Materiał wpłynął do Redakcji 31 sierpnia 2012 r.

**Aleksandra Niemczykowa
(1924-2011)
Wspomnienie w pierwszą rocznicę śmierci**

Wspominając dr Aleksandrę Niemczykową, jedną z pierwszych asystentek powołanej w 1951 r. na Uniwersytecie Warszawskim Katedry Bibliotekoznawstwa, późniejszego Instytutu Bibliotekoznawstwa, a obecnie Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych, chciałabym pożegnać naszą Koleżankę, a jednocześnie zachować pamięć Osoby, która tworzyła bardzo nieliczną wówczas kadrę dydaktyczno-naukową Katedry, współtworzyła programy studiów, organizowała praktyki studenckie oraz inne formy bieżącej działalności placówki.

Aleksandra Niemczykowa urodziła się w 1924 r. w Wilnie jako młodsza córka, naczelnego redaktora „Słowa” (konserwatywnego czasopisma ukazującego się w Wilnie od 1922 r. do września 1939), a zarazem pisarza i przez krótki czas (w r. 1954/55) premiera Rządu Emigracyjnego, Stanisława (CAT-a) i Wandy z Kraheńskich Mackiewiczów.

Szczęśliwe dzieciństwo skończyło się w 1939 r. wraz z wybuchem wojny. Stanisław Mackiewicz opuścił redakcję i mieszkanie 18 września, kilka godzin przed wkroczeniem wojsk sowieckich. Znalazł się na emigracji, początkowo w Paryżu, następnie w Londynie. Aleksandra spotkała się z ojcem po wielu latach, w czerwcu 1956 r. na warszawskim lotnisku, gdy Stanisław CAT Mackiewicz powrócił do Polski.

Pierwsze lata wojny, z matką i starszą siostrą Barbarą, Oleńka spędziła w Wilnie, w końcu 1941 r. przyjechała do Warszawy, do wuja Antoniego Kraheńskiego i tu na tajnych kompletach zorganizowanych przez nauczycieli liceum im. Juliusza Słowackiego w 1942 r. zdała maturę, a po niej rozpoczęła studia historyczne na tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. Przez cały okres wojny działała w konspiracji. Należała do AK, w ostatnim okresie pełniła funkcję kurierki KG AK i jako kurierka znalazła się w lipcu 1944 r. we Lwowie, skąd (jak sama wspominała) tułając się i ukrywając, w większości pokonując drogę pieszo, udało Jej się dotrzeć w styczniu 1945 r. do Krakowa.

W Krakowie w latach 1945-46 na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego kontynuowała rozpoczęte w Warszawie studia historyczne. Dyplom magistra filozofii w zakresie historii otrzymała w końcu 1948 r. W tym samym roku przeniosła się do Warszawy. Podejmowała różne prace, m.in. w latach 1949-50 w Instytucie Historii Najnowszej, a po jego likwidacji została zatrudniona w styczniu 1951 r. jako kustosz w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, w której już wcześniej odbywała praktykę stażową. Pracowała w niej przeszło dwa lata, będąc kierownikiem Działu Wydawniczego, ostatni rok pracy w bibliotece łącząc z pracą w Liceum Bibliotekarskim jako nauczycielka przedmiotów zawodowych a także historii, pedagogiki i psychologii. Była w tym czasie również członkiem Komisji Programowej dla spraw szkolenia bibliotekarzy na poziomie średnim przy Ministerstwie Kultury, temu bowiem resortowi podlegało licealne kształcenie bibliotekarzy. W Liceum Bibliotekarskim uczyła do 1958 r. łącząc od 1956 r. pracę nauczycielską z dydaktyczno-naukową na Uniwersytecie Warszawskim.

Pierwszego października 1956 r. została bowiem zaangażowana jako trzecia asystentka (dwie wcześniej zatrudnione to: Anna Czekańska-Jędrusik i Zdzisława Brzozowska) w działającej od pięciu lat i rozrastającej się Katedrze Bibliotekoznawstwa na UW. Z Katedrą, późniejszym Instytutem, związała się na kolejne 28 lat, całe dalsze zawodowe życie, aż do przejścia na emeryturę w 1984 r.

Profesor Aleksander Birkenmajer – ówczesny kierownik katedry – bardzo cenił Jej dotychczasowe doświadczenia zawodowe: praktykę nauczycielską a zarazem bibliotekarską, jak też znajomość organizacyjnych i teoretycznych założeń kształcenia bibliotekarzy. Uważał, że jest to znakomite przygotowanie do dydaktyki uniwersyteckiej w katedrze o wyraźnym rozwojowym charakterze. Pod kierunkiem prof. Birkenmajera A. Niemczykowa przygotowała pracę doktorską *Kształcenie bibliotekarzy bibliotek powszechnych w okresie międzywojennym*, na podstawie której otrzymała w czerwcu 1965 r. stopień doktora nauk humanistycznych.

Zainteresowania naukowe dr Niemczykowej konsekwentnie wiązały bibliotekarstwo z pedagogiką, a zwłaszcza badały funkcje oraz rolę bibliotek w procesach oświatowych i dydaktycznych, również w stosunku do osób niepełnosprawnych. Zajęcia dydaktyczne w naturalny sposób wynikały z prowadzonych przez Nią badań. Poza wykładami, ćwiczeniami, seminariami była opiekunem i organizatorem zawodowych praktyk studenckich, przez wiele lat organizowała wycieczki pozwalające wszystkim studentom kierunku poznać wiele znaczących bibliotek w całej Polsce, była merytorycznym opiekunem Koła Naukowego Studentów Bibliotekoznawstwa. W tym okresie Koło Naukowe studentów warszawskich organizowało intensywne naukowe konferencje oraz spotkania ze studentami analogicznego Koła Katedry Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego.

Równoległe z pracą naukową i dydaktyczną bardzo aktywnie współpracowała ze środowiskiem. Włączyła się w prace nad przygotowywaną w latach 70. XX w. reformą szkolnictwa, stworzeniem optymalnego modelu biblioteki szkolnej, jej rolą oraz miejscem we współczesnej dydaktyce. Prowadziła w tym zakresie badania we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej, wcześniej Ministerstwem Oświaty, z Instytutem Programów Szkolnych, wyniki tych badań dały efekt w postaci *Raportu o stanie bibliotek Resortu Oświaty i Wychowania w Polsce* oraz programów *Przysposobienia bibliotecznego i informacyjnego uczniów* wprowadzonych do programów nauczania na wszystkich etapach

edukacji szkolnej. Współpracowała z Instytutem Kształcenia Nauczycieli w zakresie opracowywania programów kształcenia nauczycieli, była też wykładowcą na organizowanych przez IKN kursach. Prowadziła szeroką działalność popularyzatorską w środowisku bibliotekarskim w całej Polsce biorąc udział w konferencjach, szkoleniach i spotkaniach dla bibliotekarzy bibliotek pedagogicznych, publicznych a przede wszystkim szkolnych. Widziała społeczne zapotrzebowanie na bibliotekarzy nauczycieli i w związku z tym prowadziła początkowo seminarium magisterskie dla zainteresowanych tą problematyką studentów, a następnie opracowała odrębną specjalizację „Biblioteki Szkolne i Pedagogiczne” o programie poszerzającym wspólną dla wszystkich studentów bazę bibliotekarskich przedmiotów zawodowych o problemy pedagogiki, psychologii oraz metodykę pracy dydaktycznej z dziećmi i młodzieżą, a więc dającą bibliotekoznawcom przygotowanie nauczycielskie. Była promotorem 129 prac magisterskich. Jej wychowankiem i zarazem pierwszym magistrzem był prof. Marcin Drzewiecki, późniejszy wieloletni dyrektor Instytutu.

Dr Aleksandra Niemczykowa widziała potrzebę współpracy, wówczas tylko dwóch ośrodków kształcących bibliotekoznawców i bibliotekarzy na poziomie akademickim, w zakresie programu kształcenia czy pomocy dydaktycznych. Urzeczywistniając te zadania nie tylko, wspierała Koło Naukowe Studentów Bibliotekoznawstwa, ale też wspólnie z dr Julianem Ferczem (adiunktem katedry wrocławskiej) opracowała podstawowy podręcznik akademicki *Podstawy nauki o książce i bibliotece* do dziś wykorzystywany przez kolejne pokolenia studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, w trzecim już wydaniu. Niemczykowa jest też autorką wielu artykułów w prasie fachowej.

Wilno, rodzinne miasto, było Jej bardzo bliskie przez całe życie. Dając temu wyraz, współpracowała z Polonią Litewską, wspierała i gościła przyjeżdżających, brała udział w spotkaniach i konferencjach na Litwie, publikowała artykuły w czasopismach wydawanych przez Polonię.

Działalność dydaktyczna i naukowa dr Niemczykowej stanowi trwały i znaczący wkład w historię oraz dzisiejsze formy kształcenia Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW.

Za swoje zasługi została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, w czerwcu 2011 r., z okazji 60-lecia Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Senat Uczelni uhonorował Ją Medalem Uniwersytetu Warszawskiego.

Dr Aleksandra Niemczykowa zmarła 22 lipca 2011 r. Pożegnało Ją liczne grono wychowanków pełniących dziś znaczące funkcje zawodowe.

Anna Radziejowska-Hilchen

Tekst wpłynął do Redakcji 9 lipca 2012 r.

Źródło zdjęcia: <http://www.pogon.lt/706/report1.html> [dostęp: 16.09.2012].

OLEŃKA

Wspomnienie o Aleksandrze Niemczykowej

Wczesną wiosną 1956 r., tuż przed moją maturą w Liceum Bibliotekarskim w Łodzi, szkoła wysłała mnie do Warszawy na rozmowę kwalifikacyjną w Ministerstwie Kultury i Sztuki, gdzie przesłuchiowano uczniów kierowanych na studia zagraniczne. W Komisji Kwalifikacyjnej m.in. zasiadała mgr Aleksandra Niemczykowa, wówczas jeszcze nauczycielka w warszawskim Liceum Bibliotekarskim, ale też asystentka w Katedrze Bibliotekoznawstwa UW, o czym wówczas nie wiedziałam. Zajął się mną serdecznie – jak się okazało – zawiadomiona przez moją licealną wychowawczynię, że przyjadę sama i choć nie jestem ani nieśmiała, ani strachliwa, to mogę być zdenerwowana. Rzecz w tym, że moja Matka nie akceptowała oferty tych wyższych studiów, więc planowany tam wyjazd i wyprawa do Warszawy, były wbrew Jej woli. Pani Aleksandra z Komisji przywitała mnie i radziła, żebym się niczym nie przejmowała, bo czekająca mnie rozmowa nie będzie egzaminem, tylko kwalifikacją na kurs przygotowawczy, który miał odbyć się w czasie wakacji nad morzem. Dopiero po tym kursie miał być egzamin oraz zależna od jego wyniku ostateczna decyzja o ewentualnym skierowaniu mnie na studia bibliotekoznawcze w Związku Radzieckim¹. To migawkowe poznanie Aleksandry Niemczykowej – prawdę mówiąc – nie miało dla mnie wówczas większego znaczenia, bo byłam bardzo wojowniczo nastawiona wobec otaczającej mnie rzeczywistości. Oczywiście, miłe było to serdeczne powitanie, w oficjalnej – ministerialnej sytuacji. Nie myślałam jednak wtedy o tym, że w przyszłości spotkam tę miłą Panią z Komisji, ani też o tym, że to może być początek wieloletniej przyjaźni. Pomyślny dla mnie i mojej Matki los – jak teraz to oceniam – sprawił, że parę miesięcy później – 1 października 1956 r. rozpoczęłam studia bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Warszawskim, dokąd dostałam skierowanie z Ministerstwa, zamiast do Instytutu Nadzieży Krupskiej w ówczesnym Leningradzie! Nigdy nie rozmawiałam z Oleńką, na ile właśnie Ona postarała się o taki właśnie bieg rzeczy.

*

W tych wspomnieniach, dopełniających zarys biograficzny Aleksandry Niemczykowej, opracowany przez Annę Radziejowską-Hilchen, skupiam się tylko na naszych osobistych kontaktach z Oleńką. Mam przy tym nadzieję, że uda mi się wnieść do zapisanego tu Jej osobistego obrazu – jak się wydaje – nie tyle ważne informacje, ile jakiś nieformalny wymiar naszego wspólnego człowieczego losu, na przykładzie naszej powoli rozwijającej się przyjaźni w czasie ponad 25 lat wspólnej pracy na Uniwersytecie Warszawskim, najpierw w małym zespole Katedry Bibliotekoznawstwa na Wydziale Filologicznym, pod kierunkiem jej założyciela – prof. Aleksandra Birkenmajera, a potem już w dużym Instytucie na Wydziale Historycznym. Wspólnie z Oleńką spędziłyśmy ćwierć wieku (najczęściej „urzędując biurko w biurko”), nie tylko najważniejszych lat dla naszej bibliotekoznawczej i nauczycielskiej pracy. Były to także znamienne lata naszego udziału w polskiej rzeczywistości, wyznaczanej ważkimi datami wydarzeń społecznych i politycznych, lat 1956-1968-1970-1980-1981-1982. To także ponad 35 lat naszego życia rodzinnego, z jego radościami niesionymi przede wszystkim przez nasze rodzące się w tym czasie i dorastające dzieci, z wieloma dramatycznymi wydarzeniami w ich życiu, zwłaszcza w czasie zawieruchy na przełomie lat 1970/1980. Przeżywałyśmy też wspólnie żal i smutek ostatnich pożegnań z naszymi rodzicami, odchodzącymi do wieczności.

¹ Obszerniej opisuję swoje niezrealizowane – ku wielkiej radości mojej matki – plany radzieckich studiów w przygotowywanych wspomnieniach, roboczo nazwanych *60 lat wędrówek bibliotekarskich*, które ukazą się zapewne w 2013 r. nakładem Książnicy Podlaskiej w Białymstoku.

*

Pierwsze organizacyjne spotkanie mojego rocznika studiów prowadziła właśnie mgr Aleksandra Niemczykowa, desygnowana na formalną uniwersytecką Opiekunkę I roku studentów w Katedrze Bibliotekoznawstwa. Pani Magister Aleksandra – była prawdziwie opiekuńczą duszą dla wszystkich swoich studentów. Prowadziła też z nami zajęcia kierunkowe – proseminarium bibliotekoznawcze i ćwiczenia z bibliotekarstwa w Czytelnicy Bibliologicznej na Koszykowej, co sprzyjało dobremu oswojeniu się z wszystkimi przymiotami Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Miałyśmy dzięki temu w ciągu każdego tygodnia kilkugodzinne kontakty z naszą Opiekunką w toku pierwszych lat studiów. W ten naturalny sposób nasza Opiekunka wychodziła naprzeciw naszym zainteresowaniom i – co bardzo ważne – także wspierała nas w potrzebach związanych z codziennym bytowaniem w nowych dla nas warunkach. Było to dla nas bardzo ważne. Nie mieliśmy poczucia anonimowych obcych postaci, co teraz często się zdarza, zwłaszcza wśród licznych studentów, którzy przyjeżdżają na uczelnię w wielkich miastach z odległych, peryferyjnych miejscowości. Podkreślam to, bo dzięki temu nauczyłam się właśnie od mojej pierwszej Opiekunki uniwersyteckiej, jak ważna jest rola opiekuna na uczelni, dla studentów pierwszych lat, często pozbawionych opiekuńczych skrzydeł rodziny, nierzadko trwoniących swój drogocenny czas. Wiązało się to najczęściej z dostosowaniem się do warunków życia w domach studenckich oraz z częstą koniecznością podejmowania pracy zarobkowej już na I roku studiów. Nie było to łatwe życie w otaczającym nas wówczas, jesienią 1956 r., wielkim, powracającym falami zamętem, który – jak oczekiwaliśmy – miał służyć różnym korzystnym przemianom społecznym i politycznym w Polsce.

W pierwszym okresie naszej znajomości z Oleńką, w czasie moich studiów w latach 1956-1961, największe znaczenie dla mnie miały dwie sprawy – nie tylko z perspektywy obecnej refleksji. Po pierwsze była to stała gotowość pomocy Oleńki – Opiekunki uniwersyteckiej – w zdobywaniu dla studentów takiej pracy zarobkowej, która byłaby nie tylko źródłem pieniędzy potrzebnych na utrzymanie się, ale też poszerzała wiedzę i doświadczenie zdobywane na studiach. Po drugie, i chyba najważniejsze – dowody zaufania ze strony Pani Niemczykowej, kiedy włączyła mnie do swego życia rodzinnego, w – rzadkich zresztą – chwilach konieczności prosząc o doraźną opiekę nad Jej najstarszą córką Tereską. Stałą opiekunką Tereski była jej babcia – matka Oleńki, Wanda Kraheńska.

Ten właśnie nurt, prawie rodzinnych kontaktów, poszerzający się w późniejszym okresie naszej wspólnej pracy, związał nas najsilniej i najtrwalej. Najmocniej zaważył na naszej przyjaźni, pozwolił mi „przyłgnąć sercem” do wielkiej, największej chyba troski i zarazem największego zwycięstwa miłości w życiu Oleńki, jaką była Tereska. Kiedy Oleńka nosiła jeszcze Tereskę pod swym sercem, zginął tragicznie pierwszy mąż Oleńki, Ojciec Tereski – inż. Szabuniewicz. To dramatyczne wydarzenie naznaczyło całe życie Oleńki i Tereski – dziecka specjalnej troski, ustawiczną i niemal heroiczną walką o prawo do ukształtowania u dziecka i prawa w dorosłym życiu Tereski – do szacunku i ludzkiej godności oraz samodzielności. Oleńka zwyciężyła w tej walce, najpierw mając oparcie przede wszystkim w swej Matce i rodzinie Ojca Tereski, ale z upływem lat, w wielu bardzo ciężkich sytuacjach była całkowicie osamotniona. Obecnie, kiedy nie ma już Oleńki wśród nas, Tereska ze swoim synem Zbyszkciem pozostają pod opieką Rodziny Rodzin. Szczególnym dowodem zwycięstwa Oleńki w walce o ukształtowanie i ochronę godności Tereski była Jej reakcja w czasie naszego chyba ostatniego spotkania u Oleńki. Staralam się wtedy dyskretnie namówić Tereskę na pewne zabiegi porządkowe, prosząc Ją, żeby próbowała to załatwić tak, żeby nie rozgniewać Oleńki, kiedy stopniowo będą „zablokowane” kolejne, rozpadające się krzesła, od dawna wymagające posklejania, a ostatnio jeszcze służące kotkowi Oleńki do... niepożądanym w tym miejscu zabiegów higienicznych. Powołałam się przy tym na niedawne protesty Oleńki, kiedy spowodowałam kataklizm zniknięcia na jeden

dzień... pięknego, ocalałego okrągłego stołu rodzinnego, z którego zjeżdżały filiżanki z kawą i herbatą. Tereska spojrzała na mnie uważnie i powiedziała podobnym zaśpiewem jak Oleńka „Paaani Aaaaaniu! Nigdy świadomie nie robię niczego, co może rozniewać moją Mamę”.

Nasza przyjaźń utrwaliła się i chyba sprawdziła w ciągu ostatnich kilkunastu lat, po mojej „ucieczce” z Warszawy do białostockiej Filii UW w 1996 r. Bez obciążeń codziennością, bo siłą rzeczy widywaaliśmy się raczej rzadko. Nasza więź umacniała się i wypełniała przede wszystkim dwiema ścieżkami: pierwsza – bieżących informacji życia uniwersyteckiego, którymi Oleńka zawsze była żywo zainteresowana; druga ścieżka – wydarzeń rodzinnych oraz wspomnień o wspólnej przeszłości. Obie już dość wiekowe i solidnie schorowane, dzieliłyśmy się naszą tęsknotą do minionych bezpowrotnie, ciężkich przecież, ale dla naszego wspólnego losu ciekawych czasów.

Wracam jeszcze do roli Oleńki – Opiekunki studentów, którzy musieli podejmować prace zarobkowe. Jest to bowiem bardzo aktualny problem także dzisiaj, warto więc poświęcić mu nieco więcej miejsca w tych wspomnieniach. Zarówno trudna sytuacja na rynku pracy, jak i charakter studiów bibliotekoznawczych sprawiają, że znacząca część studiujących na tym kierunku podejmuje pracę już od pierwszego roku. Mgr A. Niemczykowa na prowadzonym z nami proseminarium, dociekliwie wypytywała nas o nasze indywidualne zainteresowania oraz plany zawodowe, co przede wszystkim służyć miało doborowi tematyki prac rocznych i wyborom miejsca praktyk wakacyjnych, ale pomagało również – właśnie w tym szczególnie, prowadzonym przez naszą Opiekunkę „pośrednictwie pracy”. Dzięki swoim kontaktom w środowisku bibliotek i bibliotekarzy, podejmowała Oleńka próby dopasowania zdobywanych ofert pracy do upodobań oraz już posiadanych przez studentów doświadczeń zawodowych i życiowych. Tylko pozornie była i jest to prosta sprawa. W rzeczywistości, jak wiemy, wymaga nie tylko nakładu starań, ale też dobrej znajomości potrzeb i oczekiwań obydwu zainteresowanych stron, także swoistej ostrożności i delikatności². Oleńka była człowiekiem porywczym, co pociągało za sobą różne, także konfliktowe sytuacje, zwłaszcza kiedy ktoś zawiódł jej oczekiwania.

Mnie osobiście Oleńka załatwiła zaraz na początku studiów doraźną, krótkotrwałą pracę w maleńkiej bibliotece zakładowej Poradni Zdrowia Psychicznego przy ul. Chełmskiej. Polecała mnie potencjalnemu pracodawcy, telefonując do niego w mojej obecności i mówiąc „Przyślę Wam energiczną studentkę, która lubi, jak się coś dzieje w bibliotece. Tylko dobrze ją wykorzystajcie!”. Wykorzystali mnie rzeczywiście. Trzeba było możliwie szybko doprowadzić do stanu użyteczności

² Dla przykładu przywołam tu własną porażkę z lat pracy na UJ, kiedy przede wszystkim na skutek potrzeby pośpiechu, ale też zapewne z nadmiernej docieklivosti, wyposzylałam dobre studentkę ze swego seminarium licencjackiego, choć moją intencją była pomoc w doborze tematu i w zdobyciu odpowiedniej pracy zarobkowej. Przy wstępnym doborze tematów prac licencjackich (na UJ obowiązuje dość ścisła instrukcja dla piszących prace licencjackie, która służy także prowadzącym seminarium) miałam zwyczaj prosić studentów (z pewnym wyprzedzeniem, bo już na proseminarium, poprzedzającym semestr seminaryjny), aby w toku zajęć przedstawili zarys wstępny projektu tematu pracy licencjackiej według wymagań wspomnianej instrukcji. Mieli przy tym korzystać z wcześniej zdobytej wiedzy na zajęciach o rodzajach prac prowadzonych w bibliotekach oraz koniecznie odwołać się w uzasadnieniu doboru wybranego tematu nie tyle do opracowań publikowanych, bo na to przyjdzie czas później, ile do własnych doświadczeń (pracownika lub czytelnika biblioteki), a także do osobistych upodobań i zainteresowań, ewentualnie doświadczeń, również z pracy poza biblioteką. Jedna ze studentek uporczywie przekładała swoje wystąpienie, tłumacząc się, że bieżące obowiązki nie pozwalają jej na przygotowanie się do wystąpienia na seminarium. Wreszcie, kiedy po semestrze proseminaryjnym dziewczę nie dało swojego projektu i nie skorzystało z podanych przeze mnie propozycji tematów, już w semestrze seminaryjnym na kolejnych zajęciach, kiedy zatwierdzałam ostatecznie tematy pozostałych seminarzystów, zapytałam tę studentkę, czym się zajmuje zarobkowo (dotąd tego nie powiedziała mimo moich nagabywań!), to zaproponuję jej odpowiednio dobrany temat. Na to dziewczyna wstała i powiedziała „sprzedaję majtki na bazarze”, po czym wyszła z sali i więcej się nie pokazała. A wracając do zajęć z Oleńką – byliśmy podobnie do siebie, obie dość niecierpliwe i porywczce, więc podobne wypadki miały też miejsce na Jej zajęciach, a niektórzy twierdzili, że nasza Opiekunka jest nadmiernie „ciekawska” i za dużo chciałaby o nas wiedzieć.

bibliotekę z ok. 3-tys. księgozbiorem. Były to zbierane dary i pozostałości ze zlikwidowanych medycznych bibliotek zakładowych (m.in. z dawnego Instytutu Higieny w Warszawie, a także różne niemedyce książkami lekarzy), ustawiane na półkach na zasadzie „jak wpływały”, choć było też widać miejscami ślady starań o usystematyzowanie księgozbioru przez pracowników Przychodni, którzy we własnym zakresie, bez pracownika bibliotecznego wypożyczali sobie książki z tego zbioru. Trzeba było zatem jednocześnie zrobić selekcję, wprowadzić ewidencję księgozbioru, opracować go, zaproponować i po akceptacji wprowadzić wygodny układ, dostosowany do samodzielnego wykorzystywania zasobu przez niewielki zespół pracowników Przychodni. Jednocześnie należało „odświeżyć” pomieszczenie biblioteczne, którym było niewielkie pomieszczenie w suteranie, nie tylko z okropnie brudnymi ścianami, ale wszechstronnie „zapyziałe”, ze stertami różnych dokumentacyjnych szpargałów, skrzynek, pudeł itd. Lekarz odpowiedzialny za tę Bibliotekę, kiedy omawiał ze mną zakres oczekiwanej pracy, przyprowadził pracowników, którzy mieli na zlecenie zrobić remont, a następnie wszystko porządknie posprzątać. Mogli to robić najwyżej ok. czterech godzin dziennie i to w zmiennym czasie dnia, zależnie od sytuacji w ich podstawowej pracy. Przychodni zależało także na tym, żeby prace remontowe toczyły się jednocześnie z moimi działaniami bibliotekarskimi. Słowem, żeby wszystko było zrobione jak najszybciej. Podobno udało mi się to dobrze zorganizować. Lekarze i pielęgniarki, którzy tam wpadali z nagłymi potrzebami i dostawali poszukiwaną książkę od ręki, nie ukrywali swego zachwytu. Niemała była w tym zasługa Oleńki, z którą opracowałam „biznes plan” i na bieżąco radziłam się Jej w wielu szczególnych rozwiązaniach. Na przykład zdecydowałyśmy się wtedy z pewnym ryzykiem na tzw. dzisiaj „outsourcing”, zatrudniając dwie dodatkowe studentki do katalogowania.

W kontaktach ze swymi kolegami, ale też ze studentami, najczęściej – zwłaszcza w pierwszych latach pracy na UW, kiedy Oleńka była w dobrej kondycji fizycznej i psychicznej – tryskała energią i humorem. Zdarzało się jednak nierzadko, że miała język... jak brzytwa. Potwierdzają to także różne zapisy wspomnień, gdzie często mówi się o Jej podobieństwie do ojca – Stanisława Cata-Mackiewicza³. Oboje mieli niełatwe charaktery, ale też uwikłani byli oboje w bardzo trudne sytuacje życiowe, skąd brały się konflikty i nieporozumienia. Dziś myślę, że Oleńka od początku traktowała mnie jak „bratnią duszę”, bo wiedziała, że też mam tzw. charakterek, co nas na pewno zbliżyło do siebie.

W późniejszych latach, kiedy już razem pracowałyśmy, wielokrotnie wspomagała mnie Oleńka, tak w sprawach opiekuńczych, jak i organizacyjnych, zwłaszcza związanych z praktykami studenckimi, które wówczas pozostawały pod znacznie większym wpływem programów kształcenia i kontrolą instytutów uniwersyteckich. Niewiele natomiast miałyśmy okazji do współdziałania dydaktycznego i naukowego. W tym zakresie najbliższym i zarazem długoletnim współpracownikiem Oleńki był jej dawniejszy student – Marcin Drzewiecki. Szczególną, wspólną akcją projektowania dydaktyki była reforma programu w 1975 r., kiedy przewodnictwem ministerialnej Komisji Programowej objęła prof. Helena Więckowska i powołała mnie na swego sekretarza, zapewne za radą Oleńki i łódzkich nauczycieli Liceum Bibliotekarskiego, z którymi byłam w stałym kontakcie. Mimo pracy w Katedrze Bibliotekoznawstwa od 1962 r., a od 1968 r. w już w Instytucie, nie miałam doświadczenia w konstruowaniu programów dydaktycznych, a takich działań oczekiwała ode mnie prof. Więckowska. Wtedy bardzo pomogły mi różne rozmowy z Oleńką, której rozprawa doktorska poświęcona była problematyce kształcenia bibliotekarzy w okresie międzywojennym i opierała się na wielu mało znanych źródłach programów dydaktycznych. Doświadczenie Oleńki w ich analizowaniu

³ M.in. pisze o tym Joanna Siedlecka w artykule *Wypominków ciąg dalszy: Wyzwanie koloru szarego: Stanisław Cat-Mackiewicz* [online], [dostęp: 18.09.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://niniwa2.cba.pl/siedlecka_wypominkow_cd.htm>, „...Rozmawiam więc z córką młodszą – historykiem, doktor Aleksandrą Niemczykową, również do ojca podobną, nie tylko fizycznie, ale i psychicznie – tak jak i on pełną energii i humoru” (s. 1).

i charakteryzowaniu sprawiło, że nauczyłam się od niej swoistego tropienia dobrych i marnych cech tego rodzaju dokumentów.

Kiedy po śmierci mojej Matki w 1987 r., przez 3 lata pracowałam na Uniwersytecie Łódzkim, a także później – w „okresie białostockim” od 1996 r. i w końcu – w 8-letnim „okresie krakowskim”, zwykle wpadałam do Oleńki w wielkim pośpiechu, a jednocześnie narastającej w ostatnich latach świadomości, jak boleśnie Oleńka odczuwa brak kontaktów ze swoimi dawnymi współpracownikami uniwersyteckimi. Była osamotniona, choć wypełniała stale swoje życie wieloma lekturami (otaczały ją w domu sterty książek i czasopism, a wśród nich najwięcej darów z Litwy, zwłaszcza z Wilna!). W tym okresie Oleńka pomagała wielu litewskim studentom, przyjeżdżającym do Polski, byli wśród nich i Litwini, i Polacy. Często też za tzw. grosze wynajmowała im u siebie pokój i nierzadko karmiła za... wieści z Wilna, a oni... nie zawsze odplacali „pięknym za nadobne”. Pisała też Oleńka w tym czasie stałe felietony do katolickich czasopism polskich wydawanych w Wilnie⁴. Rozmawiałyśmy o nich, a kiedy była potrzeba, robiłam dla Oleńki różne poszukiwania bibliograficzne związane z Jej bieżącymi publikacjami. Szukała w tym „pisananiu z lupą w ręce” drogi do spokoju, dawnych wartości i miejsc związanych ze wspomnieniami szczęśliwego dzieciństwa.

Najczęściej z konieczności, w ostatnich kilkunastu latach wpadałam do Oleńki dosłownie na chwilę. Zylałam stale podróżując między Białymstokiem i Warszawą, a w końcowych latach mojej aktywności zawodowej, na dodatek wędrowałam z Warszawy do Krakowa lub Pułtuska. Miałam ciągle do załatwienia wiele różnych spraw bibliotecznych (tak, tak! mimo Internetu!) i do odwiedzenia też swoje dzieci i wnuki. Oleńka zawsze, kiedy Jej zdaniem „wpadałam jak po ogień”, mówiła w charakterystyczny sposób przeciągając dźwięk pierwszej litery mego imienia – „Oj Aaaaanno! Kiedy Ty się usatkujez?! Znowu się śpieszysz?!”. To prawda, zawsze „gdzieś mnie gnało”, a coraz częściej nie mogłam nadążyć za tym, co chciałabym zrobić i gdzie chciałabym być. Oleńka, zwłaszcza w ostatnich latach życia z trudem poruszała się po swoim mieszkaniu, pokonując dotkliwy ból kolan, mówiła też z filuternym uśmieszkiem „...sama chętnie prowadziłabym podobny tryb życia!”. Często też podkreślała, że nigdy nie uznawała ograniczania się w naszej pracy uniwersyteckiej do ślęczenia jedynie nad książkami. Równie ważne było dla niej zdobywanie wiedzy księgo- i bibliotekoznawczej „w pędzie życia”, poprzez kontakty z ludźmi – bibliotekarzami i czytelnikami, bibliotekami postrzegany mi koniecznie w otoczeniu innych instytucji, słowem – *w działaniu!* Była to u Niej przede wszystkim sprawa temperamentu i wielkiej intuicji, a potem dopiero – świadomej postawy poznawczej i badawczej.

Muszę jeszcze wrócić do pomocy, jaką wsparła mnie dwukrotnie Oleńka w sprawach mieszkaniowych, już nie w czasach studenckich, ale w późniejszym koleżeńskim okresie. Najpierw bezpośrednio po skończeniu studiów, kiedy musiałam się wyprowadzić z domu studenckiego, a jednocześnie miałam być zatrudniona w macierzystej Katedrze Bibliotekoznawstwa dopiero od stycznia następnego roku. Wprawdzie prof. Krystyna Remerowa, która była wówczas kierownikiem Katedry, zadbała też o to, żebym mogła zarobić sobie na życie, czekając na pierwszą pensję, jednak na wynajęcie mieszkania nie byłoby mnie stać, choć po 8 godzin dziennie katalogowałam książki w Katedrze Białorutynistyki UW. Wtedy właśnie Oleńka pomogła mi wynajść za bardzo niską cenę uroczy pokoik na poddaszu domku znajomych na Sadybie.

Po kilku latach, kiedy mając już rodzinę, znowu znalazłam się w tarapatkach mieszkaniowych, poleciła mnie Oleńka swoim sąsiadom w domu przy ul. Bruna. Była to rodzina geologów, którzy dostali pracę w Ghanie i nie zdążyli wynajść swego mieszkania przed wyjazdem. Zależało im na kimś zaufanym, mniej na zysku za wynajem. Oleńka poleciła mnie wtedy, a właściciele z wielkim naciskiem

⁴ Opublikowała szereg artykułów m.in. w wydawanych na Litwie czasopismach „Nasz Czas” i „Znad Wilii”, a także w wydawanych w Polsce czasopismach katolickich, podejmujących tematykę historii Wileńszczyzny i relacji polsko-litewskich „Lithuania” i „Bunt Młodych Duchem”.

zobowiązali mnie do spełnienia dwu warunków – utrzymywania mieszkania w nie naruszonym stanie i dbałości, i staranności sprzątanania, żeby mieszkanie nie zostało „zapuszczone” oraz w razie potrzeby – do szybkiego opuszczenia mieszkania, bo mogą oni w każdej chwili być zmuszeni do powrotu. Była to dla mojej rodziny wielka szansa na dotrwanie do momentu otrzymania własnego już mieszkania spółdzielczego. Niestety, ta historia skończyła się pewnym konfliktem z Oleńką. I właśnie dlatego wspominam tutaj o tym, żeby pokazać, że mimo wielkiej dobroci Oleńki, nie zawsze były między nami „aksamitne układy”.

Przyznam się, że do dzisiaj nie jestem pewna, czy postąpiłam wówczas słusznie, odmawiając Oleńce oddania tego mieszkania w ręce Tereski, kiedy myśmy z mężem dostali już własne mieszkanie spółdzielcze. Właściciele wynajętego nam mieszkania byli wówczas „na rozdrożu” – kończący się kontrakt w Ghanie, wymagał decyzji, czy wracać do domu, czy podjąć pracę w Holandii. Trwało to kilka miesięcy. Wobec mnie – z jeszcze większą stanowczością niż poprzednio ponowili wcześniejsze żądania, podkreślając zwłaszcza sprawy porządkowe. Miałam wielki dylemat do rozwiązania. Wiedziałam, że ani Tereska, ani Oleńka nie zdołają fizycznie zadbać należycie o duże mieszkanie i utrzymywać je w stanie gotowości na przyjęcie gospodarzy. Miałam przy tym świadomość, że jeśli ja nie wywiążę się ze swoich zobowiązań, to pretensje właścicieli i tak przede wszystkim spadną na Oleńkę! Sądziłam, że lepiej dla Niej samej będzie pomęczyć się jeszcze trochę z Tereską (ona też miała wkrótce dostać samodzielne mieszkanie w domu Rodziny Rodzin), niż narazić siebie i właścicieli na nieprzyjemności, a także ewentualne roszczenia finansowe, gdyby zechcieli dochodzić stawianych nam zobowiązań. Wiedziałam też, że mimo wielkiej wdzięczności dla Oleńki i właścicieli mieszkania, nie mogę obiecać żadnej pomocy ze swej strony. Moje najbliższe wówczas plany wiązały się z rozpoczęciem stażu badawczego w Bibliotece Narodowej, gdzie miałam realizować terminowy projekt w Problemach węzłowych. Miałam też jednak świadomość, że fizyczne możliwości zarówno Oleńki jak i Tereski nie pozwolą na staranne utrzymanie porządku w drugim dużym mieszkaniu. Oleńka nie przyjmowała do wiadomości moich racji. Ja jednak oddałam mieszkanie pod opiekę samotnego mężczyzny, który gwarantował spełnienie warunków właścicieli. Zagniewana i obrażona Oleńka przez kilka lat nie chciała ze mną rozmawiać. Która z nas miała „prawdziwą rację”? Nie wiem nawet, czy w takich sytuacjach można mówić o takich racjach? Noszę stale tę sprawę w sercu. Nie pamiętam jednak, w jakim momencie wróciliśmy z Oleńką do normalnych, tj. przyjacielskich stosunków.

Podobnych konfliktowych sytuacji było między nami oczywiście więcej. Oleńka była osobą, z którą zwykle przegrywało się, odwołując się do tylko racjonalnych argumentów. Dla Niej zawsze najważniejsze były emocje, a wśród nich miłość, przyjaźń i wierność. Dlatego właśnie była mi bardzo bliska.

Anna Sitarska

Tekst wpłynął do Redakcji 20 września 2012 r.

Marcin Drzewiecki (1948-2012)

Nieoczekiwanie 4 marca 2012 r. zmarł prof. dr hab. Marcin Drzewiecki. Środowisku bibliotekoznawczemu nie trzeba przypominać, kim był Profesor, wszyscy doskonale go znali i odczuli pustkę, kiedy nagle go zabrakło. Jak niespodziewane było to odejście świadczy chociażby fakt, że 25 maja br. miały odbyć się egzaminy magisterskie z udziałem Profesora. Prof. Drzewiecki był promotorem 254 prac magisterskich i 15 prac podyplomowych – to znacząca liczba uczniów, którzy na pewno nigdy Go nie zapomną, wśród nich jest również autorka niniejszych wspomnień, która zawdzięcza Profesorowi nie tylko opiekę nad pracą magisterską, ale również doktorską.

Marcin Drzewiecki urodził się 9 października 1948 r. w Warszawie. Na Marymoncie spędził swoje dzieciństwo i młodość. Właśnie z Warszawą była związana przeważająca część Jego życia, tu skończył szkołę podstawową i Technikum Księgarskie, po maturze rozpoczął studia bibliotekoznawcze, wtedy w Katedrze Bibliotekoznawstwa na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Studia ukończył w 1971 r. – już w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, w który przekształcona została wcześniejsza Katedra. Pracę magisterską pt. *Materiały audiowizualne w bibliotece szkolnej* napisał pod kierunkiem dr Aleksandry Niemczykowej. Już wówczas były widoczne zainteresowania M. Drzewieckiego problemami związanymi z bibliotekami szkolnymi i oświatą, był im wierny do ostatnich dni działalności naukowej. Wpływ na to miała na pewno promotor pracy magisterskiej, która również w swojej działalności naukowej wiązała bibliotekarstwo z pedagogiką, a zwłaszcza badała funkcje oraz rolę bibliotek w procesach oświatowych i dydaktycznych, również w stosunku do osób niepełnosprawnych¹. Po ukończeniu studiów przez rok Marcin Drzewiecki pracował w Państwowym Studium Kulturalno-Oświatowym i Bibliotekarskim w Ciechanowie. To był początek jego działalności dydaktycznej, uczył tam bibliotekarstwa. Za namową swojej promotorki podjął pracę jako asystent w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego i był z nim związany przez resztę swojego życia, ponad 40 lat (40-lecie pracy zawodowej obchodził we wrześniu 2011 r.). Cały czas jego zainteresowania naukowe ukierunkowane były na biblioteki szkolne i pedagogiczne w systemie oświaty. Rozprawę doktorską pt. *Współczesny model biblioteki szkolnej*, obronioną w czerwcu

¹ Zob. A. Radziejowska-Hilchen: *Dr Aleksandra Niemczykowa: wspomnienie w pierwszą rocznicę śmierci*. „Poradnik Bibliotekarza” 2012, nr 10, s. 44-45.

1979 r. na Wydziale Historycznym UW, napisał pod kierunkiem profesor Jadwigi Kołodziejkiej. Rozprawa pt. *Współczesna biblioteka szkolna* ukazała się drukiem w 1980 r. nakładem Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Po otrzymaniu stopnia doktora nauk humanistycznych Marcin Drzewiecki został adiunktem w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Wówczas zaczął uczęszczać na seminarium profesor Marii Dembowskiej, które prowadziła ona wtedy w Centralnej Bibliotece Rolniczej. Miałam okazję poznać Panią Profesor i wiem, że należała do osób bardzo wymagających, szczególną uwagę zwracających na metodologię. Tę dbałość o poprawność metodologiczną również prof. Drzewiecki starał się wpajać uczestnikom swoich seminariów. W 1990 r. na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego Marcin Drzewiecki uzyskał stopień doktora habilitowanego w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowo-technicznej na podstawie rozprawy *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie dydaktycznym i miejsce w krajowej sieci biblioteczno-informacyjnej* (Warszawa, Wydaw. UW 1991). W 2002 r. otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych, w tymże roku został uhonorowany Nagrodą Edukacji XXI w.

Profesor Marcin Drzewiecki był nie tylko naukowcem, był również dydaktykiem i dobrym organizatorem. Wypromował 4 doktorów, 254 magistrantów (ostatnich 5 uzyskało tytuł magistra już po śmierci Promotora, ale prace powstały pod Jego kierunkiem), ponadto był promotorem 15 prac podyplomowych. Wszystkich magistrantów odnotowywał w swoim „pomarańczowym” zeszycie – zapisywał imię i nazwisko, temat każdej pracy oraz oceny z egzaminu i za pracę. Jak przystało na bibliotekoznawcę był bardzo uporządkowany. Opublikował ponad 200 prac naukowych i popularnonaukowych, w tym 6 książek: *Współczesna biblioteka szkolna* (1980), *Biblioteki szkole i pedagogiczne w Systemie Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej (SINTO)* (1986), *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie dydaktycznym i miejsce w krajowej sieci biblioteczno-informacyjnej* (1991), *Biblioteka we współczesnej szkole* (1991), *Biblioteka i informacja w środowisku współczesnej szkoły* (2001), *Edukacja biblioteczna i informacyjna w polskich szkołach* (2005).

Przez wiele lat Profesor zaangażowany był w liczne prace organizacyjne. Przez 18 lat był dyrektorem Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, później Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych. W tym czasie placówka rozwijała się naukowo, a uwieńczeniem tego rozwoju było uzyskanie w 2005 r. przez Wydział Historyczny UW (w ramach którego Instytut funkcjonuje) prawa do nadawania stopnia doktora habilitowanego w zakresie bibliologii (obecnie bibliologii i informatologii). Rozszerzona została współpraca zagraniczna z uczelniami kształcącymi bibliotekarzy, nowe kontakty nawiązano m.in. z Wyższą Szkołą Zawodową w Hanowerze (Niemcy), Politechniką w Deventer (Holandia), Uniwersytetem Północnym w Londynie (Wielka Brytania), Uniwersytetem w Sofii (Bułgaria), Uniwersytetem Karola w Pradze (Czechy). Zorganizowano praktyki studentów w polonijnych środowiskach, m.in. w Bibliotece Polskiej w Londynie, zaczęto organizować szkoły letnie studentów, które są kontynuowane do tej pory.

W latach 1999-2002 prof. Drzewiecki sprawował funkcję prodziekana ds. finansowych i badań naukowych Wydziału Historycznego UW. W latach 1997-2008 był również dyrektorem Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy (CUKB), przekształconego w 2001 r. w Centrum Edukacji Bibliotekarzy i Dokumentalistów (CEBiD). Likwidację tej placówki w 2008 r. Profesor bardzo przeżył, jak napisał prof. Jacek Wojciechowski „Niektórzy mieli nawet Profesorowi za złe, że może za słabo tej potrzebnej, ogólnopolskiej pomaturalnej szkoły bronił. Ale myślę, że nie miał nic w tej sprawie do powiedzenia”². W 2008 r. w Bibliotece Narodowej utworzony został Zakład Edukacji Bibliotecznej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej (ZEBiD), który przejął część zadań zlikwidowanego CEBiD, a prof. Drzewiecki podjął pracę w BN jako doradca dyrektora. W 2009 r. powierzona została Mu funkcja kierownika Instytutu Książki i Czytelnictwa, gdzie zaczął organizować

² J. Wojciechowski: *Postaktualia*. „Bibliotekarz” 2012, nr 5, s. 42.

konwersatorium „Biblioteka w systemie oświaty i kultury”. Na spotkaniach tych raz na kwartał zjawiało się ok. 40 bibliotekarzy z różnych części Polski. Jak pisał Profesor, spotkania „miały charakter przede wszystkim zawodowy, a później naukowy”³. Zasady, na których były one oparte M. Drzewiecki scharakteryzował następująco: „dominują ludzie, oni głoszą swoje poglądy (lub innych, gdy się z nimi utożsamiają), zawsze jest czas na dyskusję, jeśli nie nad tematem to nad nową literaturą fachową”⁴. Konwersatoria te poświęcone były m.in. takim tematom jak: Informacja pedagogiczna, Kultura języka wyznacznikiem kultury czytelniczej i bibliotecznej, Obsługa biblioteczna dzieci i młodzieży, Biblioteki pedagogiczne wśród innych bibliotek krajowej sieci bibliotecznej, Czytelnictwo i bibliotekarstwo końca pierwszej dekady itd.

Profesor Marcin Drzewiecki pełnił również wiele funkcji społecznych. Przez wiele lat był przewodniczącym Rady Programowej Wydawnictwa SBP, wchodził w skład rad redakcyjnych „Bibliotekarza” i „Zagadnień Informacji Naukowej” (w latach 1994-2009 był przewodniczącym rady), był jednym ze współtwórców serii wydawniczej SBP „Nauka – Dydaktyka – Praktyka” i przewodniczącym jej rady redakcyjnej. Przewodniczył też Radzie Naukowej Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy Biblioteki Głównie Województwa Mazowieckiego, był członkiem Rady Naukowej Biblioteki Narodowej, ekspertem Ministerstwa Edukacji Narodowej ds. awansu zawodowego nauczycieli, członkiem Komisji Biblioteczno-Informacyjnej Senatu Uniwersytetu Warszawskiego. Był też członkiem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, brytyjskiego Library Association oraz Warszawskiego Towarzystwa Naukowego. Za swoją działalność był wielokrotnie odznaczany: Srebrnym Krzyżem Zasługi (1995), Złotym Krzyżem Zasługi (1997), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1997), w 2008 r. za działalność na rzecz kultury otrzymał srebrne odznaczenie „Gloria Artis”, a w 2011 r. Medal Uniwersytetu Warszawskiego w uznaniu zasług naukowych i dydaktycznych.

Odszedł człowiek niezwykle oddany problemom bibliotek szkolnych i nauczycieli bibliotekarzy, zdążył jeszcze zrecenzować najnowszą publikację z dziedziny, którą zajmował się całe życie – książkę Bogumiły Staniów *Biblioteki szkolne dzisiaj*⁵. Pozostawił po sobie olbrzymi dorobek naukowy, organizacyjny i społeczny, ale też wielką pustkę w sercach swoich uczniów i przyjaciół. Spoczął w grobie rodzinnym na Cmentarzu Komunalnym Północnym w Warszawie. Jeszcze wielokrotnie będziemy przywoływać jego poglądy i pomysły, na długo pozostanie w naszej pamięci.

³ M. Drzewiecki: *Konwersatorium bibliotekoznawcze w Bibliotece Naukowej*. „Poradnik Bibliotekarza” 2010, nr 6, s. 16.

⁴ Tamże.

⁵ B. Staniów: *Biblioteka szkolna dzisiaj*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2012.

Dorota Grabowska
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do Redakcji 22 sierpnia 2012 r.

Rok 2011

Biblioteki naukowe

Publikujemy drugą edycję *Kroniki życia naukowego bibliotek*, której celem jest ukazanie działalności bibliotek naukowych. W tym roku na nasz apel odpowiedziało 28 bibliotek, w tym Biblioteka Narodowa i Biblioteka Jagiellońska. Zgodnie z przyjętymi zasadami opracowania *Kroniki* przekazane informacje dotyczą awansów zawodowych, prac i projektów badawczych, ogólnopolskich i międzynarodowych konferencji naukowych, zmian kadrowych, jubileuszy i nekrologów. Mamy nadzieję, że materiał, który wpłynął do naszej Redakcji stanowi dobrą ilustrację różnorodności inicjatyw podejmowanych przez poszczególne placówki, a także pozwala zorientować się w aktywności naukowej bibliotek. Wyrażamy przekonanie, iż systematyczne publikowanie tego typu danych może być zachętą dla innych bibliotek do podejmowania nowych wyzwań i dzielenia się informacjami o nich.

Za pomoc w opracowaniu niniejszej *Kroniki* dziękujemy Dyrekcjom Bibliotek oraz korespondentom:

Przemysławowi Bartkowiakowi (Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze – WMBP w Zielonej Górze),

Aldonie Chlewickiej (Biblioteka Główna Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy – BGU w Bydgoszczy),

Jolancie Drażyk (Biblioteka Uniwersytecka w Kielcach – BU w Kielcach),

Markowi Dubińskiemu (Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej – BG i OINT PW),

Marii Garczyńskiej (Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie – BG AGH w Krakowie),

Krystynie Jazdon i Aleksandrze Szulc (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu – BU w Poznaniu),

Danucie R. Kawałko (Książnica Zamojska im. S. K. Zamojskiego w Zamościu – KZ w Zamościu),

Janowi Józefowi Kasprzykowi (Biblioteka Narodowa – BN),

Jadwidzie Klimie (Muzeum Narodowe w Krakowie – Biblioteka Książąt Czartoryskich),

Danucie Koniecznej (Biblioteka Uniwersytecka UWM w Olsztynie – BU UWM w Olsztynie),

Hannie Kościuch (Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku – BU w Białymstoku),

Urszuli Kowalewskiej (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego – BUŁ),

Annie Kozłowskiej-Zawadzkiej (Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu – BU w Toruniu),

Małgorzacie Kwaśnik (Biblioteka Ateneum – Szkoła Wyższa w Gdańsku – BA SW w Gdańsku),
Hannie Nowickiej (Biblioteka Politechniki Poznańskiej – BPP),
Alicji Paruzel (Biblioteka Główna Politechniki Częstochowskiej – BG PCz),
Iwonie Pemperze (Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk),
Marcie Pękalskiej (Zakład Narodowy im. Ossolińskich – ZNiO),
Joannie Piskorskiej-Bejmie (Polska Akademia Nauk Biblioteka Gdańska),
Aureliuszowi Potempie (Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie – BG UE w Krakowie),
Joannie Putko (Biblioteka Politechniki Białostockiej – BPB),
Krystynie Sanetrze (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie – BJ w Krakowie),
Stanisławowi Skórcie (Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie – BG UP im. KEN w Krakowie),
Jolancie Stępnik (Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej – BG PW),
Beacie Taraszkiewicz (Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej w Słupsku – BU AP w Słupsku),
Krystynie Wiatr (Biblioteka Politechniki Krakowskiej – BPK),
Annie Wołodko (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie – BUW),
Krzysztofowi Zioło (Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej).

Redakcja

AWANSE NAUKOWE

DOKTORATY

(porządek alfabetyczny osobowy)

Dr J o l a n t a D y b a ł a (Biblioteka Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Filia w Piotrkowie Trybunalskim): rozprawa doktorska pt. *Ideał kobiety w greckiej literaturze patrystycznej IV i początku V wieku (w świetle pism kapadockich Ojców Kościoła i Jana Chryzostoma)*. Promotor: dr hab. prof. UŁ Maciej Kokoszko; recenzenci: dr hab. prof. UŁ Sławomir Bralewski; ks. dr hab. prof. UO Norbert Jan Widok; data obrony: 12 grudnia 2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 22 grudnia 2011 r. (Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny).

Abstrakt rozprawy: Przedmiotem dysertacji jest ideał kobiety w greckiej literaturze patrystycznej IV i początku V w. Dokonano analizy pism autorstwa czterech Ojców Kościoła: Bazylego z Cezarei, Grzegorza z Nazjanzu i Grzegorza z Nyssy, zwanych Ojcami Kapadockimi oraz Jana Chryzostoma. Przedstawiono starotestamentowe tradycje na temat stworzenia i grzechu pierwszej pary ludzi, będące fundamentem patrystycznej nauki o relacjach między kobietą a mężczyzną. Zwrócono uwagę na chrześcijański ideał trzech stanów – na cnotliwe dziewictwo, wzorowe małżeństwo i wstrzemięźliwe wdowieństwo. Zaprezentowano prawa i obowiązki nałożone przez biskupów na męża i żonę. Ukazano miejsce i rolę kobiety w małżeństwie. Podano również przykłady kobiet, które Ojcowie Kościoła uznali za ideał i stawiali innym za wzór. Przedstawiono opinie duchownych na temat kobiecej pobożności oraz formy kobiecego ascetyzmu. Ukazano rolę kobiety – chrześcijanki zarówno w rodzinie, jak i we wspólnocie wiernych.

Dr D o r o t a K a m i s i ń s k a (Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie): rozprawa doktorska pt. *Warszawski tygodnik „Wędrowiec” w latach 1863-1883*. Promotor: dr hab. prof. UP Grażyna Wrona, recenzenci: dr hab. Jolanta Chwastek-Kowalczyk, prof. dr hab. Grażyna Gzella; data obrony: 24 maja 2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału Nauk Humanistycznych (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 14 czerwca 2011 r.).

Abstrakt rozprawy: Warszawski tygodnik „Wędrowiec” ukazywał się w latach 1863-1906. Do 1883 r. miał charakter pisma popularnonaukowego z wyraźną przewagą problematyki geograficzno-podróżniczej. Po zmianie profilu na literacko-społeczny, od 1884 r. większość tekstów poświęcona została krytyce literackiej i artystycznej. Celem pracy było przedstawienie tematyki oraz szaty graficznej „Wędrowca” w pierwszych dwudziestu latach jego ukazywania się oraz podjęcie próby wskazania na wartość tygodnika, jako pisma popularnonaukowego odgrywającego znaczącą rolę w edukacji społeczeństwa. Obecność tekstów o tematyce geograficzno-podróżniczej pozwoliła sądzić, że tygodnik „Wędrowiec” w latach 1863-1883, jako jedyny na polskim rynku wydawniczym miał charakter periodyku popularyzującego geografę, dynamicznie rozwijającą się wówczas dziedzinę nauki. Popularnonaukowy charakter tygodnika podkreślają także teksty dotyczące nauk matematyczno-przyrodniczych oraz technicznych, zaś ilustrowanie tekstów drzeworytami słynnych europejskich artystów świadczy o wysokim poziomie estetycznym pisma. W pracy przedstawiono historię polskich czasopism geograficzno-podróżniczych, genezę „Wędrowca”, jego twórców i współpracowników, cechy formalne; zaprezentowano teksty popularnonaukowe, z wyróżnieniem wiodącej w omawianym okresie tematyki geograficzno-podróżniczej; zestawiono teksty prozatorskie i poetyckie opublikowane w „Wędrowcu” w latach 1863-1883, uzupełnione o biografie ludzi nauki, literatów i artystów; dokonano typologii ilustracji drzeworytowej wraz z wybranymi przykładami. Pracę zamyka literatura przedmiotu, indeks nazwisk oraz tabele, w których zestawiono nazwiska autorów wraz z ilością napisanych przez nich tekstów, mapy kontynentów z zaznaczonymi miejscami, którym dedykowano w tygodniku największą liczbą tekstów, a także spis ilustracji i dzieł będących kanwą dla tekstów opracowywanych przez redakcję tygodnika.

Dr D a w i d K o t l a r e k (Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze): rozprawa doktorska pt. *Książka w życiu społeczno-kulturalnym Zielonej Góry w XIX i XX wieku*. Promotor: dr hab. prof. UZ Bohdan Halczak, recenzenci: prof. nadzw. dr hab. Grażyna Pańko, dr hab. prof. UZ Tomasz Nodzyński; data obrony: 7 lipca 2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 20 września 2011 r. (Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Humanistyczny).

Abstrakt rozprawy: Celem rozprawy jest ukazanie dziejów książki w Zielonej Górze na przestrzeni wieków XIX i XX poprzez analizę trzech podstawowych związanych z nią procesów: produkcji, udostępniania oraz użytkowania. Podjęto próbę rekonstrukcji działalności instytucji książki w mieście: zakładów typograficznych, wydawnictw, księgarni i bibliotek, od momentu ukazania się w 1816 r. pierwszej drukowanej książki do 1989 r.

Dr G r z e g o r z S i u d u t (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie): rozprawa doktorska pt. *Absolwenci lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących w latach 1919-1939*. Promotor: prof. dr hab. Mariusz Kulczykowski, recenzenci: prof. dr hab. Andrzej Pilch, prof. dr hab. Andrzej Meissner; data obrony: 21 stycznia 2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 18 lutego 2011 r. (Uniwersytet Jagielloński, Wydział Historyczny).

Abstrakt rozprawy: Celem rozprawy jest rekonstrukcja i opisanie społeczności absolwentkiej lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących w latach 1919-1939, a przez to ukazanie kierunków awansu społecznego dzięki edukacji. Praca przedstawia transformację ustroju szkolnego, losy szkół, uczniów oraz rolę lwowskiego ośrodka na tle dziejów Lwowa i Polski w badanym okresie (w latach 1914-1939). Zaprezentowana została baza materialna, kadra pedagogiczna i potencjał państwowego szkolnictwa średniego ogólnokształcącego Lwowa. Ukazano znaczenie lwowskiego ośrodka dla rozwoju warstw oświeconych Drugiej Rzeczypospolitej. Na tle struktury narodowej i społecznej Lwowa i Małopolski wschodniej zbadano pochodzenie absolwentów. Ukazano strukturę ich pochodzenia geograficznego, status prawny, wiek, warunki kształcenia, strukturę stacji zamieszkania, sieć działających internatów oraz strukturę opieki i nadzoru nad absolwentami. Autor przedstawia również systemy nadzoru, opłat i zwolnień z opłat administracyjnych, pomoc materialną, stypendia, koszty kształcenia i wreszcie wyniki uczniów osiągnięte w momencie ukończenia nauki.

Dr M o n i k a S u l e j e w i c z - N o w i c k a (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego): rozprawa doktorska pt. *Jakub Kazimierz Rubinkowski Janina... (1739) – edycja krytyczna ze wstępem*. Promotor: dr hab. prof. UT Maria Wichowa,

recenzenci: prof. dr hab. Waclaw Walecki i dr hab. prof. UP im. KEN w Krakowie Piotr Borek; data obrony: 18 marca 2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 25 marca 2011 r. (Uniwersytet Łódzki, Instytut Filologii Polskiej, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Celem pracy było przygotowanie nowoczesnej edycji krytycznej *Jani-ny*... J. K. Rubinkowskiego według obowiązujących standardów, na którą składa się część interpretacyjna (tzw. *Wprowadzenie do lektury*) i część edytorska (transkrypcja wraz z *Aparatem krytycznym, Komentarzem edytorskim, Słownikiem wyrazów dawnych i Notą edytorską*). Panegiryk na cześć Jana III Sobieskiego omówiono z punktu widzenia genologicznego, intertekstualnego i komunikacyjnego. Wskazano wyznaczniki gatunkowe biografii pochwalnej, które realizuje *Janina*... oraz funkcję włączonych do dzieła Rubinkowskiego materiałów źródłowych do odsieczy wiedeńskiej i utworów okolicznościowych. Postawiono pytanie o atrybucję tych tekstów. Wykazano, że dzieło Rubinkowskiego nie zostało właściwie rozumiane i ocenione przez historyków i historyków literatury. Transkrypcję opracowano w oparciu o sformułowane dla potrzeb niniejszej edycji bardzo szczegółowe zasady wydania. Podano rozbudowane objaśnienia i przekłady z języka łacińskiego. Opisano warianty tekstu i wybór podstawy.

Dr Wojciech Świeboda (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie): rozprawa doktorska pt. *Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich w XV w.* Promotor: prof. dr hab. Krzysztof Ożóg, recenzenci: dr hab. prof. UJ Krzysztof Stopka, dr hab. prof. KUL Paweł Kras; data obrony: 10 stycznia 2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 21 stycznia 2011 r.

Abstrakt rozprawy: Praca przedstawia piętnastowieczne opinie polskich uczonych na temat innowierców: żydów, muzułmanów i pogan. W czasie konfliktu z Zakonem Krzyżackim doktorzy prawa kanonicznego, odwołując się do prawa naturalnego i społeczności ludzkiej, bronili praw innowierców do posiadania własności, państw i władzy. Byli przeciwni przymusowemu konwersjom i postulowali prowadzenie misji poprzez nauczanie i przykład osobisty. W obliczu zagrożenia tureckiego i tatarskiego przedstawiali Królestwo Polskie jako przedmurze broniące chrześcijan przed wrogami wiary. Z kolei w pismach uniwersyteckich widać różne stanowiska uczonych względem innowierców – od umiarkowanej tolerancji, po niechęć wobec ludności niechrześcijańskiej. W większości jednak uczeni polscy propagowali postawę życzliwą, choć z zachowaniem dystansu do różnowierców.

Dr Anna Walczak (Polska Akademia Nauk Biblioteka Gdańska): rozprawa doktorska pt. *Przestrzeń biblioteczna w opiniach bibliotekarzy, architektów i użytkowników (na przykładzie polskich bibliotek naukowych 1989-2009)*. Promotor: dr hab. prof. UJ Maria Kocójowa, recenzenci: dr hab. Anna Tokarska, dr hab. inż. arch. Jacek Krenz; data obrony: 22 listopada 2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 13 grudnia 2011 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Znajomość potrzeb użytkowników oraz wymiana informacji między bibliotekarzami i architektami umożliwiają stworzenie przestrzeni bibliotecznej o najwyższej jakości, naturalnie przy uwzględnieniu uwarunkowań. Ważne jest poznanie świadomości profesjonalistów na ten temat w obu środowiskach. Autorka w tym celu przeprowadziła badania publikowanych opinii zagranicznych i krajowych w wybranej literaturze fachowej w okresie 20-lecia (po 1989 r.), dotyczących przyjętych rozwiązań organizacyjnych i architektonicznych (funkcjonalno-estetycznych) przestrzeni współczesnych bibliotek naukowych. Wyniki te zestawiała z własnymi badaniami przeprowadzonymi w latach 2003 i 2007. W analizie ocen zostały wykorzystane kryteria jakości przestrzeni bibliotecznej Andrew McDonalda, opublikowane w 2006 r. Dla skonkretyzowania podstawy badań w Polsce został sporządzony katalog 51 budynków bibliotecznych (1989-2009), opatrzony bibliografią wypowiedzi publikowanych oraz danymi o architekturach i budynkach. Przeprowadzone badania pozwoliły usystematyzować wiedzę pomocną w projektowaniu przestrzeni bibliotecznej o wysokiej jakości, przydatną dla profesjonalistów i w edukacji.

AWANSE ZAWODOWE – BIBLIOTEKARZE DYPLOMOWANI
I DYPLOMOWANI PRACOWNICY DOKUMENTACJI
I INFORMACJI NAUKOWEJ

Renata Ciesielska-Kruczek (Biblioteka Instytutu Neofilologii – Sekcja Angielska UP im. KEN w Krakowie) – kustosz dyplomowany

U r s z u l a F r a n a s - M i r o w s k a (BU w Kielcach. Filia w Piotrkowie Trybunalskim) – starszy kustosz dyplomowany

P i o t r K a r w a s i ń s k i (BU w Poznaniu) – kustosz dyplomowany

Z o f i a K i l a r s k a (BU w Kielcach) – starszy kustosz dyplomowany

A n n a K l u g o w s k a (BU w Toruniu) – kustosz dyplomowany, specjalista zbiorów specjalnych

E l ż b i e t a K o p y ś (BJ w Krakowie) – kustosz dyplomowany

A g n i e s z k a K o w a l c z y k (BG PW) – kustosz dyplomowany

L i d i a M i k o ł a j u k (BUŁ) – kustosz dyplomowany

A l i c j a P o t o c k a (BG PW) – kustosz dyplomowany

J o a n n a P y p ł a c z (BJ w Krakowie) – adiunkt

M a r i a S o k o ł o w s k a (PAN Biblioteka Gdańska) – kustosz dyplomowany

B e a t a S t a r o s t a (BG i OINT PWr) – kustosz dyplomowany

A l i c j a S z u l c (BU w Poznaniu) – kustosz dyplomowany

Renata Zając (BG UP im. KEN w Krakowie) – kustosz dyplomowany

PRACE, PROJEKTY I GRANTY BADAWCZE

(porządek alfabetyczny wg nomenklatury jednostek)

BIBLIOTEKA GŁÓWNA I OINT POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ

1. *Chemical Abstracts – Krajowe Konsorcjum CA* (dotacja MNiSW na podstawie decyzji Nr DIN-6/E-366/SPUB-WBN/2011 oraz środki własne); koordynator Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej, współpartnerzy: 21 instytucji akademickich i naukowych z Polski; cel: dostęp do jednego z najcenniejszych źródeł informacji bibliograficznej o uniwersalnym charakterze z zakresu szeroko pojętej chemii i nauk pokrewnych. Baza *Chemical Abstracts* na platformie SciFinder daje w ramach rocznej prenumeraty dostęp online do pełnych zasobów informacyjnych od 1907 r. (CA Plus, CAS Registry, CASREACT, CHEMCATS, CHEMLIST, MARPAT, MEDLINE). Projekt realizowany od 2000 r., osoba odpowiedzialna: Barbara Urbańczyk, kierownik Oddziału Informacji Naukowej BG i OINT PWr; termin realizacji: bezterminowo.

2. *Konsorcjum BazTech* (dotacja MNiSW i środki własne instytucji uczestniczących w Konsorcjum); koordynatorem przedsięwzięcia w latach 1998-2006 była Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy, obecnie – Politechnika Krakow-

ska; cel: bibliograficzno-abstraktowa baza danych rejestrująca artykuły z polskich czasopism z zakresu nauk technicznych oraz z wybranych czasopism z zakresu nauk ścisłych i ochrony środowiska. Obecnie baza jest uzupełniana o pełne teksty artykułów z wybranych czasopism oraz bibliografię załącznikową (od 2006 r.) w celu wykorzystania jej do analizy cytowań. Projekt jest realizowany od 1998 r., obecnie przez 23 biblioteki uczelni wyższych i instytutów naukowo-badawczych na podstawie umowy Konsorcjum BazTech; w Bibliotece Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej pełnomocnikiem Konsorcjum jest Elżbieta Witkowska, a zespół tworzący bazę składa się z czterech osób; termin realizacji: bezterminowo.

3. *Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa – DBC* (środki własne). Do Konsorcjum Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej należą instytucje (głównie szkoły wyższe) Dolnego Śląska i Opola; współpartnerzy: Politechnika Wrocławska (koordynator), Zakład Narodowy im. Ossolińskich (właściciel największej kolekcji w DBC), Akademia Medyczna im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu, Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. Ł. Solskiego w Krakowie Filia we Wrocławiu, Papieński Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki, Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Politechnika Opolska, Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Głogowie; cel projektu: promowanie wyników badań naukowych, dostarczanie wiedzy oraz dziedzictwa kulturowego poprzez umożliwienie wyszukiwania, przeglądania i udostępniania zasobów bibliotecznych drogą elektroniczną; zespół: w skład Zespołu DBC w BG i OINT Politechniki Wrocławskiej wchodzi 4 osoby oraz 11 osób (zdalnych redaktorów) z instytucji współpracujących; osoba odpowiedzialna: Regina Rohleder, z-ca dyrektora Biblioteki Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej; termin realizacji: bezterminowo.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ

1. *Rozwój sprzętowo-programowy platformy i lokalnej sieci dla wirtualnej infrastruktury informatycznej Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej w celu pozyskania, tworzenia i udostępniania zasobów naukowych* (dotacja MNiSzW – Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, działanie 2.3.2. Projekty w zakresie rozwoju infrastruktury informacyjnej nauki. POIG.02.03.02-00-045/10. Projekt współfinansowany przez Unię Europejską); cel: stworzenie nowoczesnego systemu digitalizacji, składowania, zarządzania i udostępniania publikacji w postaci elektronicznej, działającego w oparciu o inicjatywę Open Access, oraz nowych pełnotekstowych baz danych, w tym repozytorium prac naukowo-badawczych Politechniki Śląskiej. Działania inwestycyjne to: modernizacja i rozbudowa sieci LAN, dostawa i instalacja wyposażenia nowoczesnej serwerowni i wirtualizacja infrastruktury informatycznej, zakup profesjonalnych skanerów i pozostałego wyposażenia pracowni digitalizacyjnej oraz zakup i wdrożenie interfejsu wyszukiwawczego integrującego wszystkie zasoby Biblioteki; projekt samodzielny; koordynatorzy: dr inż. Krzysztof Ziolo, mgr Maria Rychlewska kustosz, mgr inż. Andrzej Kolmer, termin realizacji: 1 stycznia 2010 r. – 31 grudnia 2013 r.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO W KRAKOWIE

1. *BazEkon* (środki własne); cel projektu: stworzenie bibliograficzno-pełnotekstowej bazy dziedzinowej z zakresu nauk ekonomicznych i pokrewnych. Projekt realizowany od 1992 r. przez Oddział Czytelni i Oddział Informacji Naukowej BG UEK w Krakowie. Od 2011 r. do projektu włączyły się: Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej oraz Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. Baza od 2012 r. dostępna również na platformie Wirtualna Biblioteka Nauki; kordynator: dr Anna Osiewalska; termin realizacji: bezterminowo.

2. *Cytowania w bazie BazEkon* (środki własne); cel projektu: program bibliometryczny, którego zadaniem jest obliczanie wskaźników bibliometrycznych na zasobie bibliograficzno-pełnotekstowej bazy danych BazEkon. Program przedstawia wskaźniki cytawalności autorów i czasopism, obliczane na zasobie opracowanych przypisów literaturowych artykułów zarejestrowanych w BazEkon; kordynator: dr Anna Osiewalska; termin realizacji: bezterminowo.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA UNIWERSYTETU KAZIMIERZA WIELKIEGO W BYDGOSZCZY

1. *Pamięć Bydgoszczan – archiwum historii mówionej* (środki własne, środki Fundacji dla Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego; projekt dofinansowany przez Miasto Bydgoszcz w ramach realizacji zadania publicznego w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji); cel: utworzenie cyfrowej bazy nagrań audio i wideo z relacjami oraz dokumentów i fotografii dotyczących Bydgoszczy. Materiały udostępniane są częściowo na stronie projektu (<http://pamieczybydgoszczan.ukw.edu.pl>) oraz w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej. Projekt realizowany od 2011 r. przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Fundację dla Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy; koordynator: Joanna Kosmeja; termin realizacji: bezterminowo.

2. *Organizacja wystaw i spotkań z cyklu „W bibliotece o sztuce”* (środki własne, środki Fundacji dla Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego; projekt dofinansowany przez Miasto Bydgoszcz w ramach realizacji zadania publicznego w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji); cel: prezentacja różnorodnej twórczości artystycznej, głównie plastyków z Bydgoszczy i regionu poprzez wystawy, kontakt z twórcami oraz dyskusje i prezentacje multimedialne, spotkania o charakterze naukowym i popularnonaukowym. Projekt realizowany od 2011 r. przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Fundację dla Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy; koordynator: Barbara Maklakiewicz; termin realizacji: bezterminowo.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA UNIWERSYTETU PEDAGOGICZNEGO im. KEN W KRAKOWIE

1. *NUKAT – Autostrada informacji cyfrowej*; udział w projekcie realizowanym w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Priorytet 2 Infrastruktura sfery B+R, Poddziałanie 2.3.2. Projekty w zakresie rozwoju zasobów informacyjnych nauki w postaci cyfrowej oraz 2.3.3. Projekty w zakresie rozwoju zaawansowanych aplikacji i usług teleinformatycznych; projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego POIG.02.03.00-00-012/08). Działania realizowane w ramach projektu: retro-

konwersja książek ze zbiorów Systemu biblioteczno-informacyjnego UP, scalanie katalogów lokalnych z NUKAT. Zakończono cztery etapy projektu, termin realizacji: 1 września 2008 r. – 31 marca 2013 r.

BIBLIOTEKA JAGIELLOŃSKA W KRAKOWIE

1. *Bezpieczne i kompleksowe udostępnianie zbiorów Uniwersytetu Jagiellońskiego w sieci Internet. Etap I* (projekt realizowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, Oś Priorytetowa 1. Warunki dla rozwoju społeczeństwa opartego na wiedzy. Działanie 1.2 – Rozwój społeczeństwa informacyjnego, MRPO.01.02.00-12-050/10-00-XVI/518/FE/10); działania realizowane w ramach projektu: digitalizacja czasopism i broszur muzycznych z końca XIX i początku XX w., opublikowanie uzyskanych obiektów cyfrowych wraz z metadanymi w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej; uruchomienie zintegrowanego portalu Biblioteki Jagiellońskiej, modernizacja serwerowni; kierownik projektu: prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk; termin realizacji: 1 października 2010 r. – 30 września 2013 r.

2. *Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa* (projekt realizowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013, Priorytet XI. „Kultura i Dziedzictwo Kulturowe”, Działanie 11.1. „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym”, POIS.11.01.00-00-057/09); działania realizowane w ramach projektu: konserwacja zachowawcza i archiwizacja unikatowych zbiorów bibliecznych; wykonanie kopii cyfrowych i mikrofilmowych zagrożonych zniszczeniem czasopism z końca XIX i początku XX w., utworzenie metadanych obiektów zdigitalizowanych i opublikowanie ich wraz z obiektami cyfrowymi w zbudowanej Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej; kierownik projektu: prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk; termin realizacji: 15 kwietnia 2010 r. – 31 marca 2013 r.

3. *Książki w książkach: fragmenty hebrajskie w bibliotekach europejskich (Les livres dans les livres: les fragments hébreux dans les bibliothèques européennes)*, projekt badawczy realizowany dzięki środkom The Rothschild Foundation Europe, pozyskanym za pośrednictwem L'École Pratique des Hautes Etudes w Paryżu; działania realizowane w ramach projektu: kwerenda badawcza w postaci systematycznego przeszukania inkunabułów i druków XVI-wiecznych z kolekcji Biblioteki Jagiellońskiej w celu zidentyfikowania w nich fragmentów rękopisów hebrajskich, tworzących najczęściej oprawę bądź znajdujących się w niej jako wzmocnienia; kierownik projektu: prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk; termin realizacji: 13 stycznia 2009 r. – 31 grudnia 2011 r.

BIBLIOTEKA NARODOWA

1. *ACADEMICA – Cyfrowa Biblioteka Publikacji Naukowych* (dotacja Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego „Innowacyjna Gospodarka” dla BN i Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej, POIG.02.09.02-00-021/09); cel projektu: stworzenie polskim badaczom narzędzia szybkiego dostępu do literatury naukowej przez utworzenie cyfrowej bazy danych książek i czasopism naukowych oraz ich udostępnienie dzięki wdrożeniu systemu wypożyczeń międzybibliecznych plików elektronicznych; w 2011 r. kontynuowano proces digitalizacji publikacji tworzących zasób udostępniany czytelnikom, wyposażono Zakład Reprografii i Digitalizacji w nowy skaner do mikrofilmów, zakupiono program pozwalający na automatyczne rozpoznawanie

tekstu (OCR) większej niż dotychczas liczby zdigitalizowanych dokumentów, kontynuowanie prac nad programem informatycznym udostępniającym cyfrowe kopie dokumentów; kierownik: Jakub Czułba; termin realizacji: lata 2010-2013.

2. *Archiwum jazzu polskiego* (środki własne); cel projektu: zgromadzenie, zinventaryzowanie i zdigitalizowanie spuścizny po twórcach jazzu polskiego. Bodźcem do stworzenia *Archiwum* było przekazanie przez spadkobierców BN spuścizny po Krzysztofie Komedzie-Trzczańskim. Wśród przekazanych dokumentów znalazły się partytury muzyki do filmów (Jutro premiera, Walter P-38, Zbrodniarz i panna, Smarkula, Prawo i pięść, Bariera, Nieustraszeni pogromcy wampirów, Riot, Dziecko Rosemary), rękopisy pojedynczych utworów (Crazy Girl z filmu *Nóż w wodzie*, Svantetic, Night-time Daytime Requiem) oraz muzyka do spektakli teatralnych (Niebezpieczny wiek oraz Śniadanie u Tiffany'ego). W archiwum znajdują się też rękopisy zawierające nieznaną aranżację standardów jazzowych oraz niewykorzystane przez artystę autorskie kompozycje; projekt realizowany przez Zakład Zbiorów Muzycznych i Zakład Rękopisów; termin realizacji: bezterminowo.

3. *Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona* – cBN Polona (środki własne); cel projektu: udostępnienie w postaci cyfrowej najważniejszych wydań tekstów literackich i naukowych, dokumentów historycznych, czasopism, grafik, fotografii, druków i rękopisów muzycznych oraz map pochodzących ze zbiorów BN, obiekty umieszczone są w 29 kolekcjach tematycznych. W 2011 r. poszerzono dotychczasowe kolekcje oraz utworzono siedem nowych: „Podróże i turystyka”, „Stefan Żeromski”, „Komitet Obrony Robotników”, „Karol Lipiński”, „Stanisław Brzozowski”, „Tekla Bądarzewska”, „Zygmunt Krasiński”, „Tadeusz Boy-Zeleński”; projekt realizowany przez Zakład CBN Polona od 2006 r.; termin realizacji: bezterminowo.

4. *European Newspapers online* (finansowanie w ramach ICT Policy Support Programme); cel projektu: udostępnienie prasy codziennej z początku XX w., ze szczególnym uwzględnieniem okresu I wojny światowej oraz poprawa jakości technik optycznego rozpoznawania tekstu; projekt realizowany w ramach współpracy kilkunastu bibliotek europejskich (m.in. z Austrii, Estonii, Francji, Holandii, Litwy, Polski i Wielkiej Brytanii) oraz europejskich instytucji naukowych i akademickich; koordynator: Stiftung Preussischer Kulturbesitz; termin realizacji: lata 2011-2013.

5. *Europeana Travel* (dotacja Komisji Europejskiej w ramach programu eContentPlus, projekt wspierany przez Konferencję Dyrektorów Europejskich Bibliotek Narodowych – CENL i organizację Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – LIBER, w projekcie wzięły udział biblioteki narodowe i uniwersyteckie z Austrii, Czech, Estonii, Finlandii, Niemiec, Węgier, Łotwy, Polski, Słowenii, Szwecji i Wielkiej Brytanii, ECP-2008-DILI-538002); cel projektu: digitalizacja i udostępnienie obiektów dokumentujących europejskie podróże i turystykę; prace zakończono w kwietniu 2011 r. BN zdigitalizowała i przekazała do portalu *Europeana* 8610 obiektów (głównie ikonograficznych) oraz dokumenty życia społecznego dotyczące podróży i turystyki w Polsce na przełomie XIX i XX w. Obiekty udostępniono też w osobnej kolekcji *Podróże i turystyka* dostępnej na portalu *polona.pl*. 4 maja 2011 r. Biblioteka Europejska (TEL) przygotowała wystawę wirtualną *Travelling Through History*, prezentującą najciekawsze obiekty z 13 bibliotek europejskich (w tym z BN); termin realizacji: lata 2009-2011.

6. *Inwentaryzacja Archiwum Gustawa Herlinga-Grudzińskiego* (dotacja Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, program „Kultura polska za granicą”, priorytet: „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą” oraz środki własne, patronat honorowy Prezydenta RP, 244/10FPK/DDK); cel projektu: na mocy umowy podpisanej przez BN, rodzinę pisarza oraz Zarząd Fundacji Biblioteka Benedetto Croce w Neapolu spuścizna po Gustawie Herlingu-Grudzińskim

(rękopisy, korespondencja, materiały biograficzne i autobiograficzne, materiały warsztatowe oraz liczne nagrania audiowizualne, fotografie i wycinki prasowe) poddawana jest inwentaryzacji i konserwacji przez pracowników BN, dokumenty są porządkowane i opisywane w formie bazy danych; powstaną także ich cyfrowe kopie, umożliwiające wieczyste archiwizowanie oraz wykorzystanie w pracach edytorskich, naukowych i do publikacji w ramach koedycji przygotowywanych przez Fundację z innymi podmiotami; prace prowadzą: Joanna Borysiak i Maria Karolina Miszczuk (BN) oraz Aleksandra Mueller (Fundacja Biblioteka Benedetto Croce); termin realizacji: lata 2010-2013.

7. *Inwentaryzacja Archiwum Instytutu Literackiego „Kultura” w Maisons-Lafitte* (dotacja Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, program „Kultura polska za granicą”, priorytet: „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą” oraz środki własne, DF-1.EG-311/5-1/10); cel projektu: sporządzenie inwentarza Archiwum Instytutu Literackiego „Kultura”, zawierającego informację o zbiorach Instytutu, zapewnienie właściwych warunków ich przechowywania, ochrony konserwatorskiej i udostępniania, także za pośrednictwem specjalnie przygotowywanej bazy komputerowej. W 2011 r. uporządkowano i opisano dokumenty tworzące archiwum, prowadzono prace nad melioracją i uzupełnianiem opisów w bazie danych, uzupełniono i poddano melioracji kartoteki wzorcowe, dokonano dezynfekcji rękopisów przeniesionych do nowego magazynu, zakupiono opakowania do zbiorów fotografii, podjęto działania mające na celu rozpoczęcie procesu dezynfekcji pozostałych zbiorów; kierownik: Maria Wrede; wykonawcy: Anna Milewicz, Maria Brynda, Paulina Pludra-Zuk, Magdalena Bocheńska-Chojcka, Maria Karolina Miszczuk, Joanna Borysiak, dr Krzysztof Kossarzecki, Grażyna Jaroszewicz, Paulina Czyżewicz; termin realizacji: lata 2009-2012.

8. *Jan Piotr Norblin. Ryciny. Wystawa wirtualna*; cel projektu: prezentacja w Internecie blisko 250 rycin wybitnego francuskiego rytownika i grafika, działającego w Polsce pod koniec XVIII w. Jana Piotra Norblina; podmioty odpowiedzialne: Biblioteka Narodowa i Bibliothèque Nationale de France; wydarzenie zainaugurowało współpracę obu placówek w ramach podpisanej 7 października 2011 r. umowy o partnerstwie; termin realizacji: od 18 października 2011 r.

9. *Przebudzenie – Konserwacja zabytkowych XVII/XVIII/XIX-wiecznych map, planów i rysunków ze zbiorów klasztoru siostr wizytek w Warszawie. Wystawa* (projekt finansowany przez Urząd m.st. Warszawy oraz w ramach środków własnych); cel projektu: prezentacja szerokiej publiczności w Pałacu Rzeczypospolitej obiektów będących własnością Zakonu Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny Klasztoru Sióstr Wizytek w Warszawie, poddanych szczegółowym pracom laboratoryjnym, konserwatorskim i dokumentacyjnym w Zakładach Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych oraz w Laboratorium Konserwatorskim Zbiorów Bibliotecznych Biblioteki Narodowej w latach 2009 -2011; zaprezentowano mapy, plany i rysunki ukazujące klasztor z kościołem i ich okolicę od Krakowskiego Przedmieścia aż do brzegu Wisły w wiekach XVII-XIX, a także unikalną XVII-wieczną edukacyjną „grę pobożną”. Dzięki inicjatywie BN Stołeczny Konserwator Zabytków wpisała poddane konserwacji obiekty do rejestru zabytków; kustosz wystawy: dr Hubert Kowalski; termin realizacji: 18 kwietnia – 4 maja 2011 r.

10. *Repozytorium Dokumentów Elektronicznych* (środki własne); cel projektu: utworzenie repozytorium dla materiałów online, głównie e-booków, nadsyłanych przez wydawców w ramach egzemplarza obowiązkowego; projekt realizowany przez Zakład Dokumentów Elektronicznych BN; termin realizacji: bezterminowo.

11. *SYNAT/PASSIM* (środki Narodowego Centrum Badań i Rozwoju dla sieci naukowej 15 jednostek naukowych, której liderem jest Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, SP/1/1/77065/10); cel projektu: utworzenie zintegrowanego systemu baz wiedzy,

umożliwiającego akwizycję wiedzy z rozproszonych i heterogenicznych baz danych, budowa wielofunkcyjnego repozytorium danych źródłowych do bezpiecznego, długoterminowego przechowywania i udostępniania cyfrowych obiektów źródłowych oraz utworzenie otwartej platformy repozytoryjnej, hostingowej i komunikacyjnej, umożliwiającej eksploatację własnego oprogramowania aplikacyjnego i udostępnianie informacji i usług za pomocą serwerów organizacji hostingowych; termin realizacji: od 2010 r. – bezterminowo.

12. *Travelling Through History. Wystawa wirtualna*; cel projektu: udostępnienie w Internecie ponad 500 obiektów (map, przewodników, kart pocztowych i innych dokumentów związanych z dziejami turystyki i podróży) pochodzących ze zbiorów 13 europejskich bibliotek, w tym Biblioteki Narodowej, zdigitalizowanych w ramach projektu Europeana Travel; podmiot odpowiedzialny: Biblioteka Europejska (TEL). Ze zbiorów BN zaprezentowano m.in.: relację z pobytu w Ziemi Świętej Anzelma Polaka (1696), Peregrynację arabską Bernharda von Breidenbacha (1610), przewodnik Józefa Krasieńskiego dla odwiedzających Polskę z 1821 r. opatrzony rycinami, opisami miast, planami, a także praktycznymi informacjami dla podróżujących oraz relacje z licznych podróży i przygód Jana Nepomucena Potockiego, jednego z pierwszych badaczy historii i archeologii Słowiańszczyzny; termin: od 4 maja 2011 r.

13. *Wolne lektury* (środki własne, współpraca z Fundacją „Nowoczesna Polska”); cel projektu: zamieszczanie na portalu *Wolne Lektury* tekstów lektur szkolnych wolnych od zastrzeżeń prawa autorskiego projekt realizowany przez Zakład CBN Polona; termin realizacji: bezterminowo.

BIBLIOTEKA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

1. *Baza danych o zawartości polskich czasopism technicznych BazTech* <http://baztech.icm.edu.pl/> (dofinansowanie ze środków DIN-1/E-343/SPUB-WBN/2011 oraz środki własne instytucji uczestniczących w Konsorcjum BazTech). BazTech zawiera informacje o artykułach i materiałach konferencyjnych z polskich czasopism z zakresu nauk technicznych oraz w wyborze nauk ścisłych i ochrony środowiska. Obecnie w bazie rejestrowane są artykuły z 582 czasopism, wydawanych głównie przez jednostki naukowe, w tym instytuty naukowo-badawcze, komitety PAN, stowarzyszenia branżowe i naukowe, uczelnie, instytuty i katedry szkół wyższych. Artykuły w bazie są uzupełniane o bibliografie załącznikowe artykułów (od 2006 r.) oraz pełne teksty artykułów z wybranych czasopism na podstawie podpisanych umów licencyjnych. Koordynatorem projektu w latach 1998-2006 była Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy, obecnie – Politechnika Krakowska jako koordynator Konsorcjum BazTech. Bazę danych BazTech tworzą bibliotekarze z 23 instytucji na podstawie umowy Konsorcjum BazTech, którego partnerami są następujące instytucje: Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Akademia Morska w Szczecinie, Instytut Techniki Budowlanej w Warszawie, Instytut Zaawansowanych Technologii Wytwarzania w Krakowie, Politechnika Białostocka, Politechnika Częstochowska, Politechnika Gdańska, Politechnika Krakowska, Politechnika Lubelska, Politechnika Łódzka, Politechnika Opolska, Politechnika Poznańska, Politechnika Śląska w Gliwicach, Politechnika Świętokrzyska w Kielcach, Politechnika Warszawska, Politechnika Wrocławska, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Zielonogórski, Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie; termin realizacji: od 1998 r., projekt kontynuowany.

2. *SUW – Zintegrowany System Wymiany Wiedzy i Udostępniania Akademickich Publikacji z Zakresu Nauk Technicznych* (projekt realizowany jest w Bibliotece Politechniki Krakowskiej w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Priorytet 2 Infrastruktura sfery B+R, Podziałanie 2.3.2 Projekty w zakresie rozwoju zasobów informacyjnych nauki w postaci cyfrowej. Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, POIG 02.03.02-00-050/09). Stworzony w ramach projektu system SUW ma na celu umożliwienie archiwizacji i autoarchiwizacji publikacji (naukowych oraz materiałów dydaktycznych) pracowników i studentów PK. System umożliwia tworzenie i integrację już istniejących cyfrowych publikacji pracowników Politechniki Krakowskiej, a także wymianę wiedzy praktycznej oraz teoretycznej z zakresu techniki za pośrednictwem dedykowanej platformy. W ramach projektu powstało Repozytorium Politechniki Krakowskiej (<http://suw.biblos.pk.edu.pl/>), którego celem jest upowszechnianie dorobku naukowego pracowników PK oraz promowanie badań naukowych prowadzonych na Politechnice Krakowskiej. Repozytorium stanowi wsparcie dla społeczności akademickiej PK poszukującej nowoczesnych metod rozpowszechniania wyników pracy naukowo-badawczej, wsparcie dla e-learningu, zarządzania wiedzą oraz promowania dorobku społeczności PK; koordynator: mgr Marek Górski – Dyrektor Biblioteki Politechniki Krakowskiej; termin realizacji projektu: 25 września 2009 r. – 30 września 2012 r.

BIBLIOTEKA POLITECHNIKI POZNAŃSKIEJ

1. *Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa – WBC* (środki własne); cel projektu: umożliwienie szerokiego gronu odbiorców dostępu poprzez Internet do cyfrowych wersji tekstów podzielonych na cztery podstawowe typy zasobów: zasób edukacyjny (skrypty, podręczniki i monografie naukowe); zasób dziedzictwa kulturowego (wybrane zabytki piśmiennictwa znajdujące się w bibliotekach poznańskich); regionalia (piśmiennictwo dotyczące Poznania i Wielkopolski); muzykalia (nuty i piśmiennictwo związane z muzyką). Projekt realizowany od 2002 r. przez biblioteki naukowe i publiczne miasta Poznania we współpracy z Poznańską Fundacją Bibliotek Naukowych oraz Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym; termin realizacji: bezterminowo.

BIBLIOTEKA POZNAŃSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK

1. *Bibliografia Historii Wielkopolski za lata 1939-2000* (dofinansowanie z funduszy Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, nr 620/P-DUN/ZO/2011); bibliografia sekundarna, kontynuowana także dla dzieł wydanych po 2000 r.; dostępna na stronie WWW Biblioteki PTPN <http://www.biblioteka.ptpn.poznan.pl/>; cel projektu: stworzenie elektronicznej bazy informacji o osobach i miejscowościach historycznej Wielkopolski; od strony metodyki jest ona kontynuacją *Bibliografii Historii Wielkopolski* autorstwa Andrzeja Wojtkowskiego (wyd. Poznań 1938-1939; reprint Poznań 1994-1995 – edycja z uzupełnieniami przygotowanymi w Bibliotece PTPN dla miejscowości: Stodoły-Zytowiecko); kierownik projektu: Elżbieta Stelmaszczyk; wykonawcy: Michał Boksa, Joanna Jahns; termin realizacji: od 1997 r., projekt kontynuowany.

2. *Elektroniczna baza danych o zabytkowych, artystycznych oprawach książkowych XV-XVIII wieku w Bibliotece PTPN* (dofinansowanie z MNiSW, nr 620/1/P-DUN/2011); cel projektu: stworzenie ogólnodostępnego materiału do tegumentologicznych badań, jak i hobbystycznego oglądu, a także zaprezentowanie zasobów starodručných naszej księżnicy jak najszerzszemu gronu odbiorców. Do końca 2011 r. umieszczono w bazie 187 opisów XVI-wiecznych opraw, które

zawierają: fotografię (obie okładziny i grzbiec), skany przerysów ołówkowych dekoracji opraw, zdjęcia znaków wodnych (filigranów) z wyklejek, opis bibliograficzny z sygnaturą Biblioteki PTPN, danymi o wykonawcach opraw, materiale użytym do oprawy, proveniencjach. Baza dostępna na stronie WWW Biblioteki PTPN <http://www.biblioteka.ptpn.poznan.pl/>; kierownik projektu: Arkadiusz Wagner do 15 grudnia 2011 r., później Elżbieta Stelmaszczyk; wykonawcy: Arkadiusz Wagner, Elżbieta Stelmaszczyk, Małgorzata Priebe – fotografie, Michał Łatka. Baza uruchomiona 15 kwietnia 2011 r.; termin realizacji: prace wstępne od 2010 r., projekt kontynuowany.

BIBLIOTEKA UCZELNIANA AKADEMII POMORSKIEJ W SŁUPSKU

1. *Książka elektroniczna@ – przyszłość czy przeszłość* (środki własne, dotacja Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miejskiego w Słupsku, dotacja Prorektora ds. Nauki Akademii Pomorskiej w Słupsku, środki Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Zarząd Oddziału Słupskiego); cel projektu: przygotowanie publikacji propagującej idee tworzenia i wykorzystania nowych postaci książki oraz ukazania ich wad i zalet; redakcja naukowa: Beata Taraszkiewicz; recenzent dr Maja Wojciechowska; komitet redakcyjny: Anna Buczkowska-Pawlik, Maria Chamier-Gliszczyńska, Teresa Milewska, Beata Taraszkiewicz, Agnieszka Wardowska-Pucułek; projekt zakończony w 2011 r. drukiem książki pod tym samym tytułem (ISBN 978-83-88783-17-3).

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA UWM W OLSZTYNIE

1. *Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego* (środki własne); cel projektu: utworzenie akademickiego repozytorium UWM w Olsztynie przydatnego do realizacji badań naukowych i prac dydaktycznych, obejmującego publikacje dotyczące dziejów regionu, historii nauk matematyczno-przyrodniczych oraz materiały dydaktyczne i publikacje UWM. Projekt realizowany od 2009 r. przez Oddział Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Olsztynie; realizuje zespół pod kierunkiem mgr Agnieszki Obrębskiej; termin realizacji: bezterminowo.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W POZNANIU

1. *Poszerzenie i opracowanie bazy elektronicznych zasobów naukowych Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz upowszechnienie informacji bibliotecznej o kolekcjach dla międzynarodowego środowiska naukowego* (dotacja MNiSW – Działalność Upowszechniająca Naukę, nr grantu 1039/P-DUN/2011); współpartnerzy: brak; koordynator: Piotr Karwasiński, zespół realizujący: Oddział Digitalizacji, Oddział Opracowania Czasopism i Wydawnictw Ciągłych, Oddział Magazynowania i Ochrony Zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej, firma outsourcingowa; termin realizacji: lata 2011-2012.

2. *Repozytorium Uniwersytetu Adama Mickiewicza* – AMUR (środki własne); cel projektu: tworzenie repozytorium instytucjonalnego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, upowszechnianie dorobku naukowego pracowników oraz promowanie badań naukowych prowadzonych na UAM. Repozytorium AMUR to archiwum własnych dokumentów elektronicznych. Projekt realizowany od 2010 r. przez Oddział Informacji i Transferu Wiedzy Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu – redakcja AMUR – osoby odpowiedzialne: Emilia Karwasińska, Małgorzata Rychlik; termin realizacji: bezterminowo.

3. *Zarys dziejów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Informator* (środki własne); cel projektu: przygotowanie informatora z okazji obchodów 400-lecia tradycji uniwersyteckich w Poznaniu, przedstawiającego historię oraz działalność Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu na przestrzeni lat; tekst i opracowanie: Aldona Chachlikowska, Krystyna Jazdon, Aleksandra Szulc, Hanna Wieland; projekt zakończony w 2011 r. drukiem książki pod tym samym tytułem (ISBN 978-83-60961-06-3).

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W TORUNIU

1. *Badania i opracowanie inwentarza rękopisów nowożytnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu* (dotacja MNiSW, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, nr grantu: 0069/FNiTP/H11/80/2011, moduł 1.1.); koordynator: dr Andrzej Mycio, zespół realizujący: dr Andrzej Mycio, dr Marta Czyżak, prof. Jarosław Dumanowski, dr hab. Krzysztof Syta, dr Barbara Bibik, dr Sławomir Cendrowski, termin realizacji: lata 2012-2015.

2. *Działalność upowszechniająca naukę* (dotacja MNiSW, Działalność Upowszechniająca Naukę, grant nr 1075/P-DUN/2011); koordynator: mgr Bożena Bednarek-Michalska; zadania: *Ekspertyza prawna w zakresie gromadzenia i udostępniania dorobku naukowego UMK w Internecie, Instytucjonalne repozytorium otwarte UMK – europejski model archiwizacji dorobku nauki, III Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce, Digitalizacja Gazety Toruńskiej (1893-1921) – podstawowego źródła do badań historycznych i regionalnych Pomorza, Konserwacje zachowawcze średniowiecznych kodeksów dla celów digitalizacyjnych i wystawowych* [kierownik: mgr Barbara Wojdyła, zadania: wykonano dwie konserwacje autorskie; zespół: mgr Lidia Banach-Szewczyk, mgr Barbara Wojdyła, mgr Ilona Miller. Ponadto kontynuowano konserwacje zachowawcze na polonikach XVI w. (prosty schemat dokumentacji konserwatorskiej bez fotograficznej). Na potrzeby długiej ekspozycji w Berlinie wykonana została kopia dwóch kart rękopiśmiennych z akwarelowym rysunkiem], *Wprowadzenie do obiegu czytelniczego naukowej literatury niemieckiej, przekazanej Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu w darze przez Bibliotekę Uniwersytecką we Fryburgu (Szwajcaria)*, termin realizacji: lata 2011-2012.

3. *Inwentaryzacja i opracowanie spuścizn archiwalnych i kolekcji dzieł sztuki polskich artystów w Wielkiej Brytanii w XX wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu – Kolekcja Archiwum Emigracji i Muzeum Uniwersyteckiego* (źródło finansowania: MNiSW, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, grant nr 0127/FNiTP/H11/80/2011, moduł 1.1.); koordynator: dr hab. prof. UMK Jan W. Sienkiewicz, współpartnerzy: Katedra Historii Sztuki i Kultury UMK, zespół: dr hab. Jan W. Sienkiewicz, dr Mirosław A. Supruniuk, mgr Joanna Krasnodębska, dr Katarzyna Lewandowska, mgr Katarzyna Cybulska, mgr Sławomir Majoch, termin realizacji: lata 2012-2016.

4. *Hinc itura ad astra. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939. Monografia zespołowa – opracowanie i publikacja* (dotacja MNiSW, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, nr grantu: 0059/FNiTP/H11/80/2011, moduł 1.1.); koordynator: dr Mirosław A. Supruniuk, zespół: 13 osób z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych; termin realizacji: lata 2012-2017.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W WARSZAWIE

1. *Biblioteka Baryczków* (środkie własne), oprac. Dr M. Cubrzyńska-Leonarczyk. Na podstawie kwerend skierowanych do innych bibliotek oraz poszukiwań w katalogach online zebrano informacje o 49 egzemplarzach z tej kolekcji i sporządzono szczegółową ich dokumentację (zapis bibliograficzny, proveniencyjny, oprawa, noty o właścicielach). Prowadzono także poszukiwania materiałów archiwalnych w bibliotece dominikanów krakowskich; termin realizacji: bezterminowo.

2. *Dawne rękopisy muzyczne w zbiorach Gabinetu Zbiorów Muzycznych BUW*; elektroniczne katalogowanie dawnych rękopisów muzycznych proveniencji dolnośląskiej dla bazy danych RISM (Répertoire International des Sources Musicales) (środkie własne); zespół Gabinetu Zbiorów Muzycznych BUW; termin realizacji: bezterminowo.

3. *Elektroniczna biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego* (e-bUW) (środkie własne); Biblioteka tekstów cyfrowych tworzona przez biblioteki UW oraz Archiwum i Muzeum UW. Organizatorem i koordynatorem projektu oraz głównym jego wykonawcą jest Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. E-bUW udostępnia dokumenty pozostające w domenie publicznej (niechronione prawem autorskim), a także wersje cyfrowe publikacji, których autorami są pracownicy Uczelni. W 2011 r. współpracę z e-bUW podjęły dwie jednostki Uniwersytetu Warszawskiego: Biblioteka Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych oraz Biuro Prasowe UW. Na stronie e-bUW zaczął ukazywać się tytuł *Uniwersytet Warszawski: pismo Uczelni*. W 2011 r. w e-bUW opublikowano 65 408 nowych publikacji. W ramach projektu *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej* w 2011 r. opublikowano łącznie 69 tytułów w postaci 65 369 publikacji; termin realizacji: bezterminowo.

4. *Heritage of the Printed Book* – HPB (dawniej *Hand Press Book Database*). Od lipca 2007 r. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (w ramach Grupy Polskich Bibliotek Naukowych Gromadzących Stare Druki) jest członkiem Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych (Consortium of European Research Libraries CERL). BUW uczestniczy w budowaniu prowadzonej przez konsorcjum bazy HPB oraz tezaursów CERL. Przekazywane dane udostępniane są poprzez CERL Thesaurus wszystkim badaczom bibliotek historycznych. W 2011 r. przygotowano kolejne rekordy do baz CERL. Plik wyeksportowany z katalogu online BUW objął 981 rekordów bibliograficznych druków z lat 1601-1800 (głównie polonika) oraz 2743 rekordów bibliograficznych wydawnictw z lat 1801-1830 (do tego roku określono górną granicę chronologiczną dla dokumentów rejestrowanych w CERL); termin realizacji: bezterminowo.

5. *Interdyscyplinarny system interaktywnej informacji naukowej i naukowo-technicznej* – SYNAT (projekt finansowany ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, umowa nr SP/I/1/77065/10); lider projektu: Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, współpraca z Centrum NUKAT BUW; termin realizacji: lata 2010-2013.

6. *Karol Szymanowski – strona internetowa* (<http://karolszymanowski.pl/>) przygotowana we współpracy z Instytutem Adama Mickiewicza w ramach Międzynarodowego Programu Kulturalnego Polskiej Prezydencji w Radzie Europejskiej 2011; utworzono wielojęzyczną stronę internetową (polski, angielski, niemiecki, francuski, rosyjski, ukraiński) poświęconą wybitemu polskiemu kompozytorowi; wykorzystano materiały ze zbiorów BUW oraz publikację multimedialną wydaną przez Uniwersytet Warszawski i Fundację Uniwersytetu Warszawskiego 2007 r. z okazji Roku Karola Szymanowskiego. W pracach przygotowawczych, transla-

torskich i redakcyjnych brali udział: Piotr Maculewicz, Magdalena Borowiec, Elżbieta Jasińska-Jędrasz; termin realizacji: bezterminowo.

7. *Katalog druków XVI w. w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. T. 4: F–K (dotacja MNiSW, N N103 242335). W 2011 r. sprawozdawczego m.in. wykonano i opisano zdjęcia ilustrujące najciekawsze zapisy proweniencyjne lub cymelia bibliograficzne. Zespół: Elżbieta Bylinowa, Maria Cubrzyńska-Leonarczyk, Marianna Czapnik, Ewa Kosmowska, Halina Mieczkowska, Izabela Wienczek. Tom ukazał się drukiem jako 33. publikacja z serii „Prace Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie”; termin realizacji: lata 2008-2010; publikacja – 2011 r.

8. *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. T. 9 (środki własne); oprac. Maria Tyszkowa przy współudziale Ewy Piskurewicz. Kontynuacja prac nad tomem katalogu obejmującym materiały z okresu II wojny światowej, pochodzące z kolekcji Roberta Bieleckiego; termin realizacji: bezterminowo.

9. *Katalog rękopisów muzycznych z Archiwum Kompozytorów Polskich* (dotacja MNiSW, ODW-4437/B/H03/2011/40); oprac. Elżbieta Jasińska-Jędrasz; termin realizacji: bezterminowo.

10. *Korespondencja Stanisława Stempowskiego z Jerzym Stempowskim* (środki własne). Projekt realizowany we współpracy z Instytutem Dokumentacji i Studiów nad Literaturą Polską przy edycji korespondencji. Po wydaniu trzech tomów korespondencji Marii Dąbrowskiej z Jerzym Stempowskim (2010) rozpoczęto zbieranie materiałów do edycji korespondencji Stanisław Stempowski – Jerzy Stempowski (ojciec – syn); oprac. Ewa Piskurewicz; termin realizacji: bezterminowo.

11. *Księgozbiór Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1800-1832* (środki własne); badania proweniencyjne, których celem jest opracowanie historycznego księgozbioru; oprac. Zbigniew Olczak, Wojciech Dołęgiewicz; termin realizacji: bezterminowo.

12. *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej*: projekt realizowany w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Priorytet 2 Infrastruktura sfery B+R, Poddziałanie 2.3.2. Projekty w zakresie rozwoju zasobów informacyjnych nauki w postaci cyfrowej oraz 2.3.3. Projekty w zakresie rozwoju zaawansowanych aplikacji i usług teleinformatycznych; projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego POIG.02.03.00-00-012/08); koordynator: mgr Anna Wołodko. W ramach projektu są realizowane następujące działania: retrokonwersja czasopism ze zbiorów BUW i bibliotek wydziałowych UW, scalanie katalogów lokalnych z NUKAT, modernizacja wyszukiwarki KaRo (w 2011 r. zakończono prace) oraz digitalizacja i publikowanie w e-bUW najcenniejszych czasopism ze zbiorów XIX-wiecznych BUW; termin realizacji projektu: 1 września 2008 r. – 31 marca 2013 r.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

1. *Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego – BCUL* (środki własne); cel: rozszerzenie i ułatwienie dostępu do zbiorów bibliotecznych i ich popularyzacja przy jednoczesnej ochronie materiałów oryginalnych. Projekt realizowany od 2008 r.; termin realizacji: bezterminowo.

2. *Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego* (środki własne); cel projektu: stworzenie repozytorium instytucjonalnego Uniwersytetu Łódzkiego, upowszechnianie dorobku naukowego pracowników. Projekt realizowany od 2010 r. przez Oddział

Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego – redakcja – osoby odpowiedzialne: Lidia Mikołajuk, Agnieszka Goszczyńska; termin realizacji: bezterminowo.

KSIĄŻNICA ZAMOJSKA im. S. K. ZAMOYSKIEGO W ZAMOŚCIU

1. *Biblioteka skarbnicą wiedzy o regionie* (środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Wydarzenia artystyczne. Literatura” oraz środki własne); cel projektu: wskazanie znaczącej roli bibliotek publicznych w propagowaniu wiedzy o regionie. W ramach projektu odbyła się konferencja ogólnopolska i sześć wystaw o tematyce regionalnej, opracowano cztery regionalne zestawienia bibliograficzne, wydano dwie publikacje książkowe (*Biblioteka skarbnicą wiedzy o regionie. Materiały z ogólnopolskiej konferencji, Zamość 19 maja 2011 r.*, red. Danuta R. Kawałko, Zamość: Książnica Zamojska 2011, ISBN 978-83-931832-2-7; *Regionalne zestawienia bibliograficzne. Henryk Rosiński. Kazimierz Kowalczyk. Urszula Kozioł. Piotr Szewc, Danuta Kowal, Renata Ozgo*, red. Danuta R. Kawałko, Zamość: Książnica Zamojska 2011, ISBN 978-83-931832-3-4) oraz 3 foldery do wystaw; termin realizacji: styczeń – grudzień 2011 r.

2. *90 lat biblioteki publicznej w Zamościu* (środki własne); cel: przygotowanie wydawnictwa jubileuszowego z okazji obchodów 90-lecia biblioteki publicznej w Zamościu, przedstawiającego historię oraz działalność biblioteki w latach 1921-2011. Autorami tekstów są pracownicy Książnicy Zamojskiej; tytuł wydawnictwa: *90 lat biblioteki publicznej w Zamościu. Wydawnictwo jubileuszowe*, red. Halina Zielińska, Zamość: Książnica Zamojska 2011, ISBN 978-83-931832-4-1; termin realizacji: styczeń – grudzień 2011 r.

MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE – BIBLIOTEKA KSIĄŻĄT CZARTORYSKICH

1. *Konserwacja dwóch rękopisów hebrajskich* (grant The Rothschild Foundation Europe, London 004/2011); kierownik projektu: Janusz Nowak; termin realizacji: lata 2011-2012.

2. *Inwentaryzacja materiałów historycznych dotyczących emigracji polskiej w XIX wieku ze zbiorów Biblioteki Polskiej w Paryżu i Towarzystwa Historyczno-Literackiego wraz z edycją źródłową wybranych materiałów* (dotacja MNiSW, Program Rozwoj Humanistyki, nr grantu: 11H11016680); kierownik projektu: dr Janusz Pezda; termin realizacji: lata 2011-2016.

3. *Ks. Adam Jerzy Czartoryski – Pamiętniki 1810-1830* (projekt badawczy N108095640); kierownik projektu: prof. dr hab. Małgorzata Karpińska, współpracownik przy projekcie: dr Janusz Pezda; termin realizacji: lata 2010-2013.

PAN BIBLIOTEKA GDAŃSKA

1. *Dokumentacja ikonograficzna zabytkowych budowli Gdańska* – kartoteka na nośnikach elektronicznych (projekt finansowany przez Fundację Biblioteki Gdańskiej i Urząd Miasta Gdańska); współpartnerzy: Muzeum Historyczne Miasta Gdańska; zespół: Helena Dzienis, Krystyna Jackowska-Sarnowska, Wanda Pętlicka, Anna Wytyk; termin realizacji: od 2004 r., projekt kontynuowany.

2. *Edition of Hevelius' Correspondence* – międzynarodowy projekt mający na celu przygotowanie krytycznego wydania korespondencji Jana Heweliusza; współpartnerzy: Uniwersytet w Razyzbonie, Biblioteka Narodowa w Paryżu, Observatoire de Paris, Instytut Historii PAN; koordynator: dr Maria Pelczar; termin realizacji: od 2011 r.

3. *Gdańsk w literaturze: bibliografia od roku 997 do dzisiaj* – opracowanie pierwszych trzech tomów (do roku 1814) (dotacja Urzędu Miasta Gdańska); koordynator: dr Zofia Tylewska-Ostrowska; zespół: Dagmara Binkowska, Ewa Chmielewska-Tomczak, Roman Dzięgielewski, Agata Larczyńska, Tomasz Larczyński, Magdalena Madeja-Grzyb, Beata Meller, Maria Otto, Ewa Penkalla, Maria Sokołowska, Urszula Szybowska, Anna Walczak; termin realizacji: lata 2008-2015.

4. *Jan Heweliusz – chluba Gdańska i nauki polskiej* – cykl odczytów i ekspozycji związanych z postacią Jana Heweliusza (10 odczytów); koordynator: dr Maria Pelczar; termin realizacji: maj 2010 r. – czerwiec 2011 r.

5. *Pomorska Biblioteka Cyfrowa* (projekt realizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013, nr i nazwa poddziałania w ramach Działania Programu Operacyjnego: 2.2.2 Rozwój usług społeczeństwa informacyjnego, dofinansowanie z UE, z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego UDA-RPPM.02.02.02-00-011-A/08-04); współpartnerzy: Politechnika Gdańska (partner wiodący) oraz inne uczelnie i instytucje regionu; koordynatorzy: dr Maria Pelczar, Stefania Sychta; termin realizacji: lata 2009-2012.

6. *Śladami Jana Heweliusza – ścieżka edukacyjna* (kontynuacja projektu edukacyjnego); współpartnerzy: Fundacja Gdańska, Muzeum Historyczne Miasta Gdańska, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gdańsku, Centrum Hewelianum; koordynator: dr Maria Pelczar; zespół: Ewa Lichnerowicz, Joanna Piskorska-Bejma, Zofia Świdarska, Teresa Wieczerek; termin realizacji: styczeń 2009 r. – czerwiec 2011 r.

WOJEWÓDZKA I MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA im. C. NORWIDA W ZIELONEJ GÓRZE

1. *Bibliografia Ziemi Lubuskiej za lata (1945) 1988-2011*, elektroniczna baza bibliograficzna dostępna przez Internet (środki własne); cel projektu: przedstawienie piśmiennictwa dotyczące regionu stanowiącego materiał źródłowy dla prac badawczych przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. W bibliografii uwzględnione są wydawnictwa zwarte i ciągłe, zarówno publikacje naukowe jak i artykuły prasowe, a także fragmenty większych całości o regionie. Bibliografia ma charakter przedmiotowy, odstępstwem od tej zasady jest uwzględnianie materiałów z konferencji, zjazdów i sesji naukowych oraz katalogów wystaw organizowanych na Ziemi Lubuskiej, bez względu na ich tematykę. Włączone są też do bibliografii biogramy osób wywodzących się z terenu regionu, lecz działających poza jego obszarem. Baza bibliograficzna obejmuje piśmiennictwo od 1988 r. i uzupełniana jest na bieżąco. Sukcesywnie wprowadzane są opisy z lat 1945-1987. Projekt realizowany przez Dział Informacji Naukowej i Regionalnej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze; koordynator: Maria Adamek; termin realizacji: bezterminowo.

2. *Muzeum Ilustracji Książkowej* (środki własne); cel projektu: prezentacja narodowych i europejskich walerów ikonografii na przykładzie heterogenicznych dokumentów, poczynając od rękopiśmiennych i drukowanych kodeksów, poprzez

czasopiśmie, zabytkową kartografię, notacje muzyczne, oryginalne projekty ilustracji. Poprzez położenie akcentów na związki eksponatów z historią Środkowego Nadodrza – również uświadomienie społeczności lokalnej bogactwa kulturowego tkwiącego w regionalnym dziedzictwie piśmienniczym. Projekt realizowany od 2011 r. przez Dział Zbiorów Specjalnych Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze; koordynatorzy: Maria Radziszewska, Alicja Lipińska; termin realizacji: bezterminowo.

3. *Elektroniczna baza katalogowa starodruków w formacie Prolib M21/STD* (środki własne); cel projektu: rozwój ogólnodostępnej, nowoczesnej bazy elektronicznej skupiającej komplet rekordów bibliograficznych księgozbioru historycznego zielonogórskiej księżnicy, stanowiącego poważny materiał źródłowy dla prac badawczych przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. Metadane ponad dwupółtysięcznej kolekcji zabytkowych druków tworzą wygodne, szybkie, atrakcyjne i bezpieczne źródło informacji, pozwalające przeszukiwać bazę według różnorodnych potrzeb i zainteresowań. Udoskonalenie technologii udostępniania zbiorów pozwala również na zdalny wgląd do niektórych dokumentów poprzez korzystanie z ich elektronicznych wersji na stronie Zielonogórskiej Biblioteki Cyfrowej, likwiduje zagrożenie zniszczenia zasobów, działa 24 godziny na dobę i stanowi optymalny model promocji i informowania o zbiorach biblioteki. Projekt realizowany od 2002 r. przez Dział Zbiorów Specjalnych Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze; koordynator: Alicja Lipińska; termin realizacji: bezterminowo.

4. *Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa – ZBC* (środki własne); cel projektu: upowszechnianie i popularyzowanie dorobku naukowego środowiska akademickiego, jego zasobów edukacyjnych, udostępnienie w postaci cyfrowej najważniejszych i najstarszych posiadanych zabytków piśmiennictwa polskiego ze szczególnym naciskiem na dokumenty zabytkowe i współczesne regionu lubuskiego. Zastosowano podział na kolekcje podstawowe: nauka i dydaktyka, doktoraty, habilitacje, dziedzictwo kulturowe oraz regionalia. Projekt realizowany przez Bibliotekę Uniwersytetu Zielonogórskiego przy współpracy z Wojewódzką i Miejską Biblioteką Publiczną im. C. Norwida w Zielonej Górze od 2005 r.; termin realizacji: bezterminowo.

5. *Badanie ankietowe: „Zbudujemy razem nowoczesną bibliotekę multimedialną”* (środki własne); wykonawca: Małgorzata Domagała, termin realizacji: wrzesień-październik 2011 r.

6. *Biblioteki publiczne województwa lubuskiego. Informator statystyczny. Stan w dniu 31 XII 2010 roku* (środki własne); wykonawca Małgorzata Domagała, termin realizacji: kwiecień-maj 2011 r.

7. *Analiza opisowa sieci bibliotek publicznych południowej części województwa lubuskiego za 2010 r.* (środki własne); wykonawca: Stanisława Bogalska, termin realizacji: 23 lutego 2011 r.

8. *Burmistrz, landrat, wojewoda. Przemiany administracyjne na Środkowym Nadodrzu od średniowiecza aż do czasów współczesnych* (środki własne oraz środki Uniwersytetu Zielonogórskiego i Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie); cel projektu: przygotowanie publikacji, przedstawiającej przemiany administracyjne zachodzące na Środkowym Nadodrzu od średniowiecza aż do czasów współczesnych; redakcja naukowa: Przemysław Bartkowiak, Dawid Kotlarek, Jarosław Kuczer; projekt zakończony w 2011 r. drukiem książki pod tym samym tytułem (ISBN 978-83-88336-86-7).

9. *Zbliżenia. Studia i szkice poświęcone literaturze lubuskiej* (środki własne oraz środki Uniwersytetu Zielonogórskiego); cel projektu: przygotowanie publikacji o tym samym tytule dotyczącej literatury lubuskiej; autorstwa Małgorzaty Mikołajczak, książka ukazała się w 2011 r. (ISBN 978-83-7381-403-4).

10. *Antologia dramatu lubuskiego* (środki własne oraz środki Województwa Lubuskiego, Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Zarządu Okręgu Zielona Góra, Lubuskiego Stowarzyszenia Miłośników Działań Kulturalnych „Debiut”); cel projektu: zebranie oraz przygotowanie materiałów do publikacji o tym samym tytule; teksty wybrał, posłowiem i notami biograficznymi opatrzył Andrzej Buck, książka ukazała się w 2011 r. (ISBB 978-83-88336-85-0).

11. *Lubuskie Pismo Literacko-Kulturalne „Pro Libris”* (wydanie: Pro Libris), wydawnictwo Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze następujących numerów tego czasopisma: 1-2(34-35)2011, 3(36)2011, 4(37)2011 (środki własne oraz środki Stowarzyszenia Słubfurt e.V w ramach projektu „Mediateka SłubFurtu” i Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej); termin realizacji: bezterminowo.

12. *„Bibliotekarz Lubuski”* (wydanie: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich – Zarząd Okręgu w Zielonej Górze oraz Pro Libris) – wydawnictwo Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze następujących numerów tego czasopisma nr 1(31)2011, 2(32)2011 (finansowanie: środki własne); termin realizacji: bezterminowo.

13. *„Pro Libris” nr: 4(33)2010, 1-2(34-35)2011*; *„Bibliotekarz Lubuski” nr: 2(30)2010 i 1(31)2011* – przygotowanie stron internetowych obu czasopism [umieszczenie na nich przedstawionych wyżej numerów, a także treści archiwalnych] (środki własne); termin realizacji: bezterminowo.

14. *News365.pl – miejski portal wymiany informacji dla dziennikarzy i organizatorów wydarzeń medialnych* (dotacja ze środków Województwa Lubuskiego); cel projektu: budowa bazy informacji o życiu społeczno-kulturalnym Zielonej Góry. Projekt realizowany od grudnia 2010 r.; koordynator: dr Dawid Kotlarek; termin realizacji: bezterminowo.

ZAKŁAD NARODOWY im. OSSOLIŃSKICH

1. *Dzieje kolekcji monet rzymskich dynastii Sewerów* (projekt finansowany ze środków własnych ZNiO) – projekt badawczy związany z przygotowaniem kolejnego tomu „Katalogu monet antycznych w zbiorach ZNiO”; wykonawca: dr Adam Degler; termin realizacji: lata 2011-2013.

2. *Mennictwo polskie doby jagiellońskiej* (projekt finansowany ze środków własnych ZNiO) – projekt badawczy związany z przygotowawaną publikacją „Katalog monet polskich w zbiorach Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, Tom 2. Monety jagiellońskie 1434-1501”; wykonawca: mgr Elżbieta Baran; termin realizacji: lata 2008-2011.

3. *Skarby monet wczesnośredniowiecznych na Śląsku* (projekt finansowany ze środków własnych ZNiO); wykonawca: dr Barbara Butent-Stefaniak; termin realizacji: lata 2010-2012.

KONFERENCJE KRAJOWE I MIĘDZYKRAJOWE (porządek chronologiczny)

KWIECIEŃ

Czasopisma elektroniczne. Ogólnopolski kurs dokształcający specjalny. Organizacja: Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej; zakres problemowy: sposoby dostępu do czasopism elektronicznych oraz ich funkcjonalność i narzędzia, promocja i prezentacja czasopism elektronicznych na stronach WWW biblioteki, konsorcja czasopism elektronicznych, aspekty prawne korzystania z publikacji elektronicznych, Open Access – serwisy czasopism, polityka wydawców; warsztaty tematyczne (w laboratorium komputerowym): wyszukiwanie czasopism i artykułów w serwisach, wyszukiwanie literatury naukowej przy użyciu ogólnodostępnych narzędzi internetowych, wykorzystanie komercyjnych technologii, wspomagających zarządzanie i dostęp do e-czasopism, jak: serwery linkujące, zdalny dostęp, multiwyszukiwarki, lista A-Z; miejsce i termin kursu: Wrocław, 13-15 kwietnia 2011 r.

Nowoczesne koncepcje organizacji bibliotek. V Bałtycka Konferencja „Zarządzanie i Organizacja Bibliotek”. Organizacja: Ateneum – Szkoła Wyższa w Gdańsku, Miejska Biblioteka Publiczna w Gdyni, Uniwersytet Gdański, Komisja Zarządzania i Marketingu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich; zakres problemowy: zagadnienia dotyczące metod zarządzania, stylów kierowania personelem, wpływu dyrektora na wizerunek biblioteki, pracowników bibliotek, nowoczesnych koncepcji organizacji bibliotek, metodologii wprowadzania innowacji i budowania wizerunku biblioteki; miejsce i termin: Gdańsk, 14-15 kwietnia 2011 r.

Bibliografia poloników zagranicznych: 270 lat tradycji, teraźniejszość i przyszłość. Konferencja ogólnopolska. Organizacja: Biblioteka Narodowa; zakres problemowy: eksteriorika w systemie bibliografii narodowych, pojęcie polonikum wg Estreicherów (druki XV–XVIII w.), polonika zagraniczne w „Bibliografii Polskiej 1901-1939”, bibliografia poloników zagranicznych za okres od 1 września 1939 do 1955 r. – problemy badawcze a dobór i selekcja materiału, bibliografia poloników zagranicznych – zadania bieżące i nowe wyzwania, polonika w bieżącej „Bibliografii historii polskiej”, produkcja książek polskich na obczyźnie w okresie II wojny światowej na podstawie bibliografii poloników zagranicznych, rola poloników w rekonstrukcji twórczości pisarza na przykładzie kompendiów biobibliograficznych, polonica w „Polskiej Bibliografii Literackiej”, polonika zagraniczne a bibliografia regionalna na przykładzie „Bibliografii Lubelszczyzny”, polonika zagraniczne w działalności Zakładu Informacji Naukowej Biblioteki Narodowej, rejestracja poloników w „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” i „Bibliografii Bibliografii Polskich”; miejsce i termin: Warszawa, 18 kwietnia 2011 r.

MAJ

Fantastyczność i cudowność. Człowiek w zwierciadle przeszłości: Ucieczka od historii do Historii (Fantasticity and Wonder. The Man in the mirror of the future: Escape from history to the History). V Międzynarodowa konferencja naukowa. Organizacja: Pracownia Mitopoetyki i Antropologii Literatury oraz Pracownia Nauk Pomocniczych Literatury Popularnej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Zielonogórskiego, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze; zakres problemowy: poszukiwanie własnej historii, historia jako przestrzeń poszukiwanej tożsamości, kryzys świadomości historycznej, fuzja czasu w kulturach tradycyjnych, mityczny aspekt czasu w kulturze masowej, archaiczny wymiar historii, czas święty w teologii, przeszłość jako przestrzeń py-

tania filozofa, czas w utopii, czas w folklorze i tradycji jarmarcznej, czas modlitwy – czytanie i rytuał, futurologiczne gry z historią, mitologem w literaturze jako nośniki Historii, sposoby modelowania historii w fantasy i science fiction, przyczyny atrakcyjności antyku i średniowiecza w literaturze popularnej, kulturowe obrazy czasu opanowanego, atrakcyjność przesłania mitu dla współczesnego człowieka, formy kulturowego przekazu mitu we współczesnym świecie; miejsce i termin: Zielona Góra, 9-10 maja 2011 r.

Co można zobaczyć na zielonogórskim niebie? Spotkania popularnonaukowe skierowane zarówno do młodzieży szkół gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych, jak i do starszych mieszkańców Zielonej Góry. Organizacja: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, Instytut Astronomii Uniwersytetu Zielonogórskiego, Polskie Towarzystwo Miłośników Astronomii Oddział w Zielonej Górze; zakres problemowy: przedstawienie podstawowych zasad obserwacji nieba, m.in. nazewnictwa gwiazd widocznych nad miastem oraz zdolność ich rozpoznawania; miejsce i termin: Zielona Góra, 11-12 maja 2011 r.

Biblioteka w przestrzeni edukacyjnej. Funkcje i wyzwania w XXI wieku. Ogólnopolska konferencja naukowa. Organizacja: Biblioteka Główna UP im. KEN w Krakowie wspólnie z Instytutem Informacji Naukowej; zakres problemowy: biblioteka i jej funkcje społeczno-edukacyjne, e-learning, nowoczesne formy kształcenia, kompetencje informacyjne pracowników i użytkowników informacji, technologie informacyjno-komunikacyjne w działalności bibliotek, nowy wymiar zawodu bibliotekarza, metody i narzędzia w pracy bibliotekarza, edukacyjna funkcja biblioteki; miejsce i termin: Kraków, 12-13 maja 2011 r.

III Ogólnopolska Konferencja *Bibliotekarze bez bibliotek, czyli bibliotekarstwo uczestniczące.* Organizacja: Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku; zakres problemowy: rola i możliwości współczesnej biblioteki w zakresie wspierania dążeń i aspiracji użytkowników, wzajemne relacje, zachodzące między bibliotekarzami, biblioteką a użytkownikami, dotychczasowe doświadczenia i perspektywy bibliotekarstwa uczestniczącego, przedstawienie propozycji działań wspomagających kształcenie i pracę bibliotekarzy w społeczeństwie przyszłości; miejsce i termin: Białystok-Wilno, 18-20 maja 2011 r.

Biblioteka skarbnicą wiedzy o regionie. Konferencja ogólnopolska. Organizacja: Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu; zakres problemowy: rola bibliotek publicznych różnych szczebli jako instytucji gromadzących, opracowujących i udostępniających zbiory regionalne, wskazanie różnych źródeł informacji o regionie, wskazówki metodyczne do opracowania zbiorów regionalnych; miejsce i termin: Zamość, 19 maja 2011 r.

Praktyki lekturowe – praktyki społeczne. Konferencja naukowa. Organizacja: Biblioteka Narodowa oraz Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego; zakres problemowy: praktyki lekturowe w szerokim kontekście kulturowym w ujęciu transdyscyplinarnym; miejsce i termin: Warszawa, 23-24 maja 2011 r.

Libraries for an Open Environment: strategies, technologies and partnerships (Biblioteki w otwartym środowisku: strategie, technologie, współpraca) 32. doroczna konferencja International Association of Scientific and Technological University Libraries (IATUL) zorganizowana przez Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej. Zakres problemowy obejmował trzy główne bloki tematyczne: 1. strategia biblioteki we wspieraniu otwartej komunikacji naukowej i dostępu do otwartej nauki, 2. partnerstwo bibliotek i uczelni we wdrażaniu nowych metod i narzędzi w dydaktyce, 3. organizacja bibliotek i zarządzanie wdrażaniem otwartych modeli nauki i edukacji w bibliotekach; miejsce i termin konferencji: Warszawa, 29 maja – 2 czerwca 2011 r.

Biblioteka jako trzecie miejsce. Międzynarodowa konferencja naukowa. Organizacja: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego; cel: podjęcie dyskusji nad teoretycznymi założeniami, praktycznymi doświadczeniami, a także eksperymentami związanymi z funkcjonowaniem biblioteki akademickiej jako „trzeciego miejsca” i „domu z dala od domu” – miejsca, gdzie ludzie mogą spotykać się „łatwo, tanio, regularnie i dla przyjemności” i nieformalnie; miejsce i termin: Łódź, 31 maja – 2 czerwca 2011 r.

CZERWIEC

Konferencja Dyrektorów Wojewódzkich Bibliotek Publicznych. Organizacja: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze; zakres problemowy: dyrektorzy bibliotek wojewódzkich opowiedzieli się za koniecznością zmian w rozporządzeniu ministra określającym wymagania kwalifikacyjne pracowników bibliotek, dyskutowano nad praktycznym aspektem systemu kształcenia bibliotekarzy, podsumowano dotychczasową realizację programu rządowego „Kultura+”, zwłaszcza „Priorytetu Biblioteka+, Infrastruktura Bibliotek”. Podczas konferencji dyrektor Biblioteki Narodowej, Tomasz Makowski, poinformował o podpisaniu „Paktu dla kultury” zawartego pomiędzy Radą Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej, reprezentowaną przez Prezesa Rady Ministrów, Donalda Tuska oraz stroną społeczną reprezentowaną przez Obywateli Kultury. Zwieńczeniem obrad były wybory nowego prezydium KDWP; miejsce i termin: Zielona Góra, 2-3 czerwca 2011 r.

XIII Ogólnopolskie Warsztaty Języka Haseł Przedmiotowych i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej. Organizacja: Biblioteka Narodowa; zakres problemowy: metodyka opracowania dokumentów w JHP BN i UKD, rozwój kartotek wzorcowych i efektywność wyszukiwania informacji w katalogach bibliotek, stan prac nad słownictwem JHP BN związanych z kontynuacją wprowadzanych od 2010 r. zmian (tzw. hasło formalne), postępy prac nad poradnikiem JHP BN, ograniczenia w stosowaniu określników chronologicznych w różnych typach haseł, stosowanie określników chronologicznych w hasłach z dziedziny „Filozofia”, tworzenie i stosowanie haseł dla obiektów architektonicznych w miejscowościach, stosowanie klasyfikacji w zapisie pionowym na przykładzie różnych dziedzin, prezentacja wersji roboczej kartoteki wzorcowej dla UKD; miejsce i termin: Warszawa, 8-10 czerwca 2011 r.

Otwarte zasoby wiedzy – nowe zadania uczelni i bibliotek w rozwoju komunikacji naukowej. Ogólnopolska konferencja naukowa. Organizacja: Biblioteka Politechniki Krakowskiej; zakres problemowy: konferencja, pod patronatem Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wzszego prof. Barbary Kudryckiej, w swoim założeniu, była spotkaniem naukowców (twórców informacji naukowej) z bibliotekarzami (współtwórcami systemów otwartego dostępu do informacji). Dyskutowano nad tym, w jakim stopniu środowisko naukowe jest gotowe do zaakceptowania nowych form rozpowszechniania wiedzy, takich jak repozytoria oraz ich federacje, a także czy biblioteki naukowe są gotowe do podejmowania wyzwań w zakresie nowoczesnych modeli publikowania oraz kreowania sposobów komunikacji w nauce i edukacji. Podjęto zagadnienia: Open Access, zarządzanie otwartymi zasobami wiedzy, repozytoria, tradycyjne formy publikowania oraz rozpowszechnianie otwartych zasobów w sieci i ich długoterminowa archiwizacja. Materiały konferencyjne (publikacja recenzowana) dostępne są m.in. w Repozytorium PK; miejsce i termin: Kraków – Zakopane, 15-17 czerwca 2011 r.

III Wrocławskie Spotkania Bibliotekarzy (Third Wrocław Meetings of the Librarians). Międzynarodowa konferencja naukowa. Organizacja: Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej; zakres tematyczny: biblioteka w uczelni

i regionie, w tym głównie rozwój i modyfikacja usług bibliotecznych nakierowanych na potrzeby e-nauki i e-dydaktyki, źródła elektroniczne w bibliotece i na rynku ze szczególnym uwzględnieniem metod oceny zawartości kolekcji źródeł elektronicznych oraz dokumentowanie i analiza dorobku naukowego i możliwości wykorzystania danych w szybkich metodach oceny parametrycznej. Uczestniczyło ponad 140 przedstawicieli wielu państw m.in. z: Kanady, USA, Szwecji, Holandii, Niemiec, Węgier, Macedonii i Polski; miejsce i termin konferencji: Wrocław, 30 czerwca – 1 lipca 2011 r.

WRZESIEŃ

Biblioteka Politechniki Poznańskiej. Biblioteka XXI wieku, nowoczesna architektura, funkcjonalne wyposażenie, pomysłowe aranżacje. Trzy lata po Kielcach – najnowsze realizacje. Konferencja ogólnopolska. Organizacja: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Biblioteka Politechniki Poznańskiej; zakres problemowy: najnowsze rozwiązania w budownictwie nowych obiektów bibliotecznych oraz aranżacji budynków istniejących bibliotek akademickich, publicznych, szkolnych i pedagogicznych; miejsce i termin konferencji: Poznań – Kiekrz, 1-2 września 2011 r.

Rozwijanie kompetencji zawodowych bibliotekarzy – tradycyjne i nowoczesne formy podnoszenia kwalifikacji. Dwudniowe seminarium grupy uczelni technicznych (POLBiT). Organizacja: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej; zakres tematyczny obejmował rozwiązania dotyczące różnych możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych bibliotekarzy, potrzeby wprowadzenia rozwiązań systemowych w zakresie szkoleń nowo zatrudnionych bibliotekarzy oraz szkoleń specjalistycznych dostosowanych do potrzeb konkretnej biblioteki; miejsce i termin: Warszawa, 13-14 września 2011 r.

VI Forum Młodych Bibliotekarzy.otwarcibibliotekarze.eu. Organizacja: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich oraz Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu; zakres problemowy: rozwój osobisty bibliotekarzy (m.in.: komunikacja interpersonalna, komunikacja z czytelnikiem trudnym, praca w zespole), e-bibliotekarze (m.in.: technologie informacyjne przydatne w pracy bibliotekarza, narzędzia Google, portale społecznościowe), kulturalna biblioteka (m.in.: działania animacyjne, biblioterapia, estetyka w bibliotece), prawo i finanse (m.in.: prawo autorskie, pozyskiwanie środków pozabudżetowych), biblioteki w Europie; miejsce i termin konferencji: Poznań, 15-16 września 2011 r.

Hevelius 2011 (The Hevelius 2011 Conference). Międzynarodowa konferencja naukowa zorganizowana z okazji 400. rocznicy urodzin Jana Heweliusza. Organizacja: PAN Biblioteka Gdańska we współpracy z Instytutem Historii Nauki PAN; zakres problemowy: prezentacja osiągnięć wybitnego gdańskiego astronoma na tle XVII-wiecznej Europy; miejsce i termin: Gdańsk, 15-18 września 2011 r.

XXVII Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliofilów. Organizacja: Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska, we współpracy z krakowskim biurem Symposium Cracoviense; zakres problemowy: sesje naukowe dotyczące najważniejszych polskich historycznych zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Uczestnikom sesji w BJ w dniu 20 września zaprezentowano album *Biblioteka Jagiellońska. Skarbiec bibliofila*, opracowany przez bibliotekarzy BJ, wydany z okazji Kongresu przez wydawnictwo Bernardinum. Dwujęzyczny (polsko-angielski) album prezentuje skarby poszczególnych działów BJ, które znalazły się na przygotowanej w BJ wystawie eksponującej ponad 200 cennych obiektów. W ramach sesji wygłoszono wykłady: *The Golden Age of Bookbindings in Cracow:*

1400-1500 (Złoty wiek introligatorstwa krakowskiego: 1400-1600) – Jan Storm van Leeuwen, *Early Polish Printing (Wczesne drukarstwo polskie)* – dr Jacek Partyka, *Les plus précieux manuscrits français et italiens dans la collection berlinoise, à la Bibliothèque Jagellonne de Cracovie (Najcenniejsze rękopisy francuskie i włoskie z kolekcji berlińskiej w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie)* – prof. Piotr Tylus; miejsce i termin: Kraków – Tyniec – Częstochowa – Warszawa – Nieborów, 18-25 września 2011 r.

XXVIII Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliofilów (Association internationale de bibliophilie – AIB); cel: wymiana wiedzy, doświadczeń i kontaktów na poziomie eksperckim. AIB jest organizacją zrzeszającą prywatnych bibliofilów, bibliotekarzy, antykwariuszy i wydawców zajmujących się książką dawną, członkami Stowarzyszenia są także instytucje kultury i biblioteki, m.in.: Biblioteka Narodowa, Bibliothèque Nationale de France, Library of Congress, British Library i Biblioteca Apostolica Vaticana. Uczestnikom spotkania zaprezentowano najcenniejsze zabytki BN: Nowy Testament z VIII w., ormiański Ewangeliarz ze Skewry (tzw. Lwowski), Ewangeliarz Anastazji, iluminowany Psalterz Potockich (Wilanowski) Mszał Erazma Ciołka, XV-wieczne mapy atlasu Ptolemeusza, listy i autografy muzyczne Fryderyka Chopina, ręcznie iluminowaną Sforziadę Giovanniego Simonetty, gotycki metaloryt Śmierć i sceny z Credo, Statut Łaskiego, Kancjonał Zamoyskich (zbiór pieśni z XVI w.); miejsce i termin: Warszawa, 23 września 2011 r.

Gdzie jesteś Czytelniku? Rola i miejsce biblioteki w strategii i działalności uczelni wyższej. Organizacja: Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej w ramach XXV Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych SBP; zakres problemowy: promocja zasobów i usług bibliotek, pozyskiwanie funduszy, tworzenie przyjaznej i funkcjonalnej przestrzeni bibliotecznej, wykorzystanie w marketingu narzędzi elektronicznych, rozwoju kompetencji informacyjnych, a także badań potrzeb i opinii użytkowników; miejsce i termin: Gliwice, 29 września 2011 r.

PAŹDZIERNIK

Biblioteka multimedialnym oknem na świat. Wojewódzka Konferencja Bibliotekarzy. Organizacja: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich – Zarząd Okręgu w Zielonej Górze; zakres problemowy: rola nowych mediów w nowoczesnych bibliotekach oraz ich wykorzystanie w pracy z młodzieżą; miejsce i termin: Zielona Góra, 5-6 października 2011 r.

European Cultural Commons. Konferencja o charakterze debaty eksperckiej nad strategią powszechnego dostępu do zdigitalizowanego dziedzictwa kulturowego Europy; organizacja: Biblioteka Narodowa i Europejska Biblioteka Cyfrowa Europeana; zakres problemowy: udostępnianie w Internecie dziedzictwa kulturowego w postaci cyfrowej, w ramach konferencji na zlecenie MKiDN BN zorganizowała warsztaty poświęcone digitalizacji i bibliotekom cyfrowym, w których wzięli udział przedstawiciele bibliotek narodowych państw Grupy Wyszehradzkiej (Czechy, Polska, Słowacja, Węgry) oraz goście z Austrii, Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, Estonii, Gruzji oraz Słowenii; miejsce i termin: Warszawa, 12-14 października 2011 r.

Adam Jerzy Czartoryski – mąż stanu. Konferencja w 150. rocznicę śmierci księcia Adama Jerzego Czartoryskiego (organizacja: Polska Akademia Umiejętności, współudział Muzeum Narodowe w Krakowie, Fundacja XX Czartoryskich); zakres problemowy: konferencja naukowa poświęcona Adamowi Jerzemu Czartoryskiemu, wybitnemu politykowi, dyplomacie i działaczowi niepodległościowemu; miejsce i termin: Kraków, 25-26 października 2011 r.

Open Access kluczem do przejrzystości w nauce. Seminarium Bibliotek Uczelni Technicznych PolBit. Organizacja: Biblioteka Główna Politechniki Częstochowskiej; zakres problemowy: idea Open Access, związane z OA problemy prawne i organizacyjne, zasady i korzyści dla środowiska naukowego wynikające z rozwoju OA, wpływ OA na zmiany i funkcjonowanie bibliotek; miejsce i termin: Częstochowa, 25-26 października 2011 r.

Burmistrz, landrat, wojewoda. Przemiany administracyjne na Środkowym Nadodrzu od średniowiecza aż do czasów współczesnych. Interdyscyplinarna konferencja naukowa. Organizacja: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Zielonogórskiego, Instytut Prawa i Administracji Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie; zakres problemowy: przedstawienie szeroko rozumianych przemian administracyjnych zachodzących na Środkowym Nadodrzu od średniowiecza aż do współczesność; miejsce i termin: Zielona Góra, 26 października 2011 r.

Open Access – II spotkanie. Organizacja: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego; cel: rozpropagowanie idei OA wśród społeczności akademickiej Uniwersytetu Łódzkiego; miejsce i termin: Łódź, 28 październik 2011 r.

LISTOPAD

Podróżny świata, czyli w stronę Miłosza. Sesja naukowa poświęcona polskiemu Nobliście. Organizacja: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, Katedra Literatury Polskiej XX i XXI wieku, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego; miejsce i termin: Łódź, 9 listopada 2011 r.

Standardy bibliograficzne 2011. Seminarium ogólnopolskie. Organizacja: Biblioteka Narodowa; zakres problemowy: aktualne problemy standaryzacji opisu bibliograficznego i terminologii bibliograficznej, nowe standardy katalogowania, nowa edycja ISBD (Międzynarodowego Znormalizowanego Opisu Bibliograficznego), rozwój formatu MARC 21, wytyczne IFLA dla bibliografii narodowych, nowa norma opracowania bibliografii załącznikowej i przypisów bibliograficznych, standardy RDA (Resource Description and Access), deklaracja Międzynarodowych Zasad Katalogowania (International Cataloging Principles), współczesna terminologia z zakresu bibliografii i katalogowania (prezentacja tworzonej w BN bazy Sternik), komunikaty na temat stanu normalizacji z zakresu bibliografii i katalogowania oraz działalności Sekcji Bibliografii IFLA; miejsce i termin: Warszawa, 14 listopada 2011 r.

Kultura pamięci. Ogólnopolska konferencja naukowa (część projektu „Pamięć Bydgoszczan – archiwum historii mówionej”). Organizacja: Biblioteka Główna Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy we współpracy z Fundacją Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Instytutem Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW oraz Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy; zakres problemowy: techniczne metody utrwalania i przetwarzania danych, nowoczesne metody prezentowania wydarzeń historycznych, metodologia badań historii mówionej, aspekty etyczne, prawne, społeczne zbierania i udostępnienia relacji, osiągnięcia poszczególnych ośrodków, polityka historyczna; miejsce i termin konferencji: Bydgoszcz, 14-15 listopada 2011 r.

Miejsce i tożsamość. Literatura lubuska w perspektywie poetyki przestrzeni i antropologii. Interdyscyplinarna konferencja naukowa. Organizacja: Pracownia Badań nad Literaturą Regionalną, Studenckie Koło Literaturoznawców działające przy Zakładzie Teorii i Antropologii Literatury Instytutu Filologii Polskiej

Uniwersytetu Zielonogórskiego, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze; zakres problemowy: przedstawienie wieloaspektowych związków literatury z miejscem oraz zapisaną w utworach autorów lubuskiej relacją między przestrzenią i tożsamością, zbadanie kondycji literatury lubuskiej powstającej od 1945 r. do chwili obecnej, ukazanie jej uwarunkowań antropologicznych i przestrzennych, prześledzenie zmian, jakim w okresie powojennym podlegała twórczość regionalnych autorów; wystawa towarzysząca konferencji: „Obecni nie tylko w książkach”. Konferencji towarzyszyły także uroczystości związane z przypadającym w 2011 r. 50-leciem zielonogórskiego Oddziału Związku Literatów Polskich; miejsce i termin: Zielona Góra, 15-16 listopada 2011 r.

Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej. Ogólnopolska konferencja zorganizowana w związku z realizacją projektu „Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa”. Organizacja: Biblioteka Jagiellońska; zakres problemowy: odzwierciedlenie zamysłu wydawniczego w rekordzie bibliograficznym, rekord zasobu – praktyczne rozwiązania, sposób prezentacji czasopisma w bibliotece cyfrowej; miejsce i termin: Kraków, 17 listopada 2011 r.

Kreacja czy stagnacja? Biblioteki w procesie współpracy. Konferencja Regionalna Programu Rozwoju Bibliotek. Organizacja: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze; zakres problemowy: rola biblioteki i lokalnych partnerstw w rozwoju społeczności lokalnej; miejsce i termin: Zielona Góra, 23 listopada 2011 r.

GRUDZIEŃ

Polskie Biblioteki Cyfrowe – dokąd zmierzamy. Seminarium ogólnopolskie. Organizacja: Konsorcjum Bibliotek Naukowych Miasta Białegostoku oraz Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku; zakres problemowy: prezentacja doświadczeń, prac badawczo-rozwojowych i wdrożeń związanych z infrastrukturą bibliotek cyfrowych, przybliżenie organizacyjnych i technologicznych aspektów związanych z polskimi i europejskimi cyfrowymi zasobami informacyjnymi, określenie roli bibliotek cyfrowych w budowaniu platformy sieciowych zasobów wiedzy, podsumowanie osiągnięć i problemów aktualnego stanu bibliotek cyfrowych oraz wskazanie ich roli w przyszłości; miejsce i termin: Białystok, 9 grudnia 2011 r.

ZMIANY KADROWE

(porządek alfabetyczny wg nomenklatury jednostek)

Biblioteka Główna Politechniki Częstochowskiej:
dr D a g m a r a B u b e l – dyrektor od 1 marca 2011 r.,
mgr inż. L i d i a S z c z y g ł o w s k a – z-ca dyrektora od 1 marca 2011 r.

Biblioteka Jagiellońska:
dr J a c e k P a r t y k a – wicedyrektor od 1 października 2011 r.

Biblioteka Politechniki Poznańskiej:
mgr M a ł g o r z a t a F u r g a ł – dyrektor od 1 października 2011 r.,
mgr inż. K r z y s z t o f O b e r – zastępca dyrektora ds. technologii informacyjnych od 1 marca 2011 r.

Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk:
dr A r k a d i u s z W a g n e r – dyrektor do 15 grudnia 2011 r.

Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku:
mgr **M i r o s ł a w a R o s z c z y c** – zastępca dyrektora od 2 listopada 2011 r.

Biblioteka Uniwersytecka w Kielcach:
mgr **A n d r z e j A n t o n i a k** – zastępca dyrektora od 16 maja 2011 r.

PAN Biblioteka Gdańska:
mgr **A l i c j a Ś w i a t e k - J a r o s** – zastępca dyrektora ds. finansowo-księgowych od 1 stycznia 2011 r.

ODZNACZENIA, NAGRODY (porządek alfabetyczny osobowy)

E w a A r a s z k i e w i c z (BG PW) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

E w a B a g i e ń s k a (BUW) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

T o m a s z B a l c e r a k (BUŁ) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

D o r o t a B a l c e r o w s k a (BU w Kielcach) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

Z o f i a B e b e n e k (BG AGH w Krakowie) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

A l d o n a B i a ł a n o w i c z (BU w Białymstoku) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

A n n a B o b e r (BJ w Krakowie) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

G r a z y n a B o ż e k (BPB) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

E d y t a B r y l s k a - S z m i d t (BU w Kielcach) – Brązowy Medal za Długoletnią Służbę

A g n i e s z k a B r z e z i a k (BJ w Krakowie) – Brązowy Medal za Długoletnią Służbę

H a l i n a B r z e z i ń s k a - S t e c (BU w Białymstoku) – Statuetka Zasłużony dla Uniwersytetu

E w a B r z o z o w s k a (BPB) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

R e n a t a C i e s i e l s k a - K r u c z e k (Biblioteka Instytutu Neofilologii UP im. KEN w Krakowie) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

B a r t o s z C z e r n i a w s k i (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Prezydenta Zielonej Góry

M a r t a D ż y g a ł o (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

P i o t r E l i ń s k i (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Marszałka Województwa Lubuskiego

E l ż b i e t a E s t a l (BUŁ) – Medal „UŁ w Służbie Społeczeństwu i Nauce”

Jolanta GałECKa (BU UWM w Olsztynie) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Teresa Golan (BN) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

Urszula Gołda (BU w Kielcach) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

Teresa GórnIak (BUŁ) – Medal „UŁ w Służbie Społeczeństwu i Nauce”

Krystyna Gromadzińska (BN) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

Andrzej Gromek (BUŁ) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Justyna Hak (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Kazimiera Harasim (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa Marszałka Województwa Lubelskiego „Zasłużony dla Województwa Lubelskiego”

Justyna Hołody (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Marszałka Województwa Lubuskiego

Elżbieta Hopej (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Barbara Idźkowska (BU UWM w Olsztynie) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Izabela Jabłońska (BN) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

Ewa Jarzębska (BN) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Małgorzata Jeżykowska (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Prezydenta Zielonej Góry, Medal SBP „W dowód uznania”

Maria Justyna (BUŁ) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Dorota Kaczmarek (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Maria Kaczyńska (BN) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

Elżbieta Kakiet (BN) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

Danuta Kawałko (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa Marszałka Województwa Lubelskiego „Zasłużony dla Województwa Lubelskiego”

Maja Kimnes (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Marszałka Województwa Lubuskiego, Medal SBP „W dowód uznania”

Agata Komsta (BG PW) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

Danuta Konieczna (BU UWM w Olsztynie) – Statuetka św. Jakuba za 2010 rok w dziedzinie nauki – Nagroda Prezydenta Miasta Olsztyna; Złoty Laur UWM w Olsztynie

Izabella Koperska (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Marszałka Województwa Lubuskiego

Natalia Korczyk (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Prezydenta Zielonej Góry

Hanna Kościńska - Jawień (BG UP im. KEN w Krakowie) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

Dawid Kotlarek (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Medal SBP „W dowód uznania”

Krystyna Kotlarek (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Beata Kowalska (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Honorowa Odznaka SBP

Halina Kozak (BU w Poznaniu) – Nagroda Główna im. Andrzeja Wojtkowskiego SBP

Teresa Kozioł (BU w Białymstoku) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Zbigniew Kozłowski (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Prezydenta Zielonej Góry

Magdalena Kremer (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Odznaka Honorowa Zasłużony dla Kultury Polskiej

Marek Krośniak (BJ w Krakowie) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Elżbieta KUCA (BN) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Tadeusz Krzywoń (BJ w Krakowie) – Brązowy Medal za Długoletnią Służbę

Wiesława Lachowska (BN) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Anna Łojek (BU w Kielcach) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

Joanna Łokieć (BUŁ) – Złota Odznaka Uniwersytetu Łódzkiego

Maria Łysiak-Konopacka (BUŁ) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Alicja Majchrzak (BN) – dyplom Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Tomasz Makowski (BN) – medal Zasłużony dla SBP

Jerzy Malicki (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa Marszałka Województwa Lubelskiego „Zasłużony dla Województwa Lubelskiego”

I w o n a M a ł o c h a - B a r t k o w i a k (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Prezydenta Zielonej Góry

K a t a r z y n a M a ś l a n k a (BJ w Krakowie) – Brązowy Medal za Długoletnią Służbę

A l i n a M a t u s e w i c z (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Odznaka Honorowa Zasłużony dla Kultury Polskiej

Z o f i a M a z i a r z (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

E l ż b i e t a M i ę ż a ł (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

E l ż b i e t a M r o c z e k (BG PW) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

M a r i a N o g a j (BG AGH w Krakowie) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

M a ł g o r z a t a N o w a k o w s k a (BN) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

M a ł g o r z a t a N o w i k (BN) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

J a r o ś ł a w P a w ł i k (BUŁ) – Złota Odznaka Uniwersytetu Łódzkiego

A l e k s a n d r a P a w ł o w s k a (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

D o r o t a P i a s e c k a (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa Marszałka Województwa Lubelskiego „Zasłużony dla Województwa Lubelskiego”

A n n a P i e t r y n k a (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

A g a t a P i e t r z a k (BN) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

J o a n n a P i e t r z a k (BUŁ) – Złota Odznaka Uniwersytetu Łódzkiego

E l ż b i e t a P ł a t a (BJ w Krakowie) – Brązowy Medal za Długoletnią Służbę

M a ł g o r z a t a P o ł a k (BUŁ) – Złota Odznaka Uniwersytetu Łódzkiego

A n n a P o ł u s (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

J o a n n a P u t k o (BPB) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

A n n a R a d a j e w s k a (BG PW) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

E l ż b i e t a R a d z i e j e w s k a (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

D o n a t a R a m s (BN) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

A n n a R o d a k - Ś n i e c i ń s k a (BN) – dyplom Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

A d a m R o s a (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Medal SBP „W dowód uznania”

M i r o s ł a w a R o s z c z y c (BU w Białymstoku) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

M a r t a R u t k o w s k a (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Prezydenta Zielonej Góry

A n n a R y c h t e r (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa Marszałka Województwa Lubelskiego „Zasłużony dla Województwa Lubelskiego”

W ł o d z i m i e r z S e b a s t y a ń s k i (BU UWM w Olsztynie) – Srebrny Laur UWM w Olsztynie

M o n i k a S i m o n j e t z (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

W i e s ł a w S k r z y ń s k i (BN) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

B o g u s ł a w S o r b j a n (BG UP im. KEN w Krakowie) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

M a r i u s z S t a n i s z e w s k i (BJ w Krakowie) – Brązowy Medal za Długoletnią Służbę

U r s z u ł a S t a s i a k (BN) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

M a r i a S t o l n i c k a (BU AP w Słupsku) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę, Medal SBP „W dowód uznania”

J o a n n a S u p l i ń s k a (BUŁ) – Złota Odznaka Uniwersytetu Łódzkiego

A l e k s a n d r a S z e w c z u k (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Marszałka Województwa Lubuskiego

K r y s t y n a S z l a k (BN) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

E l ż b i e t a S z y k u ł a (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

L e o n Ś l i w i ń s k i (BU w Białymstoku) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

A n n a Ś m i e t a ń s k a (BU w Kielcach) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę

M a ł g o r z a t a T a d r o w s k a (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

M a ł g o r z a t a T o m a s z e w s k a (BN) – dyplom Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

A n n a U r b a n i a k (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Marszałka Województwa Lubuskiego, Medal SBP „W dowód uznania”

Małgorzata Waczyńska (BG PW) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Marzena Wańtuch (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Joanna Wawryk (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Prezydenta Zielonej Góry

Celina Witkowska (BU UWM w Olsztynie) – Odznaka „Zasłużony dla Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie”

Wiesława Wojtkowska (BU w Białymstoku) – Statuetka „Zasłużony dla Uniwersytetu”

Barbara Woźniak (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Edyta Wójcik (KZ w Zamościu) – odznaka honorowa MKiDN „Zasłużony dla kultury polskiej”

Jarosław Wrona (BUŁ) – Złota Odznaka Uniwersytetu Łódzkiego

Klementyna Wysocka (BPB) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

Izabela Zawistowska (WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze) – Dyplom Prezydenta Zielonej Góry

Małgorzata Zdanowicz (BU w Białymstoku) – Srebrny Medal Srebrny za Długoletnią Służbę

Halina Żmijewska (BU UWM w Olsztynie) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę

NEKROLOGI

(porządek alfabetyczny osobowy)

Brygida Wanda Fitkau (1925-2011), emerytowany długoletni pracownik Biblioteki Gdańskiej PAN. Zatrudniona w Bibliotece od 1963 r., pracowała w charakterze starszego radcy w dziale administracyjnym, a w latach 1966-1986 pełniła obowiązki zastępcy dyrektora ds. administracyjnych. Odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi. Zmarła 2 sierpnia 2011 r. w Gdańsku, w wieku 86 lat.

Mgr Maria Gudzowska (1961-2011) były pracownik Biblioteki Wydziału Górniczego Politechniki Wrocławskiej. Absolwentka bibliotekoznawstwa na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (1995). Słuchaczka Państwowego Studium Kulturalno-Oświatowego i Bibliotekarskiego we Wrocławiu na Wydziale Filologicznym (1981-1983). Na Politechnice Wrocławskiej pracowała kolejno w: Bibliotece Studium Wojskowego Politechniki Wrocławskiej (1983-1988), Oddziale Opracowania Druków Zwartych Biblioteki Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej (1988-1989), Bibliotece Wydziału Górniczego PWr (1989-1997). W czerwcu 1997 r. po 14 latach pracy w wyniku ciężkiej choroby przeszła na rentę. Zmarła 25 maja 2011 r. we Wrocławiu.

Mgr Małgorzata Jadwiga Idzikowska (1927-2011), emerytowany kustosz Biblioteki Politechniki Wrocławskiej. Absolwentka bi-

bliotekoznawstwa na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (1971). Długoletni pracownik Bibliotek Politechniki Wrocławskiej (1955-1982) kolejno: Instytutów Chemicznych, Wydziału Chemicznego, Instytutu Chemii Nieorganicznej i Metalurgii Pierwiastków Rzadkich PWr (w latach 1974-1976 jej kierownik), Instytutu Chemii Organicznej i Fizycznej PWr (BI-4). W 1982 r. odeszła na wcześniejszą emeryturę. Została odznaczona Złotą Odznaką PWr (1975), Nagrodą Rektora PWr (1977, 1978) i Złotym Krzyżem Zasługi (1981). Przez wiele lat angażowała się w pomoc osobom bezdomnym jako wiceprzewodnicząca Zarządu Głównego Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta. Była członkinią Franciszkańskiego Zakonu Świętych. Zmarła po długoletniej chorobie 14 lipca 2011 r. we Wrocławiu.

Mgr **Z o f i a J a k r z e w s k a - Ś n i e ż k o** (1926-2011), historyk sztuki, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego, starszy kustosz dyplomowany, długoletni pracownik Biblioteki Gdańskiej PAN. Zatrudniona w 1953 r. w Gabinetzie Rycin i Map BG PAN, w latach 1969-1973 pełniła obowiązki kierownika Działu Grafiki i Kartografii. Związana z Biblioteką do końca 1986 r., kiedy przeszła na emeryturę. Zmarła 12 marca 2011 r. w Sopocie, w wieku 85 lat.

Mgr **T e r e s a K o s s e c k a** (1928-2011), starszy kustosz dyplomowany, pracownik Gabinetu Rycin BUW w latach 1963-1992. Swoje życie zawodowe związała z najcenniejszą i najstarszą kolekcją Biblioteki – zbiorem rycin i rysunków Stanisława Augusta Poniatowskiego, największym zbiorem grafiki w Polsce. Otoczyła opieką tzw. zbiór królewski, objęła go kompleksowym opracowaniem katalogowym i naukowym, angażując się jednocześnie w organizację wystaw ze zbiorów gabinetu wraz z edycją towarzyszących im katalogów oraz szeroko rozumianą działalność informacyjną i dydaktyczną. Wiele lat intensywnej pracy zaowocowało sukcesami: awansem na stanowisko kustosa dyplomowanego, objęciem kierownictwa Sekcji Grafiki Dawnej, a na polu wydawniczym szeregiem publikacji, których ukoronowaniem była monumentalna monografia *Gabinet rycin króla Stanisława Augusta* (Warszawa 1999), dzieło do dzisiaj fundamentalne, bo obejmujące całość zbioru królewskiego łącznie z rysunkami architektonicznymi i albumami, przedstawiające tę unikatową kolekcję na tle uwarunkowań historycznych i kulturowych epoki, w tym idei mecenatu artystycznego oświeconego monarchy, poruszające też problem recepcji artystycznej wśród artystów następnych pokoleń.

Regina **Ł y s z c z a ń s k a** (1920-2011), emerytowany pracownik Biblioteki Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej. Pracowała w Oddziale Udostępniania Zbiorów (1960-1970), w Oddziale Opracowania Druków Zwartych (1970-1980 i 1985-1990). Zmarła 23 listopada 2011 r. we Wrocławiu.

Halina **S k u b a l s k a** (1927-2011), emerytowany kustosz Biblioteki Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej. Na Politechnice Wrocławskiej pracowała kolejno: w Bibliotece Wydziału Elektrycznego (1957-1968), w Bibliotece Instytutu Energoelektryki PWr (1968-1980), w Oddziale Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Ciągłych Biblioteki Głównej (1980-1990). Zajmowała się głównie czasopismami gromadzonymi w Bibliotece, w szczególności zakupem i opracowaniem czasopism zagranicznych z krajów I obszaru płatniczego (kraję demokracji ludowej). W 1981 r. uczestniczyła we wdrażaniu systemu SABI/OC (System Automatyzacji Biblioteki/Oddział Czasopism). Została odznaczona Złotą Odznaką PWr. Zmarła 27 czerwca 2011 r. we Wrocławiu.

Mgr **T a d e u s z S k u t n i k** (1947-2011), filolog, absolwent Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu oraz Studium Podyplomowego Uniwersytetu Gdańskiego. Zatrudniony w Bibliotece Gdańskiej PAN w latach 1971-1977, w Dziale Gromadzenia oraz w Dziale Opracowania Druków Zwartych. Następnie

przeszedł do pracy w gdańskim oddziale Krajowej Agencji Wydawniczej. Zmarł 1 lipca 2011 r. w Gdańsku, w wieku 64 lat.

Dr *Teresa Wanda Stummer* (1918-2011), starszy kustosz dyplomowany, rękopiśmiennik, pracownik Oddziału Rękopisów BUW od 1956 r., kierownik Oddziału w latach 1974-1981. Autorka publikacji historycznych, specjalizowała się w tematyce XIX-wiecznej. Jej pierwszą poważniejszą pracą była monografia Biblioteki Sądu Apelacyjnego w latach 1810-1865 (Wrocław 1958). Współautorka katalogów rękopisów – z Jej udziałem wydanych zostało 6 tomów „Katalogu rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie”.

Na podstawie nadesłanych materiałów
oprac. *Ewa Chuchro*
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do Redakcji 3 września 2012 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. Zasady ogólne

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl, ewentualnie na płycie CD/DVD wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego”, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć **streszczenie autorskie** w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski. **Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.**

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłanego do „PB” artykułu **nie wyraża zgody** na publikację jego abstraktu w CEJH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i *e-mail*. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship*. Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redakcja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. Zasady szczegółowe opracowania artykułu

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły (dopasowany stopień pisma legendy danego rysunku czy wykresu [8 p. Ariel]).

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami APA Style; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad. Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

Odwolania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna & Taradejna, 2004, s. 231-233) albo [Zybert, red., 2004, s. 18].

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim = „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim = „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii występującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., itd. Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

Książka

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

Praca zbiorowa

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Artykuł w czasopiśmie

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

Artykuł w pracy zbiorowej

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

Artykuł w czasopiśmie elektronicznym

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Głapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>> .

Dokument z witryny instytucji, organizacji lub osoby prywatnej

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF, ewentualnie pocztą, w formie odbitki o dobrej jakości) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł / stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
02-086 Warszawa
Al. Niepodległości 213

- pocztą
- telefonicznie – tel. (22) 825-50-24, (22) 608-28-26
- faksem – (22) 825-53-49
- pocztą elektroniczną – e-mail: sprzedaz@sbp.pl

Sprzedaż odręczna (w godz. 9⁰⁰ – 15⁰⁰)

- w siedzibie SBP (Al. Niepodległości 213)
- w Wydawnictwie SBP (ul. Konopczyńskiego 5/7, 00-335 Warszawa
tel/fax (22) 827-52-96)

Nasze konto: MILLENNIUM 70 1160 2202 0000 0000 2814 5355

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa SBP

Cena prenumeraty na 2012 r. – 184 zł.

Wydawnictwo SBP. Warszawa 2012
Nakład 600 egz. Ark. wyd. 7,9. Ark. druk. 8,75
Łamanie: Renard Hawryszko
Druk i oprawa: Zakład Poligraficzny PRIMUM
Kozerki, ul. Marsa 20, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel. (+48 22) 724-18-76